ISSN 2519-2558

НАУКОВІ ЗАПИСКИ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»

Серія «Філологія»

Науковий журнал
(щоквартальник)

Випуск 8(76)

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2019

УДК: 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.
Н 34

Науковий журнал затверджено наказом Міністерством юстиції України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 23153-12993Р від 23.02.2018 року

Журнал належить до списку фахових видань ВАК України.
Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.12.2016 № 1604.

Проіндексовано наукометричною базою Index Copernicus ICV 2017: 75.77. та Google Scholar

Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 5 від 19 грудня 2019 року)

Редакційна колегія / Editorial Board
Цолін Д. В., доктор філологічних наук, професор – голова редколегії;
Поліщук Я. О. доктор філологічних наук, професор;
Максимчук В. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Архангельська А. М., доктор філологічних наук, професор;
Деменчук О. В., доктор філологічних наук, професор;
Струганець Ю. Б., кандидат філологічних наук, викладач;
Супрун В. М., кандидат філологічних наук, доцент;
Худолій А. О., кандидат філологічних наук, доктор політичних наук, професор;
Янковська Ж. О., доктор філологічних наук, доцент;
Ірина Бетко (Irena Betko), доктор філологічних наук, професор Польща;
Альберт Новацкі (Albert Nowacki), доктор філологічних наук, доцент Польща.

Н 34 Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, грудень 2019. Вип. 8(76). 148 с.

ISSN 2519-2558

У збірнику містяться статті, присвячені проблемам сучасного мовознавства та порівняльного літературознавства, а також методиці навчання іноземних мов. Збірник рекомендовано науковцям, викладачам, студентам-філологам і всім, хто цікавиться філологічною наукою.

УДК: 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.

Адреса редколегії:
35800, Україна, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2,
Національний університет «Острозька академія»,
факультет романо-германських мов

ISSN 2519-2558

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2019
© Автори, 2019

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА ТА ПРАГМАТИКА

Отримано: 29 листопада 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: airinen@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-3-6

Гаценко І. О. Загадка як текст і знак. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 3–6.

УДК: 81'42

Гаценко Ірина Олександрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії і суспільних наук
Чернігівського національного технологічного університету

ЗАГАДКА ЯК ТЕКСТ І ЗНАК

У статті досліджуються зафіксовані в різних збірках тексти українських народних загадок, їхня семантика і структура, предметом дослідження виступають різнорівневі і, особливо, внутрішньожанрові особливості тексту загадки. Традиційна загадка розглядається як мовний акт, що відбувся, з вираженими позиціями адресанта (ліва частина тексту) і адресата (права частина тексту), у якому зафіксований прадавній загальнокультурний код (шифр), що має різні соціальні функції. Доводиться, що загадка має безумовну метамовну функцію, оскільки загадується не предмет / явище / властивість, а слово, тому питальна частина загадки передусім – загадування слова, а не вираження предметних і реальних обумовленостей. Визначено, що мова загадки, з одного боку, містить загальнофольклорні одиниці, з іншої – жанрові. Загадка формує стійкий репертуар семантичних зв'язків між питальною частиною і відповіддю (відгадкою), що забезпечує множинність загадок з одним прихованим денотатом.

Зроблено висновки, що загадка є найдавнішим жанром, який має і книжне, і фольклорне походження, а також низку найважливіших жанрових характеристик: ритмічну організацію, часто віршовану форму, власну жанрову фразеологію і структуру. Текст загадки складається з описової частини і відгадки. Описова частина є своєрідною дефініцією до слова-відгадки, а в термінах семіотики вона виступає планом вираження по відношенню до розгадки – плану змісту. Обидві частини цього знака перебувають на рівні мови. Загадка виступає діалогічним текстом, що складається з функціонально питального і відповідного висловлювань і характеризується «метамовною» функцією. Описова частина загадки функціонально інтеррогативна.

Ключові слова: *загадка, прихований денотат, відгадка, план вираження, типологія, смисл.*

Iryna Gatsenko,
Candidate of Sciences in Philology, associate professor, associate professor of department of philosophy and social sciences
Chernihiv National University of Technology

RIDDLE AS TEXT AND SIGN

The texts of the Ukrainian folk riddles, their semantics and structure, fixed in different collections are investigated in the article, as the article of research різнорівневі come forward and, especially, the genre features of text of riddle. A traditional riddle is examined as a language act that took place, with the expressed positions of sender (left part of text) and addressee (right part of text), the most ancient cultural code (code) that has different social functions is fixed in that. It will be that a riddle has an absolute метамовну function, as a not object / the phenomenon / property, but word is thought, that is why interrogative part of riddle foremost is thinking of word, but not expression of subject and real conditionalities. Certainly, that the language of riddle is arranged so that, from one side, contains folklore units, from other – genre. A riddle forms the proof repertoire of semantic connections between interrogative part and answer (by solution to a riddle) that provides multiplicity of riddles with one hidden denotation.

Drawn conclusion, that a riddle is the oldest genre, that has an and book, and folklore origin, and also row of major genre descriptions: rhythmic organization, often written in verse form, own genre phraseology and structure. Text of riddle consists of descriptive part and solution to a riddle. Descriptive part is original definition to word-solution to a riddle, and in terms of semiotics she comes forward as a plan of expression in relation to solution – plan of maintenance. Both parts of this sign are at the level of language. A riddle comes forward as dialogic text that consists of functionally interrogative and corresponding expressions and is characterized a "meta-language" function. Descriptive part of riddle functionally interrogative.

Key words: *riddle, hidden denotat, solution to a riddle, plan of expression, typology, sense.*

Останнім часом у мовознавстві зріс інтерес до загадок, що стало предметом дискусій серед мовознавців та літературознавців. У своїх теоретичних дослідженнях торкалися цієї теми І. Березовський, В. Анікін, Н. Захарова, А. Журинський, Е. Кьонгес-Маранда, М. Номис, Ю. Ілларіонова, Е. Зубкова, А. Мойсієнко, О. Селіванова, А. Левонен, Г. Онищенко, Д. Садовников, Е. Тайлер, І. Франко, Е. Ролланд та інші.

У фольклористів не викликає сумніву той факт, що «загадки – це одна з найбільш суворо організованих народнопоетичних форм». Текст обов'язково складається з двох частин: «власне загадка, запитання та його розшифрування (відгадка, відповідь)» [23, с. 233]. Описова частина загадки є певною мірою дефініцією відгадки. Тобто у вигляді «загадкового» корпусу

ми маємо своєрідний «тлумачний словник», у якому дефініції «метафоричні, містять разом з перерахуванням ознак точно названі властивості і характеристики загаданого предмета, неправильні позначення, що відводять думки того, хто намагається розгадати загадку, від правильної відгадки» [6].

Отже, картина світу в загадці представлена переважно в основному через об'єкти матеріальної природи, що актуалізують типові, стандартні ознаки». Будучи дефініцією до слова-денотата, загадка включає в себе відомості про відгадку. Тут виникає досить важлива проблема, пов'язана зі змістом загадки: наявність або відсутність логічного зв'язку між «лівою» і «правою» частинами загадкового тексту. Деякі дослідники вважають, що на денотат не можна «вийти» логічним шляхом, загадку треба знати заздалегідь.

Так, Т.В. Цив'ян стверджує, що «механізм зв'язку запитання і відповіді здійснюється оператором перевтілення», а оскільки «може перетворюватися все на все», то це автоматично тягне за собою визнання неможливості відгадати загадку». А.Н. Журинський, розглядаючи саме такі загадки, у яких простежується тісний зв'язок між «питальною частиною» і денотатом, навпаки, стверджує, що більшість «загадкових» текстів – це «опис, мета якого – розкрити особливості об'єкта» [22].

На думку багатьох дослідників, загадка служить найкращим матеріалом для реконструкції міфопоетичної картини світу, оскільки експлікує значимі ознаки денотата, які в звичайній мовленнєвій ситуації не можуть стати предметом комунікації.

Тобто можна стверджувати, що існує безпосередній зв'язок між лівою і правою частинами «загадкового» тексту. Однак цей зв'язок навряд чи є логічно побудований, принаймні у тому розумінні логіки, коли щось сприймається причиново. У цьому випадку логіка є на рівні мови, що підтверджується однією з цілей ритуалу загадування: «Сенс ритуалу загадування полягає в перевірці збереження картини світу суспільством через певний проміжок часу» [2].

Наявність тісного зв'язку (не завжди логічно зумовленого) між двома складовими «загадкового» тексту, кожен з яких «відсилає» до іншого, нагадує відносини між експонентом і сигніфікатом мовного знака. В. Іванов в одному зі своїх досліджень розглядає пареміологічні тексти (до яких належать і загадки), які «виступають як знаки». Отже, загадка в народній культурі є знаком, де «ліва» частина тексту – план вираження, а «права» його частина – вербальна експлікація плану змісту (не випадково відгадку в науковій літературі часто називають денотатом.

Цікаво, що якщо розглядати описову частину саме як дефініцію слова-відгадки, то вона, скоріше, буде позначуваним, а не означальним. У цій «двонаправленості» полягає головна особливість загадки як знака. Причиною цього феномену є діалогічність жанру загадки. З точки зору того, хто загадує, описова частина є планом змісту. Для того, хто відгадує (він спочатку чує загадку, а потім дає відповідь), частини знака міняються місцями. Тобто загадку можна сприймати як текст, денотатом якого є деякий об'єкт, у самому цьому тексті явно не названий» [11].

Багато дослідників поділяють думку, що кожна загадка має тільки одну правильну відповідь: «не можна – відгадати приблизно: загадка вважається відгаданою тільки тоді, якщо запропоновано абсолютно правильну та єдино можливу відповідь» [2].

Дійсно, оскільки загадка передбачає діалог, а мірилом «правильності» відгадки є той, хто відгадує, «правильною» відповіддю буде лише та, яку мав на увазі адресант. Проте в загадці, як і в мовному знаку, існує «асиметрія між планом вираження» і «планом змісту»: майже однакові загадки можуть мати різні відгадки, а одне слово може описуватися в «загадковому» жанрі по-різному (пор. наступні тексти: *У воді не тоне, у вогні не горить, в землі не гниє (Ім'я). У вогні не горить, у воді не тоне і в землі не гниє (Правда).* Відповідно до термінології, прийнятої для мовних знаків, різні тексти з однією відгадкою ми будемо вважати синонімічними, а однакові тексти з різними відгадками – омонімічними.

Загадування загадок, як вже зазначалося вище, в традиційній культурі зближувалося з ритуалом. Загадка вважалася засобом випробування мудрості. Підтвердженням нашої думки є визначення І.Березовського, який визначає загадки як стислі поетичні запитання, мудрі сентенції, які в прихованій», часто нарочито завізуалізованій формі зображують окремий предмет чи явище через інший – на основі їх певної спорідненості, часом ледве вловимої і далекої [4].

Все сказане означає, що оволодіння «загадковим» матеріалом так чи інакше переводить людину на більш високий соціальний щабель: загадка «служить не тільки як знаряддя осягнення світу, але і як потужний інструмент соціалізації. Люди, які знають відповідь на загадку, можна вважати, тим самим є вже членами одного часто езотеричного соціуму, оскільки миттєва кмітливість при відповіді зовсім не обов'язкова, адже навіть найрозумнішим героям казок, де є загадки-випробування, хтось допомагає» [14].

З огляду на мовну природу обох частин загадки, можна стверджувати, що вона є мірилом того, чи належить той, хто відгадує, до певної традиційної культури. Це перевіряється шляхом розуміння людиною міфопоетичної картини світу, під якою розуміється «сукупність світоглядних знань про світ, єдину систему поглядів, своєрідну колективну філософію, яка нав'язується як обов'язкова для всіх носіїв мови». Цікавими є спостереження І.Франка, який стверджував, що в давніх загадках «мало есть елементів чисто національних», але є багато «спільних многим народам…» [21].

«Основною комунікативною метою жанру загадки є трансляція й перевірка знань носіїв культури про світ матеріальних цінностей, що сприяє стабілізації життєдіяльності фольклорного колективу. У традиційній культурі подібні знання з'являлися у вигляді особливого таємного коду. Завдяки присутності в традиційних текстах фольклорного коду загадки зберігали в собі особливу «ціннісну» інформацію, що виражено в описі й співвідношенні ключових для культури реалій» [7].

Необхідність володіння відповідним «кодом» для того, щоб відгадати загадку, співвідноситься з обов'язковою наявністю фонових знань у того, хто намагається зрозуміти будь-який текст: «Правильність відгадки забезпечується не тільки мовними і графічними одиницями і засобами, але і загальним фондом знань, на основі якого здійснюється текстотворення і його декодування» [5].

У загадці експлікуються як раз ті ознаки слова-денотата, які не можуть стати змістом звичайної комунікації. Це змушує припустити, що мета загадки не тільки перевірити знання відгадки, а й навчити тому, чого ми, можливо, не знали. І в тому, і в іншому випадку загадка є дуже важливим засобом соціалізації. Цікавою є думка О. Селіванової. Дослідниця в статті «Когнітивні механізми денотації української загадки» аналізує психокогнітивні механізми семіозису української загадки. Авторка виділяє три типи побудови загадок: пропорційний, образно-метафоричний, змішаний, що зумовлюють метафорич-

ність концептуальних фільтрів процедури відгадування. Дослідниця вибудовує модель ментально-психонетичного комплексу як структури репрезентації знань про денотат [16].

Отже, незважаючи на досить тривалу історію збирання та вивчення загадок, у науці немає загальноприйнятого повного і скільки-небудь чіткого визначення цього фольклорного жанру. Між тим, таке визначення необхідне для відбору матеріалу, оскільки до збірників загадок нерідко потрапляють і тексти інших енігматичних (і не тільки) жанрів, наприклад, арифметичні і логічні завдання.

У фольклористиці поширене розуміння загадки як різновиду живої образної мови, насамперед метафоричної: «Загадки – народні вислови у формі хитромудрих питань, що потребують відповіді або іносказань (метафор), зміст яких необхідно розкрити» [20]. Виняток становить позиція С.Я. Сендеровича. На його думку, «жанр народної загадки визначається не кожним своїм зразком, а своєю зразковою формою. Тільки зразкова загадка представляє жанр, інші види входять до неї на правах спорідненості із зразковою формою» [17].

З. Тарланов писав, що необхідно «розробити принципи, на основі яких можна було б досить послідовно диференціювати малі жанри усної народної поетичної творчості» [17]. Здається, що стосовно загадок такий принцип знайдено. Загадки загадуються не про поняття, а про слово. Людині, яка належить до цієї культури, слід знати або стійкі асоціації й ознаки слова, що загадується, або володіти механізмом трансформації: загадка – «жанр, що вимагає аж ніяк не відгадування, а прочитання якогось коду» [22].

Доказом цьому служать загадки, побудовані на мовній грі (з анаграмами, з питаннями про букви: *Що нижче від землі? (Небо, якщо дивитися у воду)*, з омонімами: *Що під мостом без хвоста і на мості з хвостом (Бики)*, з римуванням чи ритмізацією за допомогою алітерації: *За лісом, за пралісом, за розсохачем бив бук бука буковим бичем (Довбня, клин, колода).* Існують також приклади текстів, у яких прямо загадується слово: *Як написати в чотирьох клітках слово «суха трава»? (Сіно).*

Р.О. Якобсон у дослідженні «Лінгвістика і поетика» виділяє сім функцій мовного повідомлення в залежності від того, на який елемент комунікації зміщений акцент. У науковій літературі зазначалася наявність у загадках «фатичної» [23] (тобто перевіряє наявність контакту) і «поетичної» функцій [12]. Проте головною для описової частини «загадкового» тексту є «метамовна» функція повідомлення (не випадково В.Р. Сибірцева називає ліву частину загадки «кодовою частиною» [18]): «Первинною функцією загадки залишається верифікувати, з'ясувати, чи використовує той, хто загадує загадку, і той, хто її відгадує, одну і ту ж мову, чи вживають вони мовні вирази в одному і тому ж розумінні» [18].

«Метамовна» функція визначає призначення і, отже, сенс існування загадок як жанру фольклору. Тому «справжніми» загадками можуть вважатися лише ті, які можуть бути описані за її допомогою. Враховуючи, що мова – це система, що складається зі словника і набору організованих правил (граматика), а також те, що мова фольклору – особливе явище зі своїми зв'язками і набором додаткових значень для всіх елементів, «метамовну» функцію будуть мати і загадки з відомими логічними моделями. Говорячи про «метамовну» функцію загадки, необхідно також враховувати те, що як архаїчний фольклорний жанр тісно пов'язаний з обрядом, так і вона – відповідно до етнолінгвістичної позиції Н.В. Толстого – постає єдністю трьох кодів, ізоморфних один до одного: вербального, акціонального і предметного [2].

При цьому важливо, що процес пізнання йде від слова: слово стає вихідною і кінцевою точкою пізнавального акту. Якщо справжні «загадкові» тексти мають «метамовну» функцію, «за межею» жанру існують «загадки», що перевіряють знання як таке, наприклад, біблійних текстів: *Хто дерев'яним ключем відмикав водяний замок? (Мойсей)*. Крім того, не враховуються завдання, побудовані на арифметичних підрахунках: *Йшли чоловік з дружиною, брат з сестрою да чоловік з швагром. Скільки всього людей?*, подібні загадки багато в чому побудовані на розумінні термінів спорідненості (родинні зв'язки) і на знанні відповідної логічної «загадкової» моделі).

Р. Ю. Смирнова, наприклад, зауважує, що арифметичні загадки відрізняються від фольклорних текстів (і не тільки від загадок) своїм розумінням «числа як певної кількості, яке спонукає слухача до математичних розрахунків» [19]. Навряд чи в такому випадку залишаться в жанрі загадок і тексти, розраховані виключно на кмітливість того, хто відгадує: *Мисливцю треба перевезти через річку вовка, козу і капусту. Однак човен настільки малий, що в ньому можуть поміститися тільки мисливець, а з ним або вовк, або коза, або капуста. Вовка не можна залишити з козою, а козу – з капустою. Що робити мисливцю? Як перевезти всіх на той бік річки і не допустити, щоб вовк з'їв козу або коза з'їла капусту?*

Загадка може бути визначена як стійкий мовленнєвий жанр діалогічної природи, що складається зі «стимулу» (описова частина) та «реакції» (відгадка) і характеризується «внутрішньою структурно-інформаційною цілісністю».

М. Бахтін, творець теорії мовленнєвих жанрів, стверджував, що «кожне окреме висловлювання, звичайно, індивідуальне, але кожна сфера використання мови виробляє свої відносно стійкі типи таких висловлювань» [3], які і отримали назву мовленнєвих жанрів. «При загадуванні загадок один з учасників вимовляє першу (описову) частину, а інший – другу (відповідь); отже, загадка є одним з небагатьох взаємних жанрів, який може бути реалізованим одразу двома активними виконавцями». «Форма мовлення, що характеризується зміною висловлювань двох мовців» [9], називається діалогом. Основна одиниця діалогу – «діалогічна єдність, яка складається з двох взаємозалежних і взаємозумовлених частин (стимулу і реакції), вона характеризується внутрішньої структурно-інформаційною цілісністю» [10].

Вперше кваліфікував загадку як текст, який становить складне синтаксичне ціле, В. Чернишов. Побудована на основі законів питально-відповідного діалогічного цілого, загадка є одиницею комунікативного синтаксису. Частини загадки, як і елементи діалогічної єдності, пов'язані темою, причому «зміст загадки завжди віддалений від конкретної дійсності й асоціюється з думкою про неї» [10].

Оскільки головна соціальна функція загадки – перевірка знання мовного коду, будь-який «загадковий» текст є функціонально інтеррогативним (загадки, відгадкою яких є стверджувальна чи заперечна відповідь: – Так (правильна відгадка) / Ні (неправильна відгадка або відмова відповідати). Багато дослідників відзначають, що між загадками-запитаннями і «загадками-повідомленнями» немає прагматичної відмінності, оскільки загадка «завжди залишається питанням, незалежно від того, чи є відповідна конструкція питальною з синтаксичної точки зору» [9].

Р. Конрад стверджує, що «прагматичне значення», або «комунікативний сенс» висловлювання, пов'язаний з мовленнєвою ситуацією. Так, вислів, побудований як питання, буде знаком, а формально питальне речення в ситуації прохання втратить інтеррогативність. Загадка завжди існує в ситуації питання (і в цьому полягає її відмінність від прислів'я), тому її описова частина завжди є непрямим мовленнєвим актом із збереженням вихідної функції інтеррогативності. Зазвичай питальні пропозиції мають на меті отримати від співрозмовника якусь невідому мовцеві частину змістовної інформації» [9].

Однак у ситуації загадування загадок мета адресанта висловлювання інша. Він заздалегідь знає правильну відповідь і хоче «перевірити» знання іншого співрозмовника. З цієї точки зору цікава робота Е. Н. Ліндстрем. Вона подає власну класифікацію питальних за формою висловлювань. Неважливо, чи описова частина загадки складається з одного або з декількох речень, чи є ці пропозиції формально розмовними, питальними або спонукальними.

Не можна забувати про те, що формально питальних речень у загадках небагато.

Отже, проведене нами дослідження дає можливість стверджувати, що загадка є найдавнішим жанром, який має і книжне, і фольклорне походження, а також низку найважливіших жанрових характеристик: ритмічну організацію, часто віршовану форму, власну жанрову фразеологію і структуру. Мова фольклору як особлива підсистема загальнонаціональної мови повинна вивчатися з урахуванням низки специфічних категоріальних ознак. Текст загадки складається з описової частини і відгадки. Описова частина є своєрідною дефініцією до слова-відгадки, а в термінах семіотики вона виступає планом вираження по відношенню до розгадки – плану змісту. Обидві частини цього знака перебувають на рівні мови. Загадка виступає діалогічним текстом, що складається з функціонально питального і відповідного висловлювань і характеризується «метамовною» функцією. Описова частина загадки функціонально інтеррогативна.

Література:

1. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы. Москва, 2005. 197 с.
2. Байбурин А.К. Загадка и ритуал. *Этнолингвистика текста. Семиотика малых форм фольклора. Тезисы и предварительные материалы к симпозиуму*. Москва, 1988. Ч. 1. 133 с.
3. Бахтин М.М. Проблема речевых жанров. *Бахтин М. М. Собр. соч.*: В 7 т. Москва, 1996. Т. 5. 159 с.
4. Березовський І.П. Українська народна творчість (20-30 роки ХХ ст.). Київ : Наукова думка, 1973. 152 с.
5. Валгина Н.С. Теория текста. Москва, 2003. С. 192.
6. Волоцкая З. М. Лексика болгарских загадок (Опыт составления семантического словаря загадок). *Славянское и балканское языкознание. Проблемы лексикологии.* Москва, 1983. Вып. 8. С. 188.
7. Гаценко І. Особливості мовленнєвого жанру загадки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : серія «Філологія».* Острог : Видво НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 107-110.
8. Иванов В. В. О некоторых принципах современной науки и их приложении к семиотике малых (коротких) текстов. *Этнолингвистика текста : Семиотика малых форм фольклора.* Москва, 1988. Ч. 1. С. 7-31.
9. Кенгэс-Маранда Э. Логика загадок. *Паремиологический сборник*. Москва, 1978. 252 с.
10. Кучереносов В.Е. Вопросительное предложение и диалог вопросно-ответного типа в русском языке : автореф. дисс. … к. филол. н. Киев, 1988. 261 с.
11. Левин Ю.И. Семантическая структура загадки. *Паремиологический сборник: пословица, загадка : структура, смысл, текст* / Сост. Г. Л. Пермяков. Москва, 1978. 283 с.
12. Лекомцева М. И. Семиотические аспекты «индексальной» загадки. *Исследования в области балтославянской духовной культуры : Загадка как текст.* М., 1994. Т. 1. С. 217.
13. Митрофанова В.В. Русские народные загадки. Ленинград, 1978. 133 с.
14. Николаева Т.М. Предисловие. *Исследования в области балто-славянской духовной культуры : Загадка как текст.* Москва, 1994. Т. 1. С. 72 с.
15. Селіванова О. Когнітивні механізми полісемії українських фразем. *На терені юридичної і філологічної наук: Збірник наукових праць.* Сімферополь : Ельіньо, 2006. С. 268-271.
16. Селиванова Е.А. Проблема дефиниции загадки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія.* 2014. Вип. 9. С. 150-154.
17. Сендерович С.Я. Морфология загадки. Москва, 2008. 192 с.
18. Сибирцева В.Г. Языковая картина мира в русской загадке : дисс.... к. филол. н. Новгород, 2003. 228 с.
19. Смоляр М.О. Миромоделирующая функция жанра загадки в фольклорном дискурсе. *Вестник Томского государственного университета*. 2007. № 304. С. 18-22.
20. Топоров В.Н. Из наблюдений над загадкой. *Исследования в области балто-славянской духовной культуры : загадка как текст*. Москва, 1995. Т. 1. С. 12-18.
21. Франко І. Останки первісного світогляду в руських і польських загадках народних. *Франко І. Твори: У 50 тт. Т. 26. Літературно-критичні праці (1876 – 1885)*. Кив : Наукова думка, 1980.
22. Цивьян Т.В. Дом в фольклорной модели мира (на материале балканских загадок). *Семиотика культуры. Труды по знаковым системам*. Тарту, 1978. С. 65-85 и др.
23. Якобсон Р.О. Лингвистика и поэтика. *Структурализм: «за» и «против»*. Москва, 1975. С. 193-230.

Отримано: 2 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: olena.zhygadlo@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-7-10

Zhyhadlo Olena. Pragmatic features of lawyer-witness interaction in English courtroom discourse. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 7–10.

УДК: 811.111'42

Olena Zhyhadlo,
PhD in Philological Sciences
Taras Shevchenko National University of Kyiv

PRAGMATIC FEATURES OF LAWYER-WITNESS INTERACTION IN ENGLISH COURTROOM DISCOURSE

The article focuses on pragmatic features of dialogic interaction of lawyers and witnesses during direct and cross-examination. The lawyer-witness interaction is analysed within the framework of English courtroom discourse, which is a type of institutional discourse. The author summarizes the distinctive features of courtroom discourse, which include emotivity, persuasiveness, competitiveness and asymmetry in terms of power distribution. As a consequence, the speech behavior of professional and lay participants of courtroom talk is predetermined by their function and status at the trial.

Gricean Cooperative Principle has been applied to the study of lawyer-witness interaction in English courtroom discourse. The author has used the methods of discourse analysis and conversational analysis to research the communicative strategies of the participants of examination.

The results show that even though both counsels and witnesses are expected to cooperate in the courtroom, they may flout different conversational maxims. During direct examination, lawyers and witnesses generally comply with the Maxims of Quality and Relevance, while flouting the Maxims of Quantity and Manner. Being cross-examined, witnesses tend to violate the Maxims of Quality, Quantity and Relevance. Lawyers, however, usually comply with the Maxims of Quantity and Relevance, although they appear to flout the Maxim of Quality. The study suggests that complying with or violating a certain conversational maxim, interlocutors pursue certain goals, which are predetermined by the pragmatic situation of examination.

Key words: *legal discourse, courtroom discourse, Cooperative Principle, conversational maxims, speech behavior.*

Жигадло Олена Юріївна,
кандидат філологічних наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ЮРИСТА Й СВІДКА В АНГЛОМОВНОМУ СУДОВОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена аналізу мовленнєвої поведінки юристів та свідків під час допитів різних видів у суді в світлі принципу кооперації П. Грайса. Автор висвітлює особливості англомовного судового дискурсу як різновиду інституціонального дискурсу, в якому мовленнєва поведінка учасників обмежена їхньою функцією та статусом в контексті судового засідання. Було встановлено, що під час прямого та перехресного допитів у суді як юристи, так і свідки здатні порушувати всі чотири комунікативні постулати, що обумовлено роллю, яку вони виконують у суді, а також комунікативними стратегіями учасників судового засідання.

Ключові слова: *судовий дискурс, юридичний дискурс, принцип кооперації, комунікативні постулати, мовленнєва поведінка.*

Introduction. Communicative skills are at the core of legal profession. Examining witnesses and interacting with colleagues in the courtroom, lawyers pursue different goals and adjust speech strategies and tactics to the purposes of the discourse. The speech behavior of lawyers correlates with their objectives as well as the function they perform during the trial and aims to contribute to fairness and justice. The need to analyse the speech behavior of both lawyers and witnesses during their dialogic communication in the courtroom, its pragmatic aims and linguistic manifestations, accounts for the **relevance** of the research.

The language of law is represented in communication as various models of linguistic interaction where a diversity of linguistic means is employed in a specific context. The study of communicative models employed in the interaction of counsels and witnesses within a larger communicative context of courtroom talk may be possible due to the **methods** of discourse analysis and conversational analysis.

Analysis of recent publications. Legal discourse has been extensively researched by both Ukrainian and foreign scholars from pragmatic (Atkinson and Drew, Cotterill, Koval, Luchjenbroers, Opeibi, Shevchenko, Zaitseva), psychological and psycholinguistic (Akkermans, Bruinvels, Cuijpers, Elbers, Gudjonsson and van Wees) perspectives. Legal discourse is defined as a type of institutional or ritual discourse, whose aim is to set and regulate social relations of individuals, their performance of social functions and their position in a social structure [2]. Three main criteria: the subject matter, cognitive strategies and purposes determine the distinctive features of legal discourse. The subject matter of legal discourse appears to include material objects, actions and relations, and abstract concepts [ibidem]. In legal discourse material things as well as actions and relations of the participants are evaluated exclusively through the prism of their value in this social practice as objects of law. Abstract concepts are used to name and define the first two categories. However, abstract concepts are not absolute; they tend to be ambiguous and conventional, their interpretation based not on their general scientific meaning, but on the court ruling and the judge's decision.

Courtroom discourse as a variety of legal discourse may be characterised as status and role based, emotive, persuasive, logical and competitive [1, p. 74]. E. Pavlíčková maintains that the language of legal discourse is "a spoken and written medium for exchanging information between/among people participating in various legal situations happening in different legal settings" [9]. The language of law constitutes a special genre of the language with its specific features, distinctive from the language of everyday communication.

Legal English, with vast borrowings from Latin and French, is characterized by complex syntax, insufficient punctuation, unusual pronouns and set phrases, archaic words, impenetrable technical terms [6, p. 4]. These features seem to make it a difficult task for the lay interlocutor to understand legal English. Being highly formulaic, it differs enormously both in lexis and grammar from everyday English. However, it is not only specific vocabulary and syntax of courtroom talk that is quite challenging for lay participants, but also the interactional and interpersonal rules of courtroom discourse, which are labeled "power-asymmetrical" [4, p.355]. In the hierarchy of courtroom interaction judges and lawyers occupy a more powerful position both legally and linguistically, which places witnesses, who are lay participants, at the bottom of the courtroom hierarchy. This implies that at the trial the latter are at a disadvantage linguistically and under pressure of control and constraint [ibidem].

Due to the fact that language plays a significant role in the courtroom as judicial proceedings including examining witnesses are conducted by means of language, a special branch of applied linguistics, forensic linguistics, which constitutes "an interface between language and the law" [10] has emerged. It is commonly defined as an application of linguistic knowledge and methods to various legal issues [8]. This term was coined in the 1960s by Jan Svartvik, a Swedish linguist who used some linguistic methods of analysis to establish the authorship of statements and the confession of the accused in Evans's case.

The development of forensic linguistics in the United Kingdom pertains to the specific manner of recording of witnesses' statements in the process of interrogation in England. Referred to as Judges' Rules, they prescribed that witnesses' and suspects' statements were to be dictated to and recorded verbatim by a police officer. This fact made the issue of authorship attribution rather questionable. It was due to the involvement of linguistic analysis of incriminating statements that some of the convicts were posthumously pardoned.

Results and discussion. As courtroom discourse is asymmetrical in terms of exercising power by lawyers, with witnesses being at a disadvantage in this unusual environment, application of Grice's Cooperative Principle to the analysis of interrogation techniques for examining witnesses in the courtroom may reveal pragmatic intentions of both professional and lay participants and display how conversational maxims, which are typically applied to the study of casual communication, work in institutional discourse.

Although the aims and intentions of the interlocutors may be different, Gricean Cooperative Principle states that the participants of a conversation should contribute to every stage of it for interaction to continue. In fact, Grice offered a mechanism for decoding information which is not directly stated in the utterance. The Cooperative Principle consists of four Maxims: the Maxims of Quantity (make your contribution as informative as is required; do not make it more informative than is required), Quality (do not say what you believe to be false; do not say that for which you lack adequate evidence), Relation (be relevant) and Manner (avoid obscurity; avoid ambiguity; be brief; be orderly) [5, pp. 77-78].

The study of speech behavior of interrogators and prosecution and defense witnesses during direct and cross-examination in the courtroom revealed the direct correlation between complying with or flouting a certain maxim and the intentions of the interlocutor.

During direct examination, the aim of both the lawyer and the witness is to reconstruct the event, disclose new facts, creating a certain picture for the judge and the jury. In this context the Maxims of Quality and Relation seem to be fulfilled as both the lawyer and the witness tend to contribute to the interaction by means of providing relevant and truthful information. However, they may violate the Maxims of Quantity and Manner. In the process of direct examination the lawyer tries to impose a certain impression on the judge in favour of the message s/he conveys. For this purpose, the interrogator often repeats the facts, paraphrases the witness's statements in order to sum them up or go over them again for the sake of the impact s/he intends to make.

As for witnesses at direct examination, they often contribute more information than is required by the situation in order to seem reliable and trustworthy. The example below contains an excerpt from direct examination of Carl Colby, the neighbor of the victim, by Christopher Darden, the prosecutor in O.J. Simpson's case:

Mr.Darden: Now, directing your attention to the last week of April, 1992, did you have an occasion to call 911?

Mr. Colby: Yes, I did.

Mr.Darden: What caused you to call 911?

Mr. Colby: Well, it was an evening approximately 10:30 or eleven o'clock at night, and it is a very – it is a residential neighborhood, very quiet, and sometimes before retiring I look – just go check the locks and look around downstairs and make sure the lights are off and things like that. And I happened to look outside and I saw a man outside on the sidewalk.

Mr.Darden: And what was that man doing?

Mr. Colby: Umm, he was standing on the sidewalk looking at what apparently was the residence next door, directly to the north of us.

Mr.Darden: And what time of the night was this?

Mr. Colby: I would say it was approximately between 10:30 and eleven o'clock that night.

Mr.Darden: So the man was standing on the sidewalk?

Mr. Colby: Yes. Initially when I spotted him he was standing about five yards south of the driveway and relatively stationary looking at the house and then since I saw him I was curious and I didn't recognize him, so I thought to myself, what is a man of this description doing outside at that time, so …

Mr.Darden: So you became curious?

Mr. Colby: Yes, I was curious.

Mr.Darden: Did you continue to watch the man?

Mr. Colby: Yes, I did.

Mr.Darden: What did you see the man do?

Mr. Colby: I saw him observe the residence next door and then walk around the corner, which would be southerly and then westerly on Shetland, and then go back around again and look again at that residence, and I was a little bit concerned because …

Mr.Darden: Well, let me just stop you there.

In the example below while recollecting the details, the prosecution witness flouts the Maxim of Manner digressing from the train of thought convenient for the counsel. However, the prosecutor interrupts the witness and forces him to stick to the point by means of repeating the same question.

Mr.Darden: What did you do after you saw the man return to the driveway?

Mr. Colby: I called 911.

Mr.Darden: Why did you call 911?

Mr. Colby: Because I felt that the gentleman in question could be a possible burglar or intruder to my residence or to one of the residences in the neighborhood.

Mr.Darden: OK. After you called 911 did you continue to watch the man?

Mr. Colby: Yes, I did, and when I called 911 I told him…

Mr.Darden: When you called 911 did you continue to watch the man?

Mr. Colby: Yes, I did.

Analyzing interrogation techniques of lawyers when cross-examining a hostile witness as well as the responses of witnesses during cross-examination, we arrived at a conclusion that witnesses appear to flout the Maxim of Quantity. They either provide insufficient amount of information or tend to be unnecessarily wordy. They may also resort to providing a number of insufficient and irrelevant details, hence violating the Maxim of Relation, like in the extract below:

Ms. Clark: All right. So you knew that they were talking about a murder investigation on the morning of June the 13th, correct?

Ms. Pilnak: Yes.

Ms. Clark: That's pretty important, isn't it?

Ms. Pilnak: Yes, it is.

Ms. Clark: And you knew that what you said to the police officer would be important, didn't you?

Ms. Pilnak: Yes.

Ms. Clark: And so you were trying to be careful to tell them accurately whatever information you had, weren't you?

Ms. Pilnak: Yes. But I was in shock. I had just found this out minutes before they walked in.

Ms. Clark: All right. Can you answer this? You were talking to the police officers. You knew that your answers to their questions would be important, correct?

Ms. Pilnak: I was in shock. I guess so, but I was in … I was in shock when they came over.

Non-compliance with these maxims might be interpreted as evading to give the truthful answer in order to conceal certain facts [6]. As regards the interrogators, when cross-examining a witness the lawyer usually fulfils the Maxim of Quantity by means of using simple language, understandable for laypeople. Moreover, it is not advisable for counsels to be too eloquent as it draws attention away from the witness. However, lawyers may flout the Maxim of Quality by means of using prosodic questions, which enable the cross-examiner to disguise new or non-existent facts as the given ones. Since the purpose of cross-examination is to point out the weaknesses in the hostile witness's testimony, to put their truthfulness and credibility to test, or even to discredit a witness [3, p. 142], cross-examiners use this technique to impose their interpretation of the situation on the judge and the jury, like in the extract below which is an excerpt from cross-examination of an expert witness in O.J. Simpson's case.

Mr. Kelberg: And doctor, you said in response to Mr. Shapiro's question that a knife could give the appearance of a cut that you believe was due to glass; is that correct?

Dr. Huizenga: I think there are certain glass cuts that can mimic knife cuts.

Mr. Kelberg: And there are knife cuts that can mimic glass cuts, right?

Dr. Huizenga: I think with a knife, if you're a surgeon, you can mimic a lot of things.

Even though it is usually the lawyer who tends to control and manipulate the hostile witness at cross-examination, exercising his/her power of turn-taking management, making the witness unfold the facts of the crime in the way which is beneficial for the former, but damaging for the position of the latter, sometimes witnesses may "rebel" against the rules and norms of courtroom interaction and violate the Maxim of Quality challenging the "authority of either legal principles or the individuals who represent them in the courtroom" [4,p. 365].

Mr. Shapiro: At some point in time did you learn that O.J. had said that it wasn't working out with Nicole and that they were going to go their own separate ways?

Mr. Kaelin: At some point, yes.

Mr. Shapiro: Do you recall precisely when that was?

Mr. Kaelin: Gosh, precisely? Not precisely, but … it could have been March but I can't give you a date.

The example above is quite illustrative as it shows how the defense witness (Mr. Kaelin) resorts to an emphatic phrase to express his contempt having been asked by the prosecutor to recall the exact date of the event which happened several months ago.

Conclusion. Application of Grice's Cooperative Principle and its four Maxims to the analysis of dialogic interaction of lawyers and witnesses in the courtroom might help reveal the pragmatic intentions of both interrogators and witnesses. Even though it may seem that both counsels and witnesses should cooperate in the courtroom to achieve justice, they appear to flout all four conversational maxims. The research proved that conforming to or flouting a certain maxim, interlocutors pursue certain goals, which are predetermined by the pragmatic situation of the examination. Further research may be undertaken to perform quantitative analysis of speech acts of lawyers and witnesses, which violate Grice's maxims during direct and cross-examination.

Література:

1. Зайцева М.О. Судовий дискурс: мовленнєві стратегії і тактики, мовні засоби вираження конфлікту. *Первый независимый научный вестник*. № 6, 2016. С. 74-78.

2. Кожемякин Е.А. Юридический дискурс как культурный феномен: структура и смыслообразование. URL: http://konference.siberia-expert.com/publ.

3. Cotsirilos G.J. (1971). Meeting the Prosecution's Case: Tactics and Strategies of Cross-Examination. *Journal of Criminal Law and Criminology*. 62/2. 141-152.

4. Cotterill J. (2010) Interpersonal Pragmatics. URL: https//books.google.com.ua.

5. Grice P. (1975). Logic and Conversation. *Syntax and Semantics. Vol. 3. Speech Acts*. New York Academic Press.75-115.

6. Haigh R. (2009). Legal English. London Routledge-Cavendish.

7. Khoyi A.M., Behnam B. (2014). Discourse of Law: Analysis of Cooperative Principles and Speech Acts in Iranian Law Courts. *Asian Journal of Education and e-Learning*. 2/4.
8. Olsson J. What is Forensic Linguistics? URL: https://www.thetext.co.uk.
9. Pavlíčková E. Legal Writing in Light of Grice's Cooperative Principle. URL: https://www.pulib.sk.
10. Sanni O.O. (2016). The Role of Forensic Linguists in Courtroom Cross-examination. *Journal of the Department of English.* Obafemi Awolowo University. Ile-Ife. 12/2.

Джерела ілюстративного матеріалу:
11. https://www.famous-trials.com/simpson

Отримано: 29 листопада 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: juliakarachun@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-11-14

Карачун Ю. Г. Лексичне значення складних термінів-іменників з електричної інженерії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 11–14.

УДК: 811.161.2'271.12

Карачун Юлія Геннадіївна,
викладач
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СКЛАДНИХ ТЕРМІНІВ-ІМЕННИКІВ З ЕЛЕКТРИЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

Наукова стаття присвячена висвітленню структури лексичного значення складних термінів-іменників з електричної інженерії сучасної англійської мови. На сучасному етапі розвитку лінгвістики лексичне значення розглядають як п'ятикомпонентну структуру з денотативного компонента, що характеризує співвіднесеність слова з предметом, який ним позначено; сигніфікативного компонента, за допомогою якого позначають відношення слова до поняття; емотивно-конотативного компонента, з емоційно-експресивним та оцінним відображенням предметів та явищ зовнішнього світу; структурного компонента, що вказує на відношення слова до інших слів мови, з якими воно може вступати в синтагматичні, епідигматичні та парадигматичні відношення; прагматичного компонента, що представляє собою додаткову стосовно до предметного змісту інформацію про учасників та умови комунікації.

Ключові слова: *складний термін, лексичне значення, денотативний компонент, сигніфікативний компонент, емотивно-конотативний компонент, структурний компонент, прагматичний компонент.*

Julia Karachun,
teacher
National technical university of Ukraine the «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

LEXICAL MEANING OF COMPOUND TERMS-NOUN IN ELECTRICAL ENGINEERING

The study sheds light upon the component structure of the lexical meaning of compound term-nouns in electrical engineering. In modern linguistic lexical meaning is considered as five-component structure that consists of denotative component, which characterizes the correlation of the word with the object indicated by it; significative component by which the meaning of the word is related to the concept; emotional and connotative component, with emotionally-expressive and evaluative reflection of an object and phenomena of the outside world; a structural component that indicates the relation of the word to other words of the language with which it may engage in syntagmatic, epidegmatic and paradigmatic relations; pragmatic component, is additional to the content of the subject information about the participants (taking into account age, profession, social status etc.) and conditions of communication (time, place, target of the author etc.).

Key words: *compound term-noun, lexical meaning, denotative component, significative component, emotional and connotative component, structural component, pragmatic component.*

Складний термін-іменник як лексичний феномен належить до системи мови та повинен мати лексичне значення.

Питанням структури лексичного значення мовних одиниць та висвітленням окремих їхніх компонентів займалися М. Ф. Алефіренко [1], Ю. Д. Апресян [2], І. В. Арнольд [3], Ф. С. Бацевич [4], О. Г. Бєляєвська [5], Н. Вишивана [6], Н. Г. Іщенко [7], В. В. Левицький [8], О. І. Смирницький [9], В. М. Телія [10] та ін.

На сучасному етапі розвитку мовознавства зміст поняття «лексичне значення слова» все ще неповністю розкритий через його багатогранність та надзвичайну складність, саме тому існує потреба ще раз звернутися до питання структури лексичного значення складних термінологічних одиниць англійської мови, визначити кількість компонентів, що його формують та схарактеризувати їх, саме в цьому полягає **актуальність** нашого досліджування.

Метою наукової праці є визначити наповнення лексичного значення складних термінів-іменників з електричної інженерії.

Матеріалом послугували 2000 складних термінів-іменників, дібраних методом суцільного вибирання з різножанрових англійськомовних науково-технічних текстів з електричної інженерії, а саме: науково-навчальної літератури (підручники, посібники); власне наукової (наукові статті); науково-довідкової (інструкції) та власне технічної (контракти).

Джерельною базою дослідження слугували 15 підручників (9725 с.), 15 наукових статей (160 с.), 15 контрактів (70 с.), 15 інструкцій (341 с.) загальним обсягом 10296 с.

Практичне значення одержаних результатів дослідження безперечно є внесок у системно-структурну та комунікативно-прагматичну парадигми, а саме: словотвірну семантику, лексичну семантику, прагматичну семантику. Отримані теоретична інформація та практичні результати дослідження можуть бути використані як теоретична й методологічна база в курсах лексикології (розділи,,Словотвір",,,Слово в лексико-семантичній системі",,,Семантичні відношення та семантична диференціація"), стилістики (розділи,,Функційні стилі"), лінгвопрагматики (розділи,,Прагматика мовних одиниць").

Н. Г. Іщенко [7] визначала лексичне значення слова як «багатошаровий комплекс складників: інформації про позначувані словом предмети і явища реальної дійсності, інформації або знання про умови комунікації та правила вживання слова як мовного знака» [7, с. 214].

Під лексичним значенням слова та В. В. Левицький [8] розглядав його предметно-речовий зміст, оформлений відповідно до граматичних особливостей певної мови і який є елементом загальної семантичної системи словника цієї мови.

Суспільно закріплений зміст слова може бути не лише однорідним, єдиним, але й може представляти собою внутрішньо пов'язану систему різноспрямованих відображень різних «шматочків дійсності, між якими в системі даної мови встановлюється смисловий зв'язок» [8, с. 162].

Такої ж думки дотримувався О. І. Смирницький, який під лексичним значенням слова розумів»…відображення предмета, явища чи відношення у свідомості, що входить до структури слова як так звана внутрішня його сторона, відносно котрої звучання слова виступає як матеріальна оболонка, необхідна не лише для виразу значення і для повідомлення його іншим людям, але й для самого його виникання, формування, існування та розвитку» [9, с. 88].

Отже, з вищенаведених суджень випливає, що лексичне значення складних термінів-іменників пов'язане з предметами, явищами, процесами об'єктивної дійсності та відображає загальні характеристики того предмета чи явища, яке воно позначає, саме такого тлумачення даного поняття будемо дотримуватися у досліджуванні.

Тривалий час лексичне значення вважали неподільним монолітом, на сучасному етапі його розглядають як складне мовленнєво-мисленнєве утворення, до складу якого входять структуровані певним чином семантичні елементи, співвіднесені з властивостями, ознаками та відношеннями позначуваного предмета. На основі зазначеного можна виокремити три основні чинники, що визначають лексичне значення слова:

– логіко-предметний зміст слова;

– своєрідність граматичних і словотвірних форм, за допомогою яких фіксують та відтворюють смисловий зміст;

– співвіднесення слова зі всією лексико-семантичною системою мови, обов'язковим елементом якої воно є.

Складний термін-іменник як лексичний феномен, який належить до системи мови, повинен мати лексичне значення. На сучасному етапі розвитку лінгвістики, лексичне значення розглядають як п'ятикомпонентну структуру з денотативного, сигніфікативного, емотивно-конотативного, структурного та прагматичного компонентами.

Формування лексичного значення слова бере початок з **денотативного** (**предметно-логічного**) компонента, котрий зумовлений потребою у слові, необхідністю індивіда називати явища позамовної дійсності (денотати) і пов'язаний з описом конкретних явищ та з номінативним закріплюванням за цими явищами сукупності прикметних, характерних для них ознак. Однак у значення слова включено не всі, а тільки ті ознаки, які дозволяють нам «упізнати» позначуваний предмет, дають можливість відмежувати конкретне слово від інших, близьких за семантикою, слів у процесі звичайного, повсякденного спілкування.

Отже, денотативний компонент характеризує співвіднесеність слова з предметом, який ним позначено, тобто зв'язок фонетичної оболонки слів з речами об'єктивної дійсності, а денотатами складних термінів-іменників є назви апаратів, приладів, пристроїв, явищ, процесів та дій, зокрема в електричній інженерії.

Ознаку денотата, покладену в основу його назви, називають внутрішньою формою слова [7, с. 215]. Внутрішня форма є відображення асоціативних зв'язків, встановлених між мовою та об'єктами реальної дійсності. Заснована на асоціативних зв'язках мовних явищ із позамовними, внутрішня форма призводить до того, що денотативний компонент лексичного значення слова неодмінно інкорпорує асоціативність. Остання не лише визначає дистрибутивні потенції слова, але й дозволяє слову виступати конкретизатором значення інших слів у текстовій єдності. Тому Н. Г. Іщенко вважає, що внутрішня форма визначає сполучуваність слова [7, с. 215]. Внутрішня форма слова слугує вираженням певного бачення світу, притаманного тому чи іншому народові, його національної специфіки. Вона виступає вмотивованістю назви (хоча з бігом часу ця вмотивованість може бути знівельованою), тією ознакою, що з ряду інших ознак, притаманних денотату, слугує основою творення денотативного компонента лексичного значення слова. Останній розуміємо як сукупність ознак, номінативно-закріплених у найменуванні, отже внутрішня форма слова та денотативний компонент його лексичного значення перебувають у родо-видових відношеннях, де перший член пари стосовний другого як видове поняття родового [7, с. 216].

Сигніфікативний або **поняттєво-семантичний** компонент, за допомогою якого позначають відношення слова до поняття, узагальнення мисленнєвого уявлення про клас предметів, що зазвичай називають просто значенням слова [7, с. 216]. Сигніфікативне значення – це відношення словесного знаку до сигніфіката (поняття). Значення лексичної одиниці не можна зводити лише до розпізнавальних називних рис. Сигніфікат – це абстракція загальних ознак денотата, їхня ідеальна мовленнєво-мисленнєва сутність, комплекс тих основних ознак, якими денотат повинен володіти для того, щоб бути номінованим певним словом. Він постає результатом співставлення, оцінки та узагальнення реальності, що втілений у слові. Завдяки сигніфікату ми згадуємо назву предмета реальної дійсності (денотата), який бачимо. Сукупність прикметних ознак денотата в сигніфікативному компоненті лексичного значення слова виражено через поняття. Поняття – це одна з основних форм мислення, за допомогою якої реальну дійсність відображено у свідомості людини. Воно є поєднанням змісту та обсягу. Перший визначає клас певних реалій, узагальнених у понятті, а другий – ряд суттєвих ознак цих реалій. Зміст та обсяг поняття регулює закон оберненого відношення: чим ширше зміст поняття, тим вужче його обсяг і навпаки. Зміст та обсяг як невід'ємні конституенти поняття, перебувають у відношеннях взаємозумовленості і взаємозалежності, основою яких виступають асоціації. Так клас певних реалій (обсяг поняття) неодмінно актуалізує у свідомості людини сукупність їхніх суттєвих ознак (зміст поняття). Зв'язок слів з поняттями виявлений перш за все у залежності змісту слів від ознак, що складають зміст понять, у семантичній невизначеності слів як відображення рухомості понять, у співвідношенні обсягу та змісту слів з обсягом і змістом понять [7, с. 216].

Слово та поняття утворюють нерозривну єдність, тому існування жодного з них неможливе без взаємодії. Слово пов'язано з поняттям своїм змістом, а поняття стає активним у слові й може бути переданим словом у процесі комунікації [7, с. 214].

Емотивно-конотативний компонент, пов'язаний з емоційно-експресивним та оцінним відображенням предметів та явищ зовнішнього світу. Конотативний компонент зазвичай стилістично маркований через емоційно-експресивне вираження мовцем оцінки чи ставлення до того чи іншого предмету об'єктивної дійсності. Науковці зазначають, що конотація – це додаткове значення слова, словосполуки чи виразу, його супровідні семантичні або стилістичні відтінки, що накладені на основне значення, служать для виражання різних експресивних, емоційно-оцінних забарвлень і можуть надавати висловлюванню урочистості, невимушеності, фамільярності тощо. Щодо конотативного компонента існують дві позиції. За першою,

інформація, яку несуть конотативні семи, є додатковою, факультативною, як такою, що накладається на предметно-логічний інформаційний компонент значення, останній залишається переважно основним [7].

За другою, конотативний компонент семантики мовної одиниці є рівноправний компонент її семантичної структури, де денотація і конотація поєднані у єдиному процесі, який ми розуміємо, відчуваємо, оцінюємо і переживаємо одночасно з найменуванням і оцінкою предмета. У представленому дослідженні ми є прихильниками першої думки, що конотація накладається на основний зміст складних термінів-іменників та несе додаткову інформацію з електричної інженерії.

На характер лексичного значення слова впливають різні фактори його формування: об'єкти реальної дійсності, психічні процеси, що супроводжують номінацію (почуття, особливості сприймання навколишнього світу, його оцінка) та власне мовні відношення між словами (парадигматичні, синтагматичні, епідигматичні), визначаючи при цьому **структурний компонент** лексичного значення.

Структурне значення – це співвідносне значення, що вказує на відношення слова до інших слів мови, з якими воно може вступати в синтагматичні та парадигматичні відношення. Воно допомагає визначити місце слова в лексичній системі мови шляхом протиставляння його з іншими словами, що входять у систему, і встановлювання його ролі та відношень з усіма іншими лексичними одиницями мови [7, с. 216].

Виділяють два підвиди структурного значення: **синтагматичне структурне значення**, що характеризує лінійні відношення слова, його семантичну дистрибуцію і валентність, тобто його здатність вступати в смислові відношення з іншими лексичними одиницями; **парадигматичне структурне значення** − характеризує вертикальні відношення слова, яке входить у певний клас. Під парадигматичним значенням слід розуміти ті внутрішні властивості слова, якими воно володіє через певні відношення з іншими словами лексико-семантичної системи мови. Це значення вказує на місце лексичних одиниць у системі відносин «подібність/відмінність», що встановлюють на основі протиставлення/співставлення одиниць [7, с. 215].

Прагматичний компонент представляє собою додаткову стосовно до предметного змісту інформацію про учасників та умови комунікації. Складний термін-іменник – це складний комплекс структурно-семантичних характеристик одиниць мови, має вторинний характер, залежний, семантично пов'язаний з вихідними словами. Прагматичний компонент стає необхідною складовою в структурі лексичного значення таких одиниць, адже він визначає прагматичні параметри їхнього вживання, основні умови реалізації саме прагматичного компонента, а також регулює розширювання або звужування не тільки семантики слова, його поширеного або обмеженого використовування, але й контекстів.

У складній термінологічній одиниці з електричної інженерії, що утворена шляхом осново-, словоскладання, складнопохідності або конверсії обов'язково є вказівка на відношення між компонентами цієї одиниці, що представляють значення уже наявних у мові одиниць, отже, значення складних термінів-іменників може бути розкритим через значення його структурних компонентів. Обидва компоненти є важливими у плані лексичного значення складних термінів-іменників, оскільки один з його елементів може виражати ширше значення, що визначає певне коло понять, а інший – вужче, тим самим звужуючи значення цієї складної термінологічної одиниці.

Для пояснення та підтвердження думки про єдність п'ятикомпонентної структури лексичного значення складної термінологічної одиниці розглянемо складний термін-іменник *robot-loader – робот-навантажувач*. На початковому етапі формування лексичне значення складних термінів-іменників починається з предметно-логічного компонента (денотата), що зумовлено потребою (необхідністю) у новоутвореному слові, що співвідноситиме саму назву зображуваної реалії з її змістом (семантичним наповненням). Номінація складного терміна-іменника відбувається за певними встановленими словотвірними моделями в мові на основі аналогії та асоціації. Тобто, спочатку автор звертається до засобів лексичної системи мови для виражання нової номінації та для закладання в ній нових смислів чи значень, обираючи лексичні одиниці *robot* та *loader.*

Далі відбувається співвіднесеність позначуваного слова з поняттям (значенням), що воно виражає. Сигніфікативний або поняттєво-семантичний компонент лексичного значення складного терміна-іменника *robot-loader* відповідає за такі поняття *robot – це автоматичний пристрій, що призначений для виконання виробничих та інших операцій, які зазвичай виконувались безпосередньо людиною; loader – це пристрій, що служить для виконання навантажування, розвантажування та укладання різних вантажів.* Автор, врахувавши можливість та необхідність поєднування цих лексичних одиниць за функційною характеристикою утворює складну термінологічну одиницю *robot-loader.* Таким чином, прикметні ознаки денотата в сигніфікативному компоненті лексичного значення цього складного терміна-іменника виражено через сукупність понять обох його компонентів.

Потім визначають, чи має такий складний термін-іменник як *robot-loader* конотацію, тобто додаткове значення слова, що може мати різні семантичні чи стилістичні відтінки, що накладаються на основне його значення. Така складна термінологічна одиниця позбавлена конотативного значення, тому емотивно-конотативний компонент відсутній у цьому прикладі, проте він може зберігатися в інших термінологічних одиницях на зразок *bottleneck – вузьке місце в електричному колі.*

Далі структурний компонент показує, чи може складна термінологічна одиниця *robot-loader* вступати у парадигматичні та синтагматичні відношення, тобто мати міжслівні відношення з іншими одиницями у мові. У праці лексична одиниця *robot* вступала 69 разів у парадигматичні зв'язки, утворюючи нові складні терміни-іменники, наприклад: *robot-changer – роботизований пристрій заміни деталей, robot-cooker – робот для готування їжі, robot-polisher – робот-полірувальник* або синтагматичні *robot for loading* чи *loading with a help of robot.* Те ж саме бачимо з термінологічною одиницею *loader,* яка утворює 4 складні термінологічні одиниці, приєднуючись до інших компонентів, наприклад: *autoloader – автозавантажувач, cutter-loader – комбайн-навантажувач.*

Наявність прагматичного компонента у структурі лексичного значення складного терміна-іменника *robot-loader* пояснюється наміром автора передати закодовану інформацію у терміні для здійснювання комунікації у галузі електричної інженерії з урахуванням таких прагматичних чинників (параметрів) як мета, умови комунікації, особистісні дані про отримувачів інформації тощо. Складний термін-іменник *robot-loader* автор може вживатися у певній комунікативній ситуації (для оприлюднювання результатів досліджування на симпозіумі, конференції, для спілкування у виробничо-технічній сфері з колегами-фахівцями тощо) з урахуванням прагматичних параметрів адресата (віку, статусу, соціального статусу).

Отже, компонентна структура лексичного значення складних термінів-іменників − це складний багатошаровий комплекс, де взаємодіють денотативний, сигніфікативний, емотивно-конотативний, структурний та прагматичний компоненти, кожен з яких має власне прикметне призначення, а їхнє взаємовідношення є динамічний поштовх для розвитку внутрішньої структури усього лексичного значення слова.

Література:

1. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики: монография. Москва, 2005. 326 с.
2. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. Москва, 1995. 472 с.
3. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка. Москва, 2012. 376 с.
4. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики. Київ, 2011. 304 с.
5. Беляевская Е. Г. Три парадигмы семантических исследований (чем отличается когнитивный подход к лексической семантике от традиционного). *На стыке парадигм лингвистического знания в начале XXI века: грамматика, семантика, словообразование.* 2003. № 1. С. 60–72.
6. Вишивана Н. Природа і структура лексичного значення у сучасній лінгвістичній науці. *Наукові записки.* 2017. Вип. 154. С. 447–451.
7. Іщенко Н. Г. Лексичне значення словотвірних синонімів. Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. *Збірник наукових праць : м-во освіти і науки України.* 2009. Вип. 16. С. 213–218.
8. Левицький В. В. Лексикологія німецької мови. Вінниця, 2014. 392 с.
9. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка. Москва, 1998. 260 с.
10. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. Москва, 1986. 143 с.

Отримано: 28 листопада 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: ruslana-padalka@i.ua,

ratusnaaelena99@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-15-17

Падалка Р. М., Ратушна О. І., Аголаян С. Ю. Безобразні фразеологічні одиниці у творах Ф. Кафки та специфіка їх відтворення українською мовою. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 15–17.

УДК: 821.112.2Кафка.09:811.161.2'373.7

Падалка Руслана Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент
Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»
Ратушна Олена Іванівна,
учитель німецької мови
Слов'янський педагогічний ліцей
Аголаян Сусанна Юріївна,
студентка 1 курсу філологічного факультету
Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет»

БЕЗОБРАЗНІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ У ТВОРАХ Ф. КАФКИ ТА СПЕЦИФІКА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У мовознавчих дослідженнях останніх десятиліть помітними виявилися тенденції до наукового осмислення, аналізу й опису різнорівневих лінгвістичних фактів у проекції на мовну особистість їх творця й адресата, що сприяє подальшій продуктивності нових підходів у вивченні мови. У форматі сучасних лінгвістичних пошуків та суспільних зацікавлень утверджується такий напрямок дослідження мови, як фразеологічна семантика, що вивчає специфіку людського спілкування, зокрема й в умовах художнього твору, у контексті таких базових понять, як мовець, адресат, особливість кодування різних аспектів навколишньої дійсності. Такі дослідження конкретизують і поглиблюють загальні теоретичні положення фразеологічної семантики; обґрунтовують й аргументують вибір письменником образних засобів для створення потрібної контекстної ситуації (гумористичної), художнього ефекту (комічного), образів персонажів. Матеріали й висновки роботи можна використати в курсах лексикології, фразеології, стилістики німецької та української мови, культурології, а також у процесі вивчення німецької мови, а також у процесі укладання фразеологічних словників.

Ключові слова: *лексема, лінгвістика, тематична група, фразеологізм, словесний образ.*

Ruslana Padalka,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
State Higher Educational Institution «Donbas State Pedagogical University»
Olena Ratushna,
a teacher of the highest category, a teacher of the German language of Slovyansk Pedagogical Lyceum.
Sussana Agolayan,
a student of State Higher Educational Institution «Donbas State Pedagogical University»

NON-FIGURATIVE PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE WORKS OF F. KAFKA AND THE SPECIFICITY OF THEIR REPRODUCTION IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

The tendencies for scientific thinking, analysis and description of the different levels of linguistic facts in the projection of the language personality of the creator and the addressee, which contributes to the further productivity of new approaches to study, have emerged in linguistic studies of the recent decades. In the format of modern linguistic searches and public interests, such a direction of language research as phraseological semantics, that study the specifics of human communication including artwork in the context of such basic concepts as the speaker, the addressee, and the coding feature of various aspects of the surrounding reality, is approved.

The theoretical significance of scientific work is because the results concretize and deepen the general theoretical principles of phraseological semantics, substantiate and argue the writer's choice of imaginative means to create the desired contextual situation (humorous), artistic effect (comic), and character images. The practical significance of the study lies in the possibility of using materials and conclusions of work in lexicology, phraseology, stylistics of the German and Ukrainian languages and cultural studies, as well as in the process of learning the German language. Besides, the results of the study can be used in the preparation of phraseological dictionaries.

Key words: *non-figurative phraseological, phraseology, linguistic, lexicology, subject group.*

Актуальність дослідження. Ознакою виразності думки людини, а отже, й окремого народу, є фразеологічні одиниці, які щоразу відтворюються в мові. У форматі сучасних лінгвістичних пошуків та суспільних зацікавлень утверджується такий напрямок дослідження мови, як фразеологічна семантика, що вивчає специфіку людського спілкування, зокрема й в умовах художнього твору, у контексті таких базових понять, як мовець, адресат, особливість кодування різних аспектів навколишньої дійсності.

Попри дискусійну активність наукових досліджень фразеологічного значення й визначення самого терміна *фразеологічна одиниця* вчені все більше заглиблюються в способи входження базових категорій ментальності окремого народу у фразеологізацію людської думки. Це, зокрема, свідчить про етап становлення й наукового закріплення нового підходу до вивчення фразеосемантики в мовознавчій практиці.

У період входження України до великої сім'ї народів Європи значну увагу приділено спілкуванню як діяльності, спрямованій на зближення різних держав у багатоаспектних культурно-історичних та суспільних умовах. Саме тому науковці

активніше звертають увагу на такі особливості мови, як функціональна спрямованість, творчий характер, місце й роль у відтворенні світосприймання окремої людини й народу (нації) в цілому.

Образні фразеологізми живого мовлення є предметом вивчення як німецьких, так і українських мовознавців. Найбільш плідними дослідниками німецької фразеології є Ф.Зейлер, С.М.Муниця, О.Д.Райхштейн, В.Флайшер, І.І.Чернишова та інші. Велике значення для вивчення фразеологічної семантики мають праці таких учених, як: Я.Барана, С.Єрмоленко, В.Ужченка. Проте специфіка ментальних особливостей окремого народу засобами фразеології в практиці художнього перекладу ще не має свого повного й усебічного вивчення.

Усе сказане вище, а також відкриті питання вивчення фразеологічної семантики як важливого чинника міжкультурного спілкування зумовлюють **актуальність** нашої праці.

Метою дослідження є виявлення й опис специфіки фразеологічних одиниць у творчості німецькомовного письменника Ф.Кафки в умовах художнього перекладу. Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

• схарактеризувати основні теоретичні аспекти фразеології;

• виявити стилістичну роль фразеологічних одиниць;

• описати специфіку перекладу творів названого письменника в контексті добору еквівалентних фразеологічних одиниць.

Об'єктом дослідження обрано фразеологічні одиниці, які активно функціонують у творах Ф. Кафки.

Предметом дослідження є основні шляхи передачі німецьких фразеологізмів українською мовою.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям праці є комунікативний підхід до вивчення мови, яку розглядають як мовленнєву діяльність людини.

Сформульовані мета, об'єкт і предмет цієї праці визначили вибір загальнонаукових і лінгвістичних методів дослідження. У ній використано *описовий* метод для аналізу, узагальнення, систематизації й опису фразеологізмів у творах Ф. Кафки; *зіставний* – для виявлення семантичного потенціалу аналізованих фразеологічних одиниць, як питомих, так і перекладних; *контекстологічний* аналіз забезпечив вивчення фразеологізмів як смислових складників художнього тексту; *інтерпретаційний* метод уможливив дослідницьке тлумачення й декодування закладеної автором інформації й художнього наміру.

Дослідження фразеології в німецькому мовознавстві проводилися науковцями, які помітили в мові стійкі сполуки слів, що характеризуються своєрідною організацією компонентів, а також поняттям, відмінним від самостійних лексичних значень цих компонентів. Важливою в цьому аспекті є праця першої половини XX століття «Німецька фразеологія» Ф.Зейлера, у якій уперше зроблено спробу диференціювати стійкі сполуки слів. Дослідник виділив окремо прислів'я, приказки (sprichwörtliche Redensarten) і власне фразеологізми (im Trüben fischen, Öl ins Feuer gießen, an den Bettelstab kommen), афоризми, крилаті слова, парні сполуки слів. Багато уваги Ф.Зейлер приділив походженню фразеологізмів, джерелам їх виникнення й тематичним групам. Важливим, на наш погляд, є те, що окремі висновки названої праці є актуальними й у наш час.

Певний інтерес викликає класифікація фразеологізмів німецькими мовознавцями, бо вони розрізняють такі групи:

Прості фразеологічні сполуки /einfache phraseologische Verbindungen/. Значення одного із компонентів, здебільшого дієслова, затерте або частково переосмислене: Abschied nehmen; Erfolg, Interesse, Aussichten haben; zum Ausdruck bringen.

Фразеологічні єдності /phraseologische Einheiten/. Це переважно звороти, які є невмотивованими й значення яких не можна вивести із значень їх компонентів: Öl ins Feuer gießen; Stroh im Kopf haben; wie ein Buch reden.

Фразеологізми у формі речень, які відповідно до своєї структури повинні виходити за межі фразеології, але мають усі характерні риси фразеолгічної одиниці: Hoffnung ist der Schiff mit einem Mast von Stroh; Freundschaft ist des Lebens Salz; Geld ist die Braut, um die man tanzt.

Важливим досягненням німецького мовознавства вважаємо також працю В.Флайшера «Фразеологія сучасної німецької мови» [8], у якій теоретично обґрунтовано основні проблеми фразеології. Дослідник, на наш погляд, усебічно розкрив сутність фразеологізму, характеризуючи його як мовний знак, що відрізняється від власних назв, термінів та інших стійких мовних сполук.

Цікавим є також те, що В.Флайшер підкреслив експресивність, фразеологічні варіанти й текстоутворювальний потенціал фразеологізмів.

Отже, фразеологічний матеріал є цікавим як для зарубіжного (зокрема й німецького), так і для вітчизняного мовознавства.

Проблема співвідношення образності й безобразності фразеологізмів у сучасній науці про мову є дискусійною. А тому ми дотримуємося думки тих учених (В.М.Мокієнко, Д.О.Добровольський), які вважали, що образність є необов'язковою ознакою фразеологізмів, бо властива, з одного боку, не всім фразеологічним одиницям, а з іншого, – образними можуть бути не лише фразеологізми, а й окремі слова (das Stiefmütterchen, die Gottesanbeterin, das Pfaffenhhütchen, die Mönchgrasmücke, der Adamsapfel) і словосполучення термінологічного характеру (das schwarze Loch, der Eiserne Vorhang). Визнання необов'язкового характеру образності фразеологізмів пов'язане з визначенням самої фразеологічної одиниці. Прибічники вузького розуміння фразеології зазвичай відносять до фразеологізмів вислови з метафоричним значенням, прибічники ж широкого її розуміння – поєднання слів, відтворювані в «готовому вигляді» і об'єднані одним поняттям. Вузьке розуміння фразеології допускає образність як властивість стійких поєднань. Ми погоджуємося з тими, хто дума, що така позиція збіднює галузь фразеології й приєднуємося до широкого погляду на фразеологію. Включення деяких видів безобразних виразів до фразеологізмів за такого розуміння є об'єктивно виправданим. Це відбивається і в сучасних визначеннях фразеологічної одиниці, де такі характеристики, як «образність», «метафоричність», «переносність», «переосмисленість» тощо, або опускаються, або супроводжуються істотними застереженнями, що обмежують масштаби цих властивостей як ознак фразеологізмів.

Отже фразеологія постійно доводить і міцно тримає «право на безобразність» [6, с.160].

В аналізованих нами творах Кафки мають місце безобразні фразеологізми, які ми умовно виділили в окрему групу й простежили специфіку їх перекладу українською мовою. Наведемо приклади:

1) *Tag aus, Tag ein* auf der Reise. (*День у день* в дорозі.)

Відповідник, знайдений у німецькому фразеологічному словнику, має такий переклад : Tagaus, tagein. День у день [10, с. 238].

Семантикою автор акцентує увагу читача на одноманітності заняття Грегора, використовуючи саме цей фразеологізм.

У семантиці українського відповідника автор використав складний прислівник, який позначає щоденність, безперервність.

День у день дорога.

2) Das sollte ich bei meinem Chef versuchen; ich würde *auf der Stelle* hinausfliegen. (Спробував би я так у свого шефа; я *негайно* вилетів би).

Відповідник, знайдений у німецькому фразеологічному словнику, має такий переклад: *auf der Stelle* – Негайно, зараз же [10, с. 218].

За допомогою поданого фразеологізму автор посилює безправність робітників, їх залежність від роботодавців, у цій ситуації Грегора.

На нашу думку, в українському перекладі – Хай би я спробував так у свого шефа: *миттю* вилетів би з роботи. – автор дуже влучно дібрав прислівник, що позначає блискавичність дії «в одну мить, дуже швидко».

3) … würde den Eltern wegen des faulen Sohnes *Vorwürfe machen* …(*...докоряв* би батькам із-за ледачого сина…).

Відповідник, знайдений у німецькому фразеологічному словнику, має такий переклад : einen Vorwurf machen – Докоряти [10, с. 295].

У семантиці вислову закладено всю повноту емоційного стану Грегора, нарікання на несправедливе, негативне ставлення його хазяїна. Можливо, саме цей фразеологічний зворот, на нашу думку, показує всю трагічність цієї ситуації.

Цікаво, що в українському перекладі автором використано нейтральний відповідник, дібрано синонімічне дієслово, – …почав би *дорікати* батькам ледачим сином…, – яке виражає незадоволення з приводу чого-небудь або звинувачувати когось у чому-небудь.

4) Und die Besinnung durfte er gerade jetzt *um keinen Preis* verlieren; lieber wollte er im Bett bleiben. (І саме зараз йому *ні за які гроші* не можна було втрачати свідомість; він хотів краще залишитися в ліжку).

Відповідник, знайдений у німецькому фразеологічному словнику, має такий переклад: um keinen Preis – Ні за які гроші! [10, с. 113].

Використанням цього фразеологічного звороту автор лаконічно передає безглуздість теперішнього становища Грегора, відсутність спритності керувати своїм новим тілом, та боязкість одним незграбним рухом завдати собі шкоди або когось налякати чи зашкодити комусь.

Автор-перекладач українського тексту вжив прислівник, який є менш експресивним і не є фразеологізмом в українській мові: «А саме тепер він *нізащо* не повинен був знепритомніти; краще вже лишитись у ліжку, – який тлумачиться як «ні за яких обставин». На нашу думку, тут би не спотворив тексту й фразеологізм «ні за які гроші».

Проаналізувавши найцікавіші, на наш погляд, фразеологічні звороти обраних творів Ф.Кафки, ми дійшли висновку, що деякі фразеологічні одиниці в німецьких художніх творах під час перекладу українською мовою іноді втрачають своє семантичне навантаження й набувають більш нейтрального, поширеного, колоритного значення, бо, на наш погляд, українська мова є багатшою на мовні засоби. А деякі, у процесі перекладу, не втрачають свого семантичного наповнення, і автор знаходить еквіваленти фразеологічних одиниць українською мовою.

Фразеологічна система кожної мови відтворює особливості мислительної діяльності різних народів світу. Тому цілком закономірним є посилений інтерес науковців до фразеологічних одиниць німецької мови, зокрема й тих, що функціонують у німецькомовних художніх творах. Фразеологія як явище складне й багатоаспектне посідає окреме місце в стилістичній системі мови. Особливо повно семантичні можливості фразеологічної одиниці розкриваються в художньому стилі, певним підтвердженням чого є фразеологізми, які функціонують у творах Ф.Кафки.

У новелі Ф.Кафки «Перевтілення» досліджено 26 фразеологічних одиниць, у оповіданні «Вирок» – 10 фразеологічних одиниць.

Отже, отримані результати дослідження конкретизують і поглиблюють загальні теоретичні положення фразеологічної семантики; обґрунтовують й аргументують вибір письменником образних засобів для створення потрібної контекстної ситуації, художнього ефекту, образів персонажів. Практичне значення дослідження полягає в можливості використання матеріалів і висновків роботи під час укладання фразеологічних словників, у курсах лексикології, фразеології, стилістики німецької та української мови, культурології, а також у процесі вивчення німецької мови.

Література:

1. Баран Я. А. Фразеологія в системі мови. Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 1997. 175 с.
2. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Москва: Международные отношения, 1980. С. 179-207.
3. Кожина М.Н. Язык и стиль в функциональном аспекте. *Основные понятия и категории лингвостилистике.* Пермь, 1982. С. 15-34.
4. Муница С. Н. Адъективные компаративные фразеологические единицы в немецком и украинском языках. Київ: Радянська школа, 1975. С. 17-218.
5. Німчук В. В., Русанівський В. М., Чепіга І. П. та інші. Жанри і стилі в історії української літературної мови / Відповідальний редактор С. Я. Єрмоленко. Київ: Наукова думка, 1989. 288 с.
6. Райхштейн А. Д. Немецкие устойчивые фразы. Москва: Высшая школа, 1971. 175 с.
7. Чернышева И. И. Фразеология современного немецкого языка. Москва: Высшая школа, 1970. 200 с.
8. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig: VEB, Bibliographisches Institut. 1982.
9. Seiler F. Deutsche Sprichwörterkunde. München, 1972.
10. Гаврись В. І., Пророченко О. П. Німецько-український фразеологічний ловник. URL: https://www.twirpx.com/file/433834/

Отримано: 2 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: olha.filonik@oa.edu.ua

svwinters@ucalgary.ca

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-18-20

Filonik Olha, Winters Svitlana. Metaphors in brand names and advertising: pragmatic effect. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 18–20.

УДК: 659.1.013

Olha Filonik,
student, «Ostroh Academy» National University
Svitlana Winters,
PhD in Linguistics, University of Calgary

METAPHORS IN BRAND NAMES AND ADVERTISING: PRAGMATIC EFFECT

The authors of the article extrapolate the existing knowledge regarding metaphors to the use of this figure of speech in some aspects of marketing (namely, product naming and advertising). The article contains the analysis of some examples of metaphors in brand and product names, as well as in advertisements. This article also presents a comprehensive overview of psycholinguistic literature on the effect exerted by metaphors on language users and, where the reasons are not obvious, proposes some explanations as to why certain effects may occur. The authors of the article argue that metaphors are a strong persuasive device. The following findings presented in psycholinguistic literature are referred to in order to support the authors' argument: 1) metaphors facilitate better understanding by creating multiple associations with the concept in question; 2) metaphors enhance the speaker's credibility and create a good impression of him or her; 3) metaphors lead to reduction in counter-argumentation; and 4) metaphors create a feeling of social closeness. The article provides an understanding of persuasive nature of metaphors and hence can serve as a guide to marketers who work on creating names for products, services and brands and who are involved in advertising of their products, services or brands.

Key words: *metaphor, pragmatic effect, product name, advertising.*

Філонік Ольга Юріївна,
студентка, Національний університет «Острозька академія»
Уінтерз Світлана Юріївна
кандидат філологічних наук, Університет Калгарі

МЕТАФОРИ У НАЗВАХ ТОВАРІВ ТА В РЕКЛАМІ: ПРАГМАТИЧНИЙ ЕФЕКТ

Автори статті екстраполюють наявні знання щодо метафор на використання цієї фігури мови в деяких аспектах маркетингу (а саме у назвах товарів та в рекламі). У цій статті представлено вичерпний огляд психолінгвістичної літератури щодо впливу метафори на носіїв мови. Автори статті стверджують, що метафори є потужним засобом впливу на покупця. Наступні висновки, представлені в психолінгвістичній літературі, наводяться для підтвердження даного аргументу: 1) метафори сприяють кращому розумінню, створюючи численні асоціації з відповідною концепцією; 2) метафори підвищують довіру до людини, що їх використовує, і створюють гарне враження про нього чи неї; 3) метафори призводять до зменшення контраргументації; 4) метафори створюють відчуття соціальної близькості. Дана стаття допомагає зрозуміти переконливу природу метафор, а отже може слугувати посібником для маркетологів, які працюють над створенням назв товарів та беруть участь у рекламі своєї продукції.

Ключові слова: *метафора, прагматичний ефект, назва продукту, реклама.*

It has been frequently claimed in the literature that tropes–especially metaphors[1]–have a strong persuasive effect on people [14; 17-21]. For example, Read et al. [1990] found that presence of a metaphor in political passages led to significantly more positive ratings of the passages, as well as of the speakers delivering them. This finding supplements the findings presented by Reinsch [1971], which revealed that figurative language was more effective than literal language in changing people's attitudes [18, p. 144]. Namely, the comparison of the attitude towards the topic found in the pre-tests (i.e. prior to exposing the subjects to a persuasive political passage) with the attitude towards the same topic found in the post-tests (i.e. after the subjects were exposed to the persuasive political passages) demonstrated that attitudes tended to change when the political passage included tropes (metaphors and similes). Finally, studies of metaphors in advertising support the claim that metaphors have a persuasive effect [14; 18; 21]. For example, subjects in Jeong [2008] gave higher evaluations to products and brands advertised with the use of visual and verbal metaphors, compared to the products and brands whose advertisements were not associated with any kind of metaphor. To be specific, after being exposed to advertisements with or without metaphors, subjects chose more favourable alternatives from the range "very likely to buy the product" to "very unlikely to buy the product" or "appealing brand" to "unappealing brand" when evaluating advertisements that involved metaphors [14, p. 66].

As a result of the perceived persuasiveness of metaphors, they are used increasingly more frequently in product naming and advertising. For example, a high number of automobiles contain a metaphor in their names (see (1) below). In these examples, some features of the animals are transferred onto the automobiles (e.g. speed, shape, grace, etc.)

(1) a. Jaguar
b. Volkswagen Beetle
c. Nissan Gazelle
d. Ford Mustang

[1] In this article, a metaphor is defined as a figure of speech that identifies something as some unrelated thing, thus highlighting the similarities between the two.

Outside of the automobile industry, marketing specialists, employ names that create associations with some desirable qualities or features. For example, "Amazon" can potentially create associations with a fast stream and "Kayak" potentially makes customers think of a fun and smooth vacation.

(2) a. Amazon (technology company that focusses on e-commerce)
b. Kayak (travel agency and metasearch engine for vacation planning)

In other cases, even though the name of the brand or product does not contain a metaphor, metaphors are used in captions of advertisements (see (2) below). In the examples below, by using metaphors, marketing specialists reinforced, respectively, the following ideas: the drink will make you happy, the candy look like rainbow and your money will grow like a plant with Legal & General Insurance.

(3) a. Coca-Cola. Open a little happiness.
b. Skittles. Taste the rainbow.
c. For vigorous growth, plant your money with us. Legal & General Insurance.

The extensive use of metaphors in marketing makes the question regarding the persuasion mechanisms involved in employing metaphors fairly topical. This article will provide an overview of findings regarding persuasiveness of metaphors and attempt to explain why metaphors have a persuasive effect on the addressee. This will ultimately equip marketing specialists with a better understanding of metaphors and how they can be used effectively.

The relevant literature suggests that the following effects exerted by metaphors make them effective persuasion devices: enhancement of the communicator's credibility and the feeling of pleasure from grasping a metaphor [3], reduction in counter-argumentation [12], activation of multiple semantic associations leading to better understanding, and creating a feeling of social closeness [20]. In what follows, these effects will be discussed in more detail.

Enhancement of communicator credibility due to use of metaphors was found by Bowers and Osborn [3]. In their experiment, subjects listened to political speeches and were asked to judge credibility (i.e. competence, trustworthiness and ingenuity) of the speakers delivering those speeches. One version of each speech ended in a metaphor while the other one ended with a literal conclusion. Bowers and Osborn [3, p. 151] found that the presence of a metaphoric conclusion had a significant influence on the judgments of the credibility of the speakers. It was revealed that communicators who use metaphors are judged more credible than the ones who use literal language. This effect may occur due to the feeling of pleasure accompanying the insight in the processing of metaphors and the assumption that only highly intelligent people are good at using metaphors in a clever and apt way. Bowers and Osborn [3, p. 147-148] argue that metaphors enhance communicator credibility by "stimulating mental processes in a manner which is intrinsically pleasurable", which "disposes us to be grateful to the speaker who has provided this pleasure and makes us receptive to his point of view" (such a view is also presented in Sopory and Dillard [20, p. 385]). Bowers and Osborn [3, p. 147-148] add that that apt and appropriate metaphor is taken by an audience as a sign of high mental ability, which is why one may expect the use of metaphor to increase the respect of the audience for the speaker and enhance faith in the speaker's competence.

Processing of a metaphor is said to involve reduction in counter-argumentation [12, p. 4], which may be attributed to the required enhanced elaboration, compared to processing of literal language [9, p. 32; 12, p. 4] (however, see Gibbs and Colston [10, p. 228] for an alternative view). The process of comprehending a metaphor generates a great number of associations that result in "an overload in the receiver's mental circuitry" [12, p. 4]. A high proportion of the cognitive resources of a language user are used up when encountering a metaphorical persuasive message and as a result fewer resources are left to "derogate or exclude the message content or the source" [12, p. 4; 20, p. 386]. This leads to a greater agreement with what is advocated by the message.

As argued by Read et al., Sopory and Dillard, as well as Gibbs and Colston [17, p. 144-145; 20, p. 387; 10, p. 227], "metaphor may be more persuasive precisely because it often provides a more coherent structure for complex arguments, compared to literal language, which induces significantly more semantic associations…" [10, p. 227]. When these associations are consistent with the metaphor, the different arguments are connected more coherently via the many available semantic pathways. Consequently, addressees find it easier to relate the arguments to each other. This leads to richer understanding of the speaker's message. Enhanced comprehension, in turn, leads to an increase in persuasion [15]. The key idea here is that metaphor provides relevant semantic associations by which arguments of a message become linked, leading to higher persuasion [20, p. 387].

In addition to their persuasiveness, metaphors are known for their ability to establish a sense of intimacy between interlocutors [4, p. 9-10; 10, p. 224]. Figurative meaning can be inaccessible to all but those who share information about one another's knowledge, beliefs, intentions, and attitudes [4, p. 9]. Thus, it can be assumed that when communicating with a friend, one is more likely to use figurative language than when communicating with a mere acquaintance, which also leads to one perceiving a speech full of figurative language as that coming from a friend rather than a stranger. Linguistic characteristics of messages addressed to a friend, on the one hand, and to a generic 'other student', on the other hand, were studied by Fussell and Krauss [6]. The subjects of the experiment were asked to describe abstract figures so that their friend would choose the right figure from an array of figures based on this description. Later, the obtained descriptions were compared to the descriptions of the same figures produced in Fussell and Krauss [6] for 'another student'. Messages for a friend were more likely to be figurative (e.g. *a warm in a tunnel*) than literal (e.g. *a curved line with a straight line inside*), compared to messages intended for a generic 'other student' [6, p. 517][2]. The finding that people who are close tend to use metaphors based on some shared knowledge is reiterated in Morelock [16]. The study of engravings on wedding bands revealed that in 25% of cases the couples chose metaphors, which seemed nonsensical to everyone else but were meaningful to them (for example, "Shine and gravity"), as the engravings on their wedding bands [16, p. 2]. Finally, it was found that those who use figurative language in their communication are perceived as being close, in contrast to those who do not [13]. Namely, Horton [13] conducted three experiments in which readers' sensitivity to interpersonal function of figurative language use was explored. Brief stories were created that described interactions between two ambiguously related characters. In the course

[2] However, the difference did not reach statistical significance, presumably due to a relatively low degree of intimacy involved in the friendship of the subjects involved in the experiment [6, p. 520].

of those characters' conversations, one character always used either a metaphoric or literal referring expression to refer to some antecedent information from the story. Across all three experiments, readers consistently judged the story characters as knowing each other better and being closer when their interactions contained metaphoric references. To sum up, metaphors add some intimacy to communication.

Additionally, it has been found that the inclusion of metaphors can facilitate the memory of a message [10, p. 226]. For example, McQuarrie and Mick [15, p. 583-584) found that when their subjects were directed to process advertisements embedded in a magazine, they recalled those advertisements which contained verbal metaphors significantly better than those which did not. In addition, advertisements containing visual metaphors were recalled much better no matter whether the subjects were instructed to process the advertisements or whether they incidentally attended to them while looking through the magazine.

In sum, metaphors have been found to be a very helpful device in achieving certain pragmatic effects on language speakers. Namely, they can help one persuade the addressee, enhance credibility of the person using them, reduce counter-argumentation, create the impression of solidarity and belonging to the same social group, make a message more memorable and impress the addressee. This article provides an understanding of persuasive nature of metaphors and hence can serve as a guide to marketers who work on creating names for products, services and brands and who are involved in advertising of their products, services or brands.

References

1. Auble P., Franks J., Soraci S. Effort toward comprehension: Elaboration or aha!? *Memory and Cognition.* 1979. №7. P. 426–434.
2. Berlyne D. E. Conflict, arousal, and curiosity. McGraw-Hill series in psychology. NY: McGraw-Hill Book Company, 1960. 366 p.
3. Bowers J.W., Osborn M.M. Attitudinal effects of selected types of concluding metaphors in persuasive speeches. *Speech Monographs.* 1966. №33. P. 147–155.
4. Cohen T. Metaphor and the cultivation of intimacy. *Critical Inquiry*. 1978. №5. P. 3–12.
5. Fussell S., Krauss R. The effects of intended audience on message production and comprehension: Reference in a common ground framework. *Journal of Experimental and Social Psychology.* 1989a. №25. P. 203–219.
6. Fussell S., Krauss R. Understanding friends and strangers: The effects of audience design on message comprehension. *European Journal of Social Psychology.* 1989b. №19. P. 509–525.
7. Colston H. *Using figurative language.* Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 275 p.
8. Danek A.H., Fraps T., von Mueller A., Grothe B., Oellinger M. Aha! experiences leave a mark: facilitated recall of insight solutions. *Psychological Research.* 2013. №77. P. 659–669.
9. DeRosia E. Rediscovering theory: Integrating ancient hypotheses and modern empirical evidence of the audience-response effects of rhetorical figures. *Go figure: New directions in advertising rhetoric*. 2008. P. 23–50.
10. Gibbs R.W., Colston H. L. *Interpreting figurative meaning.* NY: Cambridge University Press, 2012. 390 p.
11. Gibbs R.W., Leggitt J., Turner E. Why figurative language is special in emotional communication. *The verbal communication of emotions*. 2002. P. 125–150.
12. Guthrie M. Effects of credibility, metaphor, and intensity on comprehension, credibility, and attitude change. Normal: Illinois State University unpublished master's thesis, 1972.
13. Horton W.S. Metaphor and readers' attributions of intimacy. *Memory and Cognition*. 2007. №35(1). P. 87–94.
14. Jeong S.H. Visual Metaphor in Advertising: Is the Persuasive Effect Attributable to Visual Argumentation or Metaphorical Rhetoric? *Journal of Marketing Communications.* 2008. №14(1). P. 59–73.
15. McQuarrie E., Mick D. Visual and verbal rhetorical figures under directed processing versus incidental exposure to advertising. *Journal of Consumer Research.* 2003. №29. P. 579–587.
16. Morelock C. Personal idiom use and affect regulation in romantic relationships. Lubbock: Texas Tech University unpublished PhD dissertation, 2005.
17. Read S., Cesa I., Jones D., Collins N. When is the federal budget like a baby? Metaphor in political rhetoric. *Metaphor and Symbol.* 1990. №5. P. 125–149.
18. Reinsch N. An investigation of the effects of the metaphor and simile in persuasive discourse. *Speech Monographs.* 1971. №29. P. 142–145.
19. Sopory P. Metaphor and intra-attitudinal structural coherence. *Communication Studies.* 2008. №59. P. 164–181.
20. Sopory P., Dillard J. The persuasive effects of metaphor: A meta-analysis. *Human Communication Research.* 2002. №28. P. 382–419.
21. Tom G., Eves A. The use of rhetorical devices in advertising. *Journal of Advertising Research.* 1999. №39. P. 39–43.

ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ ТА ДИСКУРСУ

Отримано: 2 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: ira77blynova@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-21-25

Блинова І. А. Категорія інформативності комічного дискурсу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 21–25.

УДК: 811.111.81'42

Блинова Ірина Анатоліївна,
кандидат філологічних наук, доцент
педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

КАТЕГОРІЯ ІНФОРМАТИВНОСТІ КОМІЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті розглянуто характерні для художніх прозових текстів типи інформації. Доведено, що механізм розкриття змістовно-концептуальної й змістовно-підтекстової інформації відбувається за допомогою змістовно-фактуальної інформації. На матеріалі англомовного оповідання описано процес реалізації різноманітної за прагматичною ознакою інформації. Встановлено, що розуміння комічного смислу тексту відбувається шляхом декодування змістовно-підтекстового різновиду інформації. Охарактеризовано типи висунення (ефект обманутого очікування, заголовок, прийом протиставлення/контрасту), які є важливим фактором у формуванні змістовно-концептуальної інформації. Проаналізовано провідні прийоми формування на певних рівнях підтексту як складової змістовно-підтекстової інформації, як-от: конотації та асоціативні зв'язки слів, пресупозиція, іронія, несподіваний поворот подій.

Ключові слова: *інформативність, підтекст, тип висунення, заголовок, іронія, комічний дискурс.*

Iryna Blynova,
PhD in Linguistics, Associate Professor
National Pedagogical Dragomanov University

INFORMATIONAL CONTENT CATEGORY OF THE COMIC DISCOURSE

The article deals with the study of different types of informational content, which are the characteristics of literary prose texts. It has been proved that the disclosure mechanism of content-conceptual and content-subtextual types of information occurs by means of content-factual information. The study data of the research has been represented on the basis of a short story "Lamb to the Slaughter" by Roald Dahl. The English narrative discourse under analysis describes the process of various pragmatic information implementing. It has been established that the understanding of the comic sense of the text is introduced by decoding the content-subtextual variety of information. The types of foregrounding (the effect of the false expectation, the title, the technique of contrast at the text level, parallel constructions, paradox) have been characterized, which are an important factor in the formation of content-conceptual information. Leading techniques of subtext formation at certain levels have been analyzed as a component of content-subtextual information, namely: connotations and associative connections of words, repositioning, irony, unexpected turn of events, repetitions, play on words. The combination of verbal irony, situational irony and dramatic/tragic one helps to create a black humour effect of the short story.

Key words: *informational content, subtext, type of foregrounding, title, irony, comic discourse.*

Постановка проблеми. Аналізуючи категорію інформативності, учені виділяють певні види текстової інформації, проте повна одностайність в їхніх поглядах не спостерігається (порівняйте виокремлення *фактологічного, концептуального, гіпотетичного, методичного, естетичного, інструктивного* типів Н. С. Валгіною [3, с. 46]; поділ на *експліцитну* та *імпліцитну* інформацію Ф. С. Бацевичем [2, с. 157]; розгляд *притекстової, текстової, передтекстової, надлінеарної, підтекстової* інформації А. П. Загнітком [5, с. 42]; дослідження *змістовно-фактуальної, змістовно-концептуальної, змістовно-підтекстової* інформації І. Р. Гальперіним [4, с. 28]; вирізнення *мовної, комунікативної, ідейної, естетичної* інформації В. А. Кухаренко [7].

Незважаючи на різномаїття вказаних типів інформації, усі дослідники визнають наявність у тексті/дискурсі інформації, вираженої вербальними засобами (експліцитної), та інформації, що не має спеціального мовного вираження (імпліцитної). У лінгвістиці тексту/дискурсу інформативність виступає основною категорією, що включає різноманітну за своїм прагматичним призначенням інформацію, правильне декодування якої сприяє успішній комунікації між автором комічного твору та читачем, що і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета цієї розвідки – вивчення різновидів категорії інформативності комічного дискурсу та провідних засобів їхнього створення і розкриття. Матеріалом дослідження послугувало автентичне оповідання «Агнець на заклання» («Lamb to the Slaughter») [20] найбільш яскравого представника англомовної літератури другої половини XX століття – Роальда Даля (1916 – 1990).

Виклад основного матеріалу дослідження. Послуговуючись класифікацією І. Р. Гальперіна, зазначимо, що інформативність як категорія тексту/дискурсу обумовлена його функціонально-стильовою і жанрової специфікою. Так, для художніх прозових текстів характерними типами інформації є змістовно-концептуальна і змістовно-підтекстова, механізм розкриття яких відбувається за допомогою змістовно-фактуальної інформації. Розуміння ж комічного смислу тексту/висловлювання відбувається шляхом декодування змістовно-підтекстового різновиду інформації.

В якості прикладу реалізації різноманітної за прагматичною ознакою інформації наведемо оповідання Р. Даля «Агнець на заклання» («Lamb to the Slaughter»). *Змістовно-фактуальну інформацію* цього твору можна визначити як *вбивство коханого чоловіка вагітною дружиною через зраду*. Уявлення про цю інформацію формується завдяки персонажному та авторському потокам мовлення або їхній взаємодії, на основі яких читач отримує такі, вказані нижче, загальні відомості про останні події та факти з життя сімейної пари. *Вагітна покірна домогосподарка Мері Мелоні чекає на приїзд чоловіка (на ім'я Патрік) з роботи. Все говорить про те, що вона веде стереотипне непорушене життя, щасливо перебуває в шлюбі з чоловіком-поліцейським, в якого глибоко закохана. Проте одного вечора Патрік повідомляє про свій намір покинути її з дитиною, хоча і запевняє, що надалі не припинить піклуватися про них. Мері, перебуваючи в повній розгубленості і відмовляючись визнати факт чоловічої зради, дістає з морозилки в підвалі ногу ягняти. Коли чоловік, дивлячись у вікно, вигукує, що не буде вечеряти вдома, Мері сильно б'є його по потилиці і вбиває. Після цього вона поспіхом обдумує план реалізації подальших дій на практиці. Усвідомлюючи, що вона може опинитися за ґратами за скоєння злочину, жінка вирішує знищити докази та отримати алібі, бо надалі вона має нести відповідальність не тільки за власну долю, а і за долю дитини. Спочатку Мері кладе ягня для приготування в духовку і йде до продуктового магазину, згодом – викликає поліцію, яка має розслідувати смерть Патріка. Коли поліцейські проводять обшук у будинку, у них виникають сумніви щодо причетності жінки до вбивства, але зрештою колеги чоловіка відхиляють усі підозри і навіть жаліють бідолашну вдову. Врешті-решт на прохання Мері поліцейські з'їдають ногу ягняти – так звану зброю вбивства, що є єдиним доказом скоєного дружиною злочину*.

Змістовно-концептуальна інформація, що вилучається із змістовно-фактуальної, допомагає читачеві розкрити проблемні сторони сімейного життя, простежити за мотивацією скоєння головною героїнею вбивства, визначити індивідуально-авторське ставлення до характеру жартівливого поводження з тим, що по суті є злочином, до того ж безкарним. Важливим фактором у формуванні змістовно-концептуальної інформації є тип висунення. Оповідь побудована на ефекті обманутого очікування від подружнього життя з точок зору обох партнерів. *Для Мері шлюб є доцільним і заснованим на любові, тоді як Патріка не влаштовує в шлюбі лише жіноча турбота і виконання хатніх обов'язків. У такому випадку навіть вагітність Мері й її матеріальна залежність від чоловіка не є перешкодою для Патріка, щоб полишити дружину. Зіставлення стану бажання/очікування/надії зі станом розчаруванням через брак його втілення доводить, що фактично шлюб не є функціональним, стосунки між чоловіком і дружиною ґрунтуються не на відкритості та близькості, а на відчуженні між ними – як емоційному, так і фізичному. Помста Мері своєму чоловікові дозволяє їй визволитися з полону обмежених думок і протистояти стереотипу подружнього життя в «сліпій любові»: постійне очікування повернення чоловіка додому з роботи і манера догодити йому у всьому приголомшують її інтелект. Стикаючись з великою проблемою ненавмисного вбивства, Мері з гумором вдається впоратися з наслідками її дій. Вона вигадує спосіб вирішення проблеми, у процесі якого стає сильною і хитрою людиною: по-новому дивиться на речі, фантазує та іронізує. Мері має рішуче виборювати подальшу долю для дитини, яку вона очікує.* Отже, змістовно-концептуальна інформація відбиває *трансформацію як буттєвого, так і духовного рівнів життя героїні.*

Не менш значущим (після обманутого очікування) типом висунення в аналізованому оповіданні є заголовок, що уособлює одну з його сильних позицій. Із заголовка, як правило, починається розуміння тексту. З точки зору композиційного розташування, заголовок – це структура, що передує тексту, стоїть над ним і перед ним. Водночас, будучи обов'язковою частиною тексту і маючи фіксоване положення, заголовок сприймається як мовний знак (перший знак художнього твору), що знаходиться поза текстом і має певну самостійність.

Заголовок є повноправним компонентом тексту, який входить до текстової структури і утворює її цілісність. У змістовній структурі твору заголовку належить суттєва роль: він передає в стислій формі основну тему або ідею твору: мова йде про згорнення текстової інформації, найсуттєвіша частина якої сконцентрована в сильних позиціях твору.

Підкреслюючи надзвичайну важливість заголовків, їхню текстоутворювальну і текстооформлювальну функції, більшість дослідників, за спостереженнями Г. П. Лукаш [8, с. 158–159], називають заголовок рамочним знаком, іменем, темою тексту, предикатом, сильною позицією, смисловою домінантою, висловлюванням про висловлення, вихідною номінацією, абревіатурою тексту, особливим експресоїдом, насамкінець, особливим різновидом власних назв у художньому тексті (В. А. Кухаренко, Л. Ф. Грицюк, В. П. Григор'єв, Ю. О. Карпенко, Л. О. Ноздріна, О. І. Фонякова).

Серед інших важливих і визначальних функцій заголовка (називної/ номінативної, інформативної, дейктичної, рекламної, апелятивно-експресивної, делімітативної, прогнозуючої тощо) розкриття концептуальної значимості твору, без сумніву, є основою: цілісний, повністю завершений текст несе змістовно-концептуальну інформацію, а головне авторське її формулювання міститься в заголовку. Множинність функцій заголовка можна пояснити тим фактом, що він є актуалізатором практично всіх текстових категорій: інформативності, модальності, завершеності, членування, зв'язності, проспекції, ретроспекції, прагматичності.

Стаючи осередком зародження текстової концептуальної інформації, заголовок являє собою багатоаспектне утворення в динамічному стані, адже тільки поєднання всіх контекстів твору надає багатомірного значення індивідуально-авторському формулюванню такої інформації. Контекст – елемент разом з оточенням, що дозволяє одночасно реалізувати два і більше значень слова, створити йому додаткові конотації, іншими шляхами забезпечити компресію інформації [1, с. 37]. Як

наслідок, включення в розшифровку назви багатьох значень різних елементів художнього тексту дозволяє заголовку стати знаком типового, узагальненого, знаком концептуального смислу.

Першочергово заголовок «Агнець на заклання» («Lamb to the Slaughter») є в проспекції лише іменем тексту на позначення «ягняти, веденого на загибель», що стисло пов'язується з темою та змістом оповідання: заморожена нога ягняти виступає зброю вбивства. Натомість після прочитання твору значення заголовку стає ширше, набуває символічного смислу. Характеристика агнця – сумирної й покірної тварини – перенесена на людину як добровільну жертву. Вислів «агнець, ведений на заклання» є алюзією на пророка Ієремію/Єремію. У книзі «Пророцтва» («Книга пророцтв Ієремії») описано обставини, з якими зіткнувся пророк, прийшовши до свого рідного міста Анафоф зі словом про Бога. Жителі, які не захотіли слухати Ієремію, свою ворожнечу висловили в змові проти нього. Пророк, розуміючи небезпеку ситуації, порівнює себе з безневинною, слухняною і підвладною твариною, яку ведуть на заклання: «А я, як лагідний агнець, якого ведуть на заколення, і не знав, що вони складають задуми проти мене, говорячи: «Покладемо отруйне дерево в їжу його й відірвемо його від землі живих, щоб і ім'я його більше не згадувалося» (Єр. 11: 19) (цит. за [6, с. 196]). І тільки застереження, отримане Ієремією від Бога, рятує йому життя. Р. Даль у саркастичному ключі порівнює Патріка з агнцем, а через останнього і з пророком. Чоловік так само не здогадується про намір дружини помститися йому – вбити, проте він, на відміну від пророка, є далеко не безвинним.

Серед ряду стилістичних прийомів, використаних автором, в якості найбільш важливих для втілення змістовно-концептуальної інформації зазначимо наскрізний прийом протиставлення/контрасту образів, предметів, ознак двох планів опису (образи люблячої дружини й вбивці; протиставлення манери поведінки героїні до та після вбивства, її вчинків; різні уявлення про наслідки злочину; факти, які засвідчують зраду чоловіка і неприйняття їх дружиною тощо) на рівні тексту:*»So there it is,» he added. "And I know it's kind of a bad time to be telling you, but there simply wasn't any other way. Of course I'll give you money and see you're looked after. But there needn't really be any fuss. I hope not anyway. It wouldn't be very good for my job."*

Her first instinct was not to believe any of it, to reject it all. It occurred to her that perhaps he hadn't even spoken, that she herself had imagined the whole thing. Maybe, if she went about her business and acted as though she hadn't been listening, then later, when she sort of woke up again, she might find none of it had ever happened.

"I'll get the supper," she managed to whisper, and this time he didn't stop her [20];

паралельні конструкції:*... and a few moments later, punctually as always, she heard the tyres on the gravel outside, and the car door slamming, the footsteps passing the window, the key turning in the lock* [20]; парадокс: *without any pause she swung the big frozen leg of lamb high in the air and brought it down as hard as she could on the back of his head. She might just as well have hit him with a steel club* [20]; іронії: *She put the parcel down on the table and went through into the living-room; and when she saw him lying there on the floor with his legs doubled up and one arm twisted back underneath his body, it really was rather a shock. All the old love and longing for him welled up inside her, and she ran over to him, knelt down beside him, and began to cry her heart out* [20].

Змістовно-підтекстова інформація, отримана шляхом залучення й інтерпретації змістовно-фактуальної та змістовно-концептуальної, слугує в аналізованому творі підґрунтям для створення комічного, чорно-гумористичного, ефекту, а від її розшифрування і правильного сприйняття залежить успіх комунікації. Через імпліцитний характер ця інформація не завжди або не до кінця, або інакше розуміється слухачем/читачем внаслідок індивідуальних особливостей того, хто її сприймає (рівня культури, освіти, накопиченого життєвого досвіду). У лінгвістичному плані наявні певні маркери, які сприяють адекватному декодуванню змістовно-підтекстової інформації.

На лексичному рівні (рівні слова) у формуванні підтексту першочергове значення набувають конотації та асоціативні зв'язки слів, що спостерігаємо в створенні ситуації напруги перед розривом стосунків. Патрік знає, що станеться, а Мері та читач можуть лише здогадуватися, що відбувається щось незвичне, передвіщається щось погане. Асоціативно в мовній свідомості адресата це передчуття передається за допомогою лексичних одиниць на позначення процесу поглинання алкоголю (*He lifted his glass and drained it in one swallow although there was still half of it, at least half of it, left. He paused a moment, leaning forward in the chair, then he got up and went slowly over to fetch himself another. When he came back, she noticed that the new drink was dark amber with the quantity of whisky in it. She watched him as he began to sip the dark yellow drink, and she could see little oily swirls in the liquid because it was so strong* [20]) та неодноразових відмов Патріка від послуг Мері (*"No," he said; "I don't want it," he said; "Forget it," he said; "Sit down," he said. "Just for a minute, sit down."* [20]).

На синтаксичному рівні (рівні речення) вирішальне значення мають пресупозиції, тобто фонові знання, загальні для учасників комунікації. Наприклад, оповідач не наводить прямо слова, вимовлені для дружини чоловіком під час зізнання, але з пережитого героїнею почуття жаху і невіри читач, маючи індивідуальні пресупозиції, розуміє їхній смисл. Ці слова виводять Мері із зони комфорту, обумовлену ілюзією щасливого шлюбу: *And he told her. It didn't take long, four or five minutes at most, and she sat very still through it all, watching him with a kind of dazed horror as he went further and further away from her with each word* [20].

До стилістичних прийомів створення підтексту належить у першу чергу іронія, заснована, за нашими спостереженнями, на *контрасті*. На таку властивість побудови іронії вказує аналітик С. Аттардо в оглядовій статті «A primer for the linguistics of humor» [11, с. 123]. Узагальнюючи існуючі погляди лінгвістів, він акцентує увагу на центральному компоненті, що розглядається вченими (пор.: "contrast between the literary and the figurative meaning"; "contrast between assertion and reality"; "incongruity between remark's assertion and reality"; "contrast/inappropriateness between expectation and reality" [12; 13; 9; 10]) як *невідповідність* між реальною ситуацією та очікуваннями від висловлювань/дій мовця ("incongruity between the actual situation and the expectations and/or utterance of the speaker" [11, с. 122]).

Несподіване вбивство Патріка люблячою дружиною є підтвердженням залучення автором іронії, оскільки читач не може передбачити подібний, невідповідний до його очікувань, розвиток реальних подій. Безмежна любов Мері до Патріка, яка виражалася в її діях, поведінці, ставленні до чоловіка на початку твору (*She loved to luxuriate in the presence of this man, and to feel – almost as a sunbather feels the sun that warm male glow that came out of him to her when they were alone together. She loved him for the way he sat loosely in a chair, for the way he came in a door, or moved slowly across the room with long strides. She*

loved the intent, far look in his eyes when they rested on her, the funny shape of the mouth, and especially the way he remained silent about his tiredness, sitting still with himself until the whisky had taken some of it away [20]), контрастує з фактом вбивства чоловіка в середині твору (*At that point, Mary Maloney simply walked up behind him and without any pause she swung the big frozen leg of lamb high in the air and brought it down as hard as she could on the back of his head* [20]). Трагікомізм наведеної *ситуаційної* іронії [15; 16; 18], тобто іронії подій (С. Аттардо), підсилюється й *вербальною* іронією, вираженою в авторському коментарі ("*She stepped back a pace, waiting, and the funny thing was that he remained standing there for at least four or five seconds, gently swaying.*" [20]) та прямому мовленні героїні ("*All right, she told herself. So I've killed him.*" [20]).

Більш того, вербальна іронія виникає, коли Мері пропонує поліцейським зробити їй «невеличку послугу», з'ївши ягня, бо вона не може доторкнутися до їжі після смерті чоловіка: "*Would you do me a small favour – you and these others?"; "You must be terribly hungry by now because it's long past your supper time, and I know Patrick would never forgive me, God bless his soul, if I allowed you to remain in his house without offering you decent hospitality. Please eat it. Personally I couldn't touch a thing, certainly not what's been in the house when he was here. But it's all right for you. It'd be a favour to me if you'd eat it up*" [20]. Читач розуміє, що «послуга», яку вони зроблять їй, з'ївши м'ясо, насправді знищує докази злочину.

Чорним гумором оповита частина твору, що описує реалізацію героїнею плану по забезпеченню алібі та усуненню зброї вбивства. При цьому має місце ***драматична/трагічна*** іронія, яку дослідники [19, с. 224; 14, с. 216; 17, с. 532] зазвичай вважають характерною рисою драматургії, коли глядачі мають привілейовану позицію порівняно з героями щодо обізнаності подій у п'єсі: «dramatic irony is a double vision of what is happening in a play or real-life situation» [19, с. 224]; «In Greek tragedy, the characters were blind to fateful circumstances of which the audience was all too well aware, producing a privileged and often poignant appreciation of the plot» [17, с. 532]. Проте її прояви ми знаходимо і в прозових творах, де такого роду іронія використовується як сюжетний засіб створення ситуацій, за яких читач володіє набагато більшою інформацією про факти, події, рішення, тоді як ця інформація не відома персонажу/персонажам або стає відома пізніше.

Такою знаходимо ситуацію в продуктовому магазині, де Мері каже Сему, крамареві, що Патрік втомився і не хоче їсти деінде. Жінка додає, що на вечерю з м'ясних страв у неї вдома є гарна нога ягняти: *«Then how about meat, Mrs Maloney?» – «No, I've got meat, thanks. I got a nice leg of lamb, from the freezer"* [20]. На відміну від читача, крамар не може знати, що Мері деякий час назад вбила свого чоловіка саме цим шматком м'яса. Подібний епізод зображує поведінку Мері, яка повертається з магазину, наспівуючи мелодію й посміхаючись (ніби не трапилося нічого страшного), і звертається до (мертвого) чоловіка: *«Therefore, when she entered the kitchen by the back door, she was humming a little tune to herself and smiling»; «Patrick!» she called. «How are you darling?»* [20]. І, нарешті, коли поліцейські приїжджають розслідувати смерть колеги, вона відмовляється покидати будинок, щоб стежити за всіма їхніми діями й удавати із себе вбиту горем вдову.

Драматична/трагічна іронія, як бачимо, є основою породження чорного гумору, сутність якої полягає в невідповідності між судженнями героїв оповідання (крамаря, поліцейських) про Мері як невинну вагітну дружину та її фактичною природою – природою вбивці, про яку відомо лише читачеві. Завдяки вербальному та драматичному видам іронії комічний, чорно-гумористичний, ефект оповідання досягає кульмінації, коли поліцейські їдять запечену ногу ягняти і водночас обговорюють зброю вбивства, що ймовірно може знаходитися в будинку під самісіньким носом:

"The doc says his skull was smashed all to pieces just like from a sledge-hammer."
"That is why it ought to be easy to find."
"Exactly what I say."
"Whoever done it, they're not going to be carrying a thing like that around with them longer than they need."
One of them belched. "Personally, I think it's right here on the premises."
"Probably right under our very noses. What you think, Jack?" [20].

Серед інших стилістичних прийомів створення підтексту виокремлюємо різного роду повтори: *She didn't feel she could move even a yard at the moment. Would they mind awfully if she stayed just where she was until she felt better? She didn't feel too good at the moment, she really didn't* [20]; парадокс: *And now, she told herself as she hurried back, all she was doing now, she was returning home to her husband and he was waiting for his supper; and she must cook it good, and make it as tasty as possible because the poor man was tired; and if, when she entered the house, she happened to find anything unusual, or tragic, or terrible, then naturally it would be a shock and she'd become frantic with grief and horror. Mind you, she wasn't expecting to find anything. She was just going home with the vegetables. Mrs Patrick Maloney going home with the vegetables on Thursday evening to cook supper for her husband* [20]; гру слів: *"It's the old story," he said. "Get the weapon, and you've got the man"* [20].

У структурно-композиційному плані підтекст створюється за допомогою *несподіваного повороту подій*. Розрив стосунків між партнерами та подальша поведінка – доволі знайома читачеві ситуація в реальному світі. Проте автор руйнує очікування читача щодо розвитку подій у цій ситуації через зображення нетипової реакції жінки – вбивства чоловіка.

Отже, у результаті аналізу доходимо висновку: різні типи інформації в художньому тексті/дискурсі, що слугують об'єктом інтерпретації з боку читача, включають відбиту через свідомість автора інформацію про світ, яка забарвлена індивідуально-авторською оціненістю та емоційністю. Важливим прийомом формування змістовно-концептуальної інформації є тип висунення, що зреалізовується в ефекті обманутого очікування, заголовку, протиставленні/контрасті. Автор послуговується такими провідними засобами відбиття змістовно-підтекстової інформації як: конотаціями та асоціативними зв'язками слів, пресупозицією, іронією і несподіваним поворотом подій.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розгляді основних засобів створення комічного, зокрема чорно-гумористичного, ефекту в оповіданнях Р. Даля та інших письменників-прозаїків, чия поетика комбінується з комічним.

Література:

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный русский язык: учебник для вузов. Москва: Флинта: Наука, 2002. 384 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Академія, 2004. 342 с.
3. Валгина Н. С. Теория текста. Москва: Логос. 2003. 173 с.
4. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва: КомКнига, 2006. 144 с.
5. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2007. 294 с.

6. Ковтун А. А. Лексикографічне опрацювання церковно-релігійної лексики в сучасній українській мові. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. Вип. 4. С. 191–199.
7. Кухаренко В. А. Интерпретация текста. Одесса: Латстар, 2002. 292 с.
8. Лукаш Г. П. Образно-семантична прагматика заголовків. Функціонально-когнітивні вияви граматичних структур: зб. наук. праць. Київ: ІЗМН, 1998. 158–165.
9. Attardo S. Irony as relevant inappropriateness. *Journal of Pragmatics*. 2000. № 32. P. 793–826.
10. Attardo S. Irony markers and functions: towards a goal-oriented theory of irony and its processing. *Rask*. 2000. № 12. P. 3–20.
11. Attardo S. A Primer for the Linguistics of Humor. *The Primer of Humor Reseach* / ed. V. Raskin, W. Ruch. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2008. № 8. P. 101–156.
12. Gibbs R.W. The Poetics of Mind-Figurative Thought, Language, and Understanding. Cambridge: Cambridge University Press. 1994. P. 397.
13. Colston H., O'Brien J. Contrast and pragmatics in figurative language: Anything understatement can do, irony can do better. *Journal of Pragmatics*, 2000. №32 (11). P. 1557–1583.
14. Cuddon J. A. A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory. Blackwell Publishing Ltd., 2013. P. 216, 371–373.
15. Littman D.C., Mey J.L. The nature of irony: Toward a computational model of irony. *Journal of Pragmatics*, 1991. № 15 (2). P. 131–151.
16. Lucariello J. Situational irony: A concept of events gone awry. *Journal of Experimental Psychology: General*, 1994. № 123 (2). P. 129–145.
17. McArthur T., McArthur F. The Oxford Companion to the English Language. Oxford, New York: Oxford University Press. 1992. P. 532–533.
18. Shelly C. The bicoherence theory of situational irony. *Cognitive Science*. 2001. № 25. P. 775–818.
19. Wales K. A Dictionary of Stylistics. London, New York: Longman, 1990. 504 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:
20. Dahl R. The Collected Short Stories: in 2 volumes. L.: Penguin Books Ltd, 1996.: V2. P. 9–15.

Отримано: 27 листопада 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: Borkovskaya@meta.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-26-28

Борковська І. П. Загальна характеристика композиційних та лексичних особливостей мовленнєвого жанру «Тендерна документація». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 26–28.

УДК: 81.22:81.42

Борковська Інна Пилипівна,
кандидат філологічних наук
Національний технічний університет України
«Київський Політехнічний інститут», Київ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПОЗИЦІЙНИХ ТА ЛЕКСИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОВЛЕННЄВОГО ЖАНРУ «ТЕНДЕРНА ДОКУМЕНТАЦІЯ»

Стаття присвячена вивченню мовленнєвого жанру «тендерна документація». Жанровий аналіз тендеру дає можливість надати композиційні особливості таких текстів і з'ясувати архітектоніку як сукупність горизонтальних і вертикальних складників тексту. Проаналізовано лексичні особливості тендерної документації, а саме: надано загальну класифікацію лексичних одиниць; охарактеризовано спеціальну лексику тендерної документації; з'ясовано причини використання архаїчної лексики; визначено фактори відсутності синонімічної лексики. Особливу увагу звернено на термінологічну лексику та її типи у текстах тендерної документації. Обґрунтовано виокремлення комерційної, юридичної, технічної і страхової термінології та зазначено, що особливість термінологічної лексики визначається сферою діяльності.

Ключові слова: *тендерний документ, жанр, спеціальна лексика, термінологія, архаїзми.*

Inna Borkovska,
PhD in Linguistics
The National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv

GENERAL CHARACTERISTIC OF COMPOSITION AND LEXIC FEATURES OF THE SPEECH GENRE «TENDER DOCUMENTATION»

The article is devoted to the study of the speech genre «Tender documentation». The genre analysis of the tender makes it possible to provide compositional features of such texts. The tender composition consists of the introduction and the main part, which, in turn, contains three sections. In order to accelerate the understanding of information, the structure of the tender documentation text consists of reference numbers.

It has been researched architectonics of the tender document, which is interpreted as a set of horizontal and vertical components of the text and includes the central block, containing the introduction and its sections and the optional block to which the title page with information about the auction is referred.

It has been provided a general classification of lexical units, stating that the vocabulary of the tender documentation forms a group of common vocabulary and vocabulary limited by sphere of using. The second group covers special vocabulary (terms), which is the core of professional vocabulary and relatively common (non-specific) vocabulary, used in describing various aspects of professional activity.

Special vocabulary of tender documentation has been described; the reasons for using archaic vocabulary have been clarified; factors of lack of synonymous vocabulary have been determined. Particular attention has been paid to the terminological vocabulary and its types in the tender documents. The separation of commercial, legal, technical and insurance terminology has been substantiated and it has been stated that the specificity of terminological vocabulary is determined by the sphere of using.

Key words*: tender document, genre, special vocabulary, terminology, archaisms.*

Найважливішим документом при проведенні відкритих торгів є тендерна документація, оскільки складання такої документації впливає на успішність процесу закупівлі у цілому. Важливо, щоб учасники торгів знали, як складати тендерну документацію, яким чином прописати в ній вимоги, що вимагається від учасників торгів.

Тендер – це документ, а тому він відноситься до офіційно-ділового стилю. У сучасній лінгвістиці існують наукові праці, присвячені вивченню документів різних жанрів, як от: митних документів (В. М. Дейнека, А. А. Свєтлічна, Ю. В. Каллен), контрактів (І. В. Драбкіна, І. Д. Суханова), ділових листів (А. С. Матвєєва, Н. М. Разговорова), юридичних документів (Н. В. Маланіна, С. В. Лукашевич). Однак жанрово-стилістичні особливості тендерної документації є недостатньо дослідженими у сучасній лінгвістиці.

Метою цієї статті є виявити та узагальнити основні жанрово-стильові характеристики тендерних документів, що забезпечують успішність проведення торгів. Об'єктом дослідження слугували тексти тендерної документації. Предмет дослідження становили структурно-композиційні та лексичні особливості тендерів.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань:

– визначити композиційну та архітектонічну будову текстів тендерної документації;

– охарактеризувати загальну класифікацію лексичних одиниць тендерної документації;

– з'ясувати та обґрунтувати типи термінологічної лексики у текстах тендерної документації.

Будь-який документ є правовим актом у формі тексту, який характеризується офіційністю, оскільки створюється уповноваженими на його видання особами. Тендерна документація містить інформацію з юридично значущим характером. Цей тип документа має особливу зовнішню структуру, де зазначається назва документу, хто є замовником, різні юридичні факти, необхідні печатки та підписи. С. Є. Барикін та І. І. Константинова трактують «тендер» як текст-документ про закупівлю комерційними юридичними особами в зручній для замовника формі [3, с. 14].

Тендерна документація складається з основних двох частин, які функціюють на різних етапах ділових відносин. Перший – це тендерний договір (договір про проведення закупівлі), який створюється як угода сторін, що регулює їх відносини

в період від початку тендера до укладення ними основного договору за підсумками тендера. Іншими словами, це договір на майбутнє. Основний договір – це угода, яка укладається суб'єктами закупівельних відносини після проведення торгів на умовах, узгоджених на торгах. Іншими словами, основний договір – це результат певної угоди [2, с. 120].

Необхідність досягнення успішної комунікації зумовлює певні особливості написання документів, дотримання чітко визначених стандартів на всіх рівнях мовної системи.

Композиційна будова тендерного документа визначається жорсткою регламентованістю і містить обов'язкові реквізити. Композиція тендеру складається із двох основних частин вступу і основної частини. Основна частина, в свою чергу, містить розділи: розділ 1 „Тендер", Розділ 2 „Контракт" і Розділ 3 „Роботи". Структура тексту тендерної документації складається із реквізитів, що значно полегшує і прискорює розуміння інформації для учасників торгів. Поділ тексту на параграфи, пункти і підпункти також призводить до стандартизованої організації тексту.

Архітектоніку тендерного документа розглядаємо як сукупність горизонтальних і вертикальних складників тексту, до яких віднесено центральний блок, який містить вступ та його розділи і факультативний блок, до якого уналежнюємо титульну сторінку з інформацією про торги. Ці два блока утворюють вербальну частину тексту, в той час як невербальна частина містить всі види відступів документа [4, с. 57].

Офіційно-діловий стиль мовлення уживається для здійснення основних правових функцій, які регулюють відносини між людьми або організаціями і саме офіційно-діловий стиль уможливлює документально оформити державні та міждержавні відносини. У зв'язку з цим зазначений стиль має ряд специфічних рис: імперативність, точність і стандартизованість викладу інформації. Отже, оскільки тендерна документація є одним із жанрів офіційно-ділового стилю, то до загальних рис, притаманних тендерній документації, виокремлюємо послідовність викладу інформації, точність, відсутність двозначності. Крім того, у тендерах уживаються різноманітні стандарти та інша інформація, що сприяє підвищенню ефективності тендерного документу у процесі торгів, а також, у разі необхідності, правового регулювання.

Оскільки лексика будь-якої мови неоднорідна, то її можна розподілити залежно від характеру функціювання на загальновживану і лексику, обмежену сферою вживання, а тому, лексика тендерної документації утворює саме ці групи. Під загальновживаною лексикою розуміють слова, які використовуються в усіх функційно-стильових різновидах як професійної, так і загальнолітературної мови. Така лексика зрозуміла всім учасникам мовного спілкування і становить основу літературного або спеціального тексту [1, с. 60]. Наприклад: *capacity – «ємність», property – «майно», compensation – «компенсація», conditions – « умови», decision – «рішення»*.

Друга група охоплює лексику професійної сфери діяльності людини, що пов'язана зі спеціалізованими предметами і явищами. До професійної лексики віднесемо спеціальну термінологічну лексику (терміни), яка є ядром професійної лексики і відносно-загальновживану (неспеціальну) лексику, тобто це ті слова і словосполучення, які використовуються при описі різних аспектів професійної діяльності.

Узагальнюючи дослідження О. В. Артюшкіна, який досліджував класифікації лексичних одиниць, можна стверджувати, що спеціальна лексика тендерної документації:

1) має особливий (спеціальний) статус;

2) специфічна, тобто виключно для чогось призначена;

3) відноситься до окремої галузі людської діяльності, тобто притаманна тій чи іншій сфері життєдіяльності людини [1, с. 62].

Надамо приклади спеціальної лексики, що функціює у тендерній документації: *subcontractor – «субпідрядник», addendum – «доповнення», Adjudicator – «суддя», deductibles – «дефекти», queries – «запити»* та відносно-загальновживаної (неспеціальної) лексики: *tenderer – «учасник торгів», contract – «договір», submission participation disqualification – «дискваліфікація участі у поданні заявки», the deadline for submission – «термін подання», joint names – «спільні назви», insurance cover – «страхове покриття».*

Офіційно-діловий стиль тендерної документації передбачає активне вживання книжної лексики, а саме архаїчної лексики. В результаті аналізу встановлено використання таких лексичних одиниць для досягнення однієї мети: надати мові ділового документа офіційності та однозначності. Такі лексичні одиниці стандартизують будь-які документи і забезпечують чіткість та лаконічність поданої інформації: *aforesaid, hereby, thereunder, hereon*, тощо. Наприклад: *…and we undertake to pay you, upon your first written demand and without cavil or argument, any sum or sums within the limits of as aforesaid without your needing to prove or to show grounds or reasons for your demand for the sum specified therein.*

Нейтральний тон викладу, відсутність лексики з емоційно-експресивним забарвленням, діалектних та розмовних слів є нормою для ділових документів. Такі особливості можуть пояснити, чому у тендерах спостерігаються повторення слів і тільки поодинокі випадки функціювання синонімів. Наприклад: *The commencing surface should be identified in the description of each item for work involving excavation, boring, or driving, for which the commencing surface is not also the original surface. The excavated surface should be identified in the description of each item for work involving excavation for which the excavated surface is not also the final surface. The depths of work should be measured from the commencing surface to the excavated surface, as defined* [6, с. 90]. Використання одних і тих же слів вимагають основні характеристики тендерної документації, а саме: точність, недвозначність, чіткість.

Синоніми – це слова, тотожні за своїм значенням, які можуть розрізнятися стилістично, емоційно і за ступенем вживання [5, с. 12]. Головна функція незначної кількості синонімів у тендерних документах – уточнювальна, тобто, коли синонімічний рід представлений словами, подібними за своїм значенням, але з деякими відтінками: *To provide an element of competition among the main tenderers (or prime contractors) in respect of any facilities, amenities, attendance, etc., to be provided by the successful tenderer as prime contractor for use and convenience of the specialist or nominated subcontractor…*[6, с. 91].

У представленому прикладі спостерігаємо дві пари синонімів, що мають схожі лексичні значення: *main tenderers – «prime contractors»* (основні учасники тендерів); *facilities – «amenities»* (зручності) і відрізняються вони виключно ступенем уживання.

Точність і стандартизація тендерної документації досягається за допомогою правильного використання слів, які найадекватніше висловлюють необхідне значення і які не можна замінити іншими. До таких слів належать терміни, які відносять до спеціальної лексики. Термінології притаманні однозначність, відсутність експресії, обмеженість сферою використання, номінативність, точність та інші ознаки, які відрізняють їх від інших лексичних одиниць.

Термінологічний склад ділових текстів тендерів можна класифікувати у такий спосіб: 1) комерційна термінологія, 2) юридична термінологія; 3) технічна термінологія і 4) страхова термінологія.

Комерційна термінологія – це найчисельніша група. Виокремлення комерційної термінології зумовлюється тим, що укладення тендерної документації передбачає уживання термінів, що пов'язані з різними сферами комерції. Такі терміни обслуговують тексти тендерів і часто є стандартами для відповідних ситуацій, наприклад: *dispute – «спір», damage – «відшкодування», shipping circulars – «транспортні циркуляри», disbursement account – «рахунок виплат», tender price – «заявочна ціна тендеру».*

Надамо приклад функціювання таких тендерів у тексті*: To avoid disclosure of tenderers' prices originating in the financial institution issuing the security, a fixed sum should be specified, as opposed to a percentage of the tender price* [6, с. 32].

Тендерна документація – це юридичний документ, в якому прописано вирішення спорів та інших деталей і все це відбувається за допомогою правил та законів, а тому юридична лексика посідає значне місце у термінологічній системі тендерної документації. Наприклад: *liquidated damages – «заздалегідь оцінені збитки»; assessment of damage – «оцінка збитків»; fraudulent practices – «шахрайські практики»; legal counsel – «юрисконсульт».*

The Employer may deduct liquidated damages from payments due to the Contractor. Payment of liquidated damages shall not affect the Contractor's liabilities [6, с. 69].

Мовна система тендерних документів відкрита і залежить від типу товару або послуги, які виходять на торги і саме вони залучають різноманітну технічну термінологію, а тому тендерна документація характеризується наявністю різногалузевої термінологічної лексики: *ambient temperature – «температура навколишнього середовища»; irradiance sensor – «датчик опромінення»; sensor box – «коробка датчиків»; data logger – «реєстратор даних»; switchboards – «розподільні щити»; remote monitoring software – «програмне забезпечення віддаленого моніторингу», concrete manholes – «бетонні люки».*

У торгівлі товари страхуються від ризиків пошкодження або втрати при транспортуванні і тому істотними умовами розділу «Страхування» у всіх документах є об'єкт страхування, страхові ризики, обсяг страхової відповідальності, цим можна пояснити функціювання термінів страхової тематики у певних розділах тендерної документації*: insurance compensation «відшкодування страхове», expiry date – «кінцевий термін дії документу», risk of loss – «ризик втрати», Defects Liability Period – «термін гарантійних зобов'язань», Contractor's risks – «ризики сторони контракту».*

Наприклад: *Contractor shall provide, in the joint names of the Employer and the Contractor, insurance cover from the Start Date to the end of the Defects Liability Period, in the amounts and deductibles stated in the Contract Data for the following events which are due to the Contractor's risks* [6, с. 58].

Таким чином, тексти тендерної документації насичені великою кількістю термінології, а саме: комерційною, юридичною, технічною і страховою, причому склад і особливість такої лексики визначається сферою діяльності, де задіяна тендерна документація. Чіткість, однозначність і точність таких текстів зумовлюють лише поодинокі випадки уживання синонімічної лексики, однак у текстах тендерної документації застосовуються слова, не прийнятні в інших стилях, а саме: архаїчні слова і вирази, які виконують термінологічну функцію.

Представлений огляд композиційних та лексичних особливостей текстів тендерної документації є початковою ланкою дослідження жанру «тендерний документ» і потребує подальшого виявлення лексичних, синтаксичних і стилістичних особливостей.

Література:

1. Артюшкин О. В. Определение и взаимосвязь базовых понятий, формирующих структуру и состав лексики сфер профессиональной деятельности. *Филологические науки. Вопросы теории и практики.* Тамбов, 2017. 4-2 (70). С. 60–63.
2. Баранникова Е. С. Международные торги: проблемы терминологии. *Журнал российского права*. 2017. Том 1. С. 115–122.
3. Барыкин С. Е., Константинов И. И. Системное моделирование подрядных торгов (конкурсов) в строительстве. СПб.: Политехника-сервис, 2013. 119 с.
4. Борковська І. П. Семантико-стилістичний та прагматичний потенціал англомовних ділових текстів: дис.... канд. филол. наук: 10.02.04. Чернівці, 2019. 261 с.
5. Нечитайло О. І. Синоніми в лексикографії. Київ : Наукова думка, 1987. 132 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

6. Tender documentation [Electronic resource]. Access: http://kamgs3.kpi.ua/sites/default/files/1%20EBRR_tender%201%20%20procedure.pdf

Отримано: 30 листопада 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: berestetskanat@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-29-31

Бхіндер Н. В. Лінгвістичний аспект навчально-педагогічного дискурсу викладача англійської мови у закладі вищої педагогічної освіти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 29–31.

УДК: 81.42:811.11

Бхіндер Наталія Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ НАВЧАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ ВИКЛАДАЧА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено аналіз поняття навчально-педагогічний дискурс та описано особливості навчально-педагогічного дискурсу викладача англійської мови у закладі вищої педагогічної освіти. Крім того, окреслено його лінгвістичний аспект та охарактеризовано загальні та конкретні лінгвістичні риси навчально-педагогічного дискурсу у залежності від ситуації, де він відбувається (лекція, семінар, практичне заняття, семінар, консультація, виступ на нараді чи засіданні, бесіда з батьками студента, бесіда викладача з самими студентами). Автор детально аналізує спеціальні вміння, якими повинен володіти викладач англійської мови для ефективного здійснення навчально-педагогічного дискурсу у закладі вищої педагогічної освіти.

Ключові слова: *навчально-педагогічний дискурс, навчальна ситуація, контекст, заклад вищої педагогічної освіти, спеціальні вміння.*

Nataliya Bhinder,
PhD in Pedagogics, Associate Professor
Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

LINGUISTIC ASPECT OF TEACHING AND PEDAGOGICAL DISCOURCE OF ENGLISH LANGUAGE INSTRUCTOR AT THE HIGHER INSTITUTION OF PEDAGOGICAL EDUCATION

The article concerns the detailed analysis of the notion of teaching and pedagogical discourse. Main attention is paid towards teaching and pedagogical discourse of English language instructor at the higher institution of pedagogical education that can be defined as language activity of one of the participants of educational process – instructor, and which is oriented towards transfer of knowledge and skills during learning situation. Also, teaching and pedagogical discourse includes courseware, textbooks, and teaching materials. In the article the author outlines linguistic aspect of teaching and pedagogical discourse, describes its general and specific linguistic features. General linguistic features of teaching and pedagogical discourse concern lexicon, thesaurus, and its pragmatic side. According to the structure general teaching and pedagogical discourse include dialogue and monologue. Also, it concerns the form of speech: oral or written. Specific features teaching and pedagogical discourse are differentiated taking into consideration learning situation where discourse is realized (lecture, seminar, practical lesson, consultation, meeting report, conversation with parents or students). Each of this situation has its own lexical, grammatical, stylistic characteristics as well as structure of speech, intensity and modality. Also, the study shows that English language instructor at the higher institution of pedagogical education should possess a number of special skills to carry out effective and positive teaching and pedagogical discourse.

Key words: *teaching and pedagogical discourse, learning situation, context, higher institution of pedagogical education, special skills.*

Постановка проблеми. На сьогодні освітній процес зазнає швидких змін, впливу інформаційних потоків, інтенсифікації міжкультурних зв'язків, а також впровадження інновацій та нових стандартів. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність упорядкування нових підходів до навчання, а також запровадження інноваційного розвитку освіти. За таких умов виникає необхідність стандартизації мовної поведінки викладача вищої школи, виокремлення англомовного навчально-педагогічного дискурсу як окремої категорії для подальшої інтенсифікації освітнього процесу в цілому та підготовки майбутніх викладачів англійської мови зокрема, підвищення ефективності навчання та виокремленні основних тактик формування мовної ситуації, зокрема на занятті з англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка вітчизняних (А. Габідуліна, Л. Коток, М. Кухта, О. Кучерява, Т. Мельник, О. Миголинець-Шовак, Н. Петій, А. Нікітіна та ін.) та зарубіжних (Дж. Синклер, Р. Култхард, Г. Островіцька, Дж. Джарвіс, М. Робінсон, Ф. Хіггс, тощо) дослідників вивчали навчально-педагогічний дискурс. Проте здебільшого їхні наукові розвідки були присвячені навчально-педагогічному дискурсу як педагогічній проблемі. Деякі праці присвячені дослідженню педагогічного дискурсу вчителя-словесника (А. Нікітіна). Окремо слід відмітити дослідження Т. Мельник та А. Габідуліної, де детально проаналізовано навчально-педагогічний дискурс як лінгвістичний феномен. Крім того, окремі аспекти навчально-педагогічного дискурсу викладача англійської мови висвітлені у працях Дж. Джарвіса та М. Робінсона. У працях Т. Єжової проаналізовано реалізацію навчально-педагогічного дискурсу в межах закладу вищої педагогічної освіти. Проте проблема навчально-педагогічного дискурсу викладача англійської мови у закладі вищої педагогічної освіти потребує детального дослідження, а для підвищення ефективності освітнього процесу у закладі вищої педагогічної освіти необхідне детальне пояснення лінгвістичного аспекту навчально-педагогічного дискурсу викладача англійської мови з урахуванням кожної навчальної ситуації, де дискурс буде реалізований.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність викладача англійської мови характеризується підвищеною відповідальністю за власні мовленнєві вчинки. Для цього він повинен вдало поєднати традиційні та новітні методики, технології, здобутки лінгводидактики, психології, педагогіки, лінгвістики. Крім того, викладач повинен спиратися на власний досвід і надбання колег. Проте, цього замало, оскільки мовна поведінка викладача у значній мірі залежить від ситуації, під час якої відбувається спілкування, та учасників мовної взаємодії – студентів [9]. Для того, щоб навчально-педагогічний дискурс

відбувався ефективно у будь-якій навчальній ситуації, його слід детально вивчити та окреслити його основні особливості, які будуть необхідними для викладача англійської мови.

Спершу з'ясуємо визначення поняття навчально-педагогічного дискурсу. Слід розрізняти поняття педагогічного дискурсу та навчально-педагогічного дискурсу. Так, педагогічний дискурс – це особливий різновид спілкування, що відбувається в межах освітнього середовища і визначається статусно-рольовими відносинами учасників комунікації (М. Кухта [5], О. Кучерява [6]).

Т. Єжова окремо виділяє педагогічний дискурс у закладі вищої педагогічної освіти. На її думку це об'єктивно існуюча динамічна система ціннісно-смислової комунікації учасників освітнього процесу, що функціонує в освітньому середовищі закладу вищої педагогічної освіти, містить учасників дискурсу, педагогічні цілі, цінності і змістовий складник, який забезпечує надбання студентами випереджувального досвіду в проектуванні й оцінці будь-якого педагогічного й соціального явища відповідно до норм відповідної діяльності [2].

Щодо навчально-педагогічного дискурсу, то Дж. Синклер та М. Култхард [17] описують навчально педагогічний дискурс як ситуативно і соціально зумовлено мовленнєву діяльність лише одного його учасника викладача. М. Кук акцентує увагу на дидактичній стороні навчально-педагогічного дискурсу і зазначає, що це результат всіх процесів обміну інформацією та значеннями між викладачем та студентами, які перебувають в навчальній ситуації [11]. А. Габідуліна порівнює навчально-педагогічний дискурс із сукупністю підручників, методичних посібників, програм тощо, властивих сфері організованого навчання [1]. Т. Мельник стверджує, що навчально-педагогічний дискурс – це спосіб раціональної подачі знання на занятті [7]. Крім того, окремі дослідники визначають навчально-педагогічний дискурс як мовленнєву діяльність, що орієнтована на підвищення рівня знань студента [15].

Оскільки навчально-педагогічний дискурс розуміють як сукупність мовленнєво-мисленнєвих дій комунікантів, обумовлених метою та завданнями освітнього процесу і конкретною навчальною ситуацією, учасники дискурсу, які є суб'єктами освітнього процесу, сприймають об'єктивну педагогічну дійсність та проектують її у свою свідомість. Відтак, вони формалізують її за допомогою мовних засобів згідно з конкретною навчальною ситуацією [7].

На основі аналізу наукової літератури [1; 3; 7; 8], ми можемо зробити висновок, що навчально-педагогічний дискурс включає лінгвістичний аспект, що означає безпосереднє мовлення викладача. Крім того, він охоплює вербальні і невербальні засоби передачі задуму висловлювання, його комунікативної мети здійснення навчальної ситуації [13].

Загальні лінгвістичні характеристики представлені у дослідженні О. Миголинець-Шовак та Н. Петій, які окреслюють трирівневу диференціацію дискурсу, а саме: лексикон (формальний чи вербальний рівень), тезаурус (когнітивний рівень) і прагматикон (мотиваційний рівень) [8]. Крім того, навчально-педагогічний дискурс викладача англійської мови, зважаючи на його структуру, що лежить в основі навчальної ситуації та закономірності текстоутворення, буває діалогічним та монологічним [12].

Подальший поділ типів дискурсу відбувається у залежності від форми мови (усна або письмова), від способу спілкування (массового чи індивідуального), від ступеня емоційності, спонтанності, нормативності та деяких інших ознак [3]. Ф. Хіггс окремо визначає науковість та правдивість тексту викладача [13].

Конкретні характеристики навчально-педагогічного, пов'язані з ситуацією, де він реалізований. Вони є такими: лекція, семінар, практичне заняття, семінар, консультація, виступ на нараді чи засіданні, бесіда з батьками студента, бесіда викладача з самими студентами, тощо. Кожна з цих ситуацій характеризується специфічним змістом, структурою, інтенсивністю, модальністю, дотримання морально-етичних норм, а також яскраво вираженими стилістичними ознаками.

Кожна форма навчально-педагогічного дискурсу зазнає впливу зовнішніх факторів, які викладачеві потрібно враховувати під час проведення заняття. До цих факторів відносять: фізичний простір, розміри навчального класу, колір стін, якість освітлення, меблі та їх розташування, наявність технічних засобів навчання [15].

О. Кучерява зазначає, що формування кожного типу дискурсу відповідно до ситуації обумовлюється комбінацією, яку утворюють його складові, а саме: комуніканти та їх соціальні характеристики, мета і тема спілкування, тривалість ситуації, тощо [6]. Крім того, реалізація лінгвістичного аспекту англомовного навчально-педагогічного дискурсу буде залежати від рівня підготовки студентів та їхньої готовності до іншомовного спілкування в межах навчальної ситуації.

А. Габідуліна вважає, що навчально-педагогічний дискурс складається з текстів підручника, метатексту викладача та текстів студентів, що взаємодіють і зумовлюють один одного. На її думку, кожний текст навчально-педагогічного дискурсу – це особлива семіотична сфера, яка потребує взаємного пристосування текстів [1]. Так, викладач організовує свій дискурс, використовуючи матеріал підручника чи документів, що регламентують його діяльність, а мовленнєва поведінка студентів, вибір лексики та граматичних категорій відбувається у відповідності з окресленими вимогами заняття.

Незважаючи на те, що текст викладача зазнає впливу інших компонентів дискурсу, він відіграє при цьому суттєву об'єднуючу роль. Це проявляється у тому, що текст викладача вбирає в себе основні елементи різних підсистем дискурсу і вибудовується на їх основі. Щодо англомовного навчально-педагогічного дискурсу, то текст викладача встановлює також відповідності між текстами підручника та текстами студентів, контролюючи правильне тлумачення окремих категорій та понять.

Стає очевидним, що мовлення викладача – засіб ефективної реалізації освітнього процесу. Викладач англійської мови повинен вміти ефективно використовувати навчально-педагогічний дискурс, зважаючи на свою роль посередника, організатора, методиста, носія знань та вихователя. Навчально-педагогічний дискурс повинен заохочувати студентів до навчальної діяльності, враховувати їхні інтереси, потреби, культурні та соціальні особливості.

У зв'язку з цим можна окреслити спеціальні вміння, якими повинен володіти викладач англійської мови для ефективної реалізації навчально-педагогічного дискурсу в межах закладу вищої педагогічної освіти. Вони є наступними:

1) вміння аналізувати ситуацію англомовного спілкування;

2) вміння швидко і правильно орієнтуватися в умовах спілкування на занятті з англійської мови;

3) розуміння та правильне сприйняття співрозмовника, врахування його вікових, гендерних та індивідуальних психологічних особливостей, рівня знань, а також готовність спілкуватися іноземною мовою;

4) вміння проектувати навчальне спілкування відповідно до вибраного типу дискурсу, визначати його зміст та вибирати ефективні засоби для його здійснення;

5) вміння створювати ситуацію взаєморозуміння у ході англомовного спілкування на занятті;

6) врахування контексту комунікативної взаємодії;

7) вміння аналізувати та вибирати необхідні комунікативні стратегії для досягнення поставленої комунікативної та педагогічної мети;

8) вміння вибирати ефективні вербальні та невербальні засоби;

9) вміння оцінювати ефективність та адекватності висловлювання студентів в умовах навчальної ситуації.

Висновки. Таким чином, навчально-педагогічний дискурс – сукупність мовленнєво-мисленнєвих дій учасників навчальної ситуації, обумовлених метою та завданнями освітнього процесу та орієнтованими на підвищення рівня знань тих, хто навчається. Англомовний навчально-педагогічний дискурс викладача характеризується об'єднуючою роллю та встановленням відповідностей між текстами підручника та текстами студентів, що дає змогу контролювати правильне тлумачення окремих категорій та понять. Для ефективної реалізації навчально-педагогічного дискурсу в межах закладу вищої педагогічної освіти викладач англійської мови повинен володіти спеціальними вміннями.

Перспективи використання результатів дослідження. В подальшому планується дослідити лексико-граматичні особливості навчально-педагогічного дискурсу викладача англійської мови закладу вищої педагогічної освіти, а також з'ясувати можливості англомовного навчально-педагогічного дискурсу для підвищення мотивації до навчання студентів закладів вищої педагогічної освіти.

Література:

1. Габідуліна А. Р. Навчально-педагогічний дискурс як лінгвістичний феномен. Мовознавство, 2009, № 6. С. 70-78.

2. Ежова Т. В. Проектирование педагогического дискурса в высшем профессиональном образовании будущего учителя: дисс. на соиск. уч. ст. д. пед. н. Оренбург: Оренбургский государственный педагогический университет, 2009. 437 с.

3. Карасик В.И. Структура институционального дискурса. *Проблемы речевой коммуникации: Межвуз. сб. науч. тр*. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 2000. С. 25-33.

4. Колток Л. Педагогічний дискурс та його роль в структурі інноваційних процесів у вищій школі. *Молодь і ринок*. 2010. №10(69). С. 87-92.

5. Кухта М. Педагогічний дискурс як засіб мотивації навчальної діяльності. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2016. Вип. 16. С. 342-346.

6. Кучерява О. А. Педагогічний дискурс у сфері професійної комунікації (теоретичний і дидактичний аспекти). *Збірник наукових праць. Серія: Педагогічні науки*. 2005. Вип. 39. С. 279-283.

7. Мельник Т. В. Навчально-педагогічний дискурс як типізована соціально-культурна взаємодія. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 2. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_2_30

8. Миголинець-Шовак О., Петій Н. До поняття дискурсу в сучасній лінгвістиці. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2014. Вип. 19. С. 62-65.

9. Нікітіна А. В. Педагогічний дискурс учителя-словесника : монографія. К.: Ленвіт, 2013. 338 с.

10. Силадій І. Ресурси і стимули педагогічного дискурсу в сучасному українському суспільстві. *Гірська школа українських Карпат*. 2018. № 19. С. 13-17.

11. Cuc M. C. Ways to Streamline Didactic Communication. Procedia – Social and Behavioral Sciences, 2013. 92. P. 225-230.

12. Erti H. Educational standards and the changing discourse on education: the reception and consequences of the PISA study in Germany. *Oxford Review of Education. Special Issue: Comparative Inquiry and Educational Policy Making*. 2006. Vol. 32. No. 5. P. 619-634.

13. Higgs P. The nature of critique and educational discourse. *South African Journal of Education*. 2002. Vol 22(1). P. 70-75.

14. Jarvis J., Robinson M. Analysing educational discourse: An exploratory study of teacher response and support to pupils' learning. Applied Linguistics, 1997. Volume 18. Issue 2. P. 212–228.

15. Jesus Cardenas Gandara de T., Carrasco Flores R. G. Importance of Educational Discourse in the Classroom. *Weber Educational Research & Instructional Studies.* 2016. Vol. 2-1. Retrieved from: http://www.weberpub.org/weris/weris_178.pdf

16. Ostrowicka H. The educational discourse, veridictions and pedagogies – from the constellations of the relations between discourse and education to the alethurgic analysis of the educational practice. *Culture – Society – Education*. Poznan, 2017. No 2 (12). P. 123-142.

17. Sinclair J., Coulthard R. Towards an analysis of Discourse: The English used by Teachers and Pupils. London ; New York, 1992. 163 p.

Отримано: 5 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: motornyi@i.ua

ilmaris777@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-32-35

Моторний А. В., Моторний О. А. Сорабістична спадщина професора Володимира Андрійовича Моторного. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 32–35.

УДК: 821.162.5-057.4Моторний В.:008(=162.5)

Моторний Андрій Володимирович,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів
Моторний Олександр Андрійович,
Львівський національний університет імені Івана Франка

СОРАБІСТИЧНА СПАДЩИНА ПРОФЕСОРА ВОЛОДИМИРА АНДРІЙОВИЧА МОТОРНОГО

Пропонована стаття знайомить з сорабістичним доробком професора кафедри слов'янської філології імені Іларіона Свєнціцького, славіста широкого профілю, літературознавця Володимира Андрійовича Моторного. За свою багаторічну наукову діяльність професор Моторний В. А. серед іншого приділяв багато уваги дослідженню літератури та культури лужицьких сербів. У статті подано огляд найважливіших сорабістичних праць вченого, зокрема увагу звернено на тих роботах, які так чи інакше торкаються питання лужицько-українських літературних та культурних взаємин.

Ключові слова*: сорабістика, культура, літературознавство, Володимир Андрійович Моторний.*

Andrii Motornyy,
PhD, assistant professor, Lviv Polytechnik National University, Lviv
Oleksandr Motornyy,
PhD, assistant professor, Lviv Ivan Franko National University

VOLODYMYR MOTORNYI'S SORABISTIC STUDIES

The proposed article deals with the Sorabistic works of professor of the Department of Slavic Philology named after Ilarion Sventsycki, literary critic Volodymyr Andriyovych Motornyi. Professor Volodymyr Motornyi, for his many years of scientific work, paid much attention to the study of the literature and culture of the Lusatian Serbs. He devoted more than fifty years to work at the Lviv National University and studying various Slavic literatures and cultures: Bulgarian, Serbian, Polish, Slovak. Most of the scientific works of the scientist are devoted to the history of Czech literature, its formation and development, but V. Motorny never forgot about the life of the smallest Slavic folk – Lusatian Serbs. Lusatian literature, its difficult history in the absence of statehood and with a constant alien environment, was a kind of hobby for him. V. Motorny was personally acquainted with several Lusatian writers, maintained contact with them, often visited them and invited them to Ukraine, and also popularized in every way the Lusatian literature in Ukraine. He wrote series of articles about Lusatian writers in leading encyclopedias of the former USSR and Ukraine. The article deals with the works of V. Motornyi, dedicated to the contacts of I. Franko with famous figures of the Lusatian culture, including the poet J. Bart-Ćišinski. The article gives an overview of the most important scholar's Sorabistic works; particular attention is paid to those works that in one way or another touch upon the issues of Lusatian-Ukrainian literary and cultural relations.

Key words: *V. A. Motornyi, Slavic studies, literature, culture, Lusatia, Lusatian studies, Lusatian-Ukrainian relations.*

Минуло вже більше трьох років як пішов з життя педагог, вчений, дослідник слов'янських літератур, організатор міжслов'янського літературного та культурного життя багаторічний працівник Львівського національного університету імені Івана Франка[1], багаторічний завідувач кафедр слов'янської філології та світової літератури, організатор сорабістичних семінарів в стінах ЛНУ професор Володимир Андрійович Моторний.

За більш, ніж п'ятдесят років праці у Львівському університеті Володимир Андрійович проявив себе як славіст широкого профілю, оскільки з молодих років роботи і до останніх йому часто приходилось читати різні славістичні дисципліни: мовознавчі, літературознавчі, культурологічні, займатися історією літератур і культур усіх слов'ян, як західних, так і південних. Це дало змогу значно розширити вченому свій кругозір. Також це вилилось у велику кількість наукових та методичних праць, які залишив по собі дослідник. Звичайно Володимир Андрійович завжди вважав своїм основним профілем богемістику. В цій галузі він проявив себе як науковець найактивніше. Десятки наукових та газетних статей, нарисів, повідомлень, рецензій було так чи інакше присвячено історії чеської літератури, культури, чесько-українським взаєминам. Особисті знайомства Володимира Андрійовича з деякими чеськими письменниками значно сприяло інтересу вченого до цієї наукової сфери і розвитку богемістики на Кафедрі слов'янської філології Львівського університету загалом. Кандидатська дисертація Володимира Андрійовича також висвітлює проблеми розвитку чеської літератури і присвячена творчості автора середини XX ст. Турека Сватоплука. Про Турека Сватоплука вчений написав також низку статей до енциклопедій і наукових журналів [5]. Як вже було сказано вище, Володимир Андрійович часто був змушений читати курси усіх слов'янських літератур, тому в його науковій спадщині бачимо чимало статей про розвиток болгарської, польської, словацької, сербської та серболужицької літератур. Останню серед перелічених варто виділити окремо, оскільки серболужицька література була своєрідним науковим хобі Володимира Андрійовича, він приділяв їй майже весь вільний час.

Сорабістична спадщина Володимира Моторного налічує чималу кількість репортажів про Лужицю та її культуру, наукових та науково-популярних статей на сторінках українських та іноземних видань (зокрема у Лужиці журнали "Rozhlad" та "Lětopis", також видання у Чехії, Угорщині), статті про лужицьких письменників для радянських і українських універ-

[1] Володимир Андрійович Моторний віддав установі більше ніж 50 років.

сальних та літературних енциклопедій, статті про лужицько-українські літературні та культурні взаємини, монографії про становлення і розвиток серболужицької літератури від витоків до сьогодення тощо. Звичайно пропонована стаття не може осягнути в повній мірі сорабістичну спадщину вченого, адже вона справді багата і різнопланова. Ми зупиняємося лише на деяких працях, які, на наш погляд, мали особливий вплив не тільки на розвиток сорабістики у Львові, але і в інших славістичних осередках, зокрема за кордоном. Принагідно зазначимо, що Львівський національний університет імені Івана Франка станом на сьогодні є єдиним в Україні центром дослідження серболужицьких мов та культури. Подібні центри існують у Польщі, в Росії, особливо активними з історичних причин вони є у Чехії. Представлена сорабістика частково і у інших країнах світу. У стінах Львівського університету було написано дисертації з питань серболужицьких мов, а також за сприяння Володимира Андрійовича та його колеги і друга Костянтина Трофимовича було започатковано традицію проведення сорабістичних семінарів, на які приїздили вчені з Чехії, Росії, Польщі, Лужиці т а з інших країн для обміну науковим досвідом у цій галузі. На семінарах наукова громадськість має змогу почути інформацію про актуальний стан серболужицьких мов та їхнє функціонування, про лужицьке наукове та культурне життя, почути від гостей з ФРН живу верхньо- та нижньолужицьку мови. Останній, п'ятнадцятий сорабістичний семінар було проведено 12-14 жовтня 2017 року і присвячено пам'яті Володимира Андрійовича Моторного.

Сорабістикою Володимир Андрійович почав цікавитися ще зі студентських років завдяки своєму вчителю Іларіону Свєнціцькому, який також був славістом широкого профілю і привив йому інтерес до культури цього слов'янського народу. Сам Володимир Андрійович в приватних розмовах неодноразово згадував свого вчителя та відзначав його вплив на формування власних наукових інтересів та наукової методики. Далі зацікавлення сорабістикою підтримав Костянтин Трофимович, багаторічний співробітник і завідувач Кафедри слов'янської філології Львівського університету, доктор наук, професор, з яким Володимир Моторний неодноразово бував в Лужиці і знайомився з місцевими діячами культури. У той час, як Костянтин Трофимович займався переважно лужицьким мовознавством, Володимир Моторний цікавився в першу чергу питаннями історії літератури, міжлітературних та міжкультурних взаємин, зокрема лужицько-українських зв'язків. Обидвох діячів разом вважали сорабістичним науковим тандемом та фундаментом розвитку науки про найменший слов'янський народ в Україні.

Перша праця вченого з історії верхньолужицької літератури "Поет Лужиці" присвячена 50-річчу поета-романтика Я. Барта-Чішінського і надрукована у газеті "Вільна Україна" за жовтень 1959 р. [14]. Стаття носить науково-популярний характер і спрямована на широке коло читачів, які цікавляться світовою літературою та міжлітературними зв'язками. Постать Я. Барта-Чішінського ще неодноразово з'явиться у розвідках Володимира Моторного. З метою популяризації Лужиці далі вчений пише статтю "Західнослов'янський народ лужичани" у співавторстві з К. Трофимовичем і друкує її у журналі "Народна творчість та етнографія" за 1962 р. [15].

Кінець п'ятдесятих та початок шістдесятих років є, як потім буде згадувати і сам Володимир Андрійович, періодом активізації лужицько-українських наукових зав'язків, в Україну приїхало декілька письменників і Володимир Моторний пише про них репортажі. Так, у 1965 р. виходить друком репортаж дослідника про приїзд лужицького письменника Кіто Лоренса до Львова [17] і ще через два роки у 1967 [18] у "Львівській правді" виходить репортаж про приїзд до Львова ще одного лужицького письменника Юрія Коха. Активізується також проведення літературних вечорів, присвячених літературам різних слов'янських народів, в тому числі і лужичан і у 1968 р. Володимир Моторний у тій самій "Львівській правді" публікує звіт про літературний вечір, присвячений серболужицьким письменникам в квітні цього року [19]. Також у 1972 р. ВА відгукується на вихід перших перекладів лужицької поезії у виконанні В. Лучука, що ввійшли до антології "Поезія лужицьких сербів" в 1971 р і. і упорядником якої був В. Лучук та К. Трофимович.

У 1976 вчений повертається до постаті Я. Барта-Чішінського і видає у "Проблемах слов'янознавства" статтю про невідомі листи верхньолужицького поета з провідними тогочасними діячами культури [20]. Через два роки в авторстві Володимира Моторного виходить стаття про названого поета у "Короткій літературній енциклопедії" [21], а також стаття про інших лужицьких письменників: Г. Зейлера [22] та Ю. Коха [23], К. Лоренца [24] та про мовознавця і культурного діяча Лужиці Я. А. Смолера [25]. Наступного року Володимир Моторний разом з Костянтином Трофимовичем опублікували у журналі "Всесвіт" відгук про виставку серболужицької книги в Києві [26].

Плідною була праця Володимира Андрійовича була і на ниві дослідження серболужицько-слов'янських взаємин, яку він провадив разом з Костянтином Трофимовичем та професором. Михайлом Крілем. Одним з перших спільних проектів була стаття исвячена маловідомим документам про серболужицько-східнословянські зв'язки у 1985 [27]. Після виходу цього року антології українських письменників у лужицькому перекладі "Wobĕd pola Krowcec", львівський славіст пише рецензію на цю книгу наступного року у журналі Всесвіт, де порівнює сонети І. Франка та Я. Барта-Чішінського [28]. Порівняння творчості двох відомих слов'янських авторів захопила вченого і надихнула на поглиблення досліджень у цьому напрямку, результати яких ми можемо побачити одразу в декількох статтях. Також у 1986 р. виходить стаття ще одна стаття "Франко та Чішінський: проблеми типології" [29]. Цього ж року світ побачила праця про особливості сонету лужицького та українського письменників [32]. Цього ж року у "Проблемах слов'янознавства" виходить стаття про тему України в серболужицькій літературі [12]. Наступного року Володимир Моторний пише оглядову статтю про серболужицьку літературу для Літературного енциклопедичного словника [7]. Пізніше, на початку дев'яностих років Володимир Моторний разом з Яремою Кравцем продовжить аналіз лужицько-українських взаємин і напише статтю про рецепцію літератури серболужичан в Західній Україні [30].

У 1984 р. у Києві виходить збірка оповідань лужицьких письменників "Дивна любов" [2] з текстами таких авторів, як Мерчін Новак-Нєхорнський, Юрій Брєзан, Марія Млінкова, Кіто Лоренц, Бено Будар, Ангела Стахова та інших. Володимир Андрійович разом з Костянтином Трофимовичем пишуть передмову до цього виданя, в якому роблять акцент на більш-менш сприятливих умовах розвитку лужицької літератури після Другої світової війни, на ролі науково-просвітницької організації "Домовіна" у ньому та на тому, що література цього слов'янського народу помітно збагачує та урізноманітнює літературний процес всієї Німеччини. Твори для антології перекладали Наталя Чопірта, Костянтин Трофимович, Ярема

Кравець, Оксана Сенатович, Ольга Албул, Іван Ющук та інші.

Станом на вісімдесяті роки XX ст. Володимир Моторний опрацював велику кількість лужицького літературного матеріалу і результатом стала фундаментальна спільна праця з Костянтином Трофимовичем "Серболужицкая литература: История. Современность. Взаимосвязи" [31], яка вийшла у Львові у 1987 і в якій вчені висвітлили зародження та розвиток літератури лужичан від XVI ст. до кінця XX ст. Автори наголошують на тісному зв'язку лужицької літератури з фольклором, аналізують творчу спадщину перших лужицьких авторів епохи Ренесансу та Просвітництва, які писали латинською мовою, почали робити переклади латиномовних текстів і згодом перейшли на лужицьку мову написання власних творів (Ян Рак, Міхал Френцель, Як Бок, Ян Горчанський та інші). Згадується перші книжки лужицькими мовами, зокрема «Малий катехизис», надрукований 1595 р. У праці представлено інформацію про чільних представників верхньолужицької класики XIX ст., окремі глави присвячено творчості Г. Зейлера, Я. Барта-Чішінського, нижньолужицькому автору М. Косику, які поставили собі за мету вивести лужицьку літературу на європейський рівень. Наступні глави присвячено нелегкій долі лужицької літератури під час нацистського режиму та розвитку літератури після 1945 р. і до кінця XX ст., де знаходимо детальні літературні портрети Бено Шолти, Юрія Вінара, Ганьжі Беньшової, Яна Цижа, Фрідо Метшка, Бено Будара, Бенедикта Дирліха, Юрія Брєзана та інших.

Окремим доповненням до цієї книги була стаття про повоєнні українсько-лужицькі взаємини, надрукована цього ж року у Проблемах слов'янознавства. Наступного року з під пера Володимираи Моторного у журналі "Lětopis" виходить рецензія на повне чотирнадцятитомне видання творів Й. Барта -Цішінського, а у 1989 р. виходить стаття про серболужицьку літературу у виданні "История всемирной литературы" [6].

Наприкінці 90-х Володимир Андрійович детально цікавиться творчістю Ю. Брєзана і разом з А. Татаренко вони пишуть спільну статтю про відому повість Юрія Брєзана "Чорний млин", аналізуючи фольклорний елемент та літературну традицію в творі [9]. Автори наголошують на образі Крабата як символі боротьби лужицьких сербів за національну та соціальну свободу, на численні дослідження походження цього образу серед етнографів та фольклористів, на популярність цього образу в інших лужицьких письменників (Ю. Кох, М. Новак-Нєхорнський) та письменників з інших країн та на тому, як у образі Крабата переплелись історії реальної особи та образу, створеного народною уявою. Стаття вийшла друком на сторінках Питань сорабістики з матеріалами доповідей шостого та сьомого сорабістичних семінарів у 1999, а у 2010 на сторінках "Народознавчих зошитів" виходить стаття "Функціонування фольклорних сюжетів у повісті-казці Ю. Брєзана "Чорний млин"…", яка фактично доповнює інформацію з попередньої названої статті [13]. У 2009 виходить стаття "Творчість Юрія Брезана в Україні: переклади, дослідження, відгуки" [32], в якій розглянуто рецепцію лужицького письменника другої половини XX ст. У вітчизняному літературознавстві.

Загалом кінець 20-початок нового тисячоліття ознаменував для вченого поворот сорабістичних зацікавлень у сторону лужицько-українських літературних взаємин. Так, у 1997 виходить друком праця "Причинки до історії українсько-лужицьких взаємин", де є загальний огляд вказаної проблематики [4], а у 2002 р. виходить друком стаття Лужицькі мотиви в українській літературі. У статті дослідник наголошує на малодослідженість цієї проблеми, про відсутність української проблематики в лужицькій літературі як такої аж до межі XIX-XX ст. за винятком окремих газетних повідомлень та про те, що у 50-60х рр. вона починає активно з'являтися. Причиною такої низької уваги українських авторів до Лужиці автор статті називає вкрай малу обізнаність тоді з її життям і навіть незнання самого факту існування цього народу. Першими українськими письменникам, які так чи інакше використовували в творчості сорабістичну тематику були, судячи зі статті, В. Лучук, якщо говорити про поезію і П. Загребельний Р. Іваничук та В. Гануліч, І. Білик як прозаїки.

У 2006 виходить друком праця під редакцією В. Моторного та О. Лазор "Іван Франко – нам далекий та близький" [3], де висвітлюються визначні сторінки лужицької франкіани, а саме згадуються відгуки лужицьких вчених та письменників про І. Франка, переклади творів І. Франка лужицькою мовою, уривки з наукових праць та листування І. Франка, де так чи інакше згадується Лужиця.

Одна з останніх робіт Володимира Моторного про українсько-лужицькі літературні зв'язки є «Поетичне слово Бено Будара в Україні», надрукована як передмова до видання поетичної збірки "Ріка часу" у перекладі та редакції Григора Мовчанюка [1]. Володимир Моторний наголошує у передмові, що це є перше осібне книжкове видання, яке представляє сучасну лужицьку поезію і після Володимира Лучука за переклади Бено Будара взявся його приятель з Вінниці, славіст, письменник та науковий діяч, його студент Григор Мовчанюк. Також вчений зазначає, що Бено Будар завжди симпатизував Україні, висловлював повагу до неї, перекладаючи твори Т. Шевченка, І. Франка, деяких сучасних українських авторів.

Таким чином сорабістична спадщина Володимира Моторного дала вирішальний поштовх для розвитку львівської сорабістики та сорабістики в Україні в цілому, адже станом на сьогодні саме у Львівському національному університеті імені Івана Франка нею активно займаються декілька учнів Володимира Андрійовича, тепер викладачів та вчених кафедри слов'янської філології ім. І. Свєнціцького (А. Татаренко, Н. Лобур, О. Албул, О. Лазор та інші). Висловлюємо сподівання на продовження цієї традиції в майбутньому.

Література:

1. Будар Б. Ріка часу: поезії. – Вступ. сл. Володимир Моторний. Вінниця: Вінницька газета, 2009. 96 с.
2. Дивна любов: Зб. лужиц. прози. Київ. 1984.
3. Іван Франко – нам далекий і близький (сторінки серболужицької Франкіани) / Статті, матеріали, відгуки, переклади. Упоряд: В. А. Моторний, О. Я. Лазор. Львів, 2006. 103 с.
4. Моторний В. А. Причинки до історії українсько-лужицьких взаємин (XIX – середина XX ст.). *Lětopis.* 1997. Č. 1. S. 255–265.
5. Моторный В. А. Сватоплук Т. *КЛЭ.* М., 1971. Т. 6. С. 695., Моторный В. А. «Ботострой без шефа». *Львовская правда*. 1957. 16 августа ; Рец. на кн: Сватоплук Т. «Ботострой без шефа». М.: Изд-во иностанной литературы., 1956. 444 с.
6. Моторный В. А. Серболужицкая литература. *История всемирной литературы.* М.: Наука, 1989. Т. 6., гл. 8. С. 527–529.
7. Моторный В. А. Серболужицкая литература. *Литературный энциклопедический словарь.* Москва, 1987. С. 376.
8. Кравець Я. І., Моторний В. А. Сербська Лужиця в дзеркалі галицької преси XIX ст. *Проблеми слов'янознавства.* Вип. 41. Львів, 1990. С. 119–121.
9. Моторний В. А., Татаренко А. Л. Повість Ю. Брєзана "Чорний млин": синтез фольклору та літературної традиції. *Питання*

сорабістики: VI – VII Міжнародні семінари – Prašenja sorabistiky: VI – VII mjezynarodny sorabistiski seminar. Львів: Центр Європи, 1999. С. 148–158.

10. Моторный В. А., К. К. Трофимович. Сонеты И. Франко и Я. Барта-Чишинского. *Иван Франко и мировая культура:* Тез.: докл. междунар. симпоз. (Львов, 11 – 15 сентября 1986).

11. Моторний В. А. Творчість Юрія Брезана в Україні: переклади, дослідження, відгуки. *Проблеми слов'янознавства.* Вип. 57. Львів. 2008.

12. Моторний В. А. Тема України в серболужицькій літературі. *Пробл. слов'янозн.* Львів, 1986. Вип. 33. С. 50–54.

13. Моторний В. А., Татаренко А. Л. Функціонування фольклорних сюжетів у повісті-казці Ю. Брезана "Чорний млин". *Народознавчі зошити.* № 1. Львів, 2010. С. 262–268.

14. Моторний В. А. Поет Лужиці: (До 50-річчя з дня смерті Якуба Барта-Цішинського). *Вільна Україна.* 1959. 17 жовтня.

15. Моторний В. А., Трофимович К. К. Західнослов'янський народ лужичани. *Нар. творчість та етнографія*. 1962. № 4. С. 69–76.

16. Моторний В. А., Трофимович К. К. Західнослов'янський народ лужичани. *Нар. творчість та етнографія*. 1962. № 4. С. 69-76.

17. Моторный В. А. Кито Лоренц [серболужицкий поэт] во Львове. *Львов. Правда*. 1965. 18 декабря.

18. Моторный В. А. Лужицкий поэт во Львове [Юрий Кох]. *Львовская правда.* 1967. 20 сентября.

19. Моторный В. А. Звучат стихи и песни лужичан. *Львовская правда.* 1968. 6 апреля.

20. Моторний В. А. Невідомі листи лужицького поета Якуба Барта-Цішинського. *Проблеми слов'янознавства.* Львів, 1976. Вип. 13. С. 91–95.

21. Моторный В. А. Барт-Чишинский (Bart-Čišinski). *КЛЭ.* М., 1978. Т. 9. С. 106.

22. Моторный В. А. Зейлер (Zejler). *КЛЭ.* М., 1978. Т. 9. С. 13.

23. Моторный В. А. Кох (Koch). *КЛЭ.* М., 1978. Т. 9. С. 386.

24. Моторный В. А. Кох (Lorenc). *КЛЭ.* М., 1978. Т. 9. С. 492.

25. Моторный В. А. Смолер (Smoler). *КЛЭ.* М., 1978. Т. 9. С. 702.

26. Моторный В. А., Трофимович К. К. Виставка серболужицької книги [у Києві]. *Всесвіт.* 1977. № 5. С. 190-191.

27. Моторный В. А., Криль М. М., Трофимович К. К. Неизвестные документы о серболужицко-восточнославянских связях. *Уч. зап. Тарт. ун-та.* 1985. Вып. 710: Исследования по истории славянского языкознания. С. 101–108.

28. Моторний В. А. Мовою серболужичан. *Всесвіт*. 1986. № 1. С.143. Рецензія на книгу "Woběd pola Krowcec". Budyšin: Domowina, 1984. 248 с.

29. Motornyj V., Trofimovič K. Franko a Čišinski: K problemam typologie. *Rozhlad.* 1986. Č. 12. S. 376–378.

30. Кравець Я. І., Моторний В. А.. Сербська Лужиця в дзеркалі галицької преси XIX ст. *Проблеми слов'янознавства.* Вип. 41. Львів, 1990. С. 119–121.

31. Моторный В. А., Трофимович К. К. Серболужицкая литература: История. Современность. Взаимосвязи. Львов: Вища школа, 1987. 207 с.

32. Моторний В. А. Творчість Юрія Брезана в Україні: переклади, дослідження, відгуки. *Проблеми слов'янознавства.* Вип. 57. Львів. 2008.

33. Motornyj V., Trofimovič K. Franko a Čišinski: K problemam typologie. *Rozhlad.* 1986. Č. 12.

Отримано: 2 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: zinaida0402@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-36-38

Лисенко Г. Л., Чепурна З. В. Ідіома як основний носій інформації у німецькомовних заголовках. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 36–38.

УДК: 8.811.112.2

Лисенко Гелена Людвигівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Чепурна Зінаїда Володимирівна,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ІДІОМА ЯК ОСНОВНИЙ НОСІЙ ІНФОРМАЦІЇ У НІМЕЦЬКОМОВНИХ ЗАГОЛОВКАХ

У статті розглянуто особливості перекладу ідіом у заголовках з німецької мови українською. Розкрито сутність основних понять дослідження «ідіома» та «фразеологізм». Проаналізовано класифікації ідіом вітчизняними та зарубіжними мовознавцями, розглянуто стилістичні функції ідіом у публіцистиці. Автори висловлюють думку, що функціонування ідіом у німецьких заголовках текстів публіцистичного дискурсу полегшує сприйняття матеріалу статей, передачу основної думки, закладеної автором, втілює експресивну, емоційно-оцінну та образну функцію тексту.

Ключові слова: *ідіома, фразеологізм, заголовок, публіцистика, дискурс.*

Helena Lysenko,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Zinaida Chepurna,
Senior Lecturer
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

THE IDIOM AS THE MAIN MEDIA BEARING IN GERMAN LANGUAGE HEADS

The article deals with the peculiarities of the translation of idioms in German language titles into Ukrainian. The essence of the basic concepts of the study of "idiom" and "phraseology" is revealed. Classifications of idioms by domestic and foreign linguists are analyzed, stylistic functions of idioms in journalism are considered. The authors suggest that the functioning of the idiom in German titles of non-fiction texts facilitates the perception of the material of the articles, the transmission of the basic idea laid down by the author, embodies the expressive, emotional-evaluative and figurative function of the text. The term "idiom" can be used in linguistics in a narrow and broad sense. An idiom in the "broad" sense is a generic term to refer to many types of polyolex units, regardless of whether they are semantically "opaque". In the narrow sense, it is a constant, metaphorical, or semantically opaque unit, or unit by which it is impossible to determine its essential meaning.

Key words: *idiom, phraseology, headline, journalism, discourse.*

Газетні та журнальні тексти мають активну комунікативну, стилістичну та прагматичну значимість і дозволяють дослідження стійких словесних комплексів у комунікативному контексті. Ідіоми у текстах публіцистичного стилю найбільш наглядно демонструють спосіб життя, географічне положення, історію народу, традиції тієї чи іншої спільноти, яка об'єднана однією культурою. Саме ідіоми віддзеркалюють культурний досвід народу, виконуючи роль культурних стереотипів.

Не зважаючи на свою «прив'язаність» лише до обмеженої кількості носіїв мови, ідіома займає в мовному просторі свою помітну нішу, є його повноцінним елементом, і тому вивчення особливостей функціонування також не залишається поза увагою мовознавців.

Заголовок є першим елементом публіцистичного тексту, а його основна функція – зацікавити читача, привернути його особливу увагу до найбільш важливих моментів статті, не розкриваючи її суті та ідеї повністю спонукати до читання. Саме через бажання зробити заголовок яскравішим та більш привабливим, журналісти вдаються до використання в них ідіом. Проблема перекладу ідіом завжди була актуальною, оскільки фразеологічна система будь- якої мови має національно-культурну специфіку. Той чи інший об'єкт у певній культурі існує у специфічному оточенні властивому лише даній культурі, має культурно обумовлені асоціативні зв'язки. Саме тому, переклад фразеологізмів викликає значні труднощі.

Необхідність детального дослідження способів передачі значення ідіом очевидна – інтенсивність міжкультурної комунікації зростає постійно, причому як на побутовому (між окремими представниками різних культур), так і на міжнародному рівні (політичні перемовини, інформаційні випуски мас-медіа, переклад літературних творів). На жаль, поки що не існує єдиної думки щодо способів їхнього перекладу [2].

Актуальність статті полягає в тому, що в теорії та практиці перекладу ідіоматичних одиниць з німецької українською мовою наразі не існує комплексного дослідження і остаточного вирішення багатьох проблем. Про це свідчать численні помилки, які трапляються у перекладах.

Нашою **метою є** дослідження шляхів перекладу і визначення специфіки функціонування ідіом у німецьких заголовках текстів публіцистичного дискурсу. А. отже ставимо перед собою **завдання**: визначити особливості функціонування ідіом на матеріалі сучасних публіцистичних текстів.

Зважаючи на те, що ідіоми відіграють важливу роль у мові, існує значна кількість робіт присвячених їх вивченню. Питанням «ідіом» займалися і займаються багато мовознавців. У своїх працях, **такі вчені**, як Ш. Балі, В. Виноградов, Н. Амосова, О. Кунін, М. Шанський та інші, досліджують ідіоматику переважно в рамках фразеології.

На сьогодні, чіткого визначення поняття «ідіома» немає. У вітчизняному мовознавстві протягом довгого часу існувала традиція називати ідіоми

«фразеологічними зрощеннями», за термінологією відомого радянського мовознавця академіка В. Виноградова, який розподілив фразеологічні одиниці на:

1. Фразеологічні зрощення (або ідіоми у вузькому значенні) – це абсолютно неподільні словосполучення, значення яких зовсім не залежить від їх лексичного складу, від значень компонентів. Наприклад: *einen Korb bekommen* – отримати відмову.

2. Фразеологічні єдності – це звороти, у яких зберігся принцип семантичної окремості компонентів, натяк на вмотивованість загального значення. Наприклад: *Wer zwei Hasen gleichzeitig jagt, fängt keinen – за двома зайцями побіжиш, жодного не зловиш*.

3. Фразеологічні сполучення – це звороти, що утворюються завдяки реалізації фразеологічно зв'язаних значень слів. Так, наприклад, на базі основного значення дієслова *packen – схопити*, розвинулося переносне значення захопити (про почуття). У цьому значенні дієслово поєднується лише з деякими іменниками, зокрема, зі словами *Angst, Schrecken, Schauder*, тому по-німецьки можна сказати *Angst, Schauder, Schrecken packt einen*, але не можна сказати *Glück, Freude hat ihn gepackt* [11; 2].

Наразі співвідношення ідіоматики та фразеології можна сміливо назвати одним із найбільш дискусійних питань.

Поняття «ідіома» може використовуватись у лінгвістиці у вузькому та широкому розумінні. Ідіома у «широкому» розумінні – це загальний термін для позначення багатьох видів полілексемних одиниць, незалежно від того, чи вони є семантично «непрозорими». У «вузькому» ж розумінні – це стала, метафорична або семантично непрозора одиниця, чи одиниця, за значенням частин якої не можливо визначити її основне значення [1].

Серед західних мовознавців переважає «широкий підхід» до проблем ідіоматичних одиниць. Британські та американські лінгвісти відносять до складу ідіом не лише фразеологізми усіх типів, але і цитати, прислів'я, приказки, крилаті вислови тощо [8].

Потрібно додати, що ідіома, як складова частина фразеологічної системи ніколи не була поставлена під сумнів, чого не можна з впевненістю стверджувати стосовно приказок, прислів'їв, крилатих висловів. Мовознавці застосовують різну термінологію, щоб позначити одне і те ж поняття (стійке словосполучення, фразеологічна одиниця, ідіома, фразеологізм, фразема, фразеологічний зворот тощо). Наприклад, А.І. Смирницкий, у межах стійких словосполучень, розмежовує поняття фразеологізми (стилістично нейтральні звороти, які позбавлені метафоричності або ж втратили її взагалі) та ідіоми (що базуються на перенесенні значення слова). Н.М. Амосова розподіляє фразеологічні одиниці на фраземи та ідіоми. Ідіоми, згідно її судження, на противагу фраземам, є одиницями постійного контексту. Слід зазначити, що її класифікація зазнала критики з боку інших мовознавців, адже значна кількість фразеологізмів не знайшли в ній свого відображення. Пояснення терміну ідіома В.В. Виноградовим дуже схоже до вищезгаданого. Дослідник вважає, що фразеологічні зрощення або ідіоми, характеризуються смисловою цілісністю, абсолютною непохідністю значення цілого з компонентів [4].

Ідіоматика є прошарком лексикону мови, до складу якого входять різноструктурні вторинні експресивні номінації – слова, словосполучення та речення. При такому тлумаченні ідіоматика виходить за межі фразеології. Занадто вузьке і структурно лімітоване тлумачення поняття ідіоматики, яке панувало у фразеології з моменту її оформлення як мовознавчої науки до недавнього часу, є причиною того, що поняття ідіоми застосовувалося переважно до словосполучення (ідіоми-фразеологізми), у той час як однослівним ідіомам майже не приділялося уваги.

Поняття ідіоматики є ширшим за поняття фразеології, оскільки воно поширюється на одинці як синтаксичного, так і лексичного рівнів. З іншого боку, не всі фразеологізми є ідіомами: фразеологічні одиниці представляють такі підкласи, як зрощення, напівзрощення, єдності, напів'єдності та фразеологічні вирази ідіоматичного характеру. Усі зазначені підкласи ідіом- фразеологізмів разом із класом однослівних ідіом утворюють ідіоматичну систему мови. Провідними системними характеристиками ідіом є образність та яскраво виражена експресивна функція, адже всі ідіоми є прагматично навантаженими [6].

Отже, розрізняють два основні погляди на ідіоматичні одиниці – так званий «широкий підхід» та «вузький підхід» до ідіом. Саме західні мовознавці, у порівнянні з теорією В. Виноградова, значно розширили поняття ідіоми. Крім словосполучень, до складу ідіом, вони віднесли прислів'я, кліше, сленгові фрази у яких є одна спільна риса – ідіоматичність.

При аналізі ідіом у німецьких заголовках текстів публіцистичного дискурсу ми керувалися визначенням ідіоматичних одиниць, представленим О. Селівановою, яка вважала, що ідіомами є «стійкі словосполуки, семантика яких не виводиться зі значень її складників, а інтегрована ними формально; виникає внаслідок утрати мотиваційних відношень» [9].

Публіцистичний стиль виступає однією з характерних ознак мови засобів масової інформації, які завжди віддзеркалювали громадянську позицію суспільства, реагували на зміни масової свідомості та у певній мірі здійснювали управління суспільством. Дослідження мови ЗМІ показують, що сьогодні існує поєднання двох протилежних тенденцій: тенденція стандартизації мови і тенденція вживання експресивних засобів висловлювання [7].

Новизна, свіжість, емоційність й експресивність на тлі стандарту є визначними рисами мови ЗМІ. Саме тому сучасні мас-медіа вдаються до використання ідіом у своїх заголовках до текстів.

Сталі вирази відображають життя суспільства, його культуру, цінності, народну мудрість. А оскільки життя суспільства не стоїть на місці, «крилаті вирази» змінюються разом з ним. Що винахідливішим є журналіст в залученні фразеології, то яскравішим є його матеріал. У мові сучасних ЗМІ, фразеологізми, з метою посилення виразності й емоційного впливу, можуть будь яким чином трансформуватися. Сам по собі заголовок, який виступає звичайним фразеологізмом, не може бути цікавим, тому що в ньому немає новизни. Ефект новизни – дуже важливий. Заголовок набуває зовсім іншого вигляду навіть, якщо в сталий вираз внесені незначні зміни. Заголовок, який складається з влучно підібраної ідіоми, може прикрасити найнудніший матеріал і змусити читача його прочитати [11].

Функціонування ідіом на сторінках газет обумовлюється закономірностями, які є загальними для всієї літературної мови та публіцистичного стилю – поєднання експресії та стандарту. В основі реалізації цього принципу лежить явище «актуалізації» – використання мовних засобів, які сприймаються на тлі контексту як незвичайні й привертають увагу.

Фразеологічні звороти, прислів'я, приказки, ідіоми та крилаті вирази є обов'язковим стилістичним компонентом мови газети, важливим джерелом експресивно-емоційної насиченості.

Точне відтворення фразеологічних зворотів в заголовках спостерігається рідко, проте не виключається. У всіх інших випадках можна знайти прагнення авторів «грати» з фразеологізмами. Журналісти порушують принципи фразеологізму: роблять вставки, змінюють порядок слів, місце наголосу в слові, роблять синонімічні заміни.

У сучасній німецькомовній пресі найбільше зустрічається перефразування і трансформація фразеологічних виразів, оскільки вони є характерним явищем для сучасних німецькомовних газет та журналів: *Reden oft mehr wert sein kann als Schweigen* утворено шляхом перефразування прислів'я (*Reden ist Silber, Schweigen ist Gold*); або *etwas ist faul in diesem Staat – der auch Dänemark heißen könnte* – перефразування відомого крилатого виразу з трагедії В. Шекспіра «Гамлет»; *mit dem Schweiß des Alltags* утворено шляхом модифікування біблійного фразеологізму (*im Schweiße meines / seines Angesichts*) [5].

Існує ряд прийомів перетворення фразеологічних одиниць. Семантичні перетворення містять у собі два різновиди – з навмисним обіграванням прямого лексичного значення окремих компонентів фразеологізмів та зіткнення чи протиставлення вільного і фразеологічного значень у словосполученні або реченні. У такому випадку створюється фразеологічний каламбур як один із виразних засобів комічного. Під фразеологічним каламбуром розуміється така фігура мовлення, при якій з метою гумору чи сатири використовується фразеологічна одиниця як семантично цілісне, нерозкладне і як вільне словосполучення. Сюди ж зараховуються й ті, у яких лише одне слово як компонент фразеологічної одиниці сприймається в прямому значенні.

А. Капелюшний виокремив такі способи трансформування:

• поєднання в тексті з метою створення каламбуру фразеологізму й вільного словосполучення або вживання слова водночас у зв'язаному та вільному значенні;

• створення оказіонального значення фразеологізму або пристосування фразеологізму до конкретної ситуації;

• контамінація – створення нового фразеологізму внаслідок накладання однієї на одну двох (і більше) вже наявних фразеологічних одиниць;

• додавання другої (авторської) частини;

• синонімічна або антонімічна заміна компонентів фразеологізму;

• поширення фразеологічної одиниці додаванням до неї нових компонентів [3, с. 41].

Основне стилістичне призначення ідіом в публіцистичному тексті виконати функцію характеристики особи, предмета, явища. Саме вони висловлюють оцінну думку автора, підсилюють емоційно-експресивний потенціал тексту. Саме ця їхня якість відповідає естетичним цілям публіцистичного тексту – впливати на читача, викликати у нього бажану реакцію на висловлену думку. Вживання фразеології в заголовках має свою дуже помітну специфіку. Фразеологізми виконують різноманітні стилістичні функції. Вони виступають важливими джерелами експресивно-емоційної насиченості, яка так необхідна для впливу на читача. Однією з істотних властивостей фразеології є сталість компонентів і їхня відтворюваність в кінцевому вигляді. Відмінністю вживання фразеологізмів у мові газети, навпаки, виступає тенденція до зміни їхньої семантики або оновленню структури. Журналісти, намагаючись надати більшої виразності заголовку, вдаються до зміни структури фразеологізму.

За рівнем розвитку мови можна судити й про рівень розвитку суспільства. Фразеологія кожної мови тісно пов'язана з життям народу, ментальною культурою, побутом, звичаями, традиціями, історією, літературою, навіть з природним оточенням.

Фразеологія зображає сфери нашого життя за допомогою стійких словесних образів. Саме ці образи є основою для виникнення ідіом, які, у свою чергу, полегшують сприйняття інформаційного потоку, підсилюють його пізнавальну цінність. Вони в короткій, часто образній формі передають емоційно-експресивну оцінку тих чи інших явищ, дійових осіб або предметів, а так само різних соціальних процесів.

Таким чином, ми не можемо не погодитися з думкою, що в історії культури різних народів мова преси займає дуже важливе місце. Наразі саме періодичні видання виховують естетичні смаки через публікацію художніх творів, формують мовно-культурне середовище. Через мову преси здійснюється вплив на свідомість людини, її переконання, формується певна громадська думка. У сучасну епоху інтенсивного спілкування зростає роль комунікативної ефективності газети, оскільки саме газетно-журнальна комунікація є однією з провідних форм масової комунікації. Посилюється вплив газет і журналів на формування наших поглядів, думок, а так само на розвиток мови в цілому. Більшість літературних мов у всьому світі склалася і розвивається під безпосереднім впливом текстів масової комунікації. Багато процесів, характерних для сучасного мовного розвитку, нерідко випливають з мови газет і журналів.

Отже, функціонування ідіом у німецьких заголовках текстів публіцистичного дискурсу полегшує сприйняття матеріалу статей, передачу основної думки, закладеної автором, втілює експресивну, емоційно-оцінну та образну функцію тексту.

Література:

1. Денисенко С. Н. Концепт мовної картини світу і сучасні дослідження фразеології. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2010. С. 3–6.

2. Довга В. М. Когнітивний аспект перекладу англійських ідіом з антропонімами. *Україна*. Івано-Франківськ. С. 1.

3. Капелюшний А. Практична стилістика української мови. Львів, 2001. 224 с.

4. Комар Л. Фразеологія як наука та її предмет дослідження. *Молодь і ринок.* № 3. 2011. С. 128–132.

5. Марковська А. В. Прагмалінгвістичні особливості фразеологізмів сучасної німецькомовної та україномовної преси: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук: спец. 10.02.15 «загальне мовознавство». Одеса, 2010. 21 с.

6. Мосейчук О. М. Проблема визначення кордонів ідіоматики. *Житомирський державний університет*. 2004. С. 1.

7. Сарміна Г. Л. Явище дефразеологізації у заголовках німецькомовних публіцистичних текстів. *Національний університет «Острозька академія»*. 2015. С. 1–2.

8. Святчик К. В. Структура та функції заголовків англомовних текстів. *Хмельницький національний університет*. 2004. С. 93–94.

9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

10. Турганбек Б. Ж., Раимбекова Г. К. Фразеологизмы в языке СМИ. *Юный ученый*. 2017. № 2. С. 21-24.

11. Яблочнікова В. Ідіоматичні вирази англійської мови та особливості їх перекладу. *«Південний архів» (Збірник наукових праць. Філологічні науки).* 2017. С. 218–220.

Отримано: 3 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: faltan@ukr.net,

luda_blysnjuk@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-39-42

Семенюк Т. П., Близнюк Л. М. Інтертекстуальний характер полікодових текстів: невербальний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 39–42.

УДК: 81'22'42

Семенюк Тетяна Петрівна,
кандидат філологічних наук
Близнюк Людмила Миколаївна,
кандидат філологічних наук
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ПОЛІКОДОВИХ ТЕКСТІВ: НЕВЕРБАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено проблемі інтертекстуальності полікодових текстів мас-медіа, що на сьогоднішній день є складними семіотично-гетерогенними конструктами, у кодуванні котрих задіяні вербальні, невербальні та паравербальні семіотичні ресурси. З огляду на зміну семіотичного статусу сучасних текстів, запропоновано по-новому розглянути категорію інтертекстуальності, спрямувавши вектор дослідження на зображувальні засоби, які виступають маркерами інтертекстуальності на невербальному рівні. У статті окреслено поняття інтерпікторальності/інтеріконічності, виокремлено основні види візуальної інтертекстуальності шляхом аналізу обкладинок німецькомовного журналу „Spiegel". До базових видів інтерпікторальності мас-медійних текстів віднесено: пікторальну цитату, репродукцію, травесті, пародію та стилізацію.

Ключові слова: *полікодовий текст, інтертекстуальність, інтермедіальність, інтерпікторальність, інтеріконість.*

Tetiana Semeniuk
Phd. in Philology
Liudmyla Blyzniuk,
Phd. in Philology
Lesya Ukrainka Eastern European National University

INTEREXTUAL CHARACTER OF POLYCODE TEXTS: NON-VERBAL ASPECT

The article is devoted to the problem of intertextuality of polycode texts of the mass-media. Modern semiotically heterogeneous texts combine verbal, non-verbal and paraverbal resources. Today, the phenomenon of polycoding is to be considered an integral feature of communication and life in general, because the world we live in is overflowing with texts, images, smiles, drawings, and audio signs that interact closely with one another. Because of the change in the semiotic status of contemporary texts, it is proposed to study the category of intertextuality by directing the research vector to visuals that serve as markers of intertextuality at a non-verbal level. Intertextuality is regarded as a special strategy for correlating of one text with other texts / semantic systems.

In article it is emphasized that the intertextuality of such semiotic-heterogeneous complexes is actualized at different levels while activating different codes. Considering static media texts it is proposed to distinguish between verbal, non-verbal (pictorial, iconic) and paraverbal intertextuality.

The article also outlines the concept of interpictorality or intericonicity, which is the signs' ability to transmit the resemblance with objects. The basic types of interpictoriality of the mass-media texts are found, these include pictorial quotation, reproduction, travesty, parody and stylization.

Key words: *polycode text, intertextuality, intermediality, interpictorality, intertextuality.*

Постановка проблеми. Сьогодні явище полікодовості варто вважати невід'ємною властивістю комунікації й життя в цілому, адже світ, у якому ми живемо, переповнений текстами, зображеннями, смайлами, рисунками, малюнками, аудіальними знаками, які тісно взаємодіють між собою. Семіотично-гетерогенний характер сучасної комунікації не викликає сумніву й у науковців. Лінгвістичні дослідження все частіше присвячують семіотично-неоднорідним, тобто полікодовим чи мультимодальним текстам.

Мас-медійні тексти як такі, що є першочерговими інформативними констуктами, які формують концептуальну картину світу людини та соціуму, також не є однорідними за своєю структурою. Науковці, які об'єктом своїх досліджень обрали тексти мас-медіа, акцентують увагу на їх полікодовому характері (Н. І. Лютянська, Л. Г. Масімова, Т. П. Семенюк). Поява у комунікативному просторі нових семіотичних кодів передбачає комплексне дослідження текстів, з урахуванням знаків усіх семіотичних систем, задіяних у формуванні їх смислів. В останні роки на шпальтах газет, сторінках та обкладинках журналів, які є, безперечно, семіотично-гетерогенними конструктами, дедалі частіше зустрічаємо модифіковані твори мистецтва (відомі картини, фотографії, портрети тощо), які свідчать про інтертекстуальний характер полікодових текстів не лише у плані вербального вираження, а й невербального.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що проблема інтертекстуальності семіотично-неоднорідних текстів є **актуальною** та знаходиться у центрі сучасної наукової думки, про свідчать праці науковців, які досліджують, зокрема, проблему виокремлення типів інтертекстуальності (Г. Ізекенмайер, І. П. Смірнов), засобів її експлікації (Н. І. Лютянська), проблему інтермедіальності – референції між текстами, що інкорпорують різні семіотичні коди (О. А. Пєшкова), інтерпікторальності (Г. Ізекенмайер), інтеріконічності (Н. Яніх), інтертекстуальності візуальних текстів мас-медіа (Л. Г. Масімова) тощо. Проаналізувавши різні підходи та погляди дослідників на явище інтертекстуальності, констатуємо, що, незважаючи на численні напрацювання науковців у досліджуваній сфері, на сьогодні досі **не існує** чіткої

класифікації маркерів інтертекстуальності з урахуванням усіх полісеміотичних одиниць, задіяних у формуванні смислу тексту. Це свідчить про те, що попри певну розробленість теми інтертекстуальності у сфері соціальних комунікацій, очевидно, що візуальний текст мас-медіа залишився поза увагою науковців [2, с. 67].

Метою статті є визначення видів інтертекстуальності полікодових текстів мас-медіа на невербальному рівні.

Новизною пропонованої розвідки є звернення до проблеми інтертекстуальності як такої, що охоплює семіотично-гетерогенні одиниці, тобто виходить за рамки вербального коду. **Загальнонаукове значення** отриманих результатів дослідження полягає в тому, що його положення й висновки є внеском у подальший розвиток лінгвістики полікодового тексту, його категоріального апарату, а також семіотики як окремої дисципліни.

Виклад основного матеріалу. Термін „інтертекстуальність“ було вперше використано у 1967 році. Німецька дослідниця Н. Яніх під інтертекстуальністю розуміє „конкретно аргументовану властивість окремих текстів, яка проявляється у тому випадку, коли автором свідомо та з певним наміром за допомогою натяків чи цитат робляться посилання на інші окремі тексти або текстові жанри, незалежно від того, чи він чітко маркує, виділяє ці посилання, чи ні“ [11, с. 232]. В. Є. Чернявська ж у свою чергу інтертекстуальність тлумачить як категорію текстової „розгерметизації“, що відображає процес діалогічної взаємодії текстів у плані як змісту, так і вираження. Інтертекстуальність, на думку дослідниці, є особливою стратегією співвіднесення одного тексту з іншими текстами/смисловими системами [8, с. 176].

У такий спосіб, можна стверджувати, що інтертекстуальність, забезпечуючи діалог між текстом-реципієнтом та претекстом, слугує способом побудови смислу текста-реципієнта. Н. Яніх виділяє форми інтертекстуальності, до яких відносить: референцію до певного тексту та референцію до певного жанру [10]. Текстова референція передбачає запозичення лексичних чи структурних елементів з певного конкретного літературного твору. Жанрова рефернція є натяком на жанри чи типи текстів, відображені в тексті-реципієнті на рівні структурно-композиційних ознак, а іноді і змісту.

Вважаємо, що сьогодні в епоху превалювання гетерогенних способів кодування інформації, варто говорити про інтертекстуальність у більш широкому баченні, про що досить слушно заявляють і молоді науковці, стверджуючи, що „тлумачення інтертекстуальності розширює свої межі за рахунок взаємодії між вербальними і невербальними текстами“ [3, с. 34]. На позначення інтертекстуальності у ширшому розумінні як своєрідного мосту, через який в текст проникають включення з інших не лише вербальних, а й невербальних семіотичних систем, у лінгвістиці є терміни „інтермедіальність“ та „інтерсеміотичність“.

Припускаємо, що термін „інтермедіальність“ [9, с. 292] корелює з терміном „інтерсеміотичність“, що означає поєднання будь-яких знакових структур [6, с. 16]. Вважають, що до інтерсеміотичних відношень між знаками належать такі, що скеровані на один канал перцепції інформації, в той час як інтермедіальність охоплює усі види перцептивних знаків [3, с. 34–38]. По суті, обидва терміни можна вважати синонімічними у плані знаково-гетерогенної референції до пре-тексту, пре-зображення, пре-аудіо тощо. Не можемо не погодитися з Г. Ізекенмайером, котрий стверджує, що інтермедіальність є гіперонімом для двох однаково симетричних когопонімів – інтертекстуальності та інтерпікторальності [10].

Отже, вважаємо поняття інтермедіальність або інтерсеміотичність гіперонімічними для полікодових текстів; інтертекстуальність розглядаємо як діалогічну взаємодію семіотично-неоднорідних текстів на вербальному рівні, а інтерпікторальність (інтеріконічність, візуалізовану інтертекстуальність) як референцію до пре-тексту, кодованого знаками невербальної (зображувальної) семіотичної системи.

У своїй розвідці за основу беремо визначення інтермедіальності, запропоноване Н. Тушиніною: „Інтермедіальність – наявність у художньому творі таких образних структур, які містять інформацію про інший вид мистецтва“ [7, с. 153]. Тобто, інтермедіальність є „поєднанням в межах одного повідомлення різних семіотичних систем, що утворюють цілісний медіатекст, який стає полем для народження нових сенсів“ [2, с. 69]. Очевидно, що запозичений текст, який належить до того ж самого коду чи виду мистецтва, не може належати до сфери інтермедіальності.

Говорячи про інтермедіальність, слід зазначити, що коди інших семіотичних систем присутні у тексті-реципієнті у модифікованому вигляді. Це означає, що під час запозичення певних творів мистецтва відбувається їх модифікація. Зрозуміло, що при інтермедіальній взаємодії текст-першоджерело є достатньо трансформованим новим автором, який тлумачить його по-своєму. Про втрату автетичності говорять науковці, стверджуючи, що „динамічна картина „вербальна“ ніколи не може бути тотожною статичній „живописній“ картині“ [7, с. 154].

Так, І. Раєвська виокремлює наступні: „медійні переміщення“ („medial transposition“) – трансформація одного медіапродукту в інший, „медіакомбінація“ („media combination“) – об’єднання щонайменше двох кодів в одному медіапродукті, „інтермедійні посилання“(„intermedial references)“ – посилання на живопис, музичний твір тощо [12, с. 43–64].

Якщо говорити про полікодові тексти, то варто наголосити, що інтертекстуальність таких семіотично-неоднорідних комплексів актуалізується, по-перше, на різних рівнях, активізовуючи при цьому різні коди, по-друге, має різні форми та типологію. Якщо брати до уваги статичні медійні тексти, то пропонуємо розрізняти вербальну, невербальну (пікторальну, іконічну) та паравербальну інтертекстуальність. Усі з перелічених видів інтертекстуальності можуть мати різні форми: імітацію або транспозицію без зміни пре-тексту, а також трансформацію або репродукцію з частковою зміною пре-тексту.

Інтертекстуальність полікодових текстів на вербальному рівні ми розглядали у своїх наукових працях [4; 5], тому у цій розвідці хочемо детальніше дослідити інтерпікторальність/інтеріконічність текстів мас-медіа.

Інтеріконічність або інтерпікторальність (нім. Interpikturalität, Interbildlichkeit, Interikonizität, Intervisualität) тлумачать як ситуацію комунікативного плану, за якої в основі творення нового тексту лежить прецедентний текст не вербального, а візуального характеру [5, с. 225]. На невербальному рівні інтерпікторальність маркують за допомогою іконічних засобів, наприклад: а) фотографій (фотографії історичних особистостей, які представляють певну націю; політичних діячів і т. п); б) знаків/логотипів, які належать відомим установам; в) елементів живопису; г) карикатур [5, с. 226].

Г. Ізекенмайер виокремлює такі види інтерпікторальності: 1) точна копія (facsimile), що має нульовий ступінь інтерпікторальності, техніка живопису та пікторальність залишаються незмінними; 2) репродукція (Reproduktion) – технічна репродукція зображень, які відрізняються від пре-зображень лише за формою, при цьому стилістичні параметри залишаються незміненими; 3) травесті (Travestie) – трансформація стилістики зображення; 4) пародія (Parodie) – мінімальна модифікація

пікторальності та 5) стилізація (Pastiche) – максимальна модифікація пікторальності при збереженні живописної техніки) [11, с. 52–77]. Усі з перелічених видів інтерпікторальності є транспозиціями, які мають як мінімальні відхилення від пре-зображень (репродукція та пародія), так і максимальні (травесті та стилізація).

Аналіз емпіричного матеріалу, яким у пропонованій розвідці слугували титульні сторінки німецькомовного журналу „Spiegel“ [13], допоміг встановити основні види інтерпікторальності у аналізованому мас-медійному ресурсі (див. Рис.1):

1. **Пікторальна цитата**

2. **Репродукція**

3. **Травесті**

4. **Пародія**

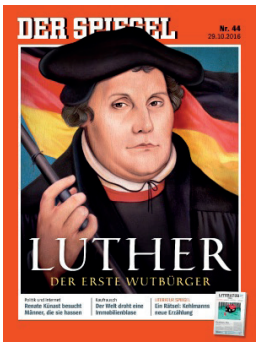

5. **Стилізація**

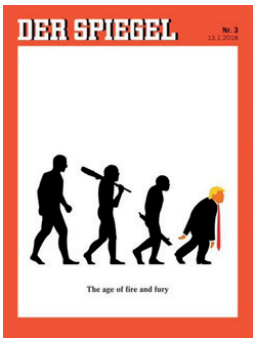

Рис. 1. Види інтерпікторальності

Пікторальна цитата або точна копія пре-зображення – це твори мистецтва чи фотографії, запозичені у текст-реципієнт без зміни як пікторальності (зображення), так і техніки живопису. Пікторальною цитатою є, наприклад, обкладинка журналу Spiegel №48 за 2019 рік, де зображена частина фотографії дитини з батьками. Репродукцією можна вважати обкладинку журналу № 26 за 2018 рік, де зображені руки Ангели Меркель. Усім відомою є звичка пані канцлера складати руки у вигляді серця, копіювавши руки очільниці уряду, стилістика зображення залишилась незмінною, тоді як форма рук нагадує вже не серце, а пісочний годинник, у якому стікає час „Endzeit“ коаліції пані Меркель з її однодумцями. Травесті – це зміна стилістики зображення, при збереженні його форми, як у випадку із запозиченням зображення Монни Лізи, обличчя якої замінене фотографією Ангели Меркель. Пародією є зображення Мартіна Лютера (Spiegel №44, 2016), фотографію німецького мислителя доповнили прапором Німеччини та словесним рядом „Der erste Wutbürger“ – перший громадянин, невдоволений політикою. Про те, що дане зображення є пародією, свідчить видозмінений портрет та трансформовані факти про М. Лютера, оскільки усі знають його як першу людину, яка переклала Біблію німецькою мовою. Стилізацією є обкладинка журналу № 3 за 2018 рік, яка нагадує відому схему еволюції людини від мавпи до людини розумної (Homo sapiens). У наведеному прикладі модифікована і пікторальність, і техніка живопису, адже зображена „протилежна“ еволюція, еволюція влади США, від людини до Дональда Трампа, котрий нагадує першопочаток людства, його первинну ланку.

Висновки. Полікодовий характер сучасної комунікації зумовив необхідність перегляду категоріального апарату сучасних текстів. Категорія інтертекстуальності є одним із критеріїв текстуальності, котрі потребують уточнення та переосмислення. На зміну традиційній інтертекстуальності як діалогу текстів на вербальному рівні прийшла ще одна категорія, відома науковцям під назвою „інтерпікторальність/інтеріконічність“, яку детермінують як діалог зображень. У науковій розвідці було виокремлено п’ять видів інтерпікторальності: пікторальну цитату, репродукцію, травесті, пародію та стилізацію.

Перспективи використання результатів роботи вбачаємо у дослідженні інтертекстуальності полікодових текстів, інтерпікторальності як окремого її підвиду, а також окресленні засобів інтертекстуальності на паравербальному рівні.

Література:

1. Лютянська Н. І. Полікодовість як ознака англомовних мас-медійних. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія “Філологічні науки”. Мовознавство*. 2019. № 11. DOI https://doi.org/10.24919/2663-6042.11.2019.175422

2. Масімова Л. Г. Інтертекстуальність візуального тексту мас-медіа. *Соціальні комунікації в інтеркультурному просторі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів: матер. Міжнародної міжнародної науково-практичної конференції*. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. С. 65 – 71.

3. Пєшкова О.А. Інтермедіальність англійськомовних художніх текстів XX-XXI століть: когнітивно-семіотичний аспект: дис. канд. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2019, 250 с.

4. Семенюк Т. П. Види інтертекстуальної маркованості в німецькомовних рекламних текстах. *Наукові записки Національного університету „Острозька академія». Серія «Філологічна“.* 2015. Вип. 53. С. 219–222.

5. Семенюк Т. П. Особливості реалізації категорій інтерсеміотичності, інтертекстуальності та інтеріконічності у німецькомовному полікодовому тексті. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки. Мовознавство».* Луцьк, 2013. № 19. С. 223–229.

6. Смирнов И. П. Порождение интертекста: Элементы интертекстуального анализа с примерами из творчества Б. Л. Пастернака. Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУ, 1995.193 с.

7. Тишунина Н. В. Методология интермедиального анализа в свете междисциплинарных исследований. *Методология гуманитарного знания в перспективе XXI века : материалы Междунар. науч. конф.* СПб., 2001. Вып. 12. С. 149–154. Сер. «Symposium». URL: http://anthropology.ru/ru/texts/tishunina/symp12_32.html

8. Чернявская В. Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность. М. : Книж. дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 248 с.

9. Hansen-Löve A. Intermedialität und Intertextualität: Probleme der Korrelation von Wort und Bildkunst – am Beispiel der russischen Moderne. Wiener Slawistischer Almanach. Wien, 1983. Sbd.11. S.291-360.

10. Isekenmeier G. Interpiktorialität. Theorie und Geschichte der Bild-Bild-Bezüge. Bielefeld: Transcript, 2013. 370 S.

11. Janich N. Werbesprache. Ein Arbeitsbuch mit einem Beitrag von Jens Runkehl. 6., durchgesehene und korrigierte Auflage. Tübingen : Narr Verlag, 2013. 320 S.

12. Rajewsky I. Intermediaality, Intertextuality, and Remediation. A Literary Perspective on Intermediality. *Intermédialités 6.* 2005. P. 43-64.

Джерела ілюстративного матеріалу:

13. Spiegel. https://www.spiegel.de/spiegel/print/index-2018.html

Отримано: 2 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: starova_elena@nuczu.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-43-46

Старова О. О., Промська А. С., Мостицька А. А. Актуалізація концепту *українсько-російський конфлікт* у дискурсі служби новин *BBC*. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 43–46.

УДК: 811.111'42:316.6

Старова Олена Олександрівна,
кандидат філологічних наук
Промська Альона Сергіївна,
кандидат філологічних наук
Мостицька Альона Андріївна,
Національний університет цивільного захисту України

АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ КОНФЛІКТ* У ДИСКУРСІ СЛУЖБИ НОВИН *BBC*

У статті вперше здійснено розгляд концепту УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ КОНФЛІКТ та особливостей його мовної репрезентації на матеріалі публікацій за 2014–2018 рр. однієї з провідних світових англомовних служб новин – British Broadcasting Corporation (BBC). З'ясовано, що в структурі поданого концепту можна виокремити п'ять субконцептів: ВІЙСЬКОВЕ ПРОТИСТОЯННЯ Й БОРОТЬБА ЗА ТЕРИТОРІЇ, ЕКОНОМІЧНЕ ПРОТИСТОЯННЯ, МЕДІЙНА (ІНФОРМАЦІЙНА) ВІЙНА, МОВНА ВІЙНА, БОРОТЬБА ЗА РЕЛІГІЙНУ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ. Кожен із них містить такі смислові компоненти, як «сторони конфлікту», «способи взаємодії», «суб'єкти впливу», «об'єкти впливу», «негативні наслідки», «локуси» та «способи вирішення конфлікту». Продемонстровано, що всі ці елементи вербалізуються через стандартизований набір лексем, які представляють як онтологічну (факти), так і почасти аксіологічну (ціннісні орієнтири, ідеологічне спрямування) та емоційно-експресивну складові, поєднання яких і дозволяє журналістам успішно формувати громадську думку.

Ключові слова: *дискурс, концепт, мовний репрезентант, номінативне поле, периферія концепту, субконцепт, українсько-російський конфлікт, ядро концепту.*

Olena Starova,
Ph.D. in Philology
Alona Promska,
Ph.D. in Philology
Alona Mostytska,
The National University of Civil Defence of Ukraine

ACTUALISATION OF THE *UKRAINE-RUSSIA CONFLICT* CONCEPT IN THE *BBC* DISCOURSE

At present, the theory of concepts is one of the leading in Ukrainian linguistics and attracts attention of many scientists. In particular, researchers study the representation of various concepts in Ukrainian and international mass medias. However, the UKRAINE-RUSSIA CONFLICT concept, which was actualised in 2014, is currently left out of the attention of scholars. The paper aims to describe the structure of the concept and the features of its language representation in reports of British Broadcasting Corporation (BBC), one of the most popular English news services in the world, for 2014–2018.

In the analysed BBC materials, the UKRAINE-RUSSIA CONFLICT concept clearly divides into such subconcepts as MILITARY CONFRONTATION AND FIGHT FOR TERRITORIES, ECONOMIC STANDOFF, MEDIA WAR (INFORMATION WAR), LANGUAGE WAR, STRUGGLE FOR RELIGIOUS INDEPENDENCE. Each of them contains such semantic components as parties to the conflict, ways of interaction, agents of influence, objects of influence, negative consequences, locations and conflict resolution. All these elements are actualised through the set of lexemes that represent ontological (facts), axiological (values and ideological orientations) and expressive constituents, the combination of which allows journalists to form public opinion successfully.

The authors argue that in the language representation of the UKRAINE-RUSSIA CONFLICT concept BBC journalists remain quite restrained and try to avoid clear assessments. Nevertheless, due to mass medias striving for combining informational content with imagery and expressiveness, elements of emotional, evaluative and expressive connotation become apparent in some materials of the news service.

Key words: *concept, concept core, concept periphery, discourse, language representative, nominative field, subconcept, Ukraine-Russia conflict.*

З кінця 2013 – початку 2014 рр., після Революції гідності, під час якої український народ засвідчив своє бажання інтегруватися в європейський простір як економічно, так і ідеологічно, відбувається розгортання масштабного та багатоаспектного конфлікту України з Російською Федерацією, що агресивно виступила проти європейського вектору розвитку нашої держави. Найтрагічнішими сторінками цього протистояння є «гібридна війна» на сході України та анексія Криму. Масштабність і тривалість цього конфлікту зробили його однією з ключових тем світової політики, дипломатії, а також медійної сфери: повідомлення про розвиток українсько-російських відносин регулярно з'являються в провідних світових ЗМІ. При цьому мас-медіа намагаються сформувати власне бачення подій на сході України для своїх реципієнтів. З огляду на це, на нашу думку, наразі доцільно говорити про активне формування як в українському, так й у світовому медійному дискурсі концепту УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ КОНФЛІКТ.

Наразі в українському мовознавстві поняття концепту є одним із провідних і привертає значну увагу науковців. Зокрема, дослідники активно розглядають реалізацію саме в мовленні ЗМІ різноманітних концептів, наприклад ЄВРОПА (Я. Прихода [10]), УКРАЇНА, СВОБОДА, БОГ, ДУША та ПАМ'ЯТЬ (Л. Василик [1]), СВОБОДА СЛОВА (Т. Печончик [7]), ЕКОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА (О. Старова [12]) тощо. Велике значення, на наш погляд, нині має ґрунтовне вивчення актуалізації концепту УКРАЇНА в сучасному англомовному газетному дискурсі (Т. Мудраченко [6]). Однак концепт УКРА-

ЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ КОНФЛІКТ, який актуалізувався у 2014 р., наразі залишається поза увагою науковців. Проте його дослідження є надзвичайно актуальним, адже дозволяє розкрити ті уявлення й ставлення до трагічної сторінки в історії України, які побутують у сучасних іноземних мас-медіа й стають елементами картини світу англомовних реципієнтів.

Відповідно ми маємо на **меті** з'ясувати особливості актуалізації концепту УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ КОНФЛІКТ в матеріалах британської служби новин *BBC*.

Об'єктом дослідження виступають текстові матеріали, присвячені українсько-російським відносинам, англомовного сайту *BBC*, а **предметом** вивчення – репрезентанти концепту УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ КОНФЛІКТ, наявні в розглянутих текстах. Матеріалом для дослідження є публікації з рубрики *Ukraine conflict* сайту *www.bbc.com* за 2014–2018 рр.

Теоретико-методологічне підґрунтя роботи становлять праці дослідників, які займалися вивченням мовно-концептуальних картин світу та концептів як одиниць людської когніції (В. Іващенко, В. Карасик, В. Маслова, П. Мацьків, З. Попова та І. Стернін, В. Старко та ін.). У розумінні концепту ми схиляємося до культурологічного підходу й трактуємо його вслід за М. Скаб як «абстрактну одиницю ментального рівня, яка відображає зміст результатів пізнання людиною навколишнього світу і в якій зосереджено відомості про об'єкт та його властивості, про те, що людина знає чи думає про навколишній світ» [10, с. 27]. При цьому ми поділяємо думку В. Маслової про необхідність розрізнення в концепті ядра та периферії [4, с. 55] й позицію В. Карасика щодо виокремлення в будові концепту трьох складових: поняттєвої («мовної фіксації концепту, його позначення, опису, структури ознак, дефініції, зіставних характеристик конкретного концепту відносно того чи того ряду концептів, які ніколи не існують ізольовано»), образної (зорові, слухові, тактильні, смакові, нюхові характеристики предметів, явищ, подій, відображених у нашій пам'яті, релевантні ознаки практичного знання) та ціннісної (важливість цього психічного утворення як для індивідуума, так і для колективу) [3, с. 107]. Окрім того, на підставі міркувань В. Іващенко та П. Мацькова виділяємо субконцепти як менші за обсягом складові концептів [2; 5]. Водночас одним із ключових у нашому дослідженні вважаємо також поняття *номінативне поле концепту*, розуміючи його вслід за З. Поповою та І. Стерніним як сукупність мовних засобів, які об'єктивують концепт у певний період розвитку суспільства [8, с. 66]. З огляду на те, що в мовленні концепти об'єктивуються через певні лексичні, фразеологічні та синтаксичні одиниці, які в когнітивній лінгвістиці позначають багатьма різними термінами (*виразник концепту, актуалізатор концепту, активатор концепту, вербалізатор, мовний виразник, засіб вербалізації, засіб мовної репрезентації*) [11], для їх найменування ми послуговуватимемося передусім лексемами *вербалізатор* та *мовний репрезентант*.

Проаналізовані тексти англомовного інтернет-ресурсу *BBC* засвідчують, що українсько-російська «гібридна війна», як пропонують характеризувати протистояння двох держав в українському політикумі та ЗМІ, дістає передусім максимально нейтральну номінацію *Ukraine conflict*, що слугує навіть назвою цілої рубрики, присвяченої Україні, на сайті британської служби новин. Така назва, на нашу думку, дещо затуманює зміст концепту й робить сутність конфлікту незрозумілою для читача за первинного сприйняття.

Загалом англомовні ЗМІ є надзвичайно обережними щодо кваліфікування сутності й масштабів конфлікту, використовуючи номени *conflict in eastern Ukraine, eastern Ukraine conflict*, *Ukraine crisis*, *confrontation*, тобто здебільшого намагаються оминути питання щодо активної й безпосередньої участі Росії як повноправної сторони конфлікту, наприклад: "Since the beginning of the **Ukraine conflict**, both pro-Russian rebels and Ukrainian forces have relied heavily on drones for surveillance and reconnaissance" (https://www.bbc.com/news/av/world-europe-32085542), "The Kiev government, supported by the EU and US, remains in a **tense confrontation with Russia**" (https://www.bbc.com/news/world-europe-35577726), "Ukraine **crisis**: Five soldiers killed in clashes in east" (https://www.bbc.com/news/world-europe-45287889). Винятком є визнання окупації територій на сході України та анексії Криму: "Ukraine's parliament has passed a law defining areas **seized by pro-Russian separatists in the east of the country** as temporarily **occupied by Russia**" (https://www.bbc.com/news/world-europe-42741778), "Those on the list – barred from visiting Ukraine – mostly support **Russia's annexation of Crimea** and the **pro-Russian insurgency in eastern Ukraine**" (https://www.bbc.com/news/world-europe-36099885).

Частотними лексемами на позначення взаємин між двома державами є евфемізми *tension* та *hostility,* а також метафора *frosty relations*: "**Tensions** at sea between Russia and Ukraine" (https://www.bbc.com/news/av/world-europe-45834197), "The rise in **tensions** between Kiev and Moscow comes just weeks after Ukraine and the separatists exchanged hundreds of prisoners…" (https://www.bbc.com/news/world-europe-42741778), "Huge external pressures remain – not least **hostility from Moscow**…" (https://www.bbc.co.uk/programmes/b0b0bjt9), "The **hostility** between Russia and Ukraine has spread to cultural life as a whole…" (https://www.bbc.com/news/world-europe-33863697), "**Frosty Russia-Ukraine relations** have hit goods traffic" (https://www.bbc.com/news/world-europe-35577726).

Найпотужнішим за смисловим навантаженням у цьому ракурсі постає метафоричний номен *east's 'frozen war'*, однак контекст дає зрозуміти, що йдеться лише про протистояння українських військ та проросійських сепаратистів: "Outbreaks of **fighting** between **pro-Russian rebels** and the **Ukrainian army** frequently violate the truce and lives are still being lost, two years after the **conflict** broke out" (https://www.bbc.com/news/world-europe-35990401). Росія фігурує як агресор лише в разі цитування українських джерел: "**Ukraine crisis**: Kiev defines Russia as **'aggressor'** state" (https://www.bbc.com/news/world-europe-42741778).

При цьому концепт УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ КОНФЛІКТ чітко розділяється в текстових матеріалах *BBC* на п'ять субконцептів: ВІЙСЬКОВЕ ПРОТИСТОЯННЯ Й БОРОТЬБА ЗА ТЕРИТОРІЇ, ЕКОНОМІЧНЕ ПРОТИСТОЯННЯ, МЕДІЙНА (ІНФОРМАЦІЙНА) ВІЙНА, МОВНА ВІЙНА, БОРОТЬБА ЗА РЕЛІГІЙНУ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ. Кожен із них містить такі смислові компоненти, як **«сторони конфлікту»** (Україна та Росія / Москва, у ролі посередників, миротворців між якими постають ЄС та США) – **«способи взаємодії»** (воєнні дії, санкції, ембарго, обмеження, заборони на в'їзд, отримання Україною озброєння із Заходу тощо) – **«суб'єкти впливу»** (влада обох держав, військові) – **«об'єкти впливу»** (український народ, зокрема військові та жителі зони ведення бойових дій, сепаратисти, підсанкційні російські посадовці, бізнесмени й зірки шоу-бізнесу тощо) – **«негативні наслідки»** (загибель і поранення військових і мирних жителів, економічні збитки, втрата території) – **«локуси»** (передусім Донбас / схід України й Крим, Україна загалом) – **«способи вирішення конфлікту»** (переговори, Мінські угоди, реінтеграція, санкції). Ці елементи вербалізуються через доволі стандартизований та обмежений

набір лексем, що представляють як онтологічну (факти), так і почасти аксіологічну (ціннісні орієнтири, ідеологічне спрямування) складові, поєднання яких і дозволяє успішно формувати громадську думку.

З огляду на те, що близько 80 % розглянутих текстових матеріалів присвячено саме воєнним діям та боротьбі за території, можемо говорити, що ядром концепту УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ КОНФЛІКТ постає саме субконцепт ВІЙСЬКОВЕ ПРОТИСТОЯННЯ Й БОРОТЬБА ЗА ТЕРИТОРІЇ. Це цілком закономірно, адже воєнні дії є наразі провідними в «гібридній війні» між двома державами й на них зосереджено найбільшу увагу як політиків, так і представників ЗМІ. Ключовими лексемами для вербалізації цього субконцепту є *battle, clashes, conflict, fight / fighting, war*. Наприклад: "Ukraine **fighting** at lowest level since **conflict** broke out" (https://www.bbc.com/news/world-europe-34184945), "**Clashes** have left nearly 5,400 people dead since April, the UN says" (https://www.bbc.com/news/world-europe-31158925). Репрезентант *war* фігурує найрідше й часто взятий у лапки як цитата з висловлювань українських політиків: "On Monday a court in Kiev found Yerofeyev and Alexandrov guilty of waging an **'aggressive war'** against Ukraine" (https://www.bbc.com/news/world-europe-36078581).

Безпосередні представники сторін конфлікту дістають повторювані найменування *Ukrainian soldiers / warriors / Ukrainian army / troops / forces* та *pro-Russian rebels / separatists, pro-Russian authorities, Russian 'volunteers', Russian-backed militants / troops*: "In eastern Ukraine, sporadic clashes continue in parts of Donetsk and Luhansk, where **pro-Russian rebels** face **Ukrainian government troops**" (https://www.bbc.com/news/world-europe-25182823), "For the first time since the beginning of Ukraine's conflict with **Russian-backed militants**, there is tangible hope" (https://www.bbc.com/news/world-europe-34184945), "Ukrainian President Petro Poroshenko said **Ukrainian forces** had been attacked with high-calibre artillery. ‹…› On Saturday two **Ukrainian soldiers** and two **rebels** were killed in a clash" (https://www.bbc.com/news/world-europe-45287889), "Moscow denies sending **troops** and weapons to help **separatists** in the conflict, but admits that **Russian 'volunteers'** are helping the **rebels**" (https://www.bbc.com/news/world-europe-45794963).

При цьому негативний вплив воєнного протистояння описують передусім за допомогою лексем *casualties, deaths, displace, injuries, kill, loses, lost, violence, wound*: "Since April 2014, 9,553 people have been **killed** in eastern Ukraine, including 2,000 civilians. Another 22,137 have been **wounded** and 1.1 million others externally **displaced**" (https://www.bbc.com/news/world-europe-25182823), "The UN's human rights agency said there were at least 105 **deaths** and 308 **injuries** among civilians from mid-May to mid-August" (https://www.bbc.com/news/world-europe-34184945), "Outbreaks of fighting between pro-Russian rebels and the Ukrainian army frequently **violate** the **truce** and **lives** are still being **lost**, two years after the conflict broke out" (https://www.bbc.com/news/world-europe-35990401).

Як способи вирішення конфлікту в матеріалах англомовних ЗМІ фігурують передусім *Minsk ceasefire*, *reintegration, sanctions, swap*: "What became known as **Minsk Two** was then signed in February 2015 with a commitment to remove heavy weapons" (https://www.bbc.com/news/world-europe-25182823), "When Ukraine and Russia-backed rebels signed a **ceasefire deal in Minsk** in February, they agreed to withdraw heavy weapons, creating a separation line between the two sides" (https://www.bbc.com/news/world-europe-32173627), "The Russian and Ukrainian leaders have had a telephone conversation over the fate of jailed high-profile prisoners, raising the possibility of a **swap**" (https://www.bbc.com/news/world-europe-36078581), "The **law on the reintegration** of the region was backed by 280 MPs, calling Russia an 'aggressor' state" (https://www.bbc.com/news/world-europe-42741778), "Ukrainian negotiators have said that a new **ceasefire** is due to come into effect on 29 August, in time for the new school year" (https://www.bbc.com/news/world-europe-45287889), "There will be talk of more **economic sanctions**. But Russia is already heavily **sanctioned**, and this has not encouraged it to rethink its annexation of Crimea" (https://www.bbc.com/news/world-europe-46340283).

Ставлення авторів до ефективності цих миротворчих заходів є скептичним, опосередковано вони змальовані як неефективні: "The international security organisation OSCE says there are many **daily violations of the Minsk ceasefire** accord by both sides" (https://www.bbc.com/news/world-europe-36099885). При цьому воєнний конфлікт загалом набуває тональності зневіри в його швидкому подоланні, що реалізується за допомогою помірного використання епітетів та метафор: "A September ceasefire, signed in Minsk in Belarus, has **failed to stop the violence**" (https://www.bbc.com/news/world-europe-31158925), "**War** in eastern Ukraine is now **routine** for the people still living there, and there is **little cause for optimism**, **despite** a ceasefire and a **strong desire for peace**. ‹…› But while the **citizens crave peace**, there has been **little or no progress** in the corridors of diplomacy and international power" (https://www.bbc.com/news/world-europe-35990401).

Масштабна актуалізація субконцепту ВІЙСЬКОВЕ ПРОТИСТОЯННЯ Й БОРОТЬБА ЗА ТЕРИТОРІЇ закономірно відбулася після відкритої агресії Росії проти українських кораблів у Керченській протоці 25 листопада 2018 р. Протягом 25 листопада – 4 грудня служба новин *BBC* присвятила цій ситуації 13 репортажів. Їх аналіз дозволяє говорити передусім про розширення таких компонентів цього субконцепту, як **«локуси»** за рахунок включення до нього Азовського моря загалом і Керченської протоки зокрема, «**об'єкти впливу**» (українські моряки, судна й судноплавні компанії: *Ukrainian sailors, navy, Ukrainian vessels, shipping companies*), **«негативні наслідки»** (обмеження судноплавства в Азовському морі – *complete blockade on ships*) та **«способи вирішення конфлікту»** (запровадження воєнного стану – *martial law*).

У матеріалах, присвячених цим подіям, Росія вже чітко постає стороною конфлікту, який іноді фігурує навіть як *Russia-Ukraine conflict*, хоча характеристика протистояння також лишається стриманою: "Russian border guards intercepted and seized three Ukrainian navy boats off Crimea on 25 November, in a major escalation of the **Russia-Ukraine conflict**" (https://www.bbc.com/news/world-europe-46345697). Основними лексемами для вербалізації субконцепту так само є *clash, conflict* (дістають у цьому контексті постійний епітет *open*), *confrontation, crisis*, *hostility* й *tension*: "**Tension** escalates after Russia seizes Ukraine naval ships. ‹…› The **crisis** began when Russia accused the Ukrainian ships of illegally entering its waters" (https://www.bbc.com/news/world-europe-46338671), "There has been growing **hostility** between Ukraine and Russia over access to the Black Sea and the Sea of Azov…" (https://www.bbc.com/news/av/world-46351715), "Sunday's **clash** is the first time Russia and Ukraine have come into **open conflict** in recent years…" (https://www.bbc.com/news/world-europe-46340283), "The naval **confrontation** off the coast of Crimea was staged by the Ukrainian President Petro Poroshenko, his Russian counterpart Vladimir Putin says" (https://www.bbc.com/news/av/world-europe-46371410). Лише як цитата з посиланням на українську владу фігурує в цих репортажах поняття *aggression*: "Ukraine has condemned the incident as a Russian 'act of **aggression**'" (https://www.bbc.com/news/world-europe-46370619).

Решта виокремлених субконцептів дістають значно менш докладне висвітлення, тож, на нашу думку, вони перебувають на периферії, але при цьому зберігають виразний зв'язок з ядром. Це є цілком природним, оскільки саме розгортання

воєнних дій на сході України та анексія Криму стали каталізатором конфронтації в соціально-економічній, культурній та релігійній сферах. Росія виступає стороною таких протистоянь у матеріалах *BBC* опосередковано, адже не може безпосередньо впливати на політику України у сфері мовного законодавства, релігії та культури.

Кожен із цих субконцептів також реалізується через доволі стандартизовану сукупність лексем, багато з україномовних еквівалентів котрих є наразі активними компонентами мовної картини світу українців:

1. ЕКОНОМІЧНЕ ПРОТИСТОЯННЯ оприявнюється передусім через номени *economic blockade, trade boycott, tit-for-tat trade embargos, ban, border blockade*: "Russia-Ukraine road **blockades hit** trade" (https://www.bbc.com/news/world-europe-35577726), "Ukraine has **stopped exporting** arms and military components to Russia and no longer buys gas from Gazprom. Russia and Ukraine have **hit each other with food import bans**…" (https://www.bbc.com/news/world-europe-36099885). Негативні наслідки, як можемо переконатися, у цьому випадку подано через метафору *hit with food import bans*.

2. МЕДІЙНА (ІНФОРМАЦІЙНА) ВІЙНА дістає вербалізацію через номени *media war, cultural tit-for-tat war, propaganda war, culture war, information war, cultural boycott*. Також провідними для оприявнення цього субконцепту є лексеми *ban, bar, blacklist*: "'**Information war'** is seen as part of Russia's 'aggression' against the pro-Western government in Kiev" (https://www.bbc.com/news/world-europe-33863697), "Ukraine **bans** Russian films in **media war**. Ukraine has **blacklisted** 83 cultural figures… Ukraine **accuses** Russia of **waging a propaganda war**…" (https://www.bbc.com/news/world-europe-36099885), "As well as **blacklisting** performers, Russia and Ukraine have **barred** each other's main TV channels from broadcasting in their territory" (https://www.bbc.com/news/blogs-news-from-elsewhere-37908828).

Конкретну реалізацію дістає в цьому ракурсі смисловий компонент «негативний вплив» через лексеми '*hate' ideology, separatist moods, information warfare, anti-Ukrainian rhetoric, threat to national security*. При цьому слід зазначити, що всі ці загрози журналісти не зауважують самі, а тільки запозичують із висловлювань представників української сторони, тобто користуються їхньою риторикою, зберігаючи власний нейтралітет: "**Ukraine's culture ministry** denounced them as a **'threat to national security'**" (https://www.bbc.com/news/world-europe-33863697).

3. МОВНА ВІЙНА представлена через метафору *heart of the Ukraine conflict* (https://www.bbc.com/news/world-europe-39302909), оскільки, на думку аналітиків *BBC*, непорозуміння в цьому питанні призводять до загострення напруження між сторонами і є приводом для втручання Росії у внутрішню політику України: "Even though there had been little **tension** between Ukrainian and Russian **speakers** before **hostilities** erupted, the Kremlin said Russians in Ukraine faced **'genocide'** and deserved **protection**, by **military** means if necessary. Kiev, on the other hand, has been saying that it is the **Ukrainian language** that needs to be **protected**" (https://www.bbc.com/news/world-europe-39302909).

4. БОРОТЬБА ЗА РЕЛІГІЙНУ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ постає в матеріалах *BBC* передусім як звільнення від духовного впливу Росії й віднайдення українською церквою самобутнього шляху: "In Ukraine, a new **independent Orthodox church** is set to **reject** 350 years of **spiritual domination** by **Russia**" (https://www.bbc.co.uk/programmes/b0brfr0m), "Why Ukrainian churches want to **break free from Moscow**" (https://www.bbc.com/news/topics/ crr7mlg0d21t/ukraine-conflict), "Ukrainian President Petro Poroshenko has announced the creation of an **independent** Ukrainian Orthodox Church, marking a **historic split from Russia**" (https://www.bbc.com/news/world-europe-46575548). Як можна переконатися, з метою підкреслення епохальності да сподіваності для українців цієї події автори використовують під час її опису метафори, що увиразнюють семантику «відриву», посилаючись на риторику тодішнього Президента України Петра Порошенка: *break free*, *historic split*. У матеріалах, присвячених розгортанню розслідувань протиправної діяльності очільників УПЦ Московського патріархату, цей субконцепт дістає репрезентацію через словосполучення *religious tension* (https://www.bbc.com/news/world-europe-46397644).

Отже, протягом 2014–2018 років концепт УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ КОНФЛІКТ справді віднайшов багатогранну реалізацію в матеріалах британської служби новин *BBC*. При цьому його вербальна репрезентація постає досить стриманою: журналісти рідко вдаються до емоційно-експресивної лексики й, на відміну від українського політикуму та ЗМІ, здебільшого не пропонують чіткої оцінки конфлікту, дотримуючись передусім принципів максимально беземоційного й неупередженого викладу. Однак водночас, прагнучи привернути увагу реципієнта, увиразнити фактичний матеріал за допомогою образності та експресивності, а також запропонувати читачеві певні оцінні орієнтири, автори дещо розширюють номінативне поле цього концепту за рахунок експресивної складової, послуговуючись передусім метафорами та епітетами.

Подальше дослідження окресленого концепту в дискурсі провідних англомовних медійних ресурсів видається нам надзвичайно перспективним, зокрема в ракурсі порівняння його структури й експресивно-аксіологічного навантаження на матеріалі українських, британських та американських ЗМІ.

Література:

1. Василик Л. Є. Сучасна світоглядна публіцистика літературно-художніх видань в контексті історії української журналістики: концептосфера національної ідентичності. Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2010. 36 с.
2. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології). Київ: ВД Дмитра Бураго, 2006. 328 с.
3. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
4. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику. Москва: Флинта; Наука, 2006. 296 с.
5. Мацьків П. Концептосфера БОГ в українському мовному просторі. Київ – Дрогобич: Коло, 2007. 332 с.
6. Мудраченко Т. Б. Актуалізація концепту УКРАЇНА в сучасному англомовному газетному дискурсі : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2013. 23 с.
7. Печончик Т. І. Концепт «свобода слова» та його вербалізація в сучасному українському мас-медійному дискурсі : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2010. 20 с.
8. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. Москва: АСТ; Восток – Запад, 2007. 314 с.
9. Прихода Я. В. Концепт ЄВРОПА в українській публіцистиці: когнітивно-лінгвістичні аспекти : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.01.08. Львів, 2004. 16 с.
10. Скаб М. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери. Чернівці: Рута, 2008. 560 с.
11. Старко В. Ф. Концепт ГРА. Луцьк: Вежа, 2007. 204 с.
12. Старова О. О. Мовна об'єктивація концепту ЕКОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА в сучасних українських інтернет-виданнях. Bezpieczeństwo państw Europy Środkowo-Wschodniej w kontekście zagrożeń ekologicznych. Słupsk: Akademia pomorska w Słupsku, 2017. S. 303–314.

© Н. І. Шашкіна, К. В. Соколова, Л. В. Дружиніна,
О. О. Щетинникова, Н. С. Сонник

Отримано: 2 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: sokolova.katerina8@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-47-50

Шашкіна Н. І., Соколова К. В., Дружиніна Л. В., Щетинникова О. О., Сонник Н. С. Деякі положення теорії валентності (на матеріалі термінології найменувань будівельних матеріалів). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 47–50.

УДК: 81'44

Шашкіна Наталія Іванівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Соколова Катерина Володимирівна,
кандидат філософських наук, доцент
Дружиніна Лілія Василівна,
Щетинникова Ольга Олександрівна,
Сонник Наталія Сергіївна,
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

ДЕЯКІ ПОЛОЖЕННЯ ТЕОРІЇ ВАЛЕНТНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕРМІНОЛОГІЇ НАЙМЕНУВАНЬ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ)

У статті розглядаються особливості термінологічної теорії валентності. Досліджується еволюція теорії валентності на матеріалі терміносистеми найменувань будівельних матеріалів. Аналізуються деякі особливості валентності термінів як закономірність системних зв'язків, зумовлених екстралінгвістичними чинниками. Вивчення семантичної структури терміна, її особливостей та зрушень в дефініції має помітне як теоретичне, так і практичне значення. У статті розглядаються основні тези валентності, її класифікація, опис ознак та особливостей типів валентності. Обґрунтовується необхідність вивчення даного явища для термінологічного процесу номінації та визначаються фактори, що впливають на розвиток явища термінологічної сполучуваності та появу потенційних найменувань будівельних матеріалів.

Ключові слова: терміносистема, термінологічні найменування, теорія валентності, внутрішня валентність, найменування будівельних матеріалів.

Nataliia Shashkina,
Cand. Sc. (Philol), Assoc. Prof.
Kateryna Sokolova,
Cand. Sc. (Philos), Assoc. Prof.
Lilia Druzhinina, Olga Shchetynnykova, Nataliia Sonnyk
Prydniprovska State Academy of Civil Engineering and Architecture

SOME FACTORS OF THE VALENCY THEORY (BY THE EXAMPLE OF BUILDING MATERIALS TERMS)

The article deals with some peculiarities of terminology valency theory by the example of the terms in construction. The development of the valency theory is under consideration. Relevant scientific works devoted to valency theory and valency analysis have been scrutinized. The definition of "valency" has been presented. Key points of valency, its classification, description of its features and peculiarities as well as its types have been studied.

The study considers nomination process of special concepts and analyzes bonds in compound building materials terms. The relevance of valency concept for term nomination has been grounded. Common patterns of valency bonds due to extra linguistic factors have been revealed. The valency of compound terms is studied as internal one. The differentiation between "formal" and "semantic" internal valency has been analyzed. Some peculiarities of the valency of building materials terms have been described. Morphological and syntax characteristics of internal valency have been pointed out. Factors, having an effect on the term cooccurrence and the formation of new terms of building materials, have been determined. Patterns and specifics of building materials term formation have been presented.

Key words: *term system, terminological nomination, theory of valency, internal valency, building materials term.*

Наприкінці XX століття і на початку XXI століття фахові будівельні терміносистеми поповнює велика кількість нових термінів. На сучасному етапі матеріальну базу термінології становить загальнолітературна мова, оскільки в більшості випадків терміносистеми поповнюються як за рахунок абсолютно нових термінів, так і за рахунок надання нового змісту старим терміноодиницям.

У сучасному мовознавстві окремому дослідженню «термінологічної валентності» присвячена незначна кількість праць, однак це лінгвістичне явище потребує ретельного вивчення, тому що дає змогу показати процес появи нових термінологічних найменувань з певною точністю, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

Актуальність теми обумовлена необхідністю проаналізувати принципи будови, семантики та функціонування мовних одиниць фахових терміносистем. Центральну позицію серед цих одиниць посідає термін.

Об'єктом дослідження є терміносистема найменувань будівельних матеріалів в українській мові на початку XXI століття.

Предмет дослідження – особливості термінологічної валентності та аналіз її типів.

Мета дослідження – з'ясувати потенційні можливості утворення нових термінів при використанні елементів валентного аналізу на рівні будови терміна. Передбачається вирішення наступних завдань:

– визначити поняття «валентність»;

– проаналізувати різні типи термінологічної валентності.

Теорією валентності в лінгвістиці плідно займалися в різні часи такі відомі лінгвісти як М. Степанова, Г. Хельбич, І. Новіков, Т. Фролова [6;10;5;3]. Окремим аспектам вивчення лексичної і семантичної валентності присвячені роботи Абрамова

Б., Бухбіндера В., Фрідлендера М., Мейера Г., Шмідта В. [1;8;9;11;12], Зомерфельда К.

Властивості або відносини предметів відбиваються в їхніх назвах. У даній роботі застосовується валентний аналіз для того, щоб проаналізувати як створено найменування, які ознаки об'єктів, що поєднуються, відображені в значенні цього найменування. Як зазначає Л. А. Новіков, валентність є однією з найважливіших структурних характеристик лексичних одиниць, оскільки фіксує всю дистрибуцію цієї одиниці та сполучуваність даної одиниці з іншими. Валентність ґрунтується на законах смислового узгодження і співположення одиниць, завдяки наявності в їхньому змісті загальних компонентів [5, с. 94]. Так, у найменуваннях ***торкретбетон, вакуум-бетон, віброштампований бетон, центрифугований бетон, литий бетон*** загальним компонентом є сема «спосіб формування»; у найменуваннях ***бетоніт, азбестит, соломіт, глініт, асбокартон, гипсокартон, алюмоферрітний портландцемент, асфальтовий цемент, пуццолановий портландцемент*** компонентом є сема «склад» матеріалу. Проблема валентності займає одне з основних положень методики сучасних лінгвометодичних досліджень. Про це свідчить цілий ряд наукових статей, присвячених теорії валентності та валентного аналізу. Інтерес до проблеми валентності одиниць мови на різних рівнях зумовлений низкою причин, про які говорить М. Д. Степанова: «визнання системності мови в усьому об'ємі його функціонування передбачає й системність зв'язків між його елементами, що стало однією з передумов вивчення валентності як закономірності цих системних зв'язків» [7, с. 12-13].

Лінгвістика запозичила поняття валентності з хімії. Валентність в лінгвістиці, як і в хімії, передбачає здатність будь-якого елементу «акцептора» з'єднуватися з іншими елементами, які заповнюють вільні місця навколо цього акцептора.

У даному дослідженні, як і в роботах М. Д. Степанової, термін «валентність» уживається синонімічно терміну «сполучуваність», оскільки ці обидва терміни позначають дві сторони одного й того ж явища: здібність до сполучуваності і реалізацію цієї здатності [6]. Інше розуміння цих термінів знаходимо в роботах В. М. Лейкиної [4]; Н. Д. Андрєєва, Л. П. Засоріної, В. П. Беркова [2], які валентністю називають потенційну сполучуваність однорідних елементів мови та відносять її до чинників мови, а сполучуваністю вважають реалізовану валентність, тобто чинник мови.

У лінгвістиці виділяють наступні типи валентності: семантичну, лексичну, синтаксичну.

Здатність мовних одиниць обирати в якості партнерів сполучуваності мовні одиниці з певними семантичними ознаками та виключати одиниці з іншими семантичними ознаками в лінгвістичній літературі прийнято називати семантичної валентністю.

Під лексичною валентністю розуміється здатність слова як лексеми поєднуватися з іншими словами як лексемами. Лексична валентність зумовлена нормою вживання слова, узусом. У процесі розмежування між семантичною та лексичною валентністю слова, Т. В. Фролова наголошує, що семантична сполучуваність проходить «по лінії семантичних компонентів» та існує в межах концептуальної структури слова [3, с.4-5]. Під концептуальної структурою слова вона розуміє сукупність семантичних множників [3]. Лексична валентність, на її думку, виходить з семантичної структури слова, яка включає безліч його лексико-семантичних варіантів. Таким чином, валентність передбачає різну сполучуваність лексико-семантичних варіантів слова, зумовлену узусом.

Так, в рамках семантичної валентності поєднання *швидка черепаха* цілком можливе, оскільки в значеннях цих слів є загальна сема «швидкість». Можливо уявити ситуацію, що якась одна черепаха набагато швидша за іншу. Ця перша черепаха, у порівнянні з іншою, швидка. Можливість цієї ситуації зумовлює таке поєднання слів. У терміносистемі будівельних матеріалів приклади подібної сполучуваності дають складені найменування типу ***легкий пісок, легкий бетон***. Відомо, що бетон і пісок це – важкі матеріали. Загальна сема «вага» дає можливість припустити поєднання ***легкий бетон, легкий пісок.*** Відсутність загальної семи в словах *швидкий* і *бетон*, *швидкий* і *пісок* унеможливлює появу поєднань швидкий бетон чи швидкий пісок. Семантична сполучуваність зумовлена екстралінгвістичними факторами. Існування бетону із заповнювачем з легкого матеріалу – *керамзиту* й з заповнювачем з важкого матеріалу – *піску* актуалізує поєднання *легкий бетон, важкий бетон*. А існування *керамзитового піску*, який легше *річкового піску*, актуалізує поєднання *легкий пісок*. Сполучуваність компонентів всередині найменування обумовлена властивостями денотатів, які поєднуються. Ці властивості відображаються у змістовній структурі найменування та зумовлюють вибір партнера згідно сполучуваності. Найменування компонентів, що мають властивості значні для отримання композиційного матеріалу із заданими характеристиками, входять до найменування цього композиційного матеріалу. Істотні властивості відображаються у вигляді диференціюючих і домінуючих сем у значенні слова.

Оскільки терміни в межах однієї терміносистеми однозначні, у даній терміносистемі функціонує один лексико-семантичний варіант, а його сполучуваність з іншими словами закріплена «професійним варіантом норми». Професійний варіант норми обумовлює лексичну сполучуваність термінологічної лексики, ось чому аналіз лексичної сполучуваності спеціальних найменувань викликає інтерес у порівнянні зі сполучуваністю слів загальнолітературної мови. У цьому дослідженні така мета не ставиться. Метою цієї статті є аналіз засобів номінації спеціальних понять. Необхідно розглянути терміни будівельних матеріалів і проаналізувати які ознаки понять відображені в них, як впливає взаємозв'язок об'єктів дійсності на сполучуваність компонентів термінологічних найменувань, що означають ці матеріали. Ось чому в даному дослідженні розглядається лише семантична і синтаксична валентність найменувань. Синтаксична валентність визначається як сукупність і властивості потенційно можливих зв'язків слова, набір і умови реалізації цих зв'язків. Цей тип валентності припускає обов'язковість або факультативність заповнення акцептора певним числом та видами елементів, які приймають участь у формуванні нового терміну.

Акцептор є базовим компонентом у процесі формування і має здатність приєднувати до себе залежні компоненти. Здатність елементу обирати та приєднувати до себе інші елементи називається активною валентністю, а властивість елементів приєднуватися є пасивною валентністю. Активну валентність мають опорні компоненти складних слів, стержневі компоненти словосполучень і мотивуючі бази похідних термінологічних найменувань. У складних і складених термінах опорний (стержневий) компонент називає родову ознаку та проявляє активність у приєднанні компонента, що вказує на видову відмінність. У похідних словах все інакше. Суфікс у терміносистемі, що досліджується, вказує на широке родове поняття «матеріал», в той час як основа вказує на видову ознаку та є семантичним і структурним центром суфіксального терміну. Саме основа «формує моделі похідних слів і обирає ті афікси, які їй не протипоказані структурно, граматично і семантично»

[9]. Так, основи власних імен з'єднуються з суфіксом ***– іт***, але не з'єднуються з ***– няк***, / ***– як*** або з суфіксом – ***ін/а***: ***байкаліт, сієніт, аргоніт, але залізняк, вапняк, дернина.***

Активність / пасивність компонента в приєднанні елемента сполучуваності пов'язана з властивістю факультативності / обов'язковості зв'язку. Як правило, елементи, які володіють активною валентністю (акцептори), факультативно зв'язуються зі своїми елементами тому, що можуть уживатися абсолютно. Відсутність елемента, який диференціює, не впливає на смислову завершеність терміну: ***гипсоперліт – перліт, золобетон – бетон, піноскло – скло, теплоізоляційний бетон – бетон, спучений перліт – перліт, захисне скло – скло.*** Вживання деяких основ похідних слів без суфікса також зберігає завершеність змісту: ***глініт – глина, морозін – мороз, профіліт – профіль, соломіт – солома, байкаліт – Байкал, сієніт – Сієна,, залізняк – залізо***. Наведені приклади свідчать про те, що з'єднання активного акцептора зі своїм елементом у деяких випадках є факультативним. Б. А. Абрамов підкреслює, що слова з «абсолютним значенням», тобто такі, які не потребують доповнення іншими залежними від них словами, мають тільки факультативну сполучуваність [1, с. 42]. Це положення вірне відносно слів загальнолітературної мови. У термінології процеси відбуваються інакше. Річ у тому, що термін є таким тільки в межах термінологічного поля. У похідних термінологічних назвах суфікс є ономасіологічною базою, тобто суфікс відносить найменування до певного термінологічного поля. У терміносистемі, що досліджується, існують термінополя «матеріалів» і «речовин». При відсіканні суфікса отримане найменування потрапляє в те семантичне поле до якого відносить його значення основи або другий суфікс, якщо такий є (наприклад: ***олівініт – олівін***). Термін залишається у цьому термінополі, якщо утворюється за допомогою суфікса від іншого найменування речовини або матеріалу. Таким чином, після відсікання суфікса в словах ***залізняк, вапняк, глініт, бетоніт, габброід*** залишається основа, що дорівнює слову – найменуванню будівельного матеріалу. У цьому випадку можна говорити про факультативну сполучуваність основи та суфікса в межах цієї терміносистеми. Слово загальнолітературної мови стає терміном, якщо змінити його значення так, щоб воно відповідало термінополю будівельних матеріалів : ***тісто – цементне тісто, молоко – вапняне молоко, борошно – цементне борошно.*** Можна також додати до нього суфікс зі значенням речовини або матеріалу : ***профіль – профіліт, Таймир – таймиріт, мороз – морозін***. Тому валентність таких основ у смисловому плані є обов'язковою. Вона обов'язкова в межах цієї терміносистеми. Те ж саме можна сказати про валентність слів із загальним значенням матеріалу в складних і складених найменуваннях: ***теплоізоляційний матеріал – твердий матеріал, будівельний вироб – красивий вироб, бетонна суміш – темна суміш, склопакет – новий пакет*** та т.і. У цій терміносистемі такі слова мають занадто загальне значення. У деякій мірі вони подібні до слів загальної семантики літературної мови (*ряд, характер, річ, вид*), у змістовній структурі яких є присутнім тільки сигніфікативний компонент. Для змістовної завершеності слова цього типу вимагають визначника, який вказував би на денотативну співвіднесеність (*низка запитань, характер стосунків, вид зв'язку, важка річ*). З іншого боку, в даній терміносистемі, як і в загальнолітературній мові в цілому, є компоненти, які в силу відносності свого значення вимагають обов'язкових означень. Такими компонентами є «пов'язані основи». Оскільки пов'язаними основами вважаються такі, які вживаються тільки у поєднанні з яким-небудь формантом, валентність таких основ є абсолютно обов'язковою. Основи *кальц-, нафт-, ацет-, алюмін-* в сучасній мові вживаються тільки в поєднанні з суфіксами: ***кальцій, кальцина, нафтол, нафтен, ацетон, ацетат, ацеталь, алюмінат, алюміній***. Інформативно недостатніми є слова, які в силу свого лексичного значення, обов'язково вимагають залежну форму з функцією, що змістовно розкриває, інформативно заповнює та практично не вживається абсолютно. Специфіка зв'язку цих слів полягає в наступному: 1) перше залежне слово має більш конкретне лексичне значення, ніж опорне; 2) з'єднані компоненти з точки зору змісту не мають властивостей окремої оформленості. Інформативно недостатнім в терміносистемі найменувань будівельних матеріалів є компонент «*утворювач*»***: піноутворювач, газоутворювач***. Вказаний компонент, незважаючи на активність в приєднанні елемента, має обов'язкову сполучуваність. Сполучуваність залежного компонента завжди є обов'язковою. Компоненти, залежні від іменників, як відомо, його визначають. Аналізуючи факультативність і обов'язковість означень в наукових текстах, треба зазначити, що в наукових текстах означення зазвичай комунікативно потрібні. Необхідність компонента в складених найменуваннях викликана метою комунікації: передати певне повідомлення про науково-технічний об'єкт, що вказує на додаткову інформацію, на видову ознаку об'єкту, який є істотним у цьому повідомленні.

Аналізуючи сполучуваність компонентів слова, М. Д. Степанова запропонувала термін «внутрішня валентність». Рівень внутрішньої валентності слова – це закономірність з'єднання складових слова (у нашому випадку – терміна). Така валентність визначається можливістю з'єднання афіксів з основами або компонентами складного слова один з одним. Внутрішня валентність «пов'язана з внутрішнім контекстом», тобто з оформленням мотивації слова, її залежністю від відповідної словотворчої моделі та значення безпосередньо складових основ. Необхідно розрізняти «формальну» і «семантичну» внутрішню валентність. До параметрів формальної внутрішньої валентності відносять фонетичні, морфологічні, структурні і генетичні закономірності. Семантична внутрішня валентність припускає семантичне узгодження на базі реалізації тих або інших елементів смислових структур слів, які поєднуються незалежно від того чи є вони основами або словотворчими моделями [6; 7]. При розгляді формальної сторони внутрішньої валентності досліджуваної моделі встановлюються наступні закономірності: а) морфологічні – явища на морфемному шві; б) словотворчі – наявність або відсутність сполучної голосної і форми її вираження; в) морфологічні – приналежність слів до певних частин мови; г) генетичні – етимологія основ. При вивченні структурних закономірностей функціонування і заповнення термінологічних моделей застосовується метод безпосередніх складників. Таким чином, можливо уявити не лише лінійну картину морфемної будови слова, але й виявити норми термінотворення.

Першим етапом необхідно визначити мотивуючу базу і словотворчий засіб, тобто структурні елементи похідного терміну. При афіксальному утворенні термінів такими елементами є основа похідного терміну і словотворчий афікс. При словоскладанні – основи похідного слова й інтерфікс. При аналізі фонетичної валентності, необхідно виявити перешкоди, які обмежують словотворчу активність морфем. У нашому дослідженні семантичні обмеження сполучуваності морфем полягають в тому, що ці морфеми виступають в поєднанні лише з тими основами, які мають будь-яку загальну семантичну властивість. Семантичні закономірності функціонування і заповнення моделей виявляються за допомогою компонентного аналізу. Складене найменування, у нашому випадку – складений термін, це єдине найменування цілісного поняття.

Зв'язки між компонентами термінологічних словосполучень є внутрішньоструктурними зв'язками, тому валентність компонентів термінів найменувань будівельних матеріалів розглядається як внутрішня валентність. Валентність складеного термінологічного найменування обумовлена цілим рядом причин: належністю терміна до тієї або іншої частини мови; морфемним складом терміна, дефініцію терміна, його належністю до тієї або іншої тематичної групи в межах терміносистеми.

Висновки. До параметрів формальної внутрішньої валентності компонентів термінологічних найменувань будівельних матеріалів відносяться наступні характеристики: морфологічні – належність залежного слова до певної частини мови, його морфологічна форма, морфемний склад; синтаксичні – вид підрядного зв'язку, засобу вираження зв'язку, порядок розташування компонентів.

Валентний аналіз, здійснений на матеріалі терміносистеми найменувань будівельних матеріалів, дав змогу виявити деяку специфіку вибору ономасіологічних ознак для номінації будівельних матеріалів. Багатокомпонентні найменування переважають й в інших фахових терміносистемах. Незважаючи на це, однослівні найменування являють собою ядро терміносистеми, яка досліджується, функціонуючи в ролі опорних компонентів численних складених найменувань. Словоскладання є одним з ефективних і потужних способів утворення нових термінів у сучасній терміносистемі найменувань будівельних матеріалів. Валентний аналіз суфіксальних і складних похідних термінів найменувань будівельних матеріалів дав змогу виявити характер їхньої семантичної валентності та визначити поняттєві механізми творення.

Література:

1. Абрамов Б.А. Синтаксические потенции глагола в сопоставлении с потенциями других частей речи. *Филологические науки.* М., 1966. № 3. С. 34-44.

2. Андрєєв Н.Д., Берков В.П., Засоріна Л.П. Исчисление валентностей при переходе от входного языка к языку- посреднику. *Тезисы совещания по математической лингвистике*. Л., 1959. С.72

3. Фролова Т.В. Семантическая сочетаемость имен «простоты-сложности» и их системность (на материале современного английского языка): автореф. дис. … канд.. філол. н. Челябінськ, 1984. 27с.

4. Лейкина Б. М. Некоторые аспекты характеристики валентностей. Доклады на конференции по обработке информации, машинному переводу и автоматическому чтению текста. М., 1961.

5. Новиков Л.А. Семантика русского языка. М., 1982. 272 с.

6. Степанова М.Д. Теория валентности и валентний анализ. М., 1973. 110 с.

7. Степанова М.Д. Проблемы теории валентности в современной лингвистике. *Иностранные языки в школе*. 1973. № 6. С.12-22

8. Buchbinder W.A. Die Valenz und ihre Berücksichtigung der Auswahl lexikalischen Materials. *Deutch als Fremdsprache.* 1971. H.5. S. 282-286.

9. Friedländer M. Valenzbezogene Satsmodelle in Mandenrachen dargestellt am Beispiel des Malinke. *Phonetik, Sprachwissenchaft und Kommunikations forschung*. 1983. H. 1. S. 22-30.

10. Helbig G. Zum sprachwissenschaftlichen Begriff der Valenz (Wertigkeit). *Sprachpflege*. 1971. H.11.

11. Meyer H. J. Semantic Valency of Verbs in scientific communication. *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik*. 1982. H.4. S. 334-346.

12. Schmidt W. Character und gesellschafliche Bedeutung der Fachsprachen. *Sprachpflege*. 1969. H.1. S.10-21.

13. Sommerfeldt K. E. Zu einigen Problemen der Beschreibung der Valens deutscher Pradikate. *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung*. 1982. Band 35. S. 287-293.

ФОНЕТИЧНА, ЛЕКСИЧНА ТА ГРАМАТИЧНА СИСТЕМИ МОВИ ТА МЕТОДИ ЇХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отримано: 26 листопада 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: byshuk.galina@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-51-55

Бишук Г. В. Просодія як засіб підтримки комунікативного процесу в англомовному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 51–55.

УДК: 811.111'342'42(045)

Бишук Галина Володимирівна,
старший викладач, кандидат філологічних наук
Київський національний лінгвістичний університет

ПРОСОДІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДТРИМКИ КОМУНІКАТИВНОГО ПРОЦЕСУ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Відомо, що в процесі обміну інформацією важливу роль відіграють лексичні та граматичні чинники мовлення, проте просодичний аспект є не менш важливим у цьому випадку. Стаття присвячена аналізу просодичних засобів, які сприяють підтримці комунікативного процесу в англомовному дискурсі та є своєрідним індикатором специфічних інтенцій завершення репліки одного співбесідника та вступу в діалог іншого учасника інтеракції. На основі проведених перцептивного і акустичного аналізів діалогічних текстів автор доходить висновку, що основними показниками завершення діалогічної репліки є прискорений темп і скорочення паузи. Одночас мелодичний компонент і гучність можна вважати нерелевантними показниками для даного дослідження, як такими, що не являються маркерами зміни ролей у діалогічному дискурсі.

Ключові слова: *діалогічний дискурс, зміна комунікативних ролей, просодія, мелодика, гучність, темпоральні характеристики.*

Galyna Byshuk,
lecturer, Candidate of Philological Sciences
Kyiv national linguistic university

PROSODY IN TURN-TAKING IN ENGLISH DISCOURSE

In communication process to get a message across to your addressee lexis as well as grammar are of great importance. Nevertheless, one should not neglect prosodic features in the process of verbal interaction either. The prosodic means contribute to conversants' ability to anticipate the completion of a turn before it actually occurs and to latch on with little intervening silence. The article is concerned with the prosody in turn-taking in English every day talk dialogues. The auditive and acoustic analyses have provided the author with data on temporal, melodic and loudness characteristics of the dialogue remarks making it possible to come to the conclusion that a short pause and faster speed are relevant indicators in turn-taking. However, melodic component and loudness are irrelevant in our research and cannot be regarded as the indicators of turn-taking in a dialogue discourse.

Key words: *discourse, turn-taking, prosody, melody, loudness, temporal characteristics.*

У зв'язку з активною глобалізацією комунікативних процесів, яка передбачає численні міжнародні контакти, необхідними стають дослідження механізмів організації спілкування. Саме тому у сучасному мовознавстві зростає увага лінгвістів до різних аспектів мовленнєвого спілкування. Одним із цих аспектів є установлення та підтримання контакту під час діалогу. Ці етапи мають важливе значення для взаєморозуміння людей та визначають успіх спілкування. У лінгвістиці комунікація визначається як специфічна форма взаємодії комунікантів з метою досягнення поставлених цілей та є головним засобом соціалізації людей [6, с.166]. Відомо, що у спілкуванні важливу роль відіграють лексичні та граматичні чинники. Крім цього, існують фактори, що допомагають оформлювати соціальну взаємодію як щось більше, ніж обмін словами. Ці чинники є просодичними за своєю природою. Просодія вказує на динаміку взаємовідносин між співрозмовниками та окреслює загальний характер діалогу. Хоча науковці приділяють багато уваги комунікативному процесу як одному з найпоширеніших явищ дійсності [2; 4; 7; 13; 16], та небагато робіт присвячено дослідженню просодії як засобу підтримки комунікативного процесу [1; 11; 10]. Саме цим і зумовлена **актуальність** теми обраного дослідження.

Серед дослідників, що займаються питанням інтеракції співрозмовників, не існує одностайної думки щодо ролі просодичних чинників як засобу підтримки комунікації. Так, вивчаючи відеозапис діалогічного мовлення, С.Данкан [12] виділяє шість чинників, які взаємодіють між собою на стикові реплік діалогічного дискурсу і є маркерами переходу розмови до наступного мовця: синтаксичні та інтонаційні засоби, невербальні засоби комунікації, збільшення гучності, подовження

останнього наголошеного складу висловлювання, наявність лексичних маркерів дискурсу. Статистичні дані свідчать про те, що жоден із зазначених чинників не є гарантією переходу розмови до іншого мовця, однак ймовірність такого переходу зростає із збільшенням кількості цих чинників.

А. Катлер і М. Піарсон [11], аналізуючи інтонацію фінальних та нефінальних фраз реплік діалогічного дискурсу, доходять висновку, що ниспадний мелодійний контур асоціюється з фінальними фразами, тоді коли висхідні та рівні моделі оформлюють нефінальні фрази реплік співрозмовників.

Протилежної думки дотримується Д. Шаффер [15], результати дослідження якої свідчать про те, що висхідний тон зазвичай маркує завершення репліки одного мовця та переходу розмови до наступного. Отже, існуючі розбіжності у дослідженнях фонетистів унеможливлюють висновок про існування сталого мелодійного рисунка, який слугує індикатором специфічних інтенцій завершення репліки одного мовця й переходу розмови до іншого. Підтвердження цього знаходимо у роботі німецького дослідника П.Ауера [10], який робить висновок про те, що жоден із просодичних параметрів не може розглядатись як константний маркер інтенцій мовця щодо завершення своєї партії у діалозі.

Пауза також може розглядатись як межа між репліками діалогічного мовлення: фонетичні маркери перед паузою, ніж власне пауза, можуть вказувати на наміри мовця продовжувати комунікацію, передаючи хід розмови своєму партнеру [14].

Підсумовуючи все вищезазначене, **метою** нашого дослідження є встановлення просодичних параметрів, які є маркерами завершення репліки одного мовця й переходу розмови до іншого. Відповідно до поставленої мети було окреслено таке **коло завдань:**

• встановити просодичні характеристики кінцевих фраз діалогу;

• порівняти просодичне оформлення кінцевих фраз з внутрішніми фразами діалогу;

• виявити особливості реалізації просодичних підсистем (динамічної, темпоральної та мелодійної) та їх взаємодії у комунікативному процесі.

Корпус експериментального дослідження складають автентичні діалогічні тексти повсякденно-побутової тематики, що були відібрані з аудитивного матеріалу до підручника М. Роджерса Open Mind британського видавництва Макміллан. Загальна тривалість звучання експериментального матеріалу (5 діалогів) становить 10 хвилин 20 секунд.

Відомо, що “для процесу комунікації важливим є те, що сприймається, а не те, що фіксується інструментально” [9, с. 88], тому для оптимального розв’язання завдань дослідження застосовуються дані суб’єктивного (перцептивного) та об’єктивного (фізичного) аналізів, дозволяючи дослідити взаємозв’язок інтонації, семантики і прагматики мовленнєвого твору [8, с. 64].

Метою аудитивного аналізу було виявлення просодичних засобів, які оформлюють як внутрішні, так і кінцеві фрази реплік діалогів. Критеріями для визначення просодики фраз стали темпоральний, динамічний та мелодійний компоненти. До темпорального компонента ми відносимо фонаційну тривалість фраз та паузи членування діалогів. До мелодійного компонента належать висотний рівень початку та кінця досліджуваних фраз, тональний діапазон, характер мелодійного руху. Динамічний компонент просодії – гучність вимовлення певного сегмента діалогу.

За результатами аудитивного аналізу встановлено, що внутрішні та кінцеві фрази діалогів мають майже однакові просодичні характеристики, а саме: ниспадну змішану шкалу та ниспадний термінальний тон. Щодо тонального діапазону фраз діалогу, то і кінцеві, і внутрішні фрази характеризуються середнім вузьким діапазоном.

Таблиця 1

Тип інтонаційної шкали фраз діалогів (%)

№	Тип шкали	Внутрішні фрази	Кінцеві фрази
1.	Рівна однопікова	36,0	43,1
2.	Ниспадна змішана	64,0	56,9
3.	Висхідна	–	–

Таблиця 2

Тип термінального тону фраз діалогів (%)

№	Тон	Внутрішні фрази	Кінцеві фрази
1.	Ниспадний	85,7	67,3
2.	Висхідний	–	13,1
3.	Рівний	–	–
4.	Ниспадно-висхідний	14,3	16,4
5.	Висхідно-ниспадний	–	3,2

Гучність майже всіх фраз – середня, лише незначний відсоток внутрішніх фраз характеризується підвищеною гучністю у порівнянні з гучністю вимовляння кінцевих фраз. Це здебільшого короткі експресиви як от: *“Oh yes. Of course!”*.

Таблиця 3

Гучність фраз діалогів (%)

№	Гучність	Внутрішні фрази	Кінцеві фрази
1.	Висока	28,2	19,7
2.	Середня	71,8	80,3
3.	Низька	–	–

У більшості фраз досліджуваних діалогів темп мовлення – середній, але для кінцевих фраз характерним є його прискорення. Це пояснюється тим, що співрозмовник завершує сформовану ним думку, передаючи хід розмови своєму партнеру:

"These are your things, mine are over there, and Dave has packed his own bag.
середній темп
It's an awful lot, all together. Skep's things will take up a lot of space too.
середній темп
Have you been to the post office?".
прискорений темп

І внутрішні, і кінцеві фрази характеризуються середньою паузою (64,3% vs 40,0%), хоча майже половина реплік завершується короткою паузою (49,9%).

Таблиця 4

Кількісний розподіл пауз (%)

№	Тип паузи	Внутрішні паузи	Паузи між репліками
1.	Коротка	12,1	49,9
2.	Середня	64,3	40,0
3.	Довга	23,6	11,1

Отже, для внутрішніх та кінцевих фраз реплік діалогів мелодійний компонент і гучність є сталими, а, отже, нерелевантними для визначення міжреплікових стиків діалогічного мовлення і лише темп та пауза вказують на завершення репліки та необхідність підтримання розмови.

Для підтвердження даних аудитивного аналізу наведемо результати аналізу основних акустичних параметрів діалогів.

Встановлено, що у процесі комунікації важливу роль відіграють характеристики, які не належать ні до лексичної, ні до граматичної структури висловлювання, а є просодичними. До складу цих просодичних характеристик входять висота тону, гучність та тривалість, акустичними корелятами яких є частота основного тону, інтенсивність, час.

Слід відмітити, що частотні характеристики є досить вагомим параметром, тому що в багатьох випадках вони виступають як провідні в загальному комплексі акустичних параметрів [8, с. 133]. Аналізуючи отримані дані про частотний діапазон кінцевих фраз реплік діалогів, ми прийшли до наступних висновків. Кінцеві фрази характеризуються досить широкими межами варіювання частотного діапазону від 6 до 22 Нт (напівтон). Значна частина кінцевих фраз експериментального матеріалу (66,1%) від загальної кількості проаналізованих кінцевих фраз лежить у діапазоні 12 –17 Нт, 13% припадає на кінцеві фрази з досить вузьким діапазоном – 6 – 11Нт, 20,9% фраз знаходяться у межаж 18 – 22 Нт. Дані таблиці 5 свідчать про те, що варіювання частотного діапазону внутрішніх фраз діалогів досліджуваного матеріалу коливається в межах від 6 Нт до 22 Нт, найбільший відсоток цих фраз знаходиться у діапазоні 12 – 17 Нт. Отже, отримані дані про частотний діапазон кінцевих та внутрішніх фраз діалогів свідчать про нерелевантність частоти основного тону як показника завершеності репліки у діалогічному мовленні.

Таблиця 5

Частотний діапазон фраз (%)

Діапазон (Нт)	Внутрішні фрази	Кінцеві фрази
6-11	24,0	13,0
12-17	56,8	66,1
18-22	19,2	20,9

Аналіз динамічних змін, які підлягали акустичному дослідженню, показав, що абсолютні показники динамічного діапазону для кінцевих фраз реплік діалогів характеризуються незначною варіативністю і знаходяться у межах від 0 dB до 60 dB, але в цілому 62,8% від загальної кількості проаналізованих фраз, лежить у діапазоні 21-40 dB, 35,5% розташовані в межах 0-20 dB, і лише для 1,7% кінцевих фраз характерним є діапазон 41-60 dB. Щодо амплітуди звукового тиску внутрішніх фраз, то у відсотковому співвідношенні маємо наступні результати: більшість внутрішніх фраз (58,3%) лежить у діапазоні 21-40 dB, 41,7% – у діапазоні 0-20 dB, а діапазон 41-60 dB не є характерним для внутрішніх фраз реплік діалогу.

Таблиця 6

Динамічний діапазон фраз діалогів (%)

№	Амплітуда звукового тиску (dB)	Внутрішні фрази	Кінцеві фрази
1.	0-20	41,7	35,5
2.	21-40	58,3	62,8
3.	41-60	–	1,7

Внутрішні й кінцеві фрази характеризуються вузькою амплітудою звукового тиску (діапазон варіювання фраз реплік становить приблизно 30-55 dB), тобто різниця між максимальним та мінімальним значенням амплітуди незначна.

Наприклад: 50 / 37 dB
Oh yes, of course (внутрішня фраза)
44 / 32 dB
He gets so depressed, thinks we've gone for good (кінцева фраза).

Це явище є характерним для експресивів. Також існують кінцеві фрази, що мають досить широку амплітуду звукового тиску, як от:

58 / 20 dB
Have you talked to John and Morna about the garden?

У репліці це висловлювання являє собою ключову фразу, інформація якої є найбільш значущою та вагомою. Отже, емоційно забарвлені та важливі за змістом висловлювання характеризуються відхиленням від норми амплітуди звукового

тиску, проте в цілому для кінцевих та внутрішніх фраз діалогів характерним є діапазон 41-60 dB. Зважаючи на це, можемо стверджувати, що і динамічний показник є нерелевантним у встановленні меж переходу від однієї до наступної реплік діалогу.

Акустичному аналізу підлягали і темп вимовляння фраз та тривалість пауз досліджуваного матеріалу. Відомо, що середня тривалість складу є акустичним корелятом темпу в тексті [5, с. 66]. Зіставлення темпу внутрішніх та кінцевих фраз діалогів грунтувалось на визначенні співвідношення середньоскладових показників цих фраз. Усереднене значення складової тривалості фраз діалогу – 290 мсек, тоді коли складова тривалість внутрішніх фраз – 310 мсек, а кінцевих – 260 мсек. Ці показники свідчать про уповільнення темпу внутрішніх фраз порівняно з кінцевими. Отже, можна зробити висновок, що кінцеві фрази реплік характеризуються прискоренням темпу. Як зазначає Ю.О. Дубовський, мінімальним порогом, що асоціюється з лінгвістично значущою зміною темпу, є збільшення або зменшення його акустичних показників порівняно з попереднім мовленнєвим відрізком у 1,3 рази [5, с. 71]. У нашому випадку темп у кінцевих фразах збільшується приблизно в 1,2 рази. Отже, на перцептивному рівні ця зміна може чітко не сприйматися, хоча під час аудитивного аналізу також було встановлено прискорення темпу в кінцевих фразах, що зумовлено обставинами спілкування. Акустичний же аналіз підтвердив результати перцептивного аналізу щодо темпоральної організації внутрішніх та кінцевих фраз діалогічних реплік.

Наступна часова характеристика діалогу – це пауза. Вже попередній аудитивний аналіз експериментального матеріалу показав, що паузна організація усіх видів діалогів майже однакова (перевагу має середня пауза, що пов'язано з особливостями досліджуваних нами діалогів).

Під час акустичного аналізу враховувалось п'ять видів паузи:

– надкоротка (до 200 мсек),
– коротка (220-500 мсек),
– середня (520-800 мсек),
– довга (820-1200 мсек),
– наддовга (понад 1200 мсек).

Усі різновиди пауз були розглянуті з точки зору частотності їх використання між репліками діалогів, між внутрішніми та кінцевими фразами реплік діалогів.

Дані таблиці 7 свідчать про те, що у внутрішніх фразах діалогів переважає середня пауза (42,8%) та досить часто вживається коротка пауза (35,7%). Отже, співрозмовники потребують більше часу, приблизно 520-800 мсек для того, щоб обдумати та продовжити своє висловлювання, і менше часу, приблизно 220-500 мсек, щоб відреагувати на репліку партнера по комунікації.

Таблиця 7

Кількісний розподіл пауз (%)

№	Паузи	Внутрішні фрази	Кінцеві фрази
1	Надкоротка до 200 мсек	14,3	32,0
2	Коротка 220-500 мсек	35,7	39,2
3	Середня 520-800 мсек	42,8	18,2
4	Довга 820-1200 мсек	–	4,3
5	Наддовга понад 1200 мсек	7,2	6,3

Таким чином, наведені вище дані свідчать про тісний взаємозв'язок між паузою та темпом, а саме: чим довше пауза, тим повільніший темп. У нашому дослідженні кінцеві фрази реплік характеризуються прискоренням темпу та короткою паузою між репліками, а внутрішні – повільнішим темпом та середньою міжфразовою паузою. Показники кількісного розподілу пауз дають підстави стверджувати, що найбільший відсоток пауз між репліками діалогів становить коротка пауза (39,2%), а між внутрішніми фразами реплік – середня пауза (42,8%). Такий розподіл пауз зумовлений, передусім, змістом діалогів та стосунками між співрозмовниками. Незважаючи на ці сталі показники існують кінцеві фрази реплік діалогу, що характеризуються недоговореністю, коли один співрозмовник не має змоги сказати все, що він бажає, тому що інший перебиває його, наприклад:

Vivien: *Could you go to my flat...?* (70 мсек)
Joan: *Go to your flat? Aren't you at home.*

Для внутрішніх фраз характерна відсутність довгої паузи, але незначний відсоток становить наддовга пауза (7,2%). Це пояснюється тим, що посеред репліки змінюється об'єкт обговорення, як от:

Judy: *He'll be happy this time. He loves travelling by car...* || (1230 мсек) *That reminds me – you've had the car serviced, haven't you?*

Між репліками діалогів зустрічаються як довгі (4,3%), так і наддовгі паузи (6,3%), які визначають час, необхідний для того, щоб один співрозмовник сприйняв та відреагував на висловлювання іншого, коли цього потребує ситуація:

Jane: *Sometimes I fly out to the Canaries for a week or two – if it gets too cold in Majorka* |(920 мсек).
Reporter: *What kind of person do you have to be if you want to become a rep?*

Отже, цей час становить від 820 до 1800 мсек, тоді коли межі варіювання абсолютних значень паузного членування – від 30 мсек до 1800 мсек. Незважаючи на такий діапазон абсолютних показників у досліджуваному матеріалі переважає коротка пауза (220-500 мсек).

Таким чином, на перцептивному рівні мелодійний компонент внутрішніх та кінцевих фраз є однорідним, а отже, нерелевантним показником стику реплік досліджуваних діалогів. Гучність вимовляння реплікових фраз – стала, в окремих випадках, на початку реплік, у емоційно-забарвлених фрагментах вона дещо підвищена. Лише темп та пауза – показники завершення репліки: кінцеві фрази характеризуються прискоренням темпу та скороченням паузи, яка є короткою, тоді коли усередині репліки перевагу має середня пауза.

Дані, отримані в ході електроакустичного аналізу, співвідносяться з результатами перцептивного аналізу. Тональний діапазон кінцевих фраз лише іноді дещо ширший, ніж внутрішніх. Різниця між внутрішніми та кінцевими фразами за амплітудою звукового тиску є не суттєвою, отже, такою, що не може вважатися релевантною ознакою кінцевого оформлення репліки. Між репліками переважає пауза, тривалість якої складає більш, ніж півсекунди. Для кінцевих фраз характерним є прискорення темпу, що перевищує середній темп звучання діалогу приблизно в 1,2 рази.

Підсумовуючи результати перцептивного й електроакустичного аналізів діалогічнх текстів повсякденно-побутової тематики, ми дійшли наступних **висновків**: мелодійний та динамічний компоненти просодії є нерелевантними ознаками кінцевого оформлення реплік досліджуваних діалогів, лише скорочення паузи та прискорення темпу маркують завершення репліки учасника діалогу і вказують, коли одному із співрозмовників необхідно відреагувати на висловлювання іншого, тим самим забезпечивши успіх та ефективність спілкування. **Перспективним** вбачається екпериментально-фонетичне дослідження розширеного корпусу діалогічнх текстів з різною прагматичною установкою, що сприятиме поглибленому вивченню специфіки процесу міжособистісного спілкування й виявленню просодичних універсалій різних комунікативних жанрів.

Література:

1. Анашкина И.А. Роль просодии в формировании связности и цельности диалогических единиц английского языка // Коммуникативная функция текстовой просодии. 1988. С. 85-92.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. 2-ге вид., доп. К.: ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
3. Комунікативні стратегії: навч. посіб. / О. Ю. Бобало; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 344 с.
4. Габідулліна А. Р. Основи теорії мовленнєвої комунікації. Горлівка: Вид-во ГДПІІМ. 2005. 282 с.
5. Дубовский Ю. А. Анализ интонации устного текста и его составляющих. Минск: Вышэйшая школа, 1978. 140 с.
6. Максименко С. Д. Загальна психологія. Вінниця: Нова книга, 2004. 704 с.
7. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. К.: ЦУЛ, “Фитосанцентр”. 2002. 335 с.
8. Семенова О.В. Інтонаційна організація франкомовного репортажу (експериментально-фонетичне дослідження): дис.... канд. філол. наук. К. 2003. 214 с.
9. Щерба Л. В. Избранные работы по языкознанию и фонетике. Т. 1. Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1958. 184 с.
10. Auer P. On the prosody and syntax of turn-continuations discourse. *Prosody in conversation.* N. Y.: Cambridge University Press, 1996. P. 57-100.
11. Cutler A., Pearson M. On the analysis of prosodic turn-taking cues. *Intonation in discourse.* San Diego: College-Hill Press, 1986. P. 139-156.
12. Duncan S. Some signals and rules for taking speaking turns in conversations. *Journal of Personality and Social Psychology.* 1972. №1. P. 285 298.
13. Jefferson G. Harvey Sacks: Lectures on Conversation. Oxford: Blackwell, 2013. 226 p.
14. Local J., Kelly J. Projection and “silences”: Notes on phonetic and conversational structure. *Human Studies.* 1986. №9. P. 193–226.
15. Schaffer D. The role of intonation as a cue to turn-taking in conversation. *Journal of Phonetics.* 1983. №11. P. 247–255.
16. Wennerstrom A., Siegel A. Keeping the floor: Prosody, syntax and discourse structure. *Perspective on fluency.* Ann Arbor: University of Michigan Press, 2003. P. 77-107.

Джерела ілюстративного матеріалу

17. Mickey Rogers, Joanne Taylore-Knowles, Steve Taylore-Knowles, Ingrid Wisniewska, Dorothy E. Zemach. Open Mind. Student’s book. Advanced. Macmillan, 2014. 248 p.

Отримано: 22 листопада 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: 26garmash@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-56-60

Гармаш О. Л., Барановська А. М., Гармаш А. Б. Англомовна інноваційнна лексика соціально-побутової сфери та особливості її перекладу українською мовою. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 56–60.

УДК: 811.111:81'373.43

Гармаш Олена Леонідівна,
доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри германської філології,
Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б. Хмельницького
Барановська Анна Миколаївна,
студентка,
Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б. Хмельницького
Гармаш Аліса Богданівна,
студентка,
Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б. Хмельницького

АНГЛОМОВНА ІННОВАЦІЙННА ЛЕКСИКА СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОЇ СФЕРИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті проаналізовано теоретичні основи адекватного україномовного перекладу англомовних неологізмів соціально-побутової сфери, розглянуто такі основні способи перекладу англомовної інноваційної лексики як транскрипція, транслітерація, калькування, описовий переклад та переклад за допомогою прямого включення. Ілюстративний матеріал відібрано із сучасних друкованих періодичних видань мови-оригіналу останніх років. У ході дослідження питань адекватності перекладу також було проаналізовано спектр стійких способів словотвору поданих у тексті англомовних неологізмів, та запропоновано їх авторський переклад. Встановлено, що вибір способу перекладу неологізмів залежить від контексту та здійснюється на основі аналізу його структури.

Ключові слова: *неологізм, інновація, переклад, способи словотвору, контекст.*

Olena Garmash,
doctor of philological sciences, associate professor,
Bogdan Khmelnitsky Melitopol State Pedagogical University
Anna Baranovska,
student,
Bogdan Khmelnitsky Melitopol State Pedagogical University
Alisa Harmash,
student,
Bogdan Khmelnitsky Melitopol State Pedagogical University

ENGLISH INNOVATIVE LEXICS OF THE SOCIAL EVERYDAY LIFE AND THE PECULIARITIES OF THE ITS TRANSLATION IN UKRAINIAN

In the article the theoretical foundations of an adequate translation English neologisms of social sphere to Ukrainian language are analyzed, also the following basic ways of the translation of the English innovative vocabulary as transcription, transliteration, replication, descriptive translation and the translation with the help of direct intervention are discussed. Illustrative material (English neologisms, which were formed with the help of such different models of derivation as affixation, word composing, blending and so on) has been selected from such printed periodicals of recent years. The study of translation adequacy has also included the analysis of the range of common ways of word formation of presented in the work English neologisms, also the authors suggested their Ukrainian translation. It has been proven that the way of the translation of neologisms depends on the context and on the basis of the analyses of its structure. In the article were established the most relevant ways of obtaining an adequate translation of English-language neologisms. The general scientific significance of this work is that the material developed by the authors represents a certain contribution to such a linguistic discipline as the theory and practice of translation from English, which is taught in the context of modern European education.

Key words: *neologism, innovation, translation, word-formation, context.*

Постановка проблеми. Останнім часом суспільство розвивається досить швидкими темпами, що зумовлено поширенням нових інформаційно-комунікативних технологій в результаті науково-технічного прогресу. Тим самим мова тісно взаємопов'язана з процесами, які відбуваються в суспільстві, це накладає свій характерний відбиток на зміни у словниковому складі мови, які відображають навколишню реальність та внутрішній світ мовця.

Тож, внаслідок комунікативних потреб суспільства з'являються нові слова, що іменуються в лінгвістичному контексті неологізми. Отже, неологізми – це закріплені в мові слова та значення, що виражають нові поняття світу, який розвивається [13, с. 158]. Створення лексичних інновацій вказує на еволюцію мови, її прагнення передати все багатство людських знань та прогрес цивілізації. Темпи збагачення словникового складу англійської мови в останні роки просто вражають «кількість інновацій на лексичному рівні не піддається точним підрахункам, оскільки неологізми виникають не в мові взагалі як системі суб'єктивно існуючих, соціально-закріплених знаків, а в реалізації цієї системи – у мовленні конкретних носіїв і далеко не всі вони закріплюються в мові» [11, с. 6]. Отже, розвиток та вдосконалення всіх сфер життя суспільства обумовлює динамічне зростання англомовного словникового складу за рахунок надходження нових слів [1, p. 225], і оскільки все більше понять та термінів, що виникають в англомовному суспільстві, стають широко розповсюдженими у багатьох країнах світу, виникає потреба в дослідженні способів перекладу інноваційної лексики.

Актуальність дослідження зумовлюється як новизною ілюстративного матеріалу (дослідження проводиться на прикладах англомовних неологізмів останніх років), так і новизною поданого в роботі авторського перекладу, що ґрунтується на сучасних перекладознавчих аспектах. **Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями** полягає у вирішенні досить широкого завдання щодо поповнення як теоретичного так і практичного базисів перекладу рідною мовою англомовних інновацій, якими постійно поповнюється англомовний неологічний фонд. **Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вивченням англомовних інноваційних одиниць займались чимало вчених, таких як І. В. Андрусяк, О. Л. Гармаш, С. М. Єнікєєва, Ю. О. Жлуктенко, В. І. Заботкіна, Ю. А. Зацний, Р. П. Зорівчак, О. С. Кубрякова, О. О. Селіванова, О. В. Сенько, А. В. Янков та багато інших, які зробили значний внесок у дослідженні неологізмів у структурному, семантичному, соціокультурному, когнітивному та інших аспектах. Багато науковців працювали і над перекладом даних одиниць (О. О. Бережна, Т. М. Данкевич, Н. Ю. Драбов, І. В. Козаченко, О. О. Кущ та інші). Проте усе більш динамічна поява різних неологізмів зумовлює потребу подальшого дослідження способів їх перекладу. Як правило, переклад неологізмів становить неабияку складність для перекладача, зважаючи на відсутність аналогів нових слів.

До невирішеної раніше частини загальної проблеми адекватності перекладу, якій і присвячується данана стаття, відноситься переклад англомовних неологізмів, оскільки ці одиниці мови не є фіксованими англомовними тлумачними словниками, тобто до цього часу ще не увійшли до узусу мовної системи і тому не мають україномовних відповідників.

Новизна викладеного матеріалу полягає в аналізі способів перекладу англійської інноваційної лексики соціально-побутової сфери на прикладах останніх років, відібраних із сучасних друкованих періодичних видань мови оригіналу. **Методологічне значення** роботи полягає у встановленні найбільш релевантних способів отримання адекватного перекладу англомовних неологізмів, а **загальнонаукове значення** даної роботи полягає у тому, що розроблений авторами матеріал представляє собою певний внесок у таку мовознавчу дисципліну як теорія та практика перекладу з англійської, яка викладається у складі сучасних нормативних дисциплін українських та європейських вишів.

Виклад основного матеріалу. Соціальний простір окреслюється відповідним видом суспільних відносин, в рамках яких відбувається та чи інша громадська діяльність. Соціально-побутова сфера – це сфера взаємовідносин наявних у суспільстві соціальних груп з приводу умов їхнього життя та стосунків. Головною метою перекладу неологізмів даної сфери, як і будь-якої іншої сфери, є досягнення адекватності їх передачі на мову перекладу. На думку Осокіна Б.А., адекватний переклад – це переклад, який забезпечує прагматичні задачі перекладацького акту на максимально можливому для досягнення цієї мети рівні еквівалентності, не дозволяючи порушення норм та узусу мови перекладу, дотримуючись жанрово-стилистичних вимог до текстів даного типу та конвенційній нормі перекладу [17, с. 36]. Т. Данкевич виокремлює два етапи перекладу неологізмів англійської мови на українську: 1. З'ясування значення неологізму (коли перекладач або звертається до останніх видань англійських тлумачних чи енциклопедичних словників, або з'ясовує значення нового слова, зважаючи на його структуру і контекст); 2. Власне переклад (передача) засобами української мови [8, с. 342].

Переклад неологізмів може бути досить різноманітним. Вибір перекладачем певного способу передачі даних одиниць на мову перекладу в кожному випадку є індивідуальним залежно від контексту, адже неологізми вживаються в певному мовному оточенні, що безпосередньо впливає на їх значення. Для перекладу інноваційної лексики досить важливим є вузький контекст або мікроконтекст. Під вузьким контекстом мається на увазі контекст речення, тобто лінгвальні одиниці, що складають оточення даної одиниці, яке не виходить за межі речення [16, с. 98]. Проте часто також є важливим і широкий контекст або макроконтекст, що є сукупністю мовних одиниць, які оточують неологізм поза межами даного речення. Адже саме в реченнях, що знаходяться поряд, може міститись так звана підказка для з'ясування значення неологізму. Тобто, можна зробити висновок, що еквівалентність та адекватність перекладу неологізму пов'язані з еквівалентністю та адекватністю тексту, в якому він був ужитий. Хоча дані поняття можна назвати досить відносними та теоретичними. В більшості ж випадків велика роль відводиться самому перекладачу, його майстерності та знань у сфері, в якій він перекладає.

Допомогти дізнатись про значення неологізму може з'ясування способу його утворення. Словотвірні інновації – це нові слова, утворені за словотвірними моделями на основі наявних слів та елементів. Англомовна словотвірна модель може бути представлена у вигляді конкретного слова-зразка або конституентної моделі-зразка, де постійний компонент є носієм певного значення. Залишаючись незмінною, така модель через копіювання цієї одиниці з наступною заміною в ній певних елементів мовного рівня здатна до активного творення англомовних лексичних інновацій завдяки поєднанню механізму аналогії та моделей словотворення [7, с. 131].

Ю. А. Зацний стверджує, що понад третину всіх мовних інновацій сучасної англійської мови було створено шляхом афіксації [10, с. 165]. Для утворення неологізмів використовуються такі суфікси як -ability (finishability), -able (plonkable), -acy (feminocracy), -ism (securitarianism), -ist (eruptionist), -a\oholic (trackaholic) та багато інших. Серед префіксів найбільш продуктивними є anti- (antilibrary), poly- (polyfidelity), co- (co-sleeper), post- (post-Potter), pre- (pregaming) та інші.

Формування суспільно-орієнтованих англомовних інновацій наразі відбувається за допомогою цілої низки афіксальних елементів. Серед них і такий як *–abilia, –abuse, –aid, –babble, –burger, –buster, –cide, –cracy, –crat, –cred, docu–, –gate, –(a) holic, –head, –in, –ism, –ist, –junkie, –kini,* –licious, *–line, –mail, narco–, –person, –plex, –ploitation, –(e)rati, –razzi, –savvy, socio–, –something, –speak, –style, – (a)thon, –tainment, –tel, –uppie, –watcher, woman–, –zine*, які виступають у ролі категорійних ідентифікаторів. Особливе місце у процесах деривації мовних інновацій посідає унікальний за своєю продуктивністю елемент *E–,* який вказує на відбиття досліджуваної сфери у техноцентричному просторі. Отже, він обслуговує всі модуси антропоцентичного ментального континууму.

Також в останні роки все більше зростає роль словоскладання як способу утворення неологізмів. Результати попередніх досліджень свідчать про те, що «словоскладання характеризується найвищою генеративною активністю серед всіх інших способів творення англомовних інновацій серед тих, які мають не тільки нову форму, а й нове значення, тобто можуть вважатись "абсолютними" інноваціями» [2, с. 43]. Із когнітивної точки зору, слова-композити, представляють собою єдиний (неподільний) концепт у ментальному середовищі людини [3, с. 77]. Прикладами можуть послугувати складні слова, утворені з простих основ (death cafe, slow art, road diet, infinity machine), складно-похідні слова (tiny houser) або лексикалізовані синтаксичні утворення (return trip effect, walking school bus). До того ж, слід мати на увазі, що коренева морфема за своїм

функціональним лінгвістичним статусом у англійській мові практично дорівнює лексичній одиниці [6, с. 57]. Саме тому в нашій роботі дотримуємось думки про практичну ідентичність понять словоскладання та основоскладання.

Іншим не менш значущим способом формування нових слів є телескопія. Цей спосіб стрімко набув «популярності» завдяки тому, що він надає можливості утворювати саме такі одиниці спілкування, які найбільшою мірою привертають увагу людей й викликають у них зацікавленість й бажання віднайти закладену комбінацію смислів, тобто «дешифрувати» їх [1, p. 225]. Принцип творення лексичних одиниць такого типу полягає у «змішуванні» як уламків вихідних слів, так і уламку одного слова з цілим словом. Саме тому цей спосіб словотвору в англійській мові має назву "blending" (змішування). При такій комбінації лексем іноді спостерігаються випадки міжслівного накладення фонем, що в традиційній лінгвістиці іменується "гаплологією" [там само]. У цьому плані Єнікєєва С.М. зазначає, що «прагматична значущість цього способу словотвору визначається не лише формальною зручністю, але й експресивністю похідних телескопізмів» [9, с. 21]. Наприклад, *treescraper (tree + skyscraper), facekini (face + bikini)* та інші. Безумовно, перші слова-бленди виникли саме в усному мовленні і позначали реалії побутового життя носіїв мови. На етапі свого становлення мовні одиниці такого типу виконували в контекстах прози та поезії комічну функцію. Пізніше, у ході становлення та розвитку всіх сфер діяльності людини, процеси розвитку телескопного словотвору охопили як центр, так і периферію словникового складу. Після з'ясування значення неологізму постає питання вибору способу перекладу для його адекватної передачі на мову перекладу. В сучасній науковій літературі чимало більшість дослідників виокремлюють такі способи перекладу безеквівалентної лексики як транскодування (транскрипція і транслітерація), калькування, описовий спосіб, пряме включення.

При відтворенні мовних одиниць спосіб транскодування застосовується переважно на рівні слова. «Зводиться він до відтворення графічними / буквенними знаками транслітерації чи транскрипції (або й комбінованого – почасти транскрипції і почасти транслітерації) структури мовних одиниць мови-джерела мовними знаками / кодами мови перекладу» [15, с. 225]. Наприклад: *Rich and flashy, Stunt was dubbed one of the "**vulgarati**" by the Financial Times after he was seen shopping in Chelsea*...[29]. – Багатого та відомого, Файненшл Таймз прозвали Станта одним з ***«вульгаратi»*** після того, як бачили, як він робив покупки в Челсі… Неологізм «vulgarati», утворений афіксальним способом *(vulgar + -rati)*, перекладаємо за допомогою транслітерації через відсутність лексичного відповідника в мові перекладу. Хоча значення цього слова і не розкривається таким способом перекладу, однак контекст даного речення дозволяє нам зрозуміти, що мова йде про члена еліти, якому бракує доброго виховання чи смаку.

Розглянемо інший приклад, в якому про значення неологізму також дозволяє здогадатись контекст речення та його аналіз структури: ***Procrastibaking*** *– the practice of baking something completely unnecessary, with the intention of avoiding "real" work – is a surprisingly common habit that has only recently acquired a name* [24]. – ***Прокрастібейкінг*** – практика заняття чимось абсолютно неважливим з наміром ухилятися від «справжньої» роботи є досить частою звичкою, що лише нещодавно здобула назву. Неологізм «procrastibaking», що є телескопізмом, утворений сполученням початкового фрагмента слова *procrastination* та слова *baking,* можна перекласти за допомогою транслітерації в поєднанні з транскрипцією.

Неологізм «Jafaican», що також є телескопізмом, утворений поєднанням усічених слів *fake* та *Jamaican*, перекладаємо за допомогою транскрибування, оскільки в реченні і так наявне пояснення утворення даного слова: *Multicultural London English is often linked to recently emerged multicultural hybrid "**Jafaican**," or fake Jamaican, with West African and Asian undertones* [22]. – Багатонаціональну лондонську англійську мову часто пов'язують з нещодавно виникнувшим гібридом ***«Джефейкен»*** або фальшивий ямайський з західно-африканським та азіатськими акцентами.

Слід зазначити, що оскільки графофонетичні системи мов значно різняться, передача форми слова вихідної мови мовою перекладу завжди трохи умовна і приблизна, наприклад: ***Climatarians*** *look at their food choices with a sense of duty similar to what many put toward recycling, or riding their bike to work* [20]. – ***Кліматаріанці*** слідкують за вибором свого раціону з таким же почуттям відповідальності як і багато тих, які так ставляться до переробки матеріалів чи їзди на велосипеді на роботу. Слід зазначити, що неологізм «climatarian» утворився афіксальним способом за допомогою додавання суфікса *-arian* до слова *climate*. Цей неологізм вказує на людину, чия дієта складається в основному з їжі, яка не впливає на зміни в кліматі, спричинені людиною. Про значення даного новоутворення можна здогадатись по слову «клімат». Тож, перекладаємо неологізм транслітерацією.

Інші приклади транслітерації: *moto-doping (moto + doping)* – мотодопінг (приховування маленького двигуна у велопереговах), *set-jetting (set + jetting)* – сет-джетинг (тренд подорожування, коли ти опиняєшся в місцях своїх улюблених фільмів, TV-шоу чи навіть обстановці з книги).

Калькування – це прийом перекладу нових слів (термінів), коли відповідником простого чи (частіше) складного слова терміна вихідної мови в цільовій мові вибирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику [12, с. 286]. Отже, калькуванню піддаються тільки неологізми – складні слова. Наприклад, вираз *witness tree* складається зі слів *witness* та *tree*, які можна перекласти окремо як «свідок» та «дерево», тож, при складанні двох слів отримуємо «дерево-свідок», тобто дуже старе дерево, яке пережило декілька важливий історичних подій: *No one is more aware of the mortality of the **witness trees** near the mansion than Joel King, a Mount Vernon gardener who is on a mission to propagate them* [18]. – Ніхто так більше не знає про гибель ***дерев-свідків*** біля маєтку, як садівник в Маунт Верноні, який відповідає за їх розсадження.

За допомогою калькування перекладаємо також і наступний неологізм: *The disaster graphically demonstrated the true cost of quickly changing trends, or "**fast fashion**", for high-street brands such as Gap and Benetton: dangerous working conditions, long hours and little pay for the garment workers* [25]. – Катастрофа графічно продемонструвала справжні витрати швидко змінюючихся трендів або ***«швидкої моди»*** для таких головних брендів як Gap та Benetton: жахливі умови праці, довгі години робочого дня та мала платня для виробників одягу. Неологізм «fast fashion», утворений словоскладанням, перекладаємо за допомогою лексичних відповідників складових виразу.

Неологізм «iceberg home», утворений словоскладанням, також можна передати українською мовою калькуванням: *His subterranean escapade became a hot topic in London and shed light on the growing trend among the superrich for "**iceberg homes**," named because most of the house is below ground* [27]. – Його втеча під землю стала темою дня в Лондоні та пролила світло

на зростаючу тенденцію серед багатіїв щодо ***«домівок-айсбергів»***, названі так через те, що більша частина будинку знаходиться під землею.

Наступний приклад: *Modern architects have long dreamed of building* ***vertical forests*** [19]. – Сучасні архітектори довго мріяли про спорудження ***вертикальних лісів***. Неологізм «vertical forest», утворений словоскладанням, також перекладаємо за допомогою лексичних відповідників складових виразу.

Наведемо також інші приклади калькування неологізмів: *failson* – син-невдаха, *ghost hotel* – готель-привид, *personal protection drone* – дрон особистого захисту, *billionaire bait* – приманка для міліардера, *vanlife* – життя у фургоні. Як переконливо свідчать наведені приклади – перевагою прийому калькування є стислість та простота отриманого за допомогою еквівалента та його однозначна співвіднесеність з вихідним словом, яка доходить до повної оборотності відповідності. Хоча еквіваленти-кальки і певним чином "страждають" буквалізмом, стислість та потенційна термінологічність робить їх досить привабливими для використання у газетно-публіцистичних та суспільно-наукових працях.

Також, у процесі перекладу в певних випадках є доцільним використання описового перекладу. Так, Козаченко І.В. вважає «опис та пояснювальний описовий переклад найпоширенішим способом передачі нових утворень іншою мовою» [14, с. 166], оскільки в процесі перекладу в певних випадках необхідно використовувати контекстуальні заміни або при здійсненні перекладу давати роз'яснення певному поняттю. Наприклад: *In this masterclass in profile writing for the New York Times, Ruth Margalit casts Harvey Karp as a modern-day Dr. Spock who sits somewhere in between helicopter parents and the* ***"cry-it-outers"*** [30]. – В цьому майстер-класі в статті Нью Йорк Таймс Рус Маргаліт розглядає Харвей Карп як сучасного доктора Спок, який займає дещо середнє місце між занадто опікуючими батьками та ***«тими, що дозвляють дитині плакати поки вона не засне»***. Неологізм "cry-it-outers", що є синтаксичним лексикалізованим утворенням, через відсутність еквіваленту в мові перекладу передаємо за допомогою описового перекладу.

Ще одним цікавим прикладом з використанням описового перекладу є неологізм «rug-rat race», що утворився злиттям виразів *rug rat* та *rat race*: *The more the* ***rug-rat race*** *leads parents to withdraw their children from public-school systems, the worse this trend becomes* [28]). – Чим більше ***тиску на дітей стосовно їхніх успіхів в навчанні*** змушує батьків забрати дітей з системи державних шкіл, тим розповсюдженішою стає ця тенденція.

Крім того, прикладами доцільності використання описового перекладу щодо передачі рідною мовою англомовних інновацій, можуть послугувати такі неологізми, як: *cord nevers* – ті, хто ніколи не були підключені до кабельного телебачення, *situationship* – відносини, які є більше ніж дружба, проте не є романом, *guerrilla drive-in* – підпільний кінотеатр просто неба, tree *blindness* – погане відношення до дерев. Такий спосіб перекладу можна використовувати тоді, коли неможливо передати неологізм із використанням транслітерації, транскрипції та калькування, тобто коли саме поняття відсутнє в мові перекладу, є незрозумілими читачеві і вимагає додаткових пояснень чи приміток.

Крім того, особливо слід підкреслити той факт, що підчас перекладу сучасних англомовних інновацій нерідко перекладачеві доводиться поєднувати описовий переклад з іншими способами передачі неолексики, наприклад: *With the rise of all things eco, the idea of "****apitourism****" may seem too niche in its focus* [21]. – Зі зростанням всього, що пов'язане з екологією, ідея ***«апітуризму» (бджолиного туризму)*** може видатись занадто нішевою в своїй сфері. Неологізм «apitourism» утворений шляхом словоскладання: запозичення з латині *apis* (Latin: "bee") та слова *tourism.* Тож, перекладаємо його за допомогою транслітерації в поєднанні з описовим перекладом, поданий в дужках як пояснення поняття.

В наступному прикладі ми також використовуємо комбінований спосіб перекладу: *When the internet talks about* ***hatfishing****, it's regarded as a male analogue to women who overdo makeup* [23]. – Коли в інтернеті говориться про ***хетфішинг (приховування лисини)***, це розглядається як чоловічий аналог до жінок, які перестарались з макіяжем. Неологізм «hatfishing» був утворений за аналогією до слова «catfishing» та означає «введення людину в оману, носячи капелюха, щоб приховати лисину». Оскільки в мові перекладу немає еквіваленту до даної мовної одиниці, цей неологізм можна перекласти за допомогою транскрибування у поєднанні з описовим перекладом для більш точної передачі семантики слова. Це дає можливість поєднувати стислість та економність засобів вираження, притаманних прийому транскрибування (транслітерації), або ж калькуванню, з розкриттям семантики даної одиниці, яке досягається шляхом описового перекладу.

За нашими спостереженнями, останнім часом при передачі неологізмів застосовується також прийом прямого включення, тобто використання оригінального написання англійського слова у тексті, наприклад: *Thanks to the Smart Phone, traditional journalism has morphed into "****MoJo****" – Mobile Journalism* [31]. – Завдяки смартфону, традиційний журналізм перетворився на ***мобільний журналізм («MoJo»)***. Неологізм «MoJo», утворений усіченням фінальних частин слів *mobile* та *journalism*, перекладаємо калькуванням цих слів з прямим включенням, що зумовлено специфічністю звучання та написання даного неологізму.

Ще одиним прикладом з використанням прийому прямого включення може послугувати англомовна інновація *Airbnb-able* : *When she moved again, with another roommate, they searched for an optimally* ***Airbnb-able*** *place* [26]. – Коли вона знову з'їхала з квартири, вони почали шукати оптимальне місце з іншим сусідом по кімнаті, ***розміщеним на сайті аренди житла Airbnb***. Неологізм «Airbnb-able», утворений афіксальним способом, перекладаємо описовим перекладом з прямим включенням, оскільки в ньому наявна специфічна назва, яка потребує збереження у мові перекладу.

Висновки. Досліджуючи будь-яку мову, у тому числі й англійську, ми аналізуємо ту частину інформаційного простору, яка безпосередньо, або потенційно може бути вербально репрезентованою. Космогенез людського буття та спілкування, самоорганізація мікро- та макроструктур універсуму – те, що споконвічно привертає увагу людей, те, що зумовлює розвиток когнітивних функцій як окремого індивіду, так і всього людства [5, с. 7]. Тим самим, фонд антропоцентричних знань постійно зростає, і його значна частина потребує свого мовного вираження. У цьому плані очевидним стає те, що система англійської мови перебуває у постійному русі, а саме – поповнюєтся неологічною лекскою [4, с. 67]. Телескопійні одиниці так само, як і складні слова, відображають тенденцію до раціоналізації мови. В наш час більшість телескопізмів використовується в засобах масової інформації і в рекламі. Вони виконують важливу роль в сучасній розмовній і газетно-публіцистичній мові, тобто в тих стилях мовного спілкування, де прагнення до оперативності викладу особливе відчутно.

При перекладі сучасних англомовних неологізмів виникають труднощі, що у першу чергу стосуються метакогнітивного підґрунтя висновку, який робить переклад щодо використання найбільш доцільного прийому перекладу, а у окремих випадках навіть їх комбінування. Таким чином здійснюється пошук найвдалішого відповідника для досягнення адекватності перекладу нового поняття, оскільки, як правило, в мові перекладу такі поняття відсутні і потребують особливої уваги та неабиякої креативності та обізнаності перекладача. Тим самим, сучасному перекладачеві необхідно попередньо проаналізувати англомовну інновацію щодо способу словотвору, за яким вона утворилась, а також встановити наявність взаємозв'язків не тільки із вихідними одиницями, а й із аналогійними похідними, якщо вони вже наявні в мові, та насамкінець проявити певну майстерність у передачі її рідною мовою таким чином, щоб вона мала ознаки евфонічності, похідності та адекватно сприймалась у контексті перекладу задовольняючи тим самим сучасні потреби суспільства.

Перспективи використання результатів дослідження ми вбачаємо у подальшому аналізі способів перекладу інноваційної англомовної лексики відповідно способів її творення та динаміки її надходження у простір комунікації носіїв англійської мови й фіксування цієї лексики англомовними друкованими періодичними виданнями.

Література:

1. Garmash A. B. The role of blending in forming English neologisms. *The Seventh International Conference on Eurasian scientific development*. Proceedings of the Conference (November 30, 2015). «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna. 2015. P. 225-228.

2. Гармаш А. Б. Продуктивність сучасних моделей творення англомовних інновацій (на мовному матеріалі 2013 – 2015рр.). *Філологічні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку: Міжнародна науково-практична конференція,* м. Одеса, 29-30 січня 2016 року. Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2016. С. 43-45.

3. Гармаш А. Б. Реалізація способу словоскладання в сучасній англійській мові. *Materiały XIII Międzynarodowej naukowi-praktycznej konferencji «Naukova przestrzeń europy – 2017».* Tom 6. Filologiczne nauki.: Przemyśl. Nauka I studia. P.76-81.

4. Гармаш О. Л. Англомовні морфологізовані метаконцепти як складові концептуальної деривації [колективна монографія]. *Любовь к слову: филологические заметки в честь юбилея профессора В.А. Кухаренко: сборник научных статей* / под ред. И. М. Колегаевой. Одесса: КП ОМД, 2018. С. 67–76.

5. Гармаш О. Л. Лінгвосинергетичний аспект розвитку словникового фонду англійської мови: [монографія]. Запоріжжя: ЗНУ, 2011. 324 с.

6. Гармаш О. Л. Англомовна епідигматика та розвиток вокабуляру: [монографія]. Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2009. 128 с.

7. Гармаш О. Л. Словоскладання як «бігенеративний» механізм у системі англійського словотвору. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2005. Вип. 23. С. 130–132.

8. Данкевич Т. Переклад авторських неологізмів в англійській мові. *Мова і культура*. 2014. Вип. 17, т. 3. С. 341-346.

9. Єнікєєва С. М. Відонімна телескопія в сучасній англійській мові. *Нова філологія*. 2014. № 63. С. 19-25.

10. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу. Львів : ПАІС, 2007. 228 с.

11. Зацний Ю. А., Янков А. В. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття: англо-український словник. Словник. Вінниця: Нова книга, 2008. 360 с.

12. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова Книга, 2004. 576 с.

13. Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Науменко О.М. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: Нова книга, 2006. 592 с.

14. Козаченко І. В. Особливості перекладу неологізмів англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2014. № 25. Том 2. С. 166-168.

15. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства. Підручник. Вінниця: Нова Книга, 2008. 512 с.

16. Основные понятия переводоведения (Отечественный опыт). Терминологический словарь-справочник / Отд. языкознания; отв. ред. канд. филол. наук М. Б. Раренко. М., 2010. – 260 с.

17. Осокин Б. А. Введение в теорию и практику перевода. Перевод политологического текста: Теоретические и практические основы перевода с английского языка на русский и с русского на английский. М. : Московский государственный институт международных отношений (Университет) МИД России; российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2008. 152 с.

18. Adrian Higgins, "This gardener is working to preserve George Washington's last surviving trees", *The Washington Post*, February 20, 2017.

19. Alex Bozikovic, "Green mile," *The Globe and Mail*, May 11, 2016.

20. Ari LeVaux, "The climate menu", *Austin American-Statesman*, January 4, 2016.

21. Helen Truszkowski, "'Apitourism' is a growing worldwide culture for bee-seeking travellers," *The Globe and Mail*, July 25, 2016.

22. Jasmin Ojalainen, "The (Slang) Word on the Street," *Tony Thorne*, June 17, 2016.

23. Jason Chen, "If You've Never Seen the Top of Your Tinder Date's Head, Perhaps You're Being Hatfished," *The Cut*, August 23, 2017.

24. Julia Moskin, "Why Work When You Can Procrastibake?," *The New York Times*, May 15, 2018.

25. Lizzie Rivera, "The true cost of 'fast fashion': why, who made my clothes is trending this week," *The Independent* (London), April 21, 2016.

26. Nathan Heller, "Is the Gig Economy Working?," The New Yorker, May 15, 2017.

27. Paul Waldie, "Canadian businessman David Graham's home expansion enrages London neighbours," *The Globe and Mail*, February 9, 2017.

28. Ryan Avent, "High-Pressure Parenting," February 6, 2017.

29. Solomon Hughes. "Blair-Heir Wonks Have No Hope Of Succeeding Corbyn". *Morning Star*, January 15, 2016.

30. Weekend edition – Earth Day's success, rethinking the resumé, smart city birds," *Quartz*, April 21, 2018.

31. What's App in news?," *Radio Today*, January 21, 2016.

Отримано: 27 листопада 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: dienata@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-61-63

Деркевич Н. А. Характеристика похідних дієслів з невідокремлюваним префіксом *ent-* у дослідженнях відомих лінгвістів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 61–63.

УДК: 811'373.611

Деркевич Наталія Альбертівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОХІДНИХ ДІЄСЛІВ З НЕВІДОКРЕМЛЮВАНИМ ПРЕФІКСОМ *ENT-* У ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІДОМИХ ЛІНГВІСТІВ

Значення похідного слова однозначно і стандартно виводиться на основі поєднання значень морфем у складі даного слова. За зовнішньою формою, тобто структурою, похідні слова поєднують у собі словотвірну основу та словотвірний формант і є обов'язковими складниками похідного. Словотвірним формантом у нашому дослідженні є невідокремлюваний дієслівний префікс ent-, який приєднується до твірної основи і утворює нову лексичну одиницю вже із зміненою семантикою.

У статті охарактеризовано похідні дієслова, які утворені за допомогою невідокремлюваного дієслівного префікса ent-. Семантику дериватів досліджували відомі зарубіжні та вітчизняні мовознавці, у їх дослідженнях не спостерігається суттєвих розбіжностей щодо семантики похідних дієслів. Тож, семантикою похідних дієслів з префіксом ent- є рух у напрямку від чогось, початок дії, реверсивне значення або повна протилежність до твірної основи, ліквідація та усунення.

Ключові слова*: семантика, дериват, невідокремлюваний префікс, основа слова, морфема, словотвірний формант.*

Natalia Derkevych,
Candidate of plilological scieneces, associate professor,
Ternopil National Pedagogical University

CHARACTERISTIC OF DERIVATIVE VERBS WITH INSEPARABLE PREFIX *ENT-* IN STUDIES OF WELL-KNOWN LINGUISTS

The main semantic feature of derivative words is that they denote reality indirectly, through the relation of one object to another. Therefore, the derivative relationship arises synchronously between lexical units, if one of these units is primary, motivating, and the other – secondary, motivated. The primary word is mostly unmotivated, the meaning of derivative word is motivated by the meaning of the same primary word. The motivating word has a forming stem, which is the part of motivating word, and is common to the primary and secondary. Word-forming derivation – the relation between two single-root words, the meaning of one of which is determined by the meaning of the other, or modified by the meaning of the other. A distinguishing feature of a derivative word is its relation to another word and its semantic conditionality. There are no derivative relationships between words unless there is anything in common from the semantic point of view. The derivative word leads us to the semantics of the primary word.

The meaning of derivative word is uniquely and standardly derived based on the combination of morpheme meanings within the given word. In terms of external shape, i.e. structure, derivative words combine the word-forming stem and word-forming formant and are obligatory components of the derivative. The word-forming formant in our study is the inseparable verbal prefix ent-, which attaches to the forming stem and forms a new lexical unit with already changed semantics.

The article describes derivative verbs that are formed by the inseparable verbal prefix ent-. The semantics of derivatives have been studied by well-known foreign and domestic linguists, and no significant differences in the semantics of derivative verbs have been observed in their studies. Therefore, the semantics of derivative verbs with the prefix ent- is a movement in the direction of something, the beginning of an action, the reversing meaning or the complete opposition to the forming stem, liquidation and elimination.

Key words*: semantics, derivative, inseparable prefix, word stem, morpheme, word-forming formant.*

Похідне слово займає більшу частину словникового складу мови, що розвивається. Значення похідного слова однозначно і стандартно виводиться на основі поєднання значень морфем у складі даного слова. "Префікс – це службова морфема, що розташована перед коренем або іншим префіксом, приєднується до всього слова, виконує словотвірну і/ або граматичну функцію" [2, с. 235]. Префікс не є самостійною мовною одиницею і виявляє своє значення лише у складі слова. На думку мовознавця І. Г. Милославського, досліджуючи семантику дієслівних префіксів, потрібно виявити і сформулювати значення, яке належить власне префіксові, а не іншим частинам його внутрішнього або зовнішнього контексту [5, с. 54]. Словотвірним формантом у нашому дослідженні є невідокремлюваний дієслівний префікс *ent-,* який приєднується до твірної основи і утворює нову лексичну одиницю вже із зміненою семантикою. Семантику дієслів з невідокремлюваним префіксом *ent-* та утворені за їх допомогою похідні дієслова у німецькій мові досліджували відомі науковці Я.Грімм, В. Вільманс, Г. Брінкманн, І. Кюнгольд, Е. Матер, Ґ. Мунґан, М.Степанова, В. Фляйшер та інші. Проблема значення дієслівних префіксів, їх функцій неодноразово була предметом наукового обговорення. Актуальність теми визначається загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на виявлення закономірностей у розвитку та функціонуванні лексичного складу мови. **Об'єктом** дослідження є семантика похідних дієслів, які утворюють більшу частину словникового складу мови, що постійно розвивається.

Головна семантична особливість похідних слів полягає у тому, що вони позначають дійсність опосередковано, через відношення одного предмета до іншого. Тож, відношення похідності виникають синхронно між лексичними одиницями, якщо одна із цих одиниць є первинною, мотивуючою, а інша – вторинною, вмотивованою. Первинне слово є переважно невмотивованим, значення похідного слова мотивується значенням цього ж первинного. У мотивуючому слові виділяється твірна основа, що є частиною мотивованого слова, і є спільною для первинного і вторинного. Словотвірна похідність – це відношення між двома однокореневими словами, значення одного з яких визначається за допомогою значення іншого, або

модифікує значенням іншого. Відмітною ознакою похідного слова є його зв'язок з іншим словом та семантична зумовленість цим словом [5, с. 20]. Як стверджує Г. Марчанд, між словами не спостерігається дериваційних зв'язків, якщо між ними немає нічого спільного із семантичної точки зору [14, с. 427]. Лінгвіст Г. О. Винокур щодо специфіки значення похідного слова зауважує наступне: "це слово спонукає нас до семантики первинного слова" [1, с. 421].

Тож щодо семантики похідних дієслів з невідокремлюваним префіксом *ent-:* відомий німецький мовознавець Я. Грімм описав наступні семантичні функції для префікса *ent-* [11, с. 786]:

– дія, протилежна до значення основи дієслова: *entgelten*;

– початок дії: *entblühen/* розквітати*, entzünden/* розпалювати;

– значення „від чогось": *entladen/* розвантажувати*, entlaufen/* втекти*, entnehmen/* віднімати, забирати*;*

– відіменникові похідні слова: *enthaupten/* відрізати голову*, entfesseln/* зняти кайданки;

У дослідженнях В.Вільманса [17, с. 801] є 4 семантичних групи дієслів з префіксом *ent-:*

– Дієслова, основи яких означають повну протилежність до новоутвореного дієслова: *entfalten/* розгорнути*, enthüllen/* відкривати*, entladen/* розвантажити.

– дієслова, які позначають поділ, розлуку, роз'єднання: *entlassen/* відпускати*, entleihen/* брати напрокат*, entführen/* відводити. У відіменникових дієсловах твірний іменник вказує на від'єднання, відокремлення: *entblättern/* обривати листя*, enthaupten/* знімати голову. Відприкметникові похідні позначають усунення властивостей, які містяться в основі слова: *entheiligen/* оскверняти святині*, entmündigen/* брати під опіку*, entmutigen/* відняти мужність.

– дієслова, які позначають „грабування": *entkräften/* знесилити*, entvölkern/* знищувати населення.

– інхоативні дієслова – значення початку дії: *entblühen/* розквітати*, entschlafen/* засинати*, entspringen/* втікати.

У словнику Г. Пауля представлені модифікації, яких зазнали твірні основи завдяки приєднанню префікса *ent-* [16, с. 334]:

1. Значення зворотної дії. Ця функція префікса *ent-* розвивається із його основного значення „проти": *entdecken/* відкривати, *entfalten/* розгортати*, entspannen/* розрядити. До цієї групи належать відіменникові похідні, основа яких частково як просте дієслово не існує: *enthaupten, entkräften, entlarven*. Також до цієї групи належать відприкметникові дієслова: *entheiligen, entmündigen*, *entwürdigen*.

2. Значення „від чогось геть" – позначає семантичний зміст дієслів з префіксом *ent-* цієї групи: *entfliehen/* втікати*, entkommen/* піти, йти. До цих неперехідних дієслів приєднуються перехідні деривати: *entlehnen, entlocken, entreißen.*

3. У деяких випадках префікс *ent-* має значення частки *in-* давньоверхньонімецького періоду, яка в поєднанні з дієсловами позначає „опинитися у певному стані" : *entbrennen/* загорітися*, entschlafen/* засинати, затихати*, entzünden/* розгорітися.

Згідно з дослідженням Г. Брінкманна, основою дієслів з префіксом *ent-* є звільнення/ вихід із закритого приміщення чи стану [9, с. 330]. Дієслова із значенням звільнення Г. Брінкманн поділяє на дві підгрупи:

4. 1) *entfliehen, entkommen, entnehmen* означають звільнення, вихід;

5. 2) *entspringen, entstehen, entzünden* вказують на початок процесу.

6. У групі дієслів із значенням „рух у протилежний бік", яку Г.Брінкманн позначає найважливішою, префікс *ent-* вказує на протилежну дію. Основою похідних цієї групи є іменник, рідше прикметник і утворене слово позначає протилежну дію: *entehren, entmenschlichen*.

Класифікація похідних дієслів у дослідженні І. Кюнгольд складається з трьох груп [13, с. 550]. Перша група охоплює п'ять підгруп із значенням віддаленої дії:

– рух із чогось назовні: *entfliehen, entgleiten, entspringen*;

– значення відстані: *enthalten/* вміщувати*, entlegen/* віддалятися;

– позначення походження: *entsprießen, entstammen, entstehen;*

– позначення видалення в відіменникових та відприкметникових дериватах: *entgiften/* виймати отруту*, entgleisen/* сходити з рельсів*, entkorken/* відкорковувати*, enthärten/* пом'якшувати*, entschärfen/* притупити*, entmutigen/* без мужності;

– дія, протилежна до основи дієслова: *entdecken/* відкривати*,* винаходити*, entflechten/* розплітати*, entschädigen/* компенсувати.

У другій групі префікс *ent-* вказує на розгортання дії: *entbrennen, entschlafen, entzünden*. У похідних дієслів третьої групи основа прикметникова, яка позначає новий стан: *entgrünen/* зняти зелений колір*, entleeren/* випорожнити, *entledigen/* вивільняти/ся.

У дослідженнях відомого німецького мовознавця В. Фляйшера знаходимо, що префікс *ent-* впливає на твірні основи наступним чином [10, с. 360]:

– перфективує або інтенсифікує дієслова, які виражають віддалення: *entfallen/* випасти*, entfliehen/* втекти*, entgleiten/* вислизнути*, entweichen/* втекти.

– може надавати семантичного компоненту *„von weg"* також дієсловам руху, які цього компоненту не мають: *entschweben/* відлетіти*, entspringen/* вистрибнути, починатися.

– позначає протилежну дію: *entfesseln/* зняти кайданки*, entkuppeln/* розчеплювати*, entloben/* відмінити заручини.

– позначає усунення стану, який вказаний в основі слова: *entgiften/* видалити отруту*, entfetten/* знежирити*, entrahmen/* зібрати вершки. Тут твірними основами виступають іменники.

– позначає початок дії: *entbrennen/* розгорітися*, entflammen/* розпалити*, entschlafen/* заснути, спочити.

За даними граматики Дудена префікс *ent-* у понад 90% випадках позначає віддалення: *entströmen/* витікати*, entschweben/* вилітати. Коли префікс *ent-* приєднується до дієслів із значенням віддалення, префікс слугує для підсилення цього значення: *entfliehen, entgleiten* [12, с. 720].

Також префікс *ent-*, відповідно до свого первинного значення *„entgegen",* може виконувати дію, яка вказана в основі дієслова, зворотною: *entladen/* розвантажувати*, enthemmen/* послабити гальмування. Невелика група дієслів з префіксом *ent-* вказує на початок дії: *entbrennen, entzünden*.

Ервін Матер, досліджуючи похідні дієслова з префіксом *ent-,* вираховує їх семантику у відсотках. Згідно з його дослідженням у німецькій мові нараховується 195 дієслів з префіксом *ent-* [15, с. 127- 160].

1. У більше ніж половини (56%) німецьких дієслів з префіксом *ent-* значення віддалення переважає. Ця група нараховує 178 похідних і поділяється в свою чергу на дві підгрупи:

1.1. Ця підгрупа складається виключно з перехідних дієслів, в яких префікс *ent-* вказує на скасування, забирання чи віддалення: *entheben – звільняти, entpressen/* витискати*, entreißen/* виривати. У 110 дієсловах цієї підгрупи основою є іменник. Значення, на яке вказує іменник і є складовою частиною, вилучається із прямого додатку: *entehren/* збезчестити*, entsalzen/ знесолювати, опріснятиі; entjungfern – позбавляти незайманості.*

Деякі дієслова виражають убивство: *enthaupten – відтяти голову*; примусово відібрати: *entführen – забирати силою, entringen – вирвати.*

1.2. Неперехідні дієслова з префіксом *ent-* мають значення віддалення чи скасування: *entschwinden*/ зникати, безслідно проминати, *entfliehen/* бігти, втікати*, entfallen/* випадати, не здійснитись. У частини дієслів цієї підгрупи виявлено ще й додаткові значення:

– відмова: *entäußern/* відмовляти, звільнятися від чог., *entsagen/* відмовлятись*,* утримуватись. Дієслово *„entbehren/* відчувати відсутність, потребувати“ також належить до цієї підгрупи, хоча воно може вживатись і як перехідне.

– ненавмисне виконання процесу: *entfahren/* вихоплюватись (про слово)*, entfallen/* забути*, entgehen/* пропустити (помилку).

2. Друга за величиною група значень дієслів з префіксом *ent-* виражає значення скасування змісту, який містить твірна основа: *entriegeln/ відмикати, entweihen/* споганити.

До цієї групи належить 75 похідних, які становлять 24% усіх досліджуваних дієслів з префіксом *ent-*, у 15 з яких основою виступає прикметник. У таких дієсловах префікс десемантизує властивість предмета, на яку вказував прикметник: *entbittern*/ зняти гіркоту, *entsittlichen*/ деморалізувати, *entmutigen/* позбавляти віри у себе*, entschärfen/* згладжувати.

Варто звернути увагу на те, що твірною основою у дієсловах семантичних груп 1.1. та 1.2. є іменник, а префікс *ent-* антономічно впливає на цю основу і маємо наступні деривати: *ehren / entehren, hüllen / enthüllen, ideologisieren / entideologisieren*. Є відіменникові дієслова, основа яких самостійно не існує без префікса і ці дієслова теж мають значення, протилежне до основи: *entgöttern, entkernen, entknochen*.

3.Відкривання, доступ виражають 15 дієслів, які утворені шляхом приєднання префікса *ent-*: *entkoden*/ розкодувати, *entschlüsseln*/ відмикати, *entrollen/* розгортати*, entsiegeln/* розкривати*, entdecken/* відкривати. Дієслова цієї групи становлять 5% усіх досліджених дієслів з префіксом *ent-*.

4.У 12 дієсловах, що становить 4 %досліджуваних дериватів, префікс *ent-* позначає початок процесу/ інхоативність: *entbrennen/* запалювати*, entstehen/* виникати, відбуватись.

5. 9 дієслів з префіксом *ent-*, а у відсотках це становить 3% від усіх дієслів, значення інтенсивності початкової дії дієслова: *entleihen/* позичати*, entleeren/* спустошувати, *entnerven*/ виводити з себе.

У деяких випадках префікс *ent-* спричинює й синтаксичні зміни: *stammen/* походити, бути родом*/ entstammen/* походити.

6. Існує ще одна група дієслів з префіксом *ent-*, яка нараховує 27 дієслів (8%) із загальної кількості і розглядається як лексикалізована, оскільки немає чітко вираженої функції префікса: *entblöden/* посоромити*, entsetzen/* викликати жах.

Тож, дослідження семантики дієслів з префіксом *ent-* науковцями містять схожі ознаки, основними значеннями цього префікса є: у напрямку від чогось, початку дії, реверсивне значення або повна протилежність до твірної основи, ліквідація та усунення. Приєднання префікса до твірних основ сприяє зміні семантики для новоутвореного деривати: префікс поєднується з різними основами і, у результаті взаємодії не лише з твірною основою, але й з іншим синтаксичним оточенням, похідні дієслова набувають з префіксом різноманітних значень, що відкриває перспективи подальших наукових спостережень у розвитку новоутворень.

Література:

1. Винокур Г. О. Заметки по русскому словообразованию. Избр. работы по рус. языку. Москва: Наука, 1959. С. 419- 443.
2. Возний Т. С. Словотвір дієслів в українській мові у порівнянні з російською та білоруською. Львів: Вид-во ЛДУ Вища школа, 1981. 185 с.
3. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Дніпропетровськ: ДДУ, 1998. 187 с.
4. Кочерган М. П. Українська мова: енциклопедія / [ред: Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін.]. Київ: Українська енциклопедія, 2000. 752 с.
5. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. Москва: Наука, 1981. 224 с.
6. Милославский И. Г. Вопросы словообразовательного синтеза. Москва: Изд-во МГУ, 1980. 296 с.
7. Полюжин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення. Ужгород: Вид-во Закарпаття, 1999. 235 с.
8. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка. Москва: Изд-во лит. на иностр. яз., 1953. 376 с.
9. Brinkmann H. Die deutsche Sprache. Gestalt und Leistung. Düsseldorf: Verlag Schwann, 1962. 2. Aufl. 334 S.
10. Fleischer W., I. Barz Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. 5., Auflage. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1983. 363 S.
11. Grimm J. Deutsche Grammatik II. Berlin, Hildesheim: Georg Olms Verlagsbuchhandlung, 1967. S. 786–901.
12. Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. Mannheim; Wien; Zürich: Dudenverlag, 1995. 5., völlig neu bearb. und erw. Aufl. 864 S.
13. Kühnhold I. Deutsche Wortbildung. Typen und Tendenzen der Gegenwartssprache. Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann, 1978. 536 S.
14. Marchand H. Die Präpartikelverben im Deutschen: echte Präfixbildungen, synthetische Präfixbildungen, pseudo-präfixale Bildungen. *Studies in Syntax and Word-Formation.* München: Wilhelm Fink Verlag, 1972. S. 423- 439.
15. Mater E. Deutsche Verben. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1966. Bd. 1-10. 290 S.
16. Paul H. Deutsches Wörterbuch. 9. Aufl. Tübingen: Niemeyer, 1992. 1130 S.
17. Willmanns W. Deutsche Grammatik. Gotisch, Alt-, Mittel- und Neuhochdeutsch. Straßburg: Verlag von Karl J. Trübner, 1899. S. 115-175.

Отримано: 2 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: valerymykhaylenko@i.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-64-67

Valery Mykhaylenko. Correlation of linguistic and cultural in the gender shift of the noun. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 64–67.

УДК: 811.111

Valery Mykhaylenko,
Doctor of Philology, professor
King Danylo University, Ivano-Frankivsk,

CORRELATION OF LINGUISTIC AND CULTURAL IN THE GENDER SHIFT OF THE NOUN

The objective of the present article is twofold, first, I intend to illustrate the tendences of expanding the feminine forms of agent-meaning nouns (Mykhaylenko, 2015) in the Ukrainian language due to the split of the masculine or common gender form and, second, I plan to hightlight the models of translation of Ukrainian feminine agent nouns into English. My hypothesis lies in the following: in translating the Ukrainian agentive nouns the change of feminine into masculine occurs and in case of translating English agentive nouns of the masculine (common) gender into Ukrainian the process of 'domestication occurs that will be proved in the next publication. Corbett(1991)acknowledges that grammatical gender is a multilevel phenomenon – morphological, semantic (overt and covert), and syntactical. It becomes obvious, particularly, in gender assignment to human (agent) nouns, where most nouns referring to women are feminine, and those referring to men are masculine. The definition of agreement itself becomes important but, in the vast literature on gender, there seems to be no unanimous opinion on tis phenomenon and its role in defining the noun gender. Корпусний аналіз висвітлив деякі випадки використання однієї тієї ж номінації в жіночому та чоловічому роді в реченні, наприклад, міністр та міністерка, що свідчить про те, що це явище ще знаходиться в процесі стабілізації.

Key words: *masculine, feminine, agent noun, transform, agreement, translation.*

Михайленко Валерій Васильвич,
доктор філології, професор
Університет Короля Данила, Івано-Франківськ

КОРЕЛЯЦІЯ МОВНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО ПРИ ЗМІНІ РОДУ ІМЕННИКА

Мета даної статті двояка, по-перше, проілюструвати тенденції до розширення жіночої форми агентивних іменників (Михайленко, 2015) в українській мові завдяки поділу форми чоловічого (загального) роду, по-друге, вирізнити моделі перекладу українських іменників жіночого роду на англійську мову. Моя гіпотеза полягає в тому, що при перекладі агентивних іменників на англійську мову відбувається нейтралізація, при зворотньому перекладі агентивних іменників жіночого роду з англійської на українську відбуватися так зване 'одомашнення', що буде продемонстровано у подальшій публікації. Корпус фактів отримано із джерел масової інформації: українських та англійських газет, радіо та телебачення.

Ключові слова*: *чоловічий, жіночий, агентивний іменник, узгодження, переклад.

PRELIMINARIES. Gender" as an interdisciplinary concept and term that refers to the way different sexes are culturally constructed depending on the time, place and group in which women and men live [see 10, p.192], entered the field of Translation Studies as an analytical category in the late 1980s [6]. Castro says that the globalisation of culture and the internationalisation of discourses bring the societies to interacting through translation [3, p.6; see also 15, p.135]. Vermeer writes that translation involves linguistic as well as cultural phenomena and processes and therefore is a cultural as well as linguistic procedure [18, p.40]. It is important to note that this transfer implies an ideological transfer as well, if ideology is understood in its broad sense [11, p.25]. Butler stresses that there can be no theory of gender without translation and that Anglophone monolingualism too often assumes that English forms a sufficient basis for theoretical claims about gender [see 2].

The objective of this article is twofold, first, I intend to illustrate the tendences of expanding the feminine forms of agent-meaning nouns [see10, p.327-329] in the Ukrainian language due to the split of the masculine or common gender form and, second, I plan to hightlight the models of translation of Ukrainian feminine agent nouns into English.

My hypothesis lies in the following: in translating the Ukrainian agentive nouns of feminine gender into English the gender neutralization takes place, i.e, the change of femininein into masculine and in case of translating English agentive nouns of the masculine (common) gender into Ukrainian the process of 'domestication occues,' i.e the change of masculine (common), that will beproved in the next publication. The data is retrieved from mass media sources: Ukrainian and English newspapers, Radio and TV discourse.

DISCUSSION. In recent years, a considerable volume of academic literature and researches in the field of translation are being focused on the concept of gender in translation (Chamberlain, 1992, Simon 1996, von Flotow 2001, Livia, 2003, **Talbot, 2003, Golovar, 2009, Castro, 2013, Butler, 2019**). Ukrainian nouns are distinguished by gender: masculine, feminine, and neuter; therefore they can be replaced with pronouns *he, she,* or *it*, depending on their gender. Bilaniuk writes that her analysis focuses on language ideologies and attitudes, based on survey and matched-guise language attitude test data [1, p.49-50]. Naturally, gender is often thought of in terms of bipolar categories, sometimes even as mutually exclusive opposites – as in «the opposite sex»[17, p.468; Hellinger and Bussmann, 2001]. Corbett acknowledges that grammatical gender is a multilevel phenomenon – morphological, semantic (overt and covert), and syntactical. It becomes obvious, particularly, in gender assignment to human (agent) nouns, where most nouns referring to women are feminine, and those referring to men are masculine [5, p. 557]. R.Quirk et al. classify the nouns on the basis of their pronoun coreference into nine gender classes. In the personal gender class the authors specify the personadual gender nouns, which has who-he orshe pronoun corefernce, for instance, *artist, librarian*, etc. [14, p.315]. The determining criterion of gender is agreement, for example, two genders implies that there are two classes of nouns, which can be distinguished syntactically, according to the agreements they are marked with. Thus, the definition of agreement itself becomes important but, in

the vast literature on gender, there seems to be no unanimous acceptance of what agreement means [cf.5] and a bone of contention is often whether or not agreement includes the control of anaphoric pronouns by their antecedent, e.g. *the husband... he*, or in Quirk's terms "pronoun coreference

Gender in translation is an unprecedented study of panoramic feminist issues surrounding translation studies.There is a decisive impact of feminism on translation theory and therefore feminist theorists have drawn attention to the ways in which translators contribute to cultural debates as a means of literary activism [15]. The differences between source and target language may be accompanied by differences in culture and period, thus translators often work with both morphological gender and cultural gender [9, p.142]. According to Livia, "when translating from a language in which there are many linguistic gender markers into a language which has fewer, either gender information is lost, or it is overstated, overtly asserted where in the original it is more subtly presupposed [9, p. 157].

CORPUS ANALYSIS. It is generally accepted that languages can be classified according to whether they show grammatical gender or not.

Each noun is of a particular gender regardless of whether it's a living creature, a thing, or an abstract idea. Endings of nouns, which change as required by their positions in a sentence, can serve as an indicator of gender. All Ukrainian nouns have gender: masculine, feminine (becausethey refer to 'biological entities"and neuter. A number of nouns ending in a hard consonentand referring to people are ultimately borrowngsfrom Europian languages. They may be grammatically masculine, but they all express both sexes and can be called "common gender" nouns [13, p.47]. The true gender of such nouns can be decoded with the help of their aggreement (corefernce) with the following Past Sg verb form, or the personal pronoun singular he/she. In Engish many nouns that refer to people's roles and jobs can be used for either a masculine or a feminine subject, for example, cousin, teenager, friend, colleague. Common nouns refer to members of a species and don't differentiate the gender (i.e. parent, friend, client, student, etc.). Due to its dependency on societal and chronological conditions, the assignment of social gender frequently turns out to be a rather complicated part of the translation process. The following examples are intended, on the one hand, to demonstrate some ways in which translators have tried to disentangle the problems and, on the other hand, to show that the choices made imply ideological considerations as well. English has a pronominal gender system based on semantic criteria that is reflected only in personal possessive and reflexive third-person pronouns. In the following section we shall correlate to gendersystems, Ukrainian and English through comparing two modelsof translation triggers [see multilingual study: 8, p.21-22:]

(i) Ukr. Sg. Masculne. керівник from Polish *kierownik,* голова, feminine керівниця → Engl.Sg. head, Ukr.Pl. керівники, голови →Engl. Pl.heads.

1.1. *У Запоріжжі напали з ножем на керівницю громадської організації «Запорізький ромський центр «Лачо Дром»*

1.2. Belova heads Lacho Drome, a Roma center in Zaporizhia.

Ukr. *керівник/ керівниця* / управляти rendered by Engl. *head/n*

(ii) Ukr. Sg. Masculine голова, feminine голова, керівниця → Eng. Sg. Masculine.(common) head; Ukr. Pl. голови/керівники → Engl. Pl. heads

2.1. *Голові Херсонської обласної ради Владиславу Мангеру оголосили підозру в організації вбивства активістки і чиновниці Катерини Гандзюк.*

2.2. *Head of Kherson Oblast council named as suspect in murder of activist Gandziuk.*

Ukr. *голова* (*керівник установи, об'єднання, товариства, організації та їх відділів*) is rendered by its corresponding noun *head* (Webster: *director, leader*). Here we can find the Ukrainian noun *голова* which gender is either masculine, or feminine are differented by the theiraggreement with the proper names, though the masculine gende was preferred [see,12, p.305-306].

(iii) Ukr. Sg. Masculine *активіст* (probably from Swedish in the1920s), feminine активістка → Engl.Sg. activist, Ukr.Pl. активісти → Engl. Pl.activists

3.1. Активістка Українського культурного центру Павленко виїхала з Криму

3.2. *Kherson activist Kateryna Handziuk dies after savage acid attack.*

3.3.1 *Я вважаю себе* активістом Майдану*, і це головний вчинок, який я зробив у своєму житті*.

3.3.2. *Oleg Sentsov, Ukrainian filmmaker and activist, wins EU's Sakharov Prize*

(iv) Ukr. Sg. masculine *радник* from German Berater,feminine радниця -- Engl.(common) adviser; Ukr.Pl. радники, радниці → Engl. Pl advisers.

4.1. *До нападу активістка була радником мера міста В. Миколаєнка*

4.2. *Gandziuk … worked as an adviser to the mayor of Kherson*

4.3. Нинішня радниця міністра охорони здоров'я оновила декларацію на посаду заступниці міністра.

(v) Ukr. Sg Masculine (common) уповноважений, feminine уповноважена, омбудсмен, комісар, Engl.(common) commissioner (from Medieval Latin *commissionarius*), Engl. Sg. Commissioner, ombudsman (from Swedish), Ukr.Pl. уповноважені, омбудсмени, комісари → Engl.Pl. Ombudsmen, commissioners

5.1. ВР України з прав людини Людмила Денісова звернулась до російського омбудсмена Тетяни Москалькової.

In this case *уповноважений* reveals the masculine genderwhich does not aggree with the fiminine gender of the proper name *Людмила Денісова.*

5.2. Liudmyla Denisova, the Ukrainian parliament's commissioner for human rights, wrote in 2018 after more than 110 Ukrainians were imprisoned in Greece on charges of smuggling migrants.

5.3.1.Український омбудсмен Людмила Денісова звернулася до керівництва Морського центру порятунку та координації

5.3.2. Ukraine's Ombudsman Lyudmyla Denisova and European External Action Service officials discussed the release of Ukrainian political prisoners and prisoners of war from Russian captivity.

In illustration (5.1.) the masculine gender *уповноважений* does not aggree with the proper noun *Людмила Денісова,*likewise the gender of *омбудсмен* does not aggree with the proper name *Тетяни Москалькової.* There is one more finding in the Ukrainian language – the agent nouns borrinowed from other European languages retain their masculine (common) gender in Ukrainian.

(vi) Ukr. Sg. Masculine (common) директор (from Anglo-French

directour, French *directeur*, agent noun from Latin *dirigere*), feminine директорка or директор → Engl.Sg. (common) director, Ukr.Pl. директори→ Engl. Pl.directors.

6.1 Світовий конґрес українців (СКУ) після тривалого глобального конкурсу призначив Марію Купріянову виконавчим директором.

6.2. Ukrainian World Congress (UWC) has appointed Mariia Kupriianova as its Executive Director, according to the UWC website.

6.3. «Коли я прийшла сюди працювати, сказала колегам: «Я не хочу, щоб дітей тут вчили так, як мене», – зустрічає нас Ірина Хміль, директорка End

The word schoolmaster, or simply master, formerly referred to a male school teacher. NOTE: Ukr директор школи is rendered as a headmaster or a school master (British English) and principal (American English).

The term *директор* (mascular or common) which can agreewith masculine and feminine proper names. But the term директорка is feminine due to the feminine suffix –ка and the Past form of the verbs: прийшла, сказала.

The Ukrainian terms директор, директорка (company, enterprise, institution, etc.)can be rendered in English as manager or C.E.O., for instance:

6.4.1. Це все інвестиційні кредити, тобто позики на купівлю виробничого обладнання, – розповідає директорка компанії Роксолана Вакуленко

6.4.2. Michelle Nitchie became head of Design and Development in the summer of 2009 after her previous work as a Project Manager.

In (6.4.2.) the term *manager* can be rendered as *директорка* or *очильниця.*

(vii) Ukr. Sg. Masculine (common) *міністер* (from Old French *menistre* «servant, administrator, etc,” 12c.), Sg.feminine міністер, міністерка → Engl. Sg. minister, Ukr. Pl. міністри → Engl. Pl. ministers.

7.1. Оксана Маркарова –від серпня вже міністерка фінансів в уряді під керівництвом Олексія Гончарука.

7.1.1. Гість програми «Ваша Свобода»: міністр фінансів України Оксана Маркарова.

7.2.1. Ukrainian finance minister: Gambling revenues may reach 5-9 bln

7.2.2.Minister of Finance Oksana Markarova presented the draft Law of Ukraine “On the State Budget of Ukraine for 2020”.

7.3.1. Працівники міністерства охорони здоров’я України заявляють про загрозу зриву медичної реформи та політичний тиск від команди нової міністерки Зоряни Скалецької.

7.3.2. Ukrainian Health Minister says she is convinced that there were «misunderstandings» within her Ministry as the inconsistency in its structure «delays the solution of numerous issues,» although certain progress is being seen.

In English the gender of *minister* can be decoded from its aggreement with the proper name. In Ukrainian there is an additional gender marker -- the Past sg verb form of thepredicate.And the feminine suffix –ка becomes popular in mass media

(viii) Ukr. Sg. Masculine журналіст (from French *journaliste* (see journal (n.) + -ist)., Sg. feminine журналістка, Engl.Sg. journalist; Pl. Ukr журналісти → Engl.Pl. journalists

8.1. Переможницею конкурсу на посаду прес-секретаря Президента Володимира Зеленського стала журналістка Юлія Мендель.

8.2. Journalist Yulia Mendel became the winner of the competition for the position of the Press Secretary of President of Ukraine.

The feminine журналістка has become a regular nomination.

(ix). Ukr. Sg. Masculine (common) мер (from Old French *maire* «head of a city or town government» (13c.), originally «greater, superior» (adj.), from Latin *maior, major*, comparative of *magnus* «great, large, big» (of size), «abundant» (of quantity), «great, considerable» (of value), «strong, powerful» (of force); of persons, «elder, aged,» also, figuratively, «great, mighty, grand, important,» from PIE **mag-no-*, from root *meg- «great»), Sg.,feminine мер → Engl mayor; Ukr. Pl. мери → Engl.Pl. mayors.

9.1. Україна має виплатити колишньому меру Слов’янська Донецької області Нелі Штепі 3 600 євро компенсації.

9.2.The European Court of Human Rights (ECHR) has ordered Ukraine to pay former Sloviansk Mayor Nelia Shtepa EUR 3,600.

The borrowing *mayo*r is used in the common gender of the Source and Target

Languages and the gender is ctualized due to theaa ggreement.

(x) Uk. Sg. Masculine (common)художник митець,Sg.,feminine хуложниця місткиня → Engl.Sg. artist (from Middle French *artiste* (14c.), from Italian *artista*, from Medieval Latin *artista*, from Latin *ars*0 Ukr.Pl. художники, художниці, митці, мисткині → Engl.Pl. Ukr. artists.

10.1. Ольга Кондрацька – сучасна художниця, член Американського інституту

Експозиція становитиме своєрідну лабораторію мисткині, в якій поруч із закінченими роботами

10.2.Exhibition of contemporary artist Olga Kondratska opens at Ukrinform

10.3. Найвідоміший український художник Іван Марчук відкрив у київському мистецькому просторі ARTAREA свою виставку *Секрети геніальност.і*

10.3.1.World-renowned Ukrainian artist Ivan Marchuk has opened his exhibition Secrets of Genius at the ARTAREA art space in Kyiv

The feminine мисткиня (cf masculine митець/мистець) becomes also popular in the contemporary Ukrainian mass media.

The list of Ukrainian agent nouns which add the feminine suffixes (є -к-, -иц-, -ин-, -ес-) can be continued, some of them are used regularly in the Western parts of Ukraine, like *плавчиня, майстриня* and others due to the mass media become frequent (*очільниця*, *речниця, депутатка, модераторка*) in most of the country. We have demonstrated the patterns of translating Ukrainian feminine agent nouns into English which prove the thesis that translation synthesizes linguistics and culture [cf.16, p.79-80]. And the choice of the language unit much depends upon the translator/interpreter who can either show the changes in the language reflecting the changes in the society, or avoid them following the older forms [see 4]. But we do not introduce so-called stereotypes, because the language is in a constant flow as well as the society [see 17, p.472]. We hope that we have met Livia’s challenge who says that “if the languages encode gender in very different ways, translators need to devise a system to encompass the differences” [9, p.154]. The translator/interpreter as yin-yang’is a linguist and a cultural guide.

FINDINGS AND PERSPECTIVES. The investigation of the gender transformation of Ukrainian agent-meaning nouns in Mass Media Discourse reveals that the English translator does not take into consideration the Ukrainian culture and the present day social changes in the country which are mirrored in the language and namely in the gender system. When we translate we should keep in mind that in translation/interpreting linguistics and culture are closely related. No doubt, the reader/listener is the ultimate appraiser of the Target Text. And the text must not be either domesticised or foregnised. In both cases the text misses the cultural component of the Source language. As a perspective of our further reseach we plan to have a field study of penetrating feminitives which may substitute masculine correspondences into other registers of discourse. Primarily, I must embark on the semantic classification of Ukrainian agentive nouns which are differentiated into masculine and feminine genders.

References:

1. Bilaniuk Laada. Gender, language attitudes, and language status in Ukraine. *Language in Society*. 2003. Vol.32. No.1. P. 47-78
2. Butler Judith. Gender in Translation: Beyond Monolingualism. *PHILOSOPHIA.* 2019.Vol. 9. No 1. P. 1-25.
3. Castro Olga. Introduction: Gender, language and translation at the crossroads of discipline. *G&L*. 2013 Vol 7. No1. P.5–12.
4. Chamberlain Lori. *Gender and the metaphorics of translation.* / Ed. L. Venuti Rethinidng Translation: Discourse, Subjectivity, Ideology. London and New York: Routledge,1992. P. 57-74.
5. Corbett G. *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press,1991. 363p.
6. Flotow Luise von. Translation and gender. Translating in the era of feminism. Manchester and Ottava: Saint Jerome Publishing and Ottawa UP, 1997. 114 p.
7. Golovar Ebrahim The Effect of the translator's gender on translation evaluation. *Translation Journal.* 2009. Vol.13. No2. Online.
8. Hellinger Marlis, Bussmann Hadumod (eds.). Introduction to 'Gender across languages. *The linguistic representation of women and men* (3 vols.) Amsterdam / Philadelphia, 2001-2003. Vol. 1. P. 1-25.
9. Livia Anna. One man in two is a woman: Linguistic approaches to gender in literary texts. Linguistic approaches to gender / Ed. Janet Holmes and Miriam
10. Mykhaylenko Valery V. Glossary of linguistics and translation studies: English-Ukrainian. Chernivtsi: Tehnodruk, 2015. 555p.
11. Nissen Uwe Kjær. Aspects of translating gender. *Linguistics online*. 2002.Vol.11. No2. P.25-37.
12. Pavlychko Solomea. Feminism in post-communist Ukrainian society / Ed. R. Marsh. *Women in Russia and Ukraine*. Cambridge: CUP, 1996. P. 305–314.
13. Press Ian, Pugh Stefan. Ukrainian: A Comprehensive grammar. London, New York: Routledge, 2015. 336 p.
14. Quirk Randolph et al. Comprehensive grammar of the English language. Harlow: Longman, 2000. 1779 p.
15. Simon Sherry. Gender in translation. New York: Routledge, 1996. x,195p.
16. Snell-Hornby Mary. Linguistic transcoding or cultural transfer? A critique of translation theory in Germany / Ed. Susan Bassnett, André Lefevere.*Translation, history and culture.* London: 1990. P. 79-86.
17. Talbot M. Gender stereotypes: Reproduction and challenge / Ed. J. Holmes and M. Meyerhoff. *Handbook of Language and Gender*. Oxford: Blackwell Publ., 2003. P.468-86.
18. Vermeer Hans. Is translation a linguistic or a cultural process? *Itha do.Desterro.* 1992.Vol. 28. P. 37-49.

Отримано: 28 листопада 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: n.o.moiseeva.kpi@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-68-70

Моісєєва Н. О. Семантичні особливості прогресивних конструкцій в сучасній німецькій мові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 68–70.

УДК: 811.11-112: 81'37

Моісєєва Наталія Олегівна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОГРЕСИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено дослідженню синтаксичних можливостей вираження аспекта прогресивності в сучасній німецькій мові. Авторка аналізує найбільш поширені на сьогоднішній день конструкції поєднання прийменників (та артиклів) am, beim, im, а також dabei з субстантивованими інфінітивами, які не лише називають дії, яку виконує агенс, але й акцентують увагу на її тривалості у часовому просторі. Крім того, об'єктом наукового інтересу виступає також форма так званого абзентиву – альтернативної прогресивної структури, яка поряд з інформацією про тривалість дії, також імплікує локативний компонент значення, який вказує на відсутність суб'єкта дії. Також у статті наводиться класифікація семантичних класів дієслів, що беруть участь в утворенні прогресивних форм, за критеріями «тривалість», «динамічність», «граничність», які мають вирішальне значення у визначенні «прогресивного потенціалу» дієслова та його сполучуваності з відповідними прийменниками. Результатом чого є подальше висвітлення чотирьох класів дієслів: activities, accomplishments, achievements, states. У дослідженні авторка також проводить порівняльний аналіз зазначених вище конструкцій на предмет можливості утворення ними граматичних форм пасивного стану, наказового способу, а також вживання з додатками різних відмінків, агентивними та неагентивними суб'єктами дії.

Ключові слова: *аспект, категорія виду, німецька мова, прогресив, прогресивні конструкції.*

Nataliia Moisieieva,
PhD, Associate Professor at the department of Theory, Practice and Translation of German language
National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

SEMANTIC PECULIARITIES OF PROGRESSIVE STRUCTURES IN MODERN GERMAN LANGUAGE

The article deals with the syntactic possibilities of expressing the aspect of progressivity in modern German. The author analyzes the most common constructions of the prepositions (and articles) am, beim, im, as well as dabei with substantivized infinitives, which not only denominate the action performed by the agent but also emphasize its duration in temporal space. In addition, the object of scientific interest is also the form of the so-called absentive, an alternative progressive structure, which, in addition to information about duration, also implicates a locative component of themeaning, that indicates the absence of the subject in the moment. The article also describes the classification of semantic classes of verbs involved in the formation of progressive forms by the criteria «durative», «dynamic», «telic», which are crucial in determining the «progressive potential» of the verb and its co-occurrence with the corresponding prepositions. The result is a further consideration of the four verbs classes: activities, accomplishments, achievements, states. In the study, the author also performs a comparative analysis of the listed above constructions, in particular for their potential capability to bild grammatical forms of the passive voice and imperatives, as well as the use of different objects, agentive and non-agentive subjects of action.

Key words: *aspect, grammatical aspect, German, progressive, progressive constructions.*

Німецька мова, як і будь-яка мова світу, перебуває у безперервному розвитку, адаптується відповідно до вимог часу та актуальних потреб мовців. Саме так виникають нові граматичні можливості вираження певних змістів, що зазвичай спочатку відбувається на рівні розмовної мови. Категорія виду й зокрема аспект прогресивності дії притаманні багатьом мовам світу. Однак у німецькій мові конвенційні граматики обережні щодо термінологічного визначення «прогресивного», тому що всі вони написані відповідно до нормативного мовного стандарту, що виключає розмовні форми з «правильного» лінгвістичного вживання. Проте, в словниках та інших довідкових джерелах вже зустрічаються подібні варіанти, наприклад, «*Er ist am Schreiben*» з поміткою «*Verlaufsform*». Отже, це мовне явище неможливо ігнорувати, але його граматичний статус вимагає розгляду і детального аналізу [3, с. 2].

Питанням теоретичного осмислення та систематизації прогресивних конструкцій, а саме конструкцій з субстантивованим інфінітивом, які поступово витісняють з ужитку форму дієприкметників недоконаного виду, почали займатись відносно недавно – з 2000 року, що свідчить про новизну не лише нашої наукової розвідки, але й про об'єкт дослідження в цілому. Проблема прогресивного аспектуального значення в німецькій мові представлена переважним чином в працях таких зарубіжних вчених як Гельмут Глюк, Каспер Гроот, Олаф Краузе, Карен Х. Еберт та ін. Однак через не одностайність дослідників у своїх класифікаціях, а також швидкий розвиток і дедалі активніше вживання прогресивних форм, це питання залишається актуальним і потребує подальшої систематизації і глибшого аналізу, зокрема семантичної диференціації значень.

В енциклопедичних джерелах наводиться наступне визначення для форм прогресії: *(Sprachwissenschaft) (besonders in der englischen Sprache übliche) Form des Verbs, die angibt, dass eine Handlung, ein Geschehen gerade abläuft* [1]. Проводячи вже традиційно паралелі з англійською мовою, в якій для вираження тривалості дії використовують морфологічні засоби, зокрема суфікс -ing, в німецькій мові все не так однозначно, і доводиться вдаватися до інших можливостей. Під «прогресивністю» деякі дослідники (Glück [4], Rödel [8], Zifonun [10]) розуміють, наприклад, тільки форму, утворену за допомогою *am*, а інші засоби вираження тривалої дії називають «конкурентними формами». Є й такі, хто поряд з *am*, прогресивними також вважає структури з *beim*, а також деякі інші форми [3, с. 16].

Самим очевидним видається визначення прогресива через його смислове навантаження – опис дії або події в процесі. У цьому сенсі прогресивний аспект синтаксично виражається наступними конструкціями [6, с. 51]:

1) *am + V Inf + Form von sein* (*Er ist am Telefonieren*);

2) *beim + V Inf + Form von sein* (*Er ist beim Telefonieren*);

3*) dabei + Form von sein + zu-Inf* (*Er ist dabei, den Plan zu entwerfen*);

4) *im + V Inf + Form von sein* (*Die Temperaturen sind im Sinken*) [2, с. 48].

В певному розумінні підсилювачами в німецьких реченнях з вище переліченими конструкціями виступають такі лексичні маркери прогресивності, як *gerade*, *eben*, *noch*, *nun*, *jetzt* [3, с. 16].

Крім наведених прийменникових конструкцій, для опису тривалих подій, дій і процесів також виділяють так звану форму абзентива (Absentiv), яка вперше згадується в спеціальній літературі в 2000 році, і яка використовується для тих випадків, коли дійова особа відсутня в момент обговорення, а виражена інфінітивом дія вказує на причину її відсутності [5, с. 16]. Фомула утворення абзентива – *Form von sein + V Inf* (*Am Nachmittag war er noch Arbeiten*)

Однак питання про можливість віднесення абзентивних структур до категорії прогресивності на сьогоднішній день дискусійне.

Проблема полягає саме в локативному компоненті значення, який в конструкціях з абзентивом імплікує інформацію про те, що суб'єкт дії є відсутнім, сама ж конструкція відповідає на питання «Де X?» [5, с. 701]:

Herr Breuer, als ich bei Ihnen anrief, sagte mir Ihre Frau, Sie wären Tennisspielen [7, с. 26].

Наведений приклад хоча і має на увазі певну тривалість дії, проте в першу чергу дає інформацію про те, де на цей момент (не) знаходиться особа, а не про те, що вона робить в момент висловлювання.

Тому в деяких класифікаціях при характеристиці абзентива поряд з традиційним аспектом значення «бути залученим до певної діяльністі», також відзначають «перебувати в звичному місці діяльності» [3, с. 40].

Аналізуючи численні автентичні приклади, вчені прийшли до висновку, що конструкція *am + V Inf + Form von sein* – це не регіональний варіант, обмежений розмовною мовою або ж неформальними контекстами, а повноцінне мовне явище, яке частково увійшло і в письмову мову, хоча і зустрічається там досить рідко. Натомість конструкції з *beim* і *dabei* на сьогоднішній день мають обмежену сферу використання [2, с. 43-49]. Більш того, детальне вивчення окремих парадигм вказує на той факт, що прогресивна конструкція з *am* є найбільш граматикалізованою, вживається в усіх особах і числах, а також майже у всіх тимчасових формах, за винятком форм перфекта, смислове навантаження якого лише умовно поєднується з прогресивністю: *Ich bin den ganzen Tag am Backen gewesen* [3, с. 18-19].

В цілому конструкція *am + V Inf + Form von sein* може слугувати вираженню наступних значень [5, с. 72, 74]:

1) незавершеність дії: *Du bist nicht am Film gucken? Der läuft doch gerade*

2) другорядні фонові події: *Als das Ehepaar vor kurzem mit seiner dreijährigen Tochter in das Haus einzog, waren die Handwerker noch am arbeiten.*

3) ітеративність (повторення): *Ich liebe den Kontakt mit Menschen, bin immer stets Leuten am Helfen und es macht mir einfach Spaß.*

4) співвіднесеність з майбутнім: *Bin auch grad am Bike kaufen und wollte von den Spezialisten hier wissen, was sich da mit der Lackgeschichte bei Lapierre tut.*

5) звичність певної дії (нерідко в поєднанні з *nur* або *immer*), часто з оцінним компонентом значення [7, с. 149, 241]*: Du bist immer nur am Arbeiten und hast nie Zeit für mich.*

Конструкція *beim + V Inf + Form von sein* частково еквівалентна конструкції з *am*, в зв'язку з чим вони не взаємозамінні, оскільки перша може використовуватися лише у реченнях з агентивними суб'єктами. Тобто її використання з пасивними і імперативними формами неможливо, а використання декількох часів у висловленні буде звучати незвично:

1) *Die Spielgeräte sind geliefert, wir sind beim Aufbauen!*

2) *Hallo, ich bin gerade beim Kaufen eines neuen Autos und habe den Prius im Auge* [3, с. 33].

Прогресивна форма з прийменником *im* подібна до конструкції з *am*, якщо ж порівнювати її з конструкцією *beim + V Inf + Form von sein*, то слід зазначити, що вони виключають одна одну [2, с. 48]. Конструкцяія *im + V Inf + Form von sein* не може брати участь в утворенні пасивних і імперативних форм. Однак через використання неагентивних дієслів у своїй структурі за своїм значенням вона близька з конструкцій пасивного стану і може розглядатися як їх альтернативна форма [3, с. 38-39].

Прогресивна конструкція *dabei + Form von sein + zu-Inf* легко поєднуються з прямими додатками, а також додатками в давальному відмінку:

1. Sie ist dabei, die Zeitung zu lesen.

2. Eine Schwester war gerade dabei, ihr zu helfen, sich für das Frühstück aufzusetzen.

Утворення наказового способу, проте, традиційно неможливе [3, с. 39-41]. Що стосується використання зазначеної конструкції у пасивному стані, то з цього приводу існують суперечливі думки. Деякі дослідники наполягають на тому, що це неможливо [6], інші ж згадують у своїх роботах тисячі прикладів, джерелами яких, серед іншого, є авторитетні видання (наприклад, видавництва de Gruyter), а також інтернент-ресурс спільноти «Німецька мова» (Verein Deutsche Sprache, VDS) [6]:

1. Ein Land, welches seine Volkslieder vergisst, ist dabei, vergessen zu werden.

2. Die Bezeichnung «dunkles Jahrhundert» oder auch «dunkle Jahrhunderte», wie es oft mit übertriebenem Pessimismus heißt, ist dabei, unbewertet zu werden, und wird vielleicht langsam aus dem Sprachgebrauch verschwinden.

Якщо проаналізувати часові форми, в яких вживаються прогресивні конструкції, то можна побачити реалізацію майже всіх граматичних часів (Präsens, Präteritum, Perfekt, Futur I, Plusquamperfekt, Futur II) окрім Perfekt II (z.B. *Sie hat gelesen gehabt*) та Plusquamperfekt II (z. B. *Sie hatte gelesen gehabt*), прогресив яких абсолютно неможливий.

В рамках нашого дослідження ми вважаємо за доцільне проаналізувати також семантичні класи дієслів, які беруть участь в утворенні прогресивних форм, і визначають зміст висловлення в цілому. Виходячи з критеріїв [+ / – тривалість],

[+ / – динамічність], [+ / – граничність] виділяють 4 семантичних класи дієслів: дії (activities), виконання (accomplishments), досягнення (achievements), стану (states) [3, с. 69].

Відповідно до вище наведених критеріїв дієслова дії (activities) характеризуються наявністю характеристик [+ тривалість], [+ динамічність], [- граничність] і несуть в собі яскраво виражений аспект прогресивності: *schreiben, arbeiten, essen, kochen, tanzen* тощо. Варто зазначити, що дієслова цього класу легко утворюють конструкції з *am* і *beim,* комбінації з *dabei* проте не можливі:

a) *Er ist am Schreiben / Arbeiten / Essen / Kochen / Tanzen*.

b) *Er ist beim Schreiben / Arbeiten / Essen / Kochen / Tanzen*.

c) *Er ist dabei, zu schreiben / arbeiten / essen / kochen / tanzen* [6, с. 62].

Дієсловам виконання (accomplishments) притаманні такі ознаки: [+ тривалість], [+ динамічність], [+ граничність]. Вони утворюють всі основні форми прогресивності:

a) *Er ist am Kaffeekochen*.

b) *Er ist beim Kaffeekochen.*

c) *Er ist dabei, Kaffee zu kochen* [6, с. 65].

Дієслова досягнення (achievements) виявляють відповідність таким критеріям, як [-тривалість], [+ динамічність], [+ граничність], і вказують на те, що процес ще не до кінця завершений*: Ich bin am verdursten und nehme mir eine Bionade aus dem Kühlschrank* [3, с. 70].

Дієслова стану (states) або статичні дієслова відповідають ознакам [+ тривалість], [- динамічність], [-граничність], і вказують на певний стан, а не дію чи процес. У зв'язку з цим логічним видається той факт, що вони не можуть вживатися для вираження прогресивності. В межах цієї групи дієслів виділяють подальші 4 підкласи, пов'язаних між собою ієрархічними відносинами [9]:

1. Так звані дієслова спокою, які все ще відносно часто поєднуються з прогресивною формою, наприклад, дієслова положення *sitzen, stehen, liegen*, а також дієслово *schlafen.*

2. Дієслова чуттєвого сприйняття (наприклад, *fühlen, hören, sehen, riechen*) і емоцій (наприклад, *hassen, hoffen, lieben)*, для яких форми прогресивності припустимі лише за певних умов і диктуються різними варіантами інтерпретації. Такі приклади можна зустріти, якщо дієслова в реченні виражають не статичний стан як такий, а швидше розуміються як вид діяльності (наприклад, *Sie ist (gerade) dabei, Musik zu hören*) [6, с. 68].

3. Дієслова ментальних станів і інтелектуальних зав'язків типу *glauben, meinen, denken, verstehen*, досить рідко зустрічаються в прогресивних формах.

4. Так звані «співвідношення», тобто такі дієслова, як *enthalten, bestehen (aus), besitzen, beherrschen, gehören (zu), anhängen (von)*, практично ніколи не виражають тривалість.

В результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що незважаючи на відсутність категорії виду як такої, в німецькій мові на сьогоднішній день вже чітко ідентифікується низка форм для вираження тривалості і граничності дії, що мають певні семантичні та граматичні особливості. Перспективу подальших досліджень, на нашу думку, становить аналіз поширеності і частоти використання форм прогресива, який дозволить оцінити перспективи отримання нормативного статусу прогресивними конструкціями

Література:

1. Duden Online-Wörterbuch. URL: http://www.duden.de/rechtschreibung/Verlaufsform

2. Ebert Karen H. Progressive aspect in German and Dutch. *Interdisciplinary Journal for Germanic Linguistics and Semiotic Analysis*. 1996. № 11. S. 41-62.

3. Gargyan Gabriella. Der am-Progressiv im heutigen Deutsch. Neue Erkenntnisse mit besonderer Hinsicht auf die Sprachgeschichte, die Aspektualität un den kontrastiven Vergleich mit dem Ungarischen: Doktorarbeit. … Ph.D. : 1995-2003. Szeged, 2010. – 288 S. – Bibliogr. : S. 188-197.

4. Glück Helmut. Die Verlaufsform in den germanischen Sprachen, besonders im Deutschen. *Thielemann*, K. Welke(Hg.): Valenztheorie – Einsichten und Ausblicke. Münster: Nodus Publikationen, 2001. S. 81- 96.

5. Groot Casper de. The absentive. *Dahl, Östen (Hrsg.): Tense and Aspect in the Languages of Europe*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter, 2000. S. 693-719.

6. Krause Olaf. Progressiv-Konstruktionen im Deutschen im Vergleich mit dem Niederländischen, Englischen und Italienischen. *Sprachtypologie und Universalienforschung.* Volume 50, Issue1. Berlin, 1997. S. 48-82.

7. Krause Olaf. Progressiv im Deutschen. Eine empirische Untersuchung im Kontrast mit Niederländisch und Englisch. Niemeyer, Tübingen 2002. 255 S. ISBN 3-484-30462-6.

8. Rödel Michael. Grammatikalisierung und die Folgen: Der Infinitiv in der deutschen Verlaufsform. *Muttersprache*. 2002. № 2. S. 138-151.

9. Schopf Alfred. Die sogenannten Verben ohne Verlaufsform im Englischen. *Linguistische Berichte*. 1969. Heft 4. S. 28-42.

10. Zifonun Gisela, Hoffmann Ludger, Strecker Bruno. Grammatik der deutschen Sprache: Dokumentation der grammatischen Strukturen. Berlin, New York : Bd. 3., 1997. – 2659 S

Отримано: 4 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: a.pichakhchy@mdu.in.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-71-73

Пічахчи О. В. Роль мовної економії в словотворенні новогрецької мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 71–73.

УДК: 811.14'06'373.611(045)

Пічахчи Олена Володимирівна,
старший викладач кафедри грецької філології та перекладу
Маріупольський державний університет

РОЛЬ МОВНОЇ ЕКОНОМІЇ В СЛОВОТВОРЕННІ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено дослідженню проблем, причин та принципів мовної економії, їх впливу на процеси творення слів новогрецької мови, оцінюванню та формулюванню твердження стосовно впливу користування засобами економії мовних зусиль на систему новогрецької мови на матеріалі мовних праць провідних грецьких. Актуальність проблеми зумовлена загальною тенденцією сучасних лінгвістичних досліджень до аналізу сучасного стану фонетичної, граматичної, лексичної та синтаксичної підсистем мови в сукупності всіх її складників. Розкриття сутності та виявлення закономірностей та суперечливих питань стрімкого розвитку мови взагалі, новогрецької мови зокрема, визначено необхідністю систематизації та узагальнення основних принципів економії мовних зусиль що впливає на словотворення грецької мови. Найчастіше мовна економія проявляє себе у словотворенні лексичного складу новогрецької мови використанням скорочень, усічених форм та зрощень, що визначає подальші перспективи дослідження саме системи грецької мови саме у лексикологічному аспекті.

Ключові слова: *мовна економія, економія мовних зусиль, засоби мовної економії, новогрецька мова, словотворення грецької мови.*

Olena Pichakhchy,
Mariupol State University

THE ROLE OF LINGUISTIC ECONOMY IN WORD FORMATION OF MODERN GREEK

The article is devoted to the study of problems, causes and principles of linguistic economy, its influence on the processes of word formation of Modern Greek, evaluation and formulation of the statement regarding the influence of using the means of economy of linguistic efforts on the system of Modern Greek based on the material of linguistic works of the leading Greek authors. The relevance of the problem is due to the general tendency of modern linguistic studies to analyze the current state of phonetic, grammatical, lexical and syntactic subsystems of the language in the entirety of all its components. Disclosure of the essence and identification of patterns and contradictory issues of rapid development of the language in general, Modern Greek in particular is determined by the need to systematize and summarize the basic principles of economy of linguistic efforts that affect the word formation of the Greek language. The use of linguistic economy is regarded at all levels of the Modern Greek language is confirmed, which demonstrates a general tendency towards the universalization and simplification of the Greek language system. Most frequently, linguistic economy manifest itself in the word-formation of the lexical composition of the Modern Greek language by the use of abbreviations, truncated forms and fusion, which determines the further prospects for the study of the Greek language system precisely in the lexical aspect.

Key words: *linguistic economy, economy of linguistic effort, means of linguistic economy, Modern Greek language, word formation of the Greek language.*

Мова, як специфічний код спілкування членів суспільства, постійно змінюється, відповідаючи актуальним потребам як окремої людини, так і соціуму в цілому. Оцінюванню та особливо інтерпретації змін відповідно до різних факторів, які викликають чи впливають на мову під час її практичного застосування – саме цим **проблемним питанням** присвячено дослідження останніх років.

Мовні зміни грецької мови відзначено кількома етапами: у минулому вони ототожнювались із занепадом, за певних умов з прогресом мови, навіть із модою. Однак останні систематичні дослідження як історичної лінгвістики, так і багатьох інших суміжних дисциплін (типологія, соціолінгвістика тощо) дозволяють стверджувати, що зміни у мові, зокрема новогрецької, є суто творчим процесом [10, с. 174].

У всіх явищах мовної зміни, чи то нова фонетична форма, чи то зміна форми чи значення слів, утворюються нові елементи, а також і структури словосполучень та речень з метою відтворення нових ідей та концепцій або асимілювання та адаптації іншомовних запозичень потрібне специфічне кодування мови, незалежно від ступеня свідомої або несвідомої участі у зазначених процесах носія мови. [10, с. 175].

Одним із потужних стимулів, що викликають мовні зміни є тенденція, що отримала назву «мовної економії» (О. Еспер-сен) або «закону економії мовних зусиль» (А. Мартіне), оскільки лаконічність мови цінувалась ще з часів Давньої Греції, та давньогрецькі оратори приділяли багато уваги стислості, зрозумілості та раціональності добору мовних засобів і викладу інформації. Швидкий розвиток інформаційних технологій, зміни у соціальній та інших сферах суспільства обумовлюють прискорений темп життя сучасної людини, що безпосередньо відбиваються на мові [1, с. 139], саме цим визначається **актуальність** даного дослідження, а саме: вивченням причин, принципів та засобів мовної економії, у нашому випадку, новогрецької мови.

Осмислення проблем, пов'язаних із застосуванням принципів мовної економії на прикладі дослідження новогрецької як іноземної мови потребує **вирішення наукових та практичних завдань**:

– економія зусиль у мові та мовленні має універсальний характер, тобто застосовується на всіх рівнях мовної системи та вимагає додаткових знань культурологічного, соціокультурного, мовознавчого характеру від людини, яка, наприклад, на-

магається опанувати окрему іноземну мову (новогрецьку), тому потрібна постійна систематизація та оновлення принципів «економії мовних зусиль»;

– рівень (усвідомленого чи несвідомого) залучення мовця через розуміння засобів мовної економії до відбору та творення власних мовленнєвих структур у разі мовних змін, викликаних зіткненням двох, або навіть трьох мовних систем (наприклад, новогрецької – української – англійської) під час вивчення новогрецької мови, призводить до суб'єктивізації засобів мовної економії більш сучасних, або більш прозорих та виразних, що є продуктом творчого процесу на різних рівнях мови, наприклад, поява нових слів, новоутворень, засновані на існуючих елементах, але на інших рівнях з новими структурами, нових вживань з скороченням, усіченням конструкцій, замінами і навіть скасуванням використання.

Тенденцію до економії мовних зусиль багато дослідників вважали найбільш рушійною силою та основною причиною розвитку мовної системи. Тому **лінгвісти** завжди **приділяли особливу увагу вивченню цього питання**, а саме О. Есперсен, А. Мартіне, Г. Фрей, І. А. Бодуен де Куртене, О.А. Потебня та інші. Наприкінці минулого століття велику кількість робіт було присвячено виявленню принципів мовної економії. Слід відмітити, що інтерес тільки посилюється, адже існує багато думок, наскільки це позитивно впливає на мовну систему взагалі, системи новогрецької мови зокрема. Вирішенням цього аспекту проблеми опікуються грецькі дослідники А. Анастасіаді-Сімеоніді, А. Хрістофіду, Х. Алексіаду, М. Тріандафілідис, Г. Бамбінйотис, А. Накас, З. Гавріліду, Д. Томбаїдис, Д. Хіла-Маркопулу та інші.

Отже, **статтю присвячено** дослідженню проблем, причин та принципів мовної економії, їхнього впливу на процеси творення слів новогрецької мови, оцінюванню та формулюванню твердження щодо впливу користування засобами економії мовних зусиль на систему новогрецької мови.

Новизна у вивчені цього проблемного питання полягає у тому, що у дослідженні зроблено спробу проаналізувати та оцінити вплив мовної економії на систему грецької мови.

Теоретичні положення економії у мові та мовленні, які безпосередньо є теоретичними засадами загального мовознавства, концентрують та застосовують такі напрями дослідження, як соціолінгвістика, психолінгвістика, прагмалінгвістика, когнітивна лінгвістика, стилістика та культура мовлення, які у сукупності об'єднує антропоцентрична спрямованість [2, с. 9]. Таким чином, вченими аналізується: взаємодія та взаємовплив суспільства та людини, її соціальні характеристики (соціолінгвістика), особливості мислення та концентрації уваги, пам'яті та обсягу знань (психолінгвістика), наміри та цілі у процесі формування думки та її висловлювання (прагмалінгвістика), досвід людини в межах стандартизації мислення та мовних засобів (когнітивна лінгвістика). Реалізація принципів мовної економії досліджується з урахуванням засад теорії функціональних стилів мови. Вживання стислих структур притаманне всім сферам спілкування людей, отже зумовлене метою передавати великий обсяг інформації мінімумом мовних засобів [2, с. 9].

Серед причин виникнення економії мовних зусиль дослідники виокремлюють екстралінгвістичні (біологічні та соціальні фактори) та лінгвістичні [2, с. 10].

Біологічними факторами лінгвісти пояснюють прагнення людини мінімізувати надмірні фізіологічні зусилля (роботу головного мозгу, пам'яті, м'язів обличчя та ін.) і направити всі сили на вербальну взаємодію з іншими представниками соціуму [7, с. 445].

Соціальними факторами лінгвісти вважають розвиток сучасних видів комунікації: спілкування у соціальних мережах, смс-комунікація, листування електронною поштою. Прагнення мовця заощадити свій час та максимально наповнити повідомлення інформацією дуже часто призводить до негативних наслідків для системи новогрецької мови. Отже мова набуває символічного характеру у прямому розумінні цього поняття [8, с. 109-112].

Постійно змінювана природа мовної системи пояснює лінгвістичні причини економії, які полягають у здатності мовного знака взаємодіяти з іншим та створювати новий елемент мовної системи з відповідними характеристиками [7, с. 450].

Оскільки принципи економії регулюють кожну функцію мови, а отже, і явища, що змінюються, тож випадки мовної економії простежуються на всіх рінях системи новогрецької мови [8, с. 224-226].

На фонетичному рівні економія відтворюється фонетичними змінами у новогрецькій мові, наприклад, злиття голосних: παλαιά – παλιά, δεκαέξι – δεκάξι; елізія: από όλους – απ'όλους, το ονειρεύτηκες – τ'ονειρεύτηκες; афересіс: εσύ είσαι – εσύ'σαι, μου έφερε – μού'φερε; сінкопа: κορυφή – κορφή, σιτάρι – στάρι; усічення голосного: φέρε το – φέρ'το, από το σπίτι – απ'το σπίτι, κόψε το – κόψ'το; усічення приголосного: το δάσκαλο, μη βιάζεσαι та інші.

На граматичному рівні відбується злиття граматичних форм, наприклад: σου το λέω – στο λέω, πες μου το – πέστο μου.

На лексичному та лексико-семантичному рівні новогрецької мови можна відділити такі випадки мовної економії, відображені у словотворчих процесах: утворення абревіатур або акронімів, що є різновидом скорочення слів (літерні (ініціальні) (Μ.Τ.Π.Υ., Κ.Ο.Κ. – Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας, Η/Υ- Ηλεκτρονικός Υπολογιστής); звукові (Ο.Τ.Ε., Κ.Τ.Ε.Λ. – Κοινό Ταμείο Εισπράξεων Λεωφορείων); складові (ΠΟΛ.ΑΝ. – ΠΟΛιτική Άνοιξη, ΚΥ.ΣΥΜ. – ΚΥβερνητικό ΣΥΜβούλιο); мішані (ΠΑ.ΣΟ.Κ, ΠΡΟ-ΠΟ – Υπουργείο ΠΡΟστασίας του ΠΟλίτη) [5]. Потреба в економії як мовних (слова, склади), так і позамовних засобів (час, простір), зручність спілкування стає причинами активного творення нових абревіатур. У мовця виникає необхідність створити певне слово (марковане, наприклад, жаргонне), яке буде запам'ятовуватися на тлі загальноприйнятих та вже унормованих слів [1, с. 246-247].

Явище полісемії також належить до економічного поповнення лексичного складу новогрецької мови. Замість створення нового слова для номінації нового поняття мовець наділяє новими характеристиками вже існуюче, тому йдеться про функціонування неосемантизмів, що захищає мову від утворення надмірної кількості лексичних одиниць [8, с. 260]. Також характерним явищем для новогрецької мови є запозичення з англійської мови, але останнім часом лінгвісти намагаються підібрати еквівалент новогрецькою (διεπαφή – interface, σύνδεσμος – link, πύλη – portal, πάροχος – provider, περιαγωγή – roaming, εικονικός, -η, -ο – virtual, ін.). В новогрецькій мові існує достатньо велика кількість ЛО з компонентом «мережа-інтернет»: δικτυο- (δικτυοτηλεφωνία, δικτυοσύσκεψη, та ін.), κυβερνο- (становить грецький відповідник основи словоскладання cyber-: κυβερνοχώρος), τηλε- (τηλεοικονομία), ιστο- (перекладений відповідник англомовного запозичення web: ιστοσελίδα), e- (найбільш поширена за вживанням складова лексичних інновацій: e-ευκαιρία, e-αγορά, e-κοινωνία) [11, с. 462-466]. Окрім

утворення композитів, новогрецькій мові притаманні слова, утворені від δίκτυο за допомогою афіксів: δικτύωση, δικτυακός, διαδίκτυο, διαδικτυακός, διαδικτύωση [11, с. 466-469].

Найпродуктивніша модель економічного дериваційного творення ЛО новогрецької мови відбувається за допомогою саме префіксоїдів (наприклад, αερο-, ανοσ-, βιο-, βιντεο-, γεω-, εθνο-(εθνικό), εμπορο-, ευρω-, ηλεκτρο-, ιστο-, μακρο-, μικρο-, μονο-, νανό-, οικο-, πολυ-, τρομο-, φιλ- та ін), що становить 68% від загальної кількості афіксальних словотворів. За допомогою суфіксоїдів утворюється 26% ЛО (-ποίση, -σμός, – ποιώ, -λογώ та ін.,), за допомогою префіксів та суфіксів – 4% і 2% відповідно.

На синтаксичному рівні новогрецька мова вирізняється стандартизацією мови відповідно до функціонального стилю використання мови та вживанням стандартних конструкцій, еліптичних речень. Наприклад, Καλημέρα!

Για που;

Ωραία, πάμε!

Βρέχει.

Засобом економії мовних зусиль є використання символів, картинок, смайлів, відповідно зміни відбуваються на лексико-синтаксичному рівні мови.

Грецькі дослідники, окрім очевидних випадків активної ролі мовців у зміні лексики, вивчаючи семантичні метаболізми, останніми роками зазначають творчу та продуктивну роль грецької мови завдяки механізму міжпредметності, як головного інтелектуального важіля смислових змін, що відбуваються на засадах принципів економії. Цей термін позначає суб'єктивні прагматичні процеси, за допомогою яких оратори втручаються у зміст слів, які вони використовують у своїх повідомленнях, щоб змусити слухача сприймати не лише інформацію, яку вони передають, а й їхні переконання, індивідуальні та соціальні, а також почуття, які вони виражають.

Основні висновки:

1. Застосування принципів економії мовних зусиль відбиває внутрішню динаміку новогрецької мови, особливо її лексикону. Це притягує новітні тенденції не тільки до процесу активного поповнення лексики грецької мови, а й розширення меж сполучуваності слів, актуалізації лексем, що перебували на периферії тощо.

2. Семантичне (або лексичне) словотворення є продуктивним способом лексикалізації та граматикалізації новогрецької мови, що служать також засобом посилення експресії лексики, розширення або звуження значення за рахунок утворюваних цим способом більш виразних лексичних одиниць – синонімів, антонімів, гіперонімів, гіпонімів та ін., що є проявом надання парадигматичних характеристик лексичним одиницям новогрецької мови.

3. Основні шляхи творення лексичних одиниць новогрецької мови – це:

– афіксальне словотворення (за допомогою афіксів та афіксоїдів), яке становить 56% від загальної кількості зафіксованих неологізмів;

– основоскладання (композити) або словоскладання (юкстапозити) (19%);

– творення абревіатур, усічених та скорочених форм (5%);

– вживання запозичень та інтернаціоналізмів здебільшого (20%) англійською мовою, рідше французькою.

4. Новотвори як результат внутрішньомовних процесів у новогрецькій мові мають більшу питому вагу, ніж нові запозичення. Вони є результатом різних способів семантичного або морфологічного словотворення. Таким чином, новогрецька мова, впроваджуючи перекладні кальки і надаючи їм перевагу, на відміну від запозиченої лексики, оновлює свій лексичний склад.

Відзначається застосування засобів мовної економії на всіх рівнях системи новогрецької мови, що підтверджує загальну тенденцію до універсалізації та спрощення мовної системи грецької мови. Найчастіше мовна економія виявляє себе у словотворенні лексичного складу новогрецької мови використанням скорочень, усічених форм та зрощень, що визначає **подальші перспективи дослідження** саме системи грецької мови у лексикологічному аспекті. Видається можливим та актуальним подальше вивчення конкретних шляхів творення лексичних одиниць (є потреба у більш детальному розгляді аналітичних способів творення лексичних одиниць, наприклад, артиклевого словотворення, які у порівнянні з синтетичними представлені не в великій кількості, але заслуговують на докладний аналіз), розробка концепцій виникнення неологізмів грецькими лінгвістами, обмежень, які вони прагнуть реалізувати, на вживання запозичень і творення грецьких відповідників запозиченій лексиці.

Література:

1. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі. К. : Видавничий дім Бураго, 2008. 336 с.

2. Зимина Л. О. Принцип экономии в современной рекламе: автореф. Диссертации на соискание уч.степени кандид.филол. наук.:спец. 10.02.01 «Русский язык». Томск, 2007. 20 с.

3. Δελτίο επιστημονικής ορολογίας και νεολογισμών: Τεύχος 6 (Με ανατύπωση τω τεύχων 1-5) / Προλ. Τ.Π. Γιοχάλας. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 1997. 744 σ.

4. Δελτίο επιστημονικής ορολογίας και νεολογισμών: Τεύχος 7 / Προλ. Τ. Π. Γιοχάλας. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 2000. 244 σ.

5. Δελτίο επιστημονικής ορολογίας και νεολογισμών: Διπλό τεύχος 9-10 / Επιμ. Α. Χριστοφίδου. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 2009. 476 σ.

6. Δελτίο επιστημονικής ορολογίας και νεολογισμών: Τεύχος 11 / Επιμ. Α. Χριστοφίδου. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 2012. 290 σ.

7. Κατσούδα Γ., Κρητικού Π. Οπτικοί συμφυρμοί. *Δελτίο επιστημονικής ορολογίας και νεολογισμών: Διπλό τεύχος 9-10*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 2009. Σ. 439–458.

8. Ξυδόπουλος Γιώργος Ι. Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού. *Λεξικολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2008. 380 σ.

9. Τομπαΐδης Δ. Λεξιλογικά της Νέας Ελληνικής. Αθήνα: Εκδόσεις Επικαιρότητα, 1998. 241 σ.

10. Χείλα-Μαρκοπούλου Δ. Γλωσσική δημιουργία και γλωσσική μεταβολή. *Δελτίο επιστημονικής ορολογίας και νεολογισμών: Διπλό τεύχος 12*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 2013. Σ. 173-197.

11. Χριστοφίδου Α. Δίκτυο-. Μια γλωσσολογική πρόταση. *Δελτίο επιστημονικής ορολογίας και νεολογισμών: Διπλό τεύχος 9-10.* Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 2009. Σ. 461-476.

Отримано: 18 листопада 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: helen.tkachyk@gmail.com

kristinanagornaoleks@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-74-78

Ткачик О. В., Нагорна Х. О. Мовно-жанрова специфіка кіносценаріїв фільмів медичної тематики: корпусний підхід. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 74–78.

УДК: 902'18(477.82)

Ткачик Олена Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Нагорна Христина Олексіївна,
студентка магістратури
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

МОВНО-ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА КІНОСЦЕНАРІЇВ ФІЛЬМІВ МЕДИЧНОЇ ТЕМАТИКИ: КОРПУСНИЙ ПІДХІД

У статті досліджено лексико-семантичні, синтаксичні та функціональні аспекти жанру кіносценаріїв. В рамках жанрових особливостей кіносценаріїв фільмів медичної тематики особливу увагу приділено функціонуванню в них медичної термінології. Серед особливостей жанру кіносценаріїв зазначено наближеність мови до розмовного стилю, насиченість діалогами, детермінологізація медичних термінів. В ході дослідження застосовано корпусний підхід, кількісний та якісний методи аналізу, створено корпус тестів кіносценаріїв фільмів медичної тематики – SOMS (Screenwriting on Medical Subject) та проаналізовано його за допомогою корпусного менеджера AntConc. Засоби корпусної лінгвістики (методи ключових слів, частотності, контекстуальний аналіз на основі конкордансу та інші) надали змогу підтвердити зазначені характеристики щодо мовно-жанрової специфіки кіносценаріїв. Результати цього дослідження я підставою для детального дослідження мови кіносценаріїв різної тематики, їх порівняльного аналізу.

Ключові слова: *жанр кіносценаріїв, медичні терміни, корпусна лінгвістика, колокати, конкорданс, статистичний, кількісний аналіз, корпус SOMS, корпусний менеджер AntConc.*

Olena Tkachyk,
Ph.D., D.Philology, Associate Professor
Khrystyna Nahorna,
Master Degree Student
National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

LANGUAGE SPECIFICITY OF SCREENWRITING ON MEDICAL SUBJECT: A CORPORA-BASED APPROACH

This article explores lexical, semantic, syntactic and functional aspects of screenwriting on medical subject. There are considered the genre features of screenwriting, functioning of medical terminology in them. A corpora-based approach, quantitative and statistical methods have been applied to confirm the hypotheses regarding the linguistic and genre specificity of screenwriting on medical subject.

As a text, screenwriting is written in the form of dialogue and tends to compression and economy. Screenwriting and its dialogue is an illusion of everyday speech, but with a clear direction and purpose.

In the course of the study, we hypothesized that language characteristics of screenwriting on medical subject are similar to informal conversational style ones. To confirm the hypotheses, a corpora of screenwriting on medical subject (SOMS) was created. Corpus SOMS consists of 101episode scripts of 5 popular american TV series on medical subject, the amount of tokens 1 155 735. Corpora-based research included using of statistical, quantitative methods; applied corpora methods, such as: keyword list, concordance, collocates, clusters/N-grams, regular expressions and the obtained results, practically confirmed previously suggested hypotheses.

Medical terminology, while functioning in screenwriting undergoes the process of determination, leaves the professional vocabulary and enters the common one. Vocabulary of screenwriting appeared to be informal, conversational. Moreover, syntax is simplified. Short simple, elipsis or complex sentences, short and universal grammatical forms, such as 'gonna, ain't', are used. The foregoing points testify such characteristics of medical screenwriting such as informality and closeness to conversational style.

The results of the study are the basis for further investigation of specificity of screenwriting genre and functioning peculiarities of medical subject within this genre. Using a comparative method, other subjects, presented in the genre of screenwriting, can be explored; common and different features can be distinguished; language specificity can be discovered.

Key words: *screenwriting, genre, medical subject, terminology, corpus linguistics, statistical, quantitative methods, corpus SOMS, corpus manager AntConc.*

Кіносценарії як тип медіатексту є жанром, що зацікавлює багатьох науковців, адже зростаюча популярність кіно і вплив медіа на сьогодення, є підставою для дослідження даного явища. Медична галузь яскраво представлена в сучасних кінематографічних зразках, що зумовлює **актуальність** дослідження жанру кіносценаріїв медичної тематики.

Тема кіносценаріїв є в доробку таких вчених як Г. Г. Слишкін, М. А. Єфремова, Д. Ларош-Буві, Д. Бордвел, Б. Бреді, Д. Г. Вінстон, Дж. Гаснер, Е. Беттс, С. Козлофф, Р. Маккі, М. Олівер, С. Прайс, К. Штернберг; корпусно-базований підхід застосовували в дослідженнях мови кіносценаріїв С. Дж. Тейлор, М. Беднарек та ін.

Результати проведених досліджень свідчать, що жанр кіносценаріїв за мовними характеристиками має багато спільного з розмовним стилем мовлення. **Новизна** даної статті полягає у встановленні мовно-жанрової специфіки кіносценаріїв медичної тематики засобами корпусної лінгвістики, які дають можливість отримання точних та об'єктивних даних щодо лексико-семантичних, синтаксичних та функціональних аспектів текстів зазначених кіносценаріїв.

Метою статті є встановлення мовно-жанрової специфіки кіносценаріїв фільмів медичної тематики. Для досягнення поставленої мети необхідним є вирішення наступних **завдань**: схарактеризувати лексико-семантичні, синтаксичні та функ-

ціональні аспекти жанру кіносценаріїв; створити власний корпус текстів медичної тематики; проаналізувати жанрові особливості кіносценаріїв у створеному корпусі, зокрема функціонування в ньому медичної термінології.

Виклад основного матеріалу. Кіносценарій як жанр, що має літературну цінність, своєю появою завдячує переходу німого кіно до звукового. Роль діалогу у кіно тепер стає центральною, і сценарист відіграє важливішу роль у виробництві кінокартин.

Деякі дослідники позиціонують кінематографічний діалог як «звичайну мову», «повсякденну розмову», не вивчаючи його особливостей, проте важливо відрізняти кінематографічний діалог від діалогу в інших жанрах чи від розмови в реальному житті.

Перше, що відрізняє діалог від розмови, це те, що розмова є усною і спонтанною, а діалог – «літературною конструкцією» [7, с. 89]. С. Козлофф стверджує, що діалог в оповідному кіно ніколи не дорівнює спонтанному мовленню, незважаючи на те, що він зазвичай прагне створити враження реальної розмови. Задля цього актори додають в своє мовлення паузи-вагання (*uh, um*), вигуки (*oooh!*) повтори (*yeah, yeah*), таким чином роблячи діалог більш реалістичним [12, с. 82]. Діалог же, насправді, був «написаний і переписаний, цензурований, відшліфований і виконаний» [8, с. 18].

Щодо інших характеристик кіносценарних діалогів Бреді [6, с. 57-58] підкреслює явище економії мовних зусиль: для досягнення «ілюзії повсякденного мовлення» актори використовують неповні речення, порушують послідовність викладення своїх думок тощо. Він зазначає, що кінематографічний діалог – це ілюзія щоденної мови, але з чітким напрямком і метою.

Роберт МакКі однак пояснює іншу причину необхідності мовної економії у кіносценарних діалогах. Він стверджує, що тривалі виступи не відповідають естетиці кіно. Якщо лінія діалогу довга, то камера зупиняється на обличчі, очі глядачів нудьгують, тому що вони поглинають усі візуальні елементи кадру за десять-п'ятнадцять секунд, а тоді кадр стає надлишковим при візуальному сприйнятті [11, с. 122].

Можливо, в кіносценарії сьогодні використовують короткі репліки і тому, що глядачі звикли до них, а довгі складнопідрядні речення порушують ілюзію природності, притягуючи увагу до штучно побудованого характеру діалогу. Ми схильні уникати складнопідрядних речень в повсякденній бесіді, що ймовірно є причиною уникнення їх в діалогах у кіносценаріях, адже тоді вони будуть звучати неприродно і нереалістично. А складний діалог зі складним синтаксисом і довгими репліками, можливо, не спрацює в кіноматографії, яка відома своєю швидкою прогресією з точки зору сюжету та нарації [5, с. 211].

Отже, жанр кіносценаріїв містить низку особливих характеристик, які є спільними з неформальним стилем, з розмовним жанром.

Наступним етапом дослідження є визначення впливу особливостей жанру кіносценаріїв фільмів медичної тематики на функціонування в ньому медичної термінології. Звернемося до питання про роль термінів в кіносценаріях і визначимо їх основні функції.

Термін, як системна одиниця, розвивається під впливом як інтралінгвальних, так і екстралінгвальних факторів. У порівнянні з іншими групами лексики, позамовні фактори набувають окремого значення саме при формуванні значення та особливостей функціонування термінів.

Кіносценарії можна віднести до об'єктивних екстралінгвальних факторів, що впливають на розвиток мови, оскільки сприяють функціонуванню терміна поза системою. Як зазначає В. Даниленко, «емоційно-експресивна нейтральність та певна дефінітивна незавершеність складають вторинну ознаку будь-якого терміна. Емоційно-стилістичних якостей терміни набувають лише в певних ситуаціях, не природних для терміна, як-от попадання в простори кіносценаріїв. Тому доцільніше буде говорити не лише про перебування терміна в системі, а й його функціонування поза нею» [1, с. 40]. У середовищі кіносценаріїв відбувається розширення сфери вживання терміна, здійснюється його детермінологізація. При детермінологізації спостерігається спрощення семантики терміна, а точне, повне і глибоке визначення поняття поступається місцем приблизному, наївному тлумаченню.

Задля повної реалізації інформативної функції медичного терміна він повинен бути зрозумілий читачеві. Неправильне використання термінів чи нерозуміння їх реципієнтом кіносценарію суперечить естетичному ідеалу мови кіносценаріїв, що знижає інформативність кіносценарію в цілому [4, с. 208-213].

Здобуті в результаті дослідження результати щодо жанрових особливостей кіносценаріїв та функціонування медичної термінології у відповідному жанрі дають підстави для подальшого дослідження кіносценаріїв медичної тематики в межах корпусної лінгвістики.

Корпусна лінгвістика формує самостійний науковий напрям, досягнення якого є новим етапом у розвитку наукової думки. Як стверджує Т. МакЕнері, **корпусні дослідження**, як основа для емпіричної лінгвістики, фундаментально відрізняються від традиційних досліджень текстів. «Загалом, будь-яка збірка більш ніж одного тексту може називатися корпусом… але термін «корпус», використаний в контексті сучасної лінгвістики, …розглядається у відповідності з чотирма головними критеріями: репрезентативність, величезний обсяг текстового матеріалу, машиночитна форма і відповідність стандарту досліджуваної мови…» [10, с. 29].

Використання корпусів при проведенні досліджень призвело до теоретичної та методичної переорієнтації лінгвістики. Поряд з використанням корпусів як банку даних при проведенні якісного аналізу, лінгвісти все частіше застосовують методику кількісного аналізу: статистичні дані, аналіз сполучуваності лексем, мультиваріантні методики [9, с. 28-30]. Але основою будь-якого кількісного аналізу є якісний аналіз або категоризація даних.

Після теоретичного визначення жанрових особливостей кіносценаріїв фільмів медичної тематики, наступним кроком нашого дослідження є практичне підтвердження окреслених ознак. Задля цього було створено корпус кінотекстів медичної тематики SOMS (Screenwriting On Medical Subject), що є репрезентативною базою текстів досліджуваного жанру.

З метою слідувати всім зазначеним вище критеріям, в тому числі збалансованості, було відібрано по одному сезону з кожного серіалу:

- «Анатомія Грей», 1 сезон, 17 епізодів;
- «Доктор Хаус», 8 сезон, 22 серії;
- «Клініка», 6 сезон, 22 епізоди;

• «Швидка допомога», 15 сезон, 22 епізоди;
• «Хороший доктор», 1 сезон, 18 епізодів.

Відповідно до критеріїв В.П. Захарова [3, с. 20-25] корпус SOMS має такі характеристики: він належить до письмових, є одномовним, за критерієм літературності – літературний, спеціалізований, закритий, дослідницький, статичний, тегований, фрагментнотекстовий.

Кіносценарії фільмів були запозичені за посиланням https://www.springfieldspringfield.co.uk [13] і збережені на ПК окремими файлами у текстовому форматі, загальною кількістю 101 текст, із сумарною кількістю 1 155 735 токенів. Текстові файли було протеговано за допомогою мови маркування CLAWS5, аналіз проводився за допомогою корпусного менеджера AntConc. В дослідженні було використано низку функцій цього корпусного менеджера, а саме: *список ключових слів* (Keyword List), *конкорданс* (concordance), *колокати* (collocates), *фрази (*clusters/N-grams), *регулярні вирази* (regular expressions).

Першим етапом роботи з корпусним менеджером AntConc було застосування функції Keyword List та створення списку ключових слів. Референтним корпусом було обрано Brown Corpus (The Brown University Standard Corpus of Present-Day American English), який містить 500 зразків англомовного тексту, по 2 000 кожен, складений із творів, опублікованих у США в 1961 році, містить 1 014 312 токенів, відібраних з 15 текстових категорій різних жанрів [14]. Оскільки Brown Corpus представляє різножанрові зразки американської англійської, він відповідає цілям дослідження.

Список ключових слів у зіставленні з Браунівським корпусом дає можливість виокремити терміни медичної тематики в корпусі SOMS; застосовано функцію Keyword List, обрано смислові слова (notional words), серед них за покажчиком Keyness від більшого до меншого такі: *patient (582), surgery (freq.504), heart (471),hospital (307), doctor (304)*.

Далі ключові слова медичної тематики і низку інших найбільш вживаних, було класифіковано за такими семантичними категоріями:

Таблиця 1.

Ключові слова у корпусі SOMS

Учасники медичної сфери комунікації	*patient (582), doctor (304), intern (121), patients (156), surgeon (126), doctors (123), nurse (103), interns (72), nurses (72)*
Діагнози	*trauma (155), tumor (132), cancer (135), infection (105), pregnant (82)*
Симптоми, медичні показники	*pain (225), bleeding (139), hurt (139), sick (147), pulse (101), breathing (101), symptoms (97), bleed (68), treat (93)*
Стани пацієнтів	*die (168), dead (189), save (119), dying (98)*
Медична діагностика	*surgery (freq.504), test (151), ultrasound (74), hear (195), ekg – electrocardiogram(69), biopsy (66), ray (109), transplant (61)*
Органи тіла	*heart (471), brain (223), chest (202), liver (137), lungs (103)*
Медикаменти	*meds (59), antibiotics (57)*
Локація	*hospital (307), lab (72), labs (119)*

Отримані дані в межах категорії *Учасники медичної сфери комунікації* показують, що однина іменника використовується частіше, ніж множина. Цей факт ми можемо аргументувати тим, що медичний дискурс базується на міжособистісному спілкуванні комунікантів у відповідних ролях *лікар* та *пацієнт.* Постійний діалог, що відбувається між двома сторонами медичної сфери, підтверджує таку жанрову характеристику кіносценаріїв, як діалогічна побудова сценарію.

Щоб дослідити контекст відібраних нами ключових слів та спосіб представлення медичної термінології в корпусі, ми звернулися до функції Concordance Tool. Конкорданс, тобто вживання ключового слова в контексті, свідчить, що медична термінологія використовується як в межах професійної лексики, так і в рамках загальновживаної. Наприклад, лексема *surgery* вжито у контексті професійної розмови двох докторів: *«…There was a complication during* ***surgery****… A blood clot blocked an artery in your heart…»,* також в контексті загальновживаної лексики: *«…If I worked here, I'd be performing* ***surgery*** *after surgery…»,* і навіть вживатися в емоційно насичених контекстах: *«…You want me to attempt* ***the fetal surgery*** *again?…if it's the only way to save her life».*

Для аналізу всіх ключових слів разом ми застосували функцію Concordance > Advanced, що дало нам змогу розглянути їх одночасно.

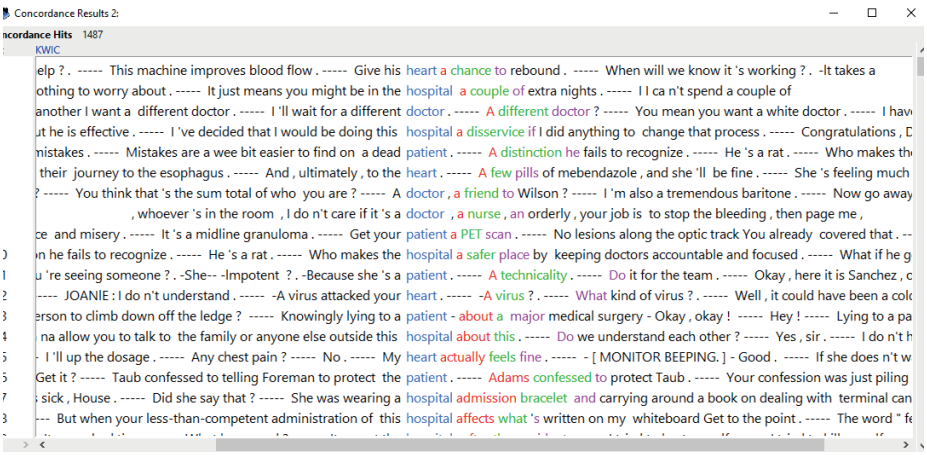

Рисунок 1. Конкорданс ключових слів

Контекст усіх ключових слів підтверджує раніше зазначену тезу про те, що в рамках кіносценаріїв здійснюється детермінологізація термінів, за якої спостерігається спрощення їх семантики.

Оскільки кінофільми орієнтовані на широке коло глядачів, а ключові слова корпусу кіносценаріїв включають як загальновживану, так і професійну лексику, особливий інтерес для дослідження становила специфічна медична термінологія. Звертаємось до функції Keyword List, додаючи функцію Inverted Order. Результати показують, що слова із мінімальною частотністю 7 *(freguency 7*) є переважно термінами професійної медичної лексики, а саме: *vasculitis, vomit, tachycardia, subarachnoid, rectal, prolene, postpartum, placenta, pericardium, pediatrics, oncologist, neurosurge, neurology, melanoma* тощо. Специфічна термінологічна лексика, яка може бути незрозумілою глядачеві і вимагає додаткового пояснення, зустрічається вкрай рідко, що дає підстави підтвердити тезу про таку жанрову характеристику кіносценаріїв, як схожість з розмовною неформальною мовою.

Для визначення основних колокатів ключових слів було застосовано функцію Collocates > Advanced. Як і зазвичай, колокатами з найбільшою частотністю вживання є сполучники, артиклі, прийменники, займенники, форми дієслів *to have, to be*, але цікавими для дослідження видається ряд колокатів, що надають ситуації мовлення серйозності, іноді негативу: *rate, attack, brain, die, failure, problem, blood.* Отримані дані дають підстави стверджувати, що тексти медичної тематики часто транслюють негативні конотації, адже пов'язані з хворобами, втратами та смертністю.

Застосування функції Clusters разом з функцією Show Tags та використання Wild Cards необхідні в роботі з маркованим текстом для детальнішого синтаксичного аналізу даних корпусу.

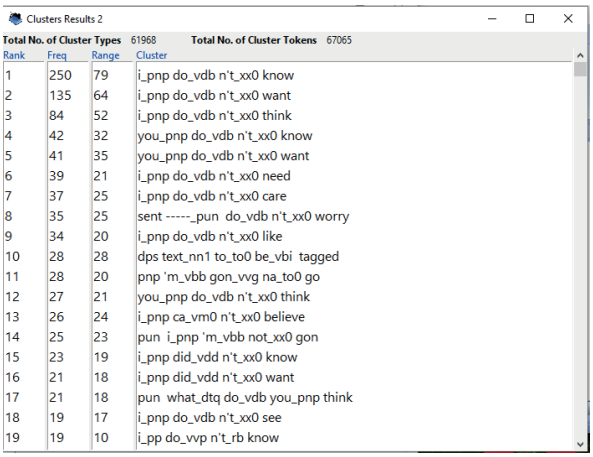

Clusters Results 2

Total No. of Cluster Types 61968 Total No. of Cluster Tokens 67065

Rank	Freq	Range	Cluster
1	250	79	i_pnp do_vdb n't_xx0 know
2	135	64	i_pnp do_vdb n't_xx0 want
3	84	52	i_pnp do_vdb n't_xx0 think
4	42	32	you_pnp do_vdb n't_xx0 know
5	41	35	you_pnp do_vdb n't_xx0 want
6	39	21	i_pnp do_vdb n't_xx0 need
7	37	25	i_pnp do_vdb n't_xx0 care
8	35	25	sent -----_pun do_vdb n't_xx0 worry
9	34	20	i_pnp do_vdb n't_xx0 like
10	28	28	dps text_nn1 to_to0 be_vbi tagged
11	28	20	pnp 'm_vbb gon_vvg na_to0 go
12	27	21	you_pnp do_vdb n't_xx0 think
13	26	24	i_pnp ca_vm0 n't_xx0 believe
14	25	23	pun i_pnp 'm_vbb not_xx0 gon
15	23	19	i_pnp did_vdd n't_xx0 know
16	21	18	i_pnp did_vdd n't_xx0 want
17	21	18	pun what_dtq do_vdb you_pnp think
18	19	17	i_pnp do_vdb n't_xx0 see
19	19	10	i_pp do_vvp n't_rb know

Рисунок 2. Типові предикативні структури

За допомогою даної функції ми прагнемо визначити семантичні ознаки типових предикативних синтаксичних структур в жанрі кіносценаріїв медичної тематики. В пошукову лінію було введено *_VV* (усі дієслова), обрано позицію пошукового слова праворуч і збільшили розмір фрази до 8. Ми з'ясували, що дієсловам в стверджувальній чи то заперечній формі найчастіше передує саме особовий займенник *I* та *you*. Семантично найуживаніші присудки виражені дієсловами *know, want, think, need, care, worry, like, believe* тощо, тобто такими, що позначають розумову діяльність та емпатію.

Щоб дослідити корпус на предмет сурядності чи підрядності синтаксичних структур, ми скористалися функцією Concordance та тегами *_CJC_ та *_CJS*, що символізують сполучники сурядності та підрядності відповідно. Сполучників сурядності виявилося 9466, а підрядності 6173, що говорить про більшу кількість простих і сурядних речень в порівнянні з підрядними, що є ще однією з характеристик жанру кіносценаріїв.

Функція N-grams дозволила знайти загальні вирази, найбільш вживані у корпусі. Результати свідчать, що часто вживаними є такі скорочені граматичні форми: *I don't, I can't, I didn't, you`re gonna,* що виявляє такі характеристики кіносценаріїв медичної тематики, як неформальність та наближеність до розмовного стилю.

Висновки. Робота з корпусом SOMS дозволила виявити такі жанрові особливості текстів медичної тематики, як сюжетотвірна роль діалогів; насиченість семантично-специфічною лексикою, що позначає учасників медичної сфери комунікації, діагнози, симптоми, медичні показники, стани пацієнтів, медичну діагностику, органи тіла, медикаменти тощо, а також наявність колокатів, що описують ситуацію як небезпечну чи проблематичну; тенденція до прагматично зумовлених семантичних змін термінологічної лексики медичної тематики, яка в межах кіносценаріїв фільмів потрапляє в поле загальновживаної лексики; наявність ознак розмовного стилю мовлення у вигляді скорочених граматичних форм; насиченість дієсловами на позначення розумово-емоційної діяльності.

Результати проведеного нами дослідження є поштовхом для подальшого вивчення мовно-жанрової специфіки кіносценаріїв фільмів медичної тематики, функціонування термінів медичної тематики в межах інших кіносценаріїв. Зазначені методи буде доцільно використати для дослідження особливостей кіносценаріїв іншої тематики, що дозволить виокремити спільну та відмінну мовно-жанрову специфіку кіносценаріїв різної тематики.

Література:

1. Даниленко В. Русская терминология: опыт лингвистического описания. Москва: Наука, 1977. 245 с.
2. Д'яков А., Кияк Т., Куделько З. Основи термінотворення: семантичний та соціолінгвістичний аспекти. К.: Видавничий дім "Academia", 2004. 220 с.
3. Захаров В. П., Богданова С. Ю. Корпусная Лигвистика. Иркутск: ИГЛУ, 2011. 161 с.

4. Ребрушкина И. А., Арискина О.Л. О разграничении понятий мотивированности и ориентированности термина (на материале лингвистической терминологии). *Знание. Понимание. Умение*. 2012. № 2. С. 208–213. ; Rebrushkina I. A., Ariskina O. L. O Razgranichenii ponyatiy motivirovannosti i orientirovannosti termina (na materiale lingvisticheskoy terminologii). *Znanie. Ponimanie. Umenie.* 2012. № 2. S. 208–213.
5. Bordwell D. Narration in the Fiction Film. London: Methuen: Madison: University of Wisconsin Press, 1985. 370 с.
6. Brady B. Principles of adaptation for film and television. Austin: University of Texas Press, 1994. 234 с.
7. Bujalková M. Lekárska terminológia v súčasnom a historickom kontexte, 2 nd ed. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011. 94 с.
8. Kozloff S. Overhearing film dialogue. Berkeley: University of California Press, 2000. 332с.
9. Lüdeling A. Das Zusammenspiel von qualitativen und quantitativen Methoden in der Korpuslinguistik. *Sprachkorpora. Datenmengen und Erkenntnisfortschritt.* 2007. С. 28–48.
10. McEnery T., Wilson A. Corpus Linguistics: An Introduction. Edinburg: Edinburg University Press, 2001. 235 с.
11. McKee Robert. Story: Substance, structure, style, and the principles of screenwriting. New York: Harper-Collins Publishers, 1997. 206 с.
12. Taylor C. The language of film: Corpora and statistics in the search for authenticity. *University of Trieste miscelánea: a journal of english and american studies*, 2004. С. 71-85.

Електронні ресурси:
13. Кіносценарії. URL: https://www.springfieldspringfield.co.uk
14. Brown Corpus. URL: http://clu.uni.no/icame/manuals/BROWN/INDEX.HTM

СТИЛІСТИКА ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕКСТУ

Отримано: 4 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: a.maslova@mdu.in.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-79-82

Маслова Г. М. Вплив мовленнєвих жанрів на формування мовної особистості у романі Ф. М. Достоєвського «Злочин і кара». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 79–82.

УДК: 811.161.1'42

Маслова Ганна Миколаївна,
старший викладач
Маріупольський державний університет

ВПЛИВ МОВЛЕННЄВИХ ЖАНРІВ НА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ У РОМАНІ Ф. М. ДОСТОЄВСЬКОГО «ЗЛОЧИН І КАРА»

Стаття присвячена впливу мовленнєвих жанрів на формування мовної особистості у художньому тексті на прикладі роману Ф.Достоєвського «Злочин і кара». В статті розглядається структура мовленнєвого жанру, подається типологія мовленнєвих жанрів роману у лінгвістичному аспекті, розглядається поняття «мовної особистості» та визначається її роль у художньому тексті. Також автором досліджується та визначається поаспектно взаємозв'язок між мовленнєвими жанрами та мовною особистістю героя художнього твору. У статті також звертається увага на взаємодію зазначених мовленнєвих жанрів у романі та пояснюються принципи їх співіснування.

Ключові слова: *мовленнєві жанри, мовна особистість, образ автора.*

Maslova Ganna,
Senior Lecturer
Mariupol State University

INFLUENCE OF SPEECH GENRES ON THE FORMATION OF A LANGUAGE PERSONALITY IN THE NOVEL BY F.M. DOSTOEVSKY «CRIME AND PUNISHMENT»

The article is devoted to the influence of speech genres on the formation of a linguistic personality in a literary text on the example of the novel «Crime and Punishment» by F. Dostoevsky. The article discusses the structure of the speech genre, presents the typology of the speech genres of the novel in a linguistic aspect, considers the concept of a «language personality» and determines its role in the literary text.

The author also explores and identifies the relationship between speech genres and the linguistic personality of the hero of a work of art. The article also draws attention to the interaction of these speech genres in the novel and explains the principles of their coexistence.

The author proves that it is the dialogue that makes it possible to optimally depict the consciousness of all heroes with all their advantages and disadvantages, correct and erroneous opinions, and form a linguistic personality.

Key words: *speech genres, linguistic personality, image of the author.*

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці вивчення мовленнєвих жанрів є одним з найбільш популярних аспектів досліджень і дискусій. Свідченням чого може служити журнал «Жанри мовлення», який видається з 1997, що став відкритим діалоговим майданчиком для вчених, що опікуються даною проблемою. Як говорив основоположник вітчизняної методології досліджень мовленнєвих жанрів М. М. Бахтін, «…вивчення природи висловлювання і різноманіття жанрових форм висловлювань в різних сферах людської діяльності має величезне значення для всіх майже областей лінгвістики і філології» [1, с. 95].

Актуальність дослідження. Роман – найважливіший матеріал для вивчення цих головних жанрів (хоча потрібно враховувати, що тут ці жанри, вилучені з умов реального мовного спілкування і підлеглі цілям роману, в більшій чи меншій мірі трансформовані). Тож актуальність нашого дослідження полягає в системному розгляді мовленнєвих жанрів в художньому тексті, що відповідає завданню дослідника, яка полягає в тому, щоб виявити системність, яка вже є.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Так історично склалося, що мовленнєві жанри у вітчизняній лінгвістиці часто вивчають на матеріалі художнього тексту, що природно для послідовників М. М. Бахтіна. Однак В. В. Дементьєв звертає на це увагу і ставить питання про правомірність використання «художніх творів як матеріал мовленнєвознавчих досліджень й які нові можливості цей матеріал надає лінгвістиці при вирішенні її завдань» [3, с. 127]. У зв'язку з цим слід зазначити, що при вивченні художнього тексту ми маємо справу з вторинними мовленнєвими жанрами, які включають первинні живі мовні жанри без спотворення їх природи, як вказував М. М. Бахтін: «Роман – це енциклопедія первинних мовленнєвих жанрів, не окремий роман, а романний жанр (листи, побутові діалоги, щоденники, протоколи, сповіді, побутові оповідання тощо)» [1, с. 48].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення мовленнєвих жанрів в творчості Ф. М. Достоєвського представлено в роботах М.А. Кожиної «Жанр судової промови в полідискурсивності структури роману Ф. М. Достоєвського «Злочин і Кара» (2011), Є. К. Реви «Жанр фейлетону в творчості Ф. М. Достоєвського» (2009) тощо. Мовні жанри активно вивчаються в дискурсології (Ф. С. Бацевич, Н. К. Кравченко, О. М. Орлов, Е. А. Селіванова), соціолінгвістиці і прагматиці (зарубіжна: А. Вежбицка, вітчизняна: Н. Д. Арутюнова, В.В. Дементьєв, М. Ю. Федосюк, Т. В. Шмельова та ін.), психолінгвістиці (К. Ф. Сєдов), когнітивній лінгвістиці (А. Баранов, Н. К. Кравченко, Е. А. Селіванова та ін.), лінгвістиці тексту та функціональній стилістиці (М. П. Брандес, А. А. Барагамян, В. В. Зеленська, М. Н. Кожина, В. І. Провоторов, В. А. Салімовскій тощо).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Найменш дослідженою залишається сфера мовленнєвих жанрів, їх взаємодія в романі та вплив на формування мовної особистості.

Новизна наукова полягає в тому, що в статті вперше досліджено вплив мовленнєвих жанрів на формування мовної особистості у художньому тексті.

Методологічне або загальнонаукове значення. В ході роботи були використані описовий, невключенне спостереження і класифікаційний методи. Методологічну базу дослідження становлять роботи М. М. Бахтіна, В. В. Дементьєва, Т. В. Шмельова та ін. Практична цінність роботи полягає у тому, що матеріали дослідження можуть бути використані на практичних заняттях з дисциплін сучасної російської мови і для читання спецкурсів з дискурсології і прагматики.

Викладення основного матеріалу. У сучасній лінгвістиці теорія мовленнєвого жанру розвивається в декількох напрямках, а саме: дискурсології, психолінгвістиці, когнітивістиці, антропоцентричному мовознавстві, прагматиці, комунікативній лінгвістиці тощо. Методологічною основою вітчизняної теорії мовленнєвого жанру була і залишається теорія М. М. Бахтіна, який дав визначення мовленнєвому жанру: «Використання мови здійснюється у формі одиничних конкретних висловлювань (усних або письмових) учасників тієї чи іншої області людської діяльності. Ці висловлювання відображають специфічні умови і цілі кожної такої області не тільки своїм змістом (тематичним) і мовним стилем, тобто відбором словникових, фразеологічних і граматичних засобів мови, але перш за все своєю композиційною побудовою. Всі ці три моменти: тематичний зміст, стиль і композиційна побудова – нерозривно пов'язані в цілому висловлюванні і однаково визначаються специфікою даної сфери спілкування. Кожне окреме висловлювання, звичайно, індивідуальне, але кожна сфера використання мови виробляє свої відносно стійкі типи таких висловлювань, які ми і називаємо мовленнєвими жанрами». Вивчення природи висловлювання і мовних жанрів має основоположне значення «для подолання спрощених уявлень про мовне життя, про так званий «мовний потік», про комунікації, уявлення, що існують» [1, с. 59]. Більш того, вивчення висловлювання як реальної одиниці мовного спілкування дозволить правильніше зрозуміти і природу одиниць мови (як системи) слова і речення. Учений звернув увагу на це явище ще в 1920-і рр. в одній з ранніх своїх робіт: «…суспільна психологія це і є перш за все та стихія різноманітних мовних виступів, яка з усіх боків омиває всі форми і види стійкої ідеологічної творчості: кулуарні розмови, обмін думок в театрі, на концерті, в різних громадських збіговиськах, просто випадкові бесіди, манера словесного реагування на життєві вчинки, внутрішньословесна манера усвідомлювати себе, своє становище у суспільстві тощо. Громадська психологія дана переважно в найрізноманітніших формах «висловлювання», в формі маленьких мовних жанрів, внутрішніх і зовнішніх, до сих пір абсолютно не вивчених.

Пропонуючи вивчати мовленнєві жанри, М. М. Бахтін підкреслює важливість розуміння різниці між висловлюванням і реченням, тому що речення, як одиниця мови, має граматичну природу, граматичні кордони, граматичну закінченість і єдність, а висловлювання не має, що визначає неможливість його граматікалізації. З іншого боку, якщо речення є цілим висловленням, то воно ніби вставлено в оправу з матеріалу зовсім іншої природи. Коли про це забувають при аналізі речення, то спотворюють природу цього речення.

Кордони кожного конкретного висловлювання, як одиниці мовного спілкування, визначаються зміною мовних суб'єктів, тобто зміною мовців. Можна визначити фактори залежності внутрішньої структури висловлювання, відбору мовних і стилістичних засобів:

1) предметно-смислова вичерпаність;
2) мовний задум або мовна воля мовця;
3) типова композиційно-жанрова форма завершення.

У свою чергу на композиційну єдність висловлювання впливає стиль, який пов'язаний з певними типами побудови цілого, типами його завершення, типами ставлення мовця до інших учасників мовного спілкування (до слухачів чи читачів, партнерів, до чужої мови тощо). Стиль входить як елемент в жанрову єдність висловлювання.

Однією з основних завдань теорії мовленнєвих жанрів вважається побудова типології мовних жанрів. Слід підкреслити, що жанрознавство вирішує типологічні завдання і в разі систематизації окремих жанрів всередині типу, виділеного відповідно до якого-небудь з параметрів мовного спілкування. Так, наприклад, всередині загального простору художніх мовних жанрів ще в Античності виділялися роман, повість, оповідання тощо; всередині, наприклад, дисгармонічних фатичних жанрів скандал, сварка і з'ясування відносин; позитивно емоційно впливають лестощі, комплімент і похвала тощо [4, с. 201]. Наголошується важливість для загальної типології мовленнєвих жанрів на розподілі жанрів на художні та нехудожні, письмові та усні, монологічні і діалогічні, прості і складні, прямі і непрямі, спонтанні і риторичні, персональні і ритуально-інституційні тощо. Також звертається увага на те, що багато (але далеко не всі) класифікацій дискурсу припускають подальше виділення і більш-менш диференційоване вивчення відповідних жанрів.

Мовна особистість є предметом вивчення психології, філософії, мовознавства, а так само є багатогранним поняттям, яке можна розглядати як з точки зору будь-якої певної науки, так і в цілому, у всьому її різноманітті і багатогранності. Поняття «мовна особистість» утворене проекцією в області мовознавства відповідного міждисциплінарного терміна, в значенні якого переломлюються філософські, соціологічні та психологічні погляди на суспільно значиму сукупність фізичних і духовних властивостей людини, що складають його якісну визначеність [2, с. 163]. Від даної сукупності властивостей мовної особистості залежить використовувані нею мовленнєві жанри через те, що жанри мовлення присутні в свідомості мовної особистості у вигляді готових зразків (фреймів), що впливають на процес розгортання думки в тексті.

Виділяється три рівні в структурній моделі мовної особистості:

1) вербально-семантичний, одиницями якого є окремі слова як одиниці вербально асоціативної мережі;

2) лінгвокогнітивний, одиницями якого є поняття, ідеї, концепти, що складаються у кожної мовної особистості в більш-менш впорядковану картину світу, яка відображатиме ієрархію цінностей;

3) мотиваційний рівень, одиниці якого орієнтовані на прагматику і проявляються в комунікативно-діяльнісних потребах особистості.

Мовна особистість володіє мовною ситуацією; вона може керувати обставинами, направляти в потрібне русло розвиток дискурсу. Будучи включеною в дискурс, вона одночасно творить його. Тому в письмовій мові оригінальних творів класичних авторів втілюється той чи інший темперамент, здатність до здійснення певних видів діяльності, зокрема виявляються комунікативні, домінуючі почуття і мотиви діяльності, індивідуальні психологічні особливості. Людина входить в комунікацію як особистість з усіма притаманними їй рисами.

Мовна особистість знаходить своє вираження і відображення в стилістичній і структурній організації відтвореного світу, головне місце в якому посідає система образів персонажів. Характеристика основних принципів визначає портретування, різні форми і прийоми відтворення психіки персонажів, аналіз їх культурно-експресивної своєрідності – все це формує уявлення про характер особистості письменника, його смаки і словесно-естетичні уподобання.

Структура літературно-художнього висловлювання (тексту) визначається характером взаємодії оповідача з образом адресата. У зв'язку з цим виділяються контактні форми, специфіка яких полягає в наближенні оповідача до читача (прямі бесіди з читачем, ліричні і авторські відступи, різні за характером питання і вигуки), а також дистантні, коли читач знаходиться на відстані від оповідача.

Для встановлення стилістичної специфіки образної побудови тексту визначеним параметром стає аналіз домінантних мотивів, які пронизують художній текст і втілюються в його лексико-семантичній канві, визначаючи тим самим принципи відбору слів і виразів і способи їх конструктивних зв'язків.

Дійсно, кожен головний герой автора постає не тільки як жива, конкретна особистість, а й зі своєю долею, внутрішньому логосом і діалектикою розвитку властивою ідеї. Портретування ключових героїв в творах автора визначає також портрет художника твору, творця цільного єдиного тексту з властивими йому конотативними елементами.

Творчість Ф.М. Достоєвського зосереджена навколо питань філософії духу, теми антропології, філософії історії, етики, філософії, релігії. Не отримавши систематичної філософської освіти, класик проводив дозвілля за читанням, вбираючи в себе чужі ідеї, відгукувався на них в своїх роздумах. Оскільки він пробував вийти за рамки художньої творчості (про це свідчить темперамент публіциста), він все одно залишався мислителем.

Віднести роман «Злочин і Кара» до єдиного мовного, мовленнєвого жанру не було б правильно, адже цілісна художня цінність даного твору дозволяє розглядати текст під кутом різних мовознавчих концепцій, при цьому кожна з них має місце, створюючи епічне оповідання. «Злочин і Кара» постає перед читачем як полідискурсивна структура з безліччю мовних жанрів, мовними актами різного ступеня установок і змістовності, у своїй сукупності які складають тематичну єдність, цілісну мовну картину.

Мовленнєві жанри відображають стійкі тематичні, композиційні та стилістичні типи висловлювань, що є вербально-знаковим втіленням типових ситуацій соціальної, психологічної та культурної взаємодії людей.

Серед чисельних мовленнєвих жанрів представлені наступні жанри: – газетна кримінальна хроніка, тобто включення в сюжетну канву реальних подій, які вразили уяву автора; – бесіда (діалог, полілог – обмін думками з певних проблем): « – *Я эту теорию его знаю. Я читала его статью в журнале о людях, которым всё разрешается... Мне приносил Разумихин...*»; – розмова (повідомлення, інформація, прохання, накази, вимоги, поради, рекомендації, переконання в чомусь, конфлікт, сварка, звинувачення): « – *Если бы вы не верили, то могло ли сбыться, чтобы вы рискнули прийти одна ко мне? Зачем же вы пришли? Из одного любопытства? – Не мучьте меня, говорите, говорите!*»; « – *Дура-то она дура, такая же, как и я, а ты что, умник, лежишь как мешок, ничего от тебя не видать? Прежде, говоришь, детей учить ходил, а теперь пошто ничего не делаешь?*»; – записка П. Лужина Пульхерії Олександрівні: *«Милостивая государыня Пульхерия Александровна, имею честь вас уведомить, что по происшедшим внезапным задержкам встретить вас у дебаркадера не мог, послав с тою целью человека, весьма расторопного... […] …вашего покорного слуги П. Лужина»*; – письмо: *«Милый мой Родя, – писала мать, – вот уже два месяца с лишком как я не беседовала с тобой письменно, от чего сама страдала и даже иную ночь не спала, думая… […] …Обнимаю тебя крепко-крепко и целую бессчетно. Твоя до гроба Пульхерия Раскольникова»* [5].

Ф. Достоєвський будує всю дію роману не стільки на реальних подіях і їх описі, скільки на монологах і діалогах героїв (сюди вплітається і його власний голос, голос автора), використовуючи різні мовні акти: вердіктиви (осуд, виправдання), екзерсітиви (накази, вимоги), комісиви (обіцянки, декларації), бехабітиви (вибачення, подяки, побажання) і репрезентативи (констатації, прогнози).

Саме діалог дає можливість оптимально зобразити свідомість всіх героїв з усіма їх перевагами і недоліками, правильними і помилковими думками. Діалог ділиться на: інформативний діалог, перспективний діалог, обмін думками з метою прийняття рішення або з'ясування істини (дискусія, суперечка), діалог-встановлення або регулювання міжособистісних відносин.

Головні висновки. Розкрити душу, світовідчуття героїв допомагає авторові прийом поліфонії, багатоголосся в романі. Кожен герой крім участі в діалогах, розкриваючи свій темперамент, вимовляє нескінченний «внутрішній» монолог, показує читачеві, що робиться в його душі, використовує перформативи і константи, описуючи об'єктивну картину художнього світу та існуючих в ньому персонажів. Цілком роман «Злочин і Кара» визначається в єдності полідискурсивності структури з характерним різноманіттям мовних жанрів, що складаються з мовних актів. За змістом твір «Злочин і Кара» – соціально-філософський роман. За структурою – поліфонічний роман. За проникненням у внутрішній світ героїв – психологічний роман. За достовірністю відтворення життя – реалістичний роман. За порушеними проблемами і зосередженням уваги на людських стражданнях – роман-трагедія.

Перспективи використання результатів дослідження. У плані подальших наукових студій перспективним видається дослідження та пошук особливостей мовної особистості героїв та автора в інших романах й творах Ф. Достоєвського з огляду на використання автором у художньому тексті різноманітних мовленнєвих жанрів.

Література:

1. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского. М.: «Художественная литература», 1972. 195 с.
2. Виноградов В. В. О языке художественной литературы. М.: Гослитиздат, 1959. 656 с.
3. Дементьев В. В. Теория речевых жанров. М.: Знак, 2010. 600 с.
4. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.
5. Достоевский Ф. М. Собрание сочинений в 15 т. // Т. И. Орнатчкая, Г. М. Фридлендер; Российская акад. наук, Ин-т рус. лит. (Пушкинский дом). Санкт-Петербург: Наука, Ленинградское отд., 1988. Т. 5: Преступление и наказание. 1989. 573 с.

Отримано: 3 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: sikorskavika1003@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-83-86

Сікорська В. Ю. Просторова візія в художньо-документальній прозі (на прикладі тексту «Між часом і морем. Колекція невигаданих історій» Григорія Гусейнова). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 83–86.

УДК: 821.161.2 – 3

Сікорська Вікторія Юріївна,
кандидат філологічних наук, доцент
Одеський національний морський університет

ПРОСТОРОВА ВІЗІЯ В ХУДОЖНЬО-ДОКУМЕНТАЛЬНІЙ ПРОЗІ (НА ПРИКЛАДІ ТЕКСТУ «МІЖ ЧАСОМ І МОРЕМ. КОЛЕКЦІЯ НЕВИГАДАНИХ ІСТОРІЙ» ГРИГОРІЯ ГУСЕЙНОВА)

У статті наявна кореляція художнього і документального в сучасній документальній прозі. Представлено основні риси сучасної документальної літератури у межах одного тексту. Наголошено на особливостях та універсальності категорії простору в документальній літературі, що переймає у різних жанрів композиційні прийоми, стильові чинники, поліфонізм форм, високий емоційний тонус і моральні надзавдання. Акцентовано увагу на основних рисах художнього простору в окремому тексті, а також кореляції художнього та документального на прикладі аналізу твору Григорія Гусейнова «Між часом і морем. Колекція невигаданих історій».

Ключові слова: *автор, дискурс, документальна література, жанр, кореляції, символ, художня література, художній простір.*

Victoria Sikorska,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Odessa National Maritime University

SPACIAL IMAGE IN FICTION-DOCUMENTARY PROSE (ON THE EXAMPLE OF THE TEXT "BETWEEN TIME AND THE SEA. A COLLECTION OF UNFABLED STORIES" BY GRIGORIY HUSSEINOV)

The article has a correlation of fiction and documentary in contemporary documentary prose. The main features of modern documentary literature are presented within one text. The features and universatility of the category of space in documentary literature are noted, which adopts compositional techniques, stylistic factors, polyphony of forms, high emotional tone and moral supremacy in different genres. Attention is focused on the main features of the fiction space in a separate text, as well as the correlation of fiction and documentary on the example of the analysis of the work of Grigory Huseynov «Between Time and the Sea. A collection of unfabled stories. "

Key words: *author, discourse, documentary, genre, correlations, symbol, fiction, art space.*

Сучасне письменство є явищем складним і неоднозначним, проте художній процес сьогодні плине досить динамічно. На межі другого і третього тисячоліття спостерігається своєрідний інтерес до пошуку нових форм у літературі, концентруючись на вузлових або й переломних моментах життя суспільства та намагаючись сформувати прагнення сучасних авторів вийти за межі одного жанру в літературі. Такий запит мистецтва вимагає від літературознавчої науки активного реагування – відгукуватись теоретичними розвідками на кожен новий експериментальний крок сучасного митця.

Наукова кореляція документального та художнього в царині вітчизняної літератури представлена рядом монографічних і дисертаційних праць, що дають можливість говорити про активність у цій площині дослідження. Сучасні науковці, зосереджуючись на художньо-документальній прозі, пророкують їй першорядне місце у полікультурному просторі, оскільки вона належить «до суміжних родожанрових утворень, а отже, знаходиться на перехресті художньої літератури, літературознавства, літературної критики, публіцистики, різних наукових дисциплін» [3, с. 49].

М. Коцюбинська, осмислюючи феномен документальної прози, орієнтує «на збереженні пам'яти та новому осмисленні минулого, …перетину й синтезу окремих індивідуальних «правд» [8, с 6]; О. Галич визначає важливою ознакою індивідуальне трактування суспільно-політичних подій і явищ важливих для життя народу, із «глибоким співвіднесенням власного духовного досвіду автора та внутрішнім світом героїв, соціальною і психологічною природою їхніх учинків» [3, с. 47]; І. Савенко наголошує на подвійному навантаженні документальної літератури – «сильному психологічному чиннику, що примушує людину вірити в реальність зображуваного, та художньому чиннику, що залучає читача до аналізу дійсності» [13, с. 23]; М. Варикаша фокусується на відтворенні реальних подій минулого «за рахунок фіксації, осмислення й розкриття внутрішньої суті фактів та явищ» [2, с. 28]. О. Колінько документальну прозу розглядає через призму non-fiction (з англ. дослівно «невимисел»), наголошуючи на тому, що література нон-фікшн «знаходиться у динамічному розвитку, відкрита для трансформацій, оновлень і перебудов, має досить рухомі межі та своєрідну специфіку у стильовому оформленні та взаємодії з іншими жанрами» [6, с. 74]. У цьому ключі цікавою є ще думка І. Денисюка, який зазначає, що література факту налаштована на передачу живого безпосереднього враження від дійсності. Листи, мемуари, щоденники, есеї, за його словами, можуть бути «рапаві, вільні, свавільні. Ця форма легка для опанування – сідай і пиши. Тут треба тільки одного… геніальності!» [5, с. 5].

Це дає підстави говорити про особливість та універсальність документальної літератури, оскільки вона кількісно та якісно пов'язана з життям людини та епохи [13] та є своєрідною ознакою екзистенційної зрілості літератури, запозичуючи у різних жанрів композиційні прийоми, стильові чинники, поліфонізм форм, високий емоційний тонус і моральні надзавдання. Проте поле дослідження документальної прози є не повним, оскільки літературна критика лише починає відгукуватися на феномен документалістики в межах художньої літератури.

Яскравим представником у відтворенні симбіозу документального і художнього в новітній українській літературі можна назвати Григорія Гусейнова, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка і цілої низки інших відзнак, активного культурного діяча, краєзнавця, редактора відомого літературного журналу «Кур'єр Кривбасу» (1994), засновника премії «Глодоський скарб» (2007).

Автор прозових книжок «Незаймані сніги» (1993), «Чаша ювеліра Карла Фаберже» (1995), «Станційні пасторалі» (1999, 2005), «На землі на рідній…» (у трьох томах, 2000–2005), «Господні зерна» (у десяти книгах, 2000–2005), «Тіні забутого парку. Малюнки з уяви» (у двох книгах, 2007), «Піщаний Брід та його околиці» (2007), «Тіні забутого парку» (2007), «Незаймані сніги» (у трьох книгах 2010), «Повернення в Портленд» (2011), «Між часом і морем» (2013), один із творчо найактивніших українських письменників, без якого важко уявити сучасний літературний процес.

Григорій Гусейнов – один із тих письменників, які визначають сьогодні обличчя вітчизняної документалістики. Постмодерністська кореляція художнього і документального, відчуття смаку слова, уміння показати історію на власний манер, але без особливої аберації, підведення читача до особливого трактування забутих чи невідомих постатей – це ті особливі ознаки, що дають можливість письменнику бути упізнаваним у літературному потоці.

Книжка «Між часом і морем. Колекція невигаданих історій» (2013), за визначенням відомого літературного критика Михайла Слабошпицького, це твір «найяскравіший з усієї творчості Григорія Гусейнова, попри навіть давню важливу присутність його «Господніх зерен» у нашій літературі». «Колекція невигаданих історій» – це мозаїка хронологічно-історичних замальовок про степову Південну Україну, а найперше про Одесу.

Простір у художній літературі є самостійною складною системою, яка організовує фактичний матеріал, майстерно підібраний автором. Адже просторова організація художньої площини літератури межі тисячоліть значно ускладнилася. Тому потреба аналізу просторових координат у художньо-документальній прозі зумовлена необхідністю вивчення всього діапазону міркувань автора, його персонажів у зображуваному просторі, що сприятиме глибшому розумінню світогляду письменника та усвідомленню справжньої цінності його творчості.

Простір – це складна філософська категорія, за допомогою якої (у єдності з часом) визначаються форми буття речей і явищ: «Визначення, хай навіть в найпершому наближенні, масштабів у просторі і зміни ритміки в часі всіх дійсних і потенційно природних і суспільних параметрів буття є необхідною умовою не тільки процесу опанування світу, а й пізнання людиною самої себе» [1, с. 131].

Проблемі відтворення й аналізу художнього простору свідчить ряд праць учених (Г. Башляр, М. Бахтін, І. Богданова, М. Гей, І. Єгоров, М. Каган, Н. Копистянська, М. Лейтіс, Ю. Лотман, Б. Мейлах, В. Пропп, В. Топоров та ін.) та дисертаційних досліджень, дотичних до цієї теми (Н. Москаленко, Е. Свенцицька, В. Сікорська, С. Скиба, Л. Цибенко та ін.).

Аналізуючи місце простору в художньому творі, дослідник В. Топоров наголошує на єдності та взаємообумовленості тексту й простору, оскільки текст містить ознаку просторовості та розміщується в «реальному» просторі; а сам простір і є текст [15, с. 227]. Тому можемо говорити про особливе трактування художнього простору в художньо-документальній прозі.

Завдяки майстерності митців слова простір може бути масштабний / локальний, вертикальний / горизонтальний (за Ю. Лотманом, плоским / лінеарним [11, с. 22–23]), географічний / особистий, зовнішній / внутрішній, закритий / відкритий, свій / чужий, близький / далекий [14, с. 7; 7, с.18]., що дає підстави говорити про цю категорію як про окрему модель макросистеми «художнього світу».

На загальному тлі злету художньо-документальної прози особливої актуальності набуває дослідження просторового аспекту в досліджуваному нами тексті літературно-художнього видання «Між часом і морем. Колекція невигаданих історій» Григорія Гусейнова. Особливості представлення географічного простору як площини осмислення документально-художнього тексту пов'язане зі зміною принципу його репрезентації, виокремлюючи елементи, що доповнюють характеристику досліджуваної категорії, поглиблюють розуміння її естетичного змісту та вкладених автором художніх функцій. Тому визначаючи художні функції простору, літературознавці вказують на нього як на найважливішу, поряд із часом, характеристику «художнього образу, що організує композицію твору й забезпечують його сприйняття як цілісної та самобутньої художньої дійсності» [12] та на мову моделювання, що виражає «будь-які значення, оскільки вони мають характер структурних відношень» [10].

Сьогодні правдивим відтворенням дійсності вже нікого не здивуєш, тому письменники вдаються до різних прийомів. Особливістю документальної прози є відчуття реальної дійсності з використанням історичного фактажу. Тому Григорій Гусейнов, спираючись на власний досвід, історичну пам'ять, фактичний матеріал, вибудовує умовний художній світ певного простору (у «Між часом і морем» це переважно простір Одеси, віддаленої в часі), який є не лише місцем на мапі, а й оживлений простір з проблемами часу, емоціями, життєвими колізіями, трагедіями, які залишаються за лаштунками історії та підручника:

«Можливо, час справді всеохопний, – вчора, сьогодні та завтра чергуються в безкінечному повторі, а простір на свій розсуд відміняє ізольованість минулого, що кожної миті невпинно зіштовхується з сучасним. Можна замінити якусь незначну деталь чи потрапити в неочікувану ситуацію, розкрити книжку на хтозна-ким визначеній сторінці чи випадково зустріти невідому людину й тоді побачити себе або в далекому минулому, коли ти ніяк не міг жити, або в майбутньому, ще більше загадковому й нереальному» [4, с.247] (Далі текст цитуватиметься за цим виданням – *В.С.*).

«Між часом і морем» Григоріій Гусейнов своєю назвою налаштовує на своєрідне сприйняття простору й часу в тексті, на екзистенційну хвилю, ставлячи перед читачем завдання досліджувати, узагальнювати, проводити паралелі, «не загубитися у багатстві асоціативних переходів, різномасштабних зрізах людських доль, історій та історії цілих географічних територій» [9]. Тому простір стає ключовим концептуальним стрижнем книги.

Сюжет книги у традиційному вимірі художнього тексту відсутній, спирається на біографічні та історичні дані, які, ніби мозаїка, складають авторську візію історії Одеси. У книзі описується життя центрального персонажа – Південної Пальміри, а на тлі цієї строкатої історії представлено життя українських родин, історичних діячів, представників влади, культури й мистецтва. Автор фокусується на часових межах, вдаючись до хронологічних описів та датувань. І водночас подає детальні характеристики топосів, подаючи детальні описи будівель, вкотре підкреслюючи документальну насиченість.

У тексті зустрічаємо старі назви вулиць, будівель, театрів, переносячись у минуле й стаючи активним учасником подій. Зображувана локальна територія стає місцем екзистенції в широкому розумінні. А інтерпретація топосів та специфіка фокусування на них залежить відісторико-культурної ситуації в авторській репрезентації:

«Величезний маєток Петра Розумовського розташовувався у районі теперішньої Балківської. …Там стояла чудернацька вежа з годинником. Дивував калейдоскоп дахів – залізо, черепиця, а далі раптом… очерет. Багато років Петро Разумовський невтомно збирав різні колекції, витрачаючи на них великі гроші. Аж до смерті господаря все тут нескінченно будувалося і перебудовувалося, зокрема загадкої підземелля, лабіринти яких знав тільки він» (с. 252);

«Була в Одесі Драгутінська плантація – відразу за Куликовим полем. Оскільки Михайло Воронцов особливо любив білу акацію і заохочував її висаджувати, над Пересипом стояли густі пахощі цих квітучих дерев. Через двісті років рослина з білими китицями квіту навесні захопила всі південні степові райони й стала окрасою краю. І вже мало хто здогадувався, як усе починалося» (с. 259);

«Ліворуч, далі Сабанєєвого мосту, темним проваллям у бік порту виднівся стрімкий спуск. Ним одноманітно деренчали, ніби між собою перемовляючись, незугарні вози-бендюги. Курява, незважаючи на ранню пору, стояла над балкою гігантським колесом, ховаючи з виду й море, й навіть порт.» (с. 424);

«Катерининська – особлива одеська магістраль, де в усі часи панували осібні авторитети, імена яких могли нічого не вартувати, приміром, на Херсонській чи Грецькій… Тут знаходився й один з найстаріших храмів Одеси – Грецька Свято-Троїцька церква, освячена 1808 року. Під його будівництво 1795 року Дюк де Рішельє надав велику ділянку землі» (с. 466).

Топоси Одеси виступають збірними фрагментованими персонажами, які є не лише знаком незмінності та слідом минулого в швидкоплинному сьогоденні, а утворюють цілісний наратив міста, позбавляючи векторності історії. Тому місто сприймається як Вічність означена Сьогоденням.

У тексті розгортається історія Південної Пальміри та історія Особистості, адже читач зустрічається з відомими історичними, культурними, державними діячами. І долеві хитросплетіння, які розгадують мешканці Одеси, стають наріжним принципом в описі архітектурної саги. За висловом автора, Одеса – це місто «дворянської осілості, знайомств і родичань». З простором зображуваного міста пов'язані імена Аполлона і Костянтина Скальковських, Петра Розумовського, Михайла Слабченка, Михайла Жука. Тут надихалися і творили Георгіс Торрічеллі, Олександр Пушкін, Іван Бунін, «а ще Федір Шаляпін, Юрій Олеша, Леонід Утьосов, Олександр Купрін, Ісак Бабель» (с. 272), Борис Нечерда, Анатолій Колісниченко, Олекса Шеренговий, Іван Григурко, Григорій Зленко та ін.

«Син Скальковський стверджував, що батько був занадто вольовою людиною і дуже переймався тим, що тепер прийнято називати піаром. «…К нему примыкали богатые иностранные негоцианты, среди них выделялись богачи-греки Родоканаки, Маразли, Ралли, Маврокордато, Папудов, Зариффи, итальянец Порро, немец Месс. Городским головой біл англичанин Кортацци» (с. 261);

«На Єлизаветинській у гігантській п'ятикімнатній квартирі мешкав професор історії Іван Линниченко, гордість української наукової Одеси, вчитель Михайла Слабченка. Всі знали й академіка Ігоря Тамма, випускника Єлисаветградської чоловічої гімназії, він мало не в одному класі вчився з Володимиром Винниченком. Та й Микола Гнедич, перекладач «Іліади», буваючи в Одесі, зупинявся в приятелів на Єлизаветинській (знайомі напівжартома називали його Миколою Гомеровичем). Може, дещо псувало високий стиль вулиці те, що поруч з професорами осів злодій-рецидивіст Монашка, родом з Вознесенька, уславити якого в літературі не знайшлося ще одного Бабеля» (с. 280);

«Замість себе Дюк де Рішельє рекомендував давнього приятеля генерала Олександра Ланжерона (1763 – 1831). …В Одесі про нього казали: хоробрий чоловік, правдива людина і неймовірне базікало. Своєю улюбленою моською переймався значно більше, ніж марудними одеськими справами» (с. 325).

Реальність по-особливому осмислюється (як уже попередньо зазначалося, текст перенасичений іменами), фіксуючи увагу читача на Людському документі, його образі, який є відбиттям історії та втіленням авторського її сприйняття. Саме в тому виявляється цінність цієї переосмисленої дійсності, реалізованої в просторі.

На одній із літературних зустрічей Гусейнов визначив вектор власної діяльності: «Наше пробування в цьому світі – це суцільний ланцюг утрат, забуття імен, постатей непересічних людей, які мали освіту, талант, неабияку волю, робили великі справи, були воістину подвижниками. Творами я хочу перервати цей потік безпам'ятства, адже інформація про них може так багато дати сучасному поколінню, нашій культурі в цілому». А для цього потрібно уповні зануритися у художньо-документальну реальність, сміливо поєднуючи факти, на перший погляд зовсім некомпоновані, думками та роздумами, що майстерно вдається зробити автору.

Уведення імен в художньо-документальну канву твору вимагає від митця підпорядкування потоку цієї інформації єдиній авторській ідеї, що дає можливість визначити чітку письменницьку позицію, яку він презентує читацькій аудиторії, оскільки він є не просто збирачем фактичного матеріалу. На нашу думку, письменник осмислює зображений простір як симуляції, як знак простору.

Цей ланцюг випадкових чи передвизначених зустрічей представлений невипадково, позаяк факти поєднані спільним художнім поглядом скеровані на неймовірні вузли історії, яка своєю тяглістю підтверджує факт несфальшованої реальності. Григорій Гусейнов у «Між часом і морем» змальовує заплутані сплетіння людських доль, які хитро-мудро поєднала Одеса, наштовхуючи читача на вибудовуванні генеалогічного дерева не лише окремих родин, а на представленні справжнього заглиблення в історію міста й усієї нації. Адже через відчуття-сприйняття роду формується думка про приналежність до нації, «без чого вимріяне громадянське суспільство так і залишиться в царині мрій…» [8, с. 30]. Тому художній текст пропонує варіанти трактування «позитивної» історії, часом вигаданої, але з відчуттям правдивості, з використанням реально окреслених топосів, що дає можливість сприймати зображуваний простір через призму власної екзистенції та приналежність себе до тяглості Історії.

Просторовими історичними реконструкціями письменник відтворює в пам'яті сучасників події, ситуації, символами причорноморського міста, виписуючи історію Одеси, показуючи і пояснюючи її специфічний колорит:

«…Одеса з'явилася перед світом з-під землі, ніби біла квітка, вигулькнула у світлих строях. Катакомби – окремий літературний сюжет (може, найменш вдалий варіант уславлення джерела будівельного матеріалу в літературі – остання книжка Валентина Катаєва з циклу про Петю і Гаврика). …Катаєв, патріот рідного міста, помітив, що катакомби існують під трьома мегаполісами – під Парижем, Одесою та Римом. Південна Пальміра – чудернацька рослина, коріння якої губиться в заплутаних підземних порожнинах. Є тільки одне місто, крім Одеси, що будувалося з крихкого й недовговічного вапняку, – Єрусалим» (с. 450).

Одеськими замальовками прозаїку вдалося відтворити унікальний синтез історії, документа, простору, художньо оживленої реальності та особливого настрою міста, які в сукупності своїй формують міф Одеси, її вдачу. Адже місто, як правило, має не лише географічний простір, власну історію, мешканців, але й специфічну ауру його, що стає візитівкою цього простору, формуючи своєрідну свою міфологію:

«А як цікаво слухати вигадки випадкових людей, яких намагаєшся про щось розпитати! Ти ніби дозволяєш одеситу, щоб він повною мірою над тобою позбиткувався, серйозно переконуючи, що ти жодним чином не розумієшся на топографії міста. Зрештою, вона справді дивовижна, ніби навмисне кимось заплутана. …літня одеситка стояла у дверях своєї квартири, що виходить безпосередньо на вулицю (зрештою, так тут ведеться повсюдно: зробив крок з квартири – й ти серед вулиці, між життєрадісними пішоходами – зручно до неймовірності. Існує в Одесі й інший варіант – це коли квартира на другому поверсі, а добиратися слід східцями з двору). Біля ніг жінки сиділа чимось невдоволена товста кішка, відгодована на харчах з Привозу» (с. 438).

Міфологізація простору міста формується з ланцюжка внутрішніх і зовнішніх локацій, які можуть доповнювати одне одного, а можуть перебувати в опозиції один до одного, тому поведінка і емоційна спрямованість одеситів вирізняє їх з-поміж інших українців, а туристи, відвідуючи Південну Пальміру, їдуть за отриманням чергової «порції» особливого настрою, якого більше ніде не знайдеш. Тому історії окремих споруд, вулиць і, майстерно вплетені, історії окремих людей міфологізують простір нашого сьогодення.

Простір Одеси виконує функцію спільної масової пам'яті, яка кожноденно поповнюється, відбиваючи своєрідний симбіоз одеської багатонаціональності та багатомовності. Знаходимо в тексті «Між часом і морем» уривки листів до чоловіка Віри В'яземської, які підтверджують наші міркування:

«Климат прекрасный, соседство моря очень приятно, дом Воронцовых очаровательный, живут там на заграничный манер, пользуясь независимостью, которую не знают в других русских городах. Нет претензий, нет сплетен, каждый живет, как хочет и как может, нет надобности разыгрывать большого барина, можно жить совсем по-буржуазному» (с.452-453).

Ця цитата також відповідає дійсності сучасної Одеси, де реалізуються зустрічі різних національностей, соціальних груп, стильових кодів, завдяки яким місто породжує ненав'язливий тонкий сугестивний влив метатекстової одеської культури та генерує нову інформацію.

Отже, Григорій Гусейнов у художньо-документальному творі «Між часом і морем. Колекція невигаданих історій» подає свій погляд на зображуваний простір, провокуючи ним у читача емоції та уяву. В тексті особливого значення набувають топоси, констатування їх, які виконують функцію коду, адже спрямовані на інтерпретацію особливої впізнаваної аури Одеси. А відтак, пропонуючи новий погляд на звичайне життя, автор спонукає проаналізувати й осмислити його, провести історичні паралелі, залишаючи місце для читацької вигадки та переносного тлумачення, вкладає свою суб'єктивність, пристосовуючи до власного бачення, до переслідування конкретної мистецької мети.

Наше дослідження окресленої проблематики не є вичерпним і її подальший розгляд допоможе краще осягнути роль зображуваного простору, сутність художньо-документальної літератури та доробку сучасного письменника Григорія Гусейнова зокрема.

Література:

1. Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике. Литературнокритические статьи. М. : Художественная литература, 1986. 543 с.

2. Варикаша М. М. Література non-fiction: поміж факто і фікцією. *Актуальні проблеми слов'янської філології.* 2010. Випуск XXIII. Частина 3. С. 28–39.

3. Галич О. А. Термінологія сучасної документалістики. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2006. Вип. 26. С. 47–49.

4. Гусейнов Г. Дж. Між часом і морем. Колекція невигаданих історій. К. : Ярославів Вал, 2013. 720 с.: іл.

5. Денисюк І. Людина в катаклізмах епохи: майстерність мемуариста // Крушельницька Л. І. Рубали ліс...: (Спогади галичанки) / НАН України; Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника / В. М. Трипачук (упоряд.і ред.). 2. вид., доп. і випр. Л.; Нью-Йорк : Видавництво М. П. Коць, 2001. 260 с.

6. Колінько О. П. Нон-фікшн як особливий феномен сучасної белетристики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2016, № 24 том 2. С. 74 – 77.

7. Коркішко В. О. Хронотоп дороги у творчості М.Гоголя: семантика та художні функції: монографія / [наук. ред. Михед П. В.]. Бердянськ: БДПУ, 2012. 183 с.

8. Коцюбинська М. Х. Історія, оркестрована на людські голоси : екзистенційне значення художньої документалістики для сучасної української літератури. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 70 с.

9. Кудлач В. «Між часом і морем», або книжка, в якій багато Одеси. *Чорноморські новини.* № 099 (21467), 14 грудня 2013 р.

10. Лотман Ю. М. Заметки о художественном пространстве. Статьи по семиотике и типологии культуры. Таллинн : «Александра», 1992. Т. I. С. 448– 463.

11. Лотман Ю. М. К проблеме пространственной семиотики. *Об искусстве.* СПб: Искусство, 2000. 704 с.

12. Роднянская И. Б. Художественное время и пространство. Литературная энциклопедия терминов и понятий / Под ред. А. Н. Николюкина. М. : Интелвак, 2001. С. 1174–1177.

13. Савенко І. Л. «Документалізм як прикметна риса сучасного письменства: тенденції і традиції». *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка.* № 19 (182), 2009. с. 20–26.

14. Сікорська В. Ю. Художній часопростір в історичних романах Павла Загребельного: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Кіровоград, 2007. 20 с.

15. Топоров В. Н. Пространство и текст. *Текст семантика и структура.* М., 1983. С. 227–284.

Отримано: 3 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: sukhovaannasukhova@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-87-90

Сухова А. В. Стилістичні прийоми синтаксису англомовної новели. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 87–90.

УДК: 811.111-26'42:82-32

Сухова Анна Вікторівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

СТИЛІСТИЧНІ ПРИЙОМИ СИНТАКСИСУ АНГЛОМОВНОЇ НОВЕЛИ

Статтю присвячено дослідженню мовленнєвої експресії на синтаксичному рівні тексту англомовної новели. У роботі узагальнено наукові підходи до вивчення прийомів стилістичного синтаксису; виявлено стилістичні прийоми, характерні для англомовної новели; здійснено аналіз синтаксичних конструкцій, що мають експресивний потенціал і прагматичну спрямованість. Встановлено, що в англомовній новелі переважають такі прийоми експресивного синтаксису: паралелізм, анафора, епіфора, хіазм і риторичне питання. Попри той факт, що кожен стилістичний прийом індивідуально сприяє загальній експресивності тексту і здійснює значний прагматичний вплив на реципієнта, більший ефект досягається завдяки їх взаємодії.

Ключові слова: *англомовна новела, стилістичний прийом, експресивний синтаксис, мовленнєва експресія, прагматичний вплив.*

Anna Sukhova,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of Business Foreign Language and Translation Department,
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

SYNTACTICAL STYLISTIC DEVICES OF THE ENGLISH-LANGUAGE SHORT STORY

The article deals with the problem of speech expressiveness on the syntactical level of the English-language short story. The purpose of the research is to discover and analyse syntactical constructions that have expressive potential and pragmatic orientation. The paper examines different scientific approaches to the study of syntactical stylistic devices. The work also presents the results of the analysis devoted to stylistic devices functioning in the English-language short story. This analysis made it possible to identify the most widespread stylistic devices, among which there are parallelism, anaphora, epiphora, chiasmus and rhetorical question. It is proved that the English-language short story is characterised by the prevalence of neutral style, however it does not mean that this type of text lacks expressiveness. Each of the above-mentioned stylistic devices used in the English-language short story fosters expressiveness of the whole fiction text and has pragmatic potential with the help of which the recipient is influenced in a particular way. Despite this, it is essential to emphasize that the English-language short story is a complex coherent system and all its components closely interact and complement each other. Therefore, interaction of various stylistic devices within the text promotes greater speech expressiveness and pragmatic effect on the addressee.

Key words: *English-language short story, stylistic device, expressive syntax, speech expressiveness, pragmatic effect.*

Вступ. Провідною ознакою художнього стилю мовлення є експресивність, що реалізується на різних рівнях тексту. Мовленнєва експресія властива як лексичному складу тексту, так і його синтаксичній організації. Висловлення являє собою мінімальну одиницю комунікативного синтаксису, яка є не тільки безпосередньою реалізацією у мовленні речення-конструкції, але й продуктом завершеного акту комунікації, мовленнєвим втіленням думки, волі, стану, почуттів мовця. Експресивність висловлення – це, передусім, властивість мовної одиниці підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом суб'єктивного увиразнення мови з боку автора повідомлення [4, с. 90].

Синтаксис як частина форми художнього тексту є доволі змістовним, будова синтаксичної конструкції відбиває авторське світосприйняття через специфічне розташування окремих структурних елементів. Синтаксична будова тексту є одним із визначальних чинників емоційно-експресивного впливу на читача. Експресивність синтаксичної структури як семантичної категорії формується, з одного боку, її мовною нормою, а з іншого – як стилістичної категорії – відхиленням від норми, яке носить структурний, семантичний і функціональний характер [6, с. 93–94].

Цікавими для дослідження з прагмастилістичної точки зору є саме ті моделі речень, що не відповідають певним нормам синтаксису. В результаті здійснення автором навмисних відхилень від традиційної моделі речення стає стилістично забарвленим, тобто набуває експресивного потенціалу. Тексти англомовних новел є експресивно насиченими завдяки вживанню різних стилістичних прийомів, вивченню яких присвячена пропонована стаття.

Достатньо велика кількість наукових праць, в яких представлено результати дослідження експресивного синтаксису, свідчить про певну ступінь вивченості питання. Окреслену проблематику досліджували І. В. Арнольд, Ш. Баллі, М. П. Брандес, І. Р. Гальперін, Н. В. Гуйванюк, Є. А. Іванчикова, О. М. Мороховський, Д. Е. Розенталь, Ю. М. Скребнєв, Б. Совінскі та ін. Однак ми наголошуємо на тому, що кожний окремий контекст має свої власні особливості функціонування стилістичних прийомів. Від типу тексту, зокрема від його композиційно-стилістичної структури, залежить ступінь експресивності тих чи інших синтаксично-стилістичних засобів, відповідно й сила загальної експресивності конкретного художнього тексту. Тому системний аналіз синтаксичного рівня англомовної новели в прагмастилістичному аспекті видається **актуальним** для нашої роботи.

Мета дослідження полягає у вивченні шляхів створення експресивності завдяки застосуванню стилістичних прийомів синтаксису. Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**: (1) дослідити синтаксичний рівень англомовної новели; (2) виявити характерні для англомовної новели стилістичні прийоми та проаналізувати специфіку їх функціонування;

(3) з'ясувати роль синтаксичних стилістичних прийомів у сприянні експресивності тексту та здійсненні прагматичного впливу.

Матеріалом дослідження слугували тексти англомовних новел 19–20 століть.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стилістичний прийом трактується не просто як відхилення від загальновживаної норми мови, а як узагальнене, типізоване відтворення нейтральних і виразних фактів мови в різноманітних літературних стилях мовлення [3, с. 47].

Існують різні класифікації стилістичних прийомів на синтаксичному рівні. Проте зауважимо, що попри відмінності в найменуванні певних понять, в основі більшості класифікацій лежать схожі критерії виокремлення головних стилістичних прийомів. Наше дослідження базується на концепції О. М. Мороховського, згідно з якою всі синтаксичні стилістичні прийоми поділяються на три групи: прийоми, що ґрунтуються на формальній і смисловій взаємодії кількох синтаксичних конструкцій або моделей речень у певному контексті (паралелізм, хіазм, анафора, епіфора); прийоми, що ґрунтуються на транспозиції значення стилістичної структури або моделі речення у певному контексті (риторичне питання); прийоми, що ґрунтуються на транспозиції значення способу граматичного зв'язку між компонентами речень або реченнями (парцеляція, заміна сурядності на підрядність, заміна підрядності на сурядність) [5, с. 139, 151].

У статті пропонується аналіз тих стилістичних прийомів, які широко представлені на синтаксичному рівні англомовної новели та виконують експресивну функцію, що становить інтерес для лінгвопрагматичних і лінгвостилістичних досліджень. Результати аналізу показали, що в англомовній новелі переважають наступні прийоми: паралелізм, анафора, епіфора, хіазм, риторичне питання.

Паралелізм є такою композицією висловлення, в якій окремі частини побудовано однотипно, тобто структура одного речення (або його частини) повторюється в іншому реченні у складі висловлення. Паралелізм синтаксичних конструкцій несе художньо-емоційне навантаження, створює ритмічну організацію висловлення та завдяки своїй одноманітності слугує фоном для емфатичного виділення необхідного слова або відрізка висловлення [3, с. 233–234].

Терміном «анафора» позначається повторення початкових елементів у низці суміжних речень, що призводить до акцентування уваги на цих елементах та їх кращому запам'ятовуванню читачем. Анафоричному повтору протиставляється стилістичний прийом «епіфора», що також широко застосовується в текстах англомовних новел. Епіфорою називається тотожність кінцевих елементів двох або більшої кількості синтаксичних одиниць (висловлень, речень, абзаців тощо). До таких видів повтору можуть бути задіяні не тільки слова або словосполучення, але й цілі речення, абзаци та навіть більші за обсягом одиниці тексту [7, с. 140–141].

Ще одним маркером експресивності синтаксису англомовної новели слугує хіазм, що визначається як синтаксичний стилістичний прийом, а саме різновид паралелізму, що полягає у зміні синтаксичних зв'язків між повторюваними членами паралельної структури. Цей прийом полягає у «хрестоподібному» розташуванні елементів двох словосполучень, об'єднаних спільним членом [5, с. 154].

Крім того, у практичному матеріалі нашого дослідження функціонують риторичні питання. Це дієвий прийом емоційного впливу, що має форму питального речення, але імплікує твердження або заперечення певного факту і не передбачає відповіді [2, с. 324].

Автор художнього тексту, як правило, використовує риторичні питання для того, щоб привернути увагу адресата, здійснити сильне враження, підвищити емоційний тон, створити піднесеність. Такий стилістичний прийом заохочує читача до роздумів та викликає в нього певні переживання, в результаті чого читач стає більш активним і самостійно доходить висновків. Варто зазначити, що транспозиція питальних речень можлива не лише завдяки переходу риторичного питання в емфатичне твердження, але й у спонукальне або окличне речення, обов'язково більш експресивне, ніж форми без транспозиції [1, с. 117–119].

Основою для аналізу мовностилістичних особливостей англомовної новели є опозиція «нейтральність / експресивність». У досліджуваному типі тексту переважає нейтральний стиль мовлення, на тлі якого використовуються різноманітні стилістично марковані елементи. Це створює контраст, що надає художньому тексту велику ступінь експресивності. Система синтаксично-стилістичних засобів і прийомів сприяє вираженню імпліцитного смислу, що не формується за допомогою прямих лексичних засобів і традиційних синтаксичних моделей. Розглянемо особливості функціонування вищевикладених стилістичних прийомів синтаксису на прикладах із англомовних новел.

Досить поширеним явищем є вживання синтаксичного паралелізму, прикладом якого є такий уривок:

He wanted to enjoy himself. He would listen to no expostulations. He left his wife and his office. He had a little money and he spent two happy years in the various capitals of Europe [11, с. 17].

Запропонований приклад відображає повний паралелізм синтаксичних конструкцій. Структура всіх чотирьох речень є схожою за такими критеріями: прямий порядок слів; однаковий підмет *(He)*, що займає ініціальну позицію в кожному представленому реченні; однакова видо-часова форма присудків (Active Voice, Past Simple, за виключенням одного – *would listen*). Більш того, всі паралельні моделі речень об'єднані спільною темою – розкриття характеру персонажа, який дуже легковажно ставиться до життя.

Наші спостереження показали, що синтаксичний паралелізм виконує не лише текстотвірну, але й експресивну функцію. За допомогою паралельних конструкцій висвітлюються певні компоненти висловлення та інтенсифікується його загальне значення. Експресивний ефект підсилюється й лексичним наповненням речень, утворених за принципом паралелізму.

Крім того, в англомовній новелі зафіксовано випадки функціонування частково паралельних синтаксичних конструкцій, що також мають експресивний потенціал, проте значно менший у порівнянні з повним паралелізмом. Тим не менш, шляхом взаємодії з іншими стилістичними засобами та прийомами, частковий паралелізм сприяє реалізації прагматичної настанови тексту.

Характерною рисою експресивного синтаксису англомовної новели є також анафора. Анафора представлена в нижченаведених уривках:

1. He guessed his father had looked pretty worried. He guessed he'd think it was something when he came home with the turkey slung over his shoulder [12].

2. At times he was lost in thought, and at times there was a perturbed and restless wandering of the eye that bespoke a mind but ill at ease [9].

Обидва приклади містять анафоричні повтори, що додають мовленню виразності. Перший уривок характеризується тотожністю початкових елементів двох граматично незалежних речень (*He guessed*). Другий уривок містить однакові елементи на початку кожної з двох самостійних частин одного складносурядного речення (*At times*). Істотний вклад у створення експресивності роблять і лексичні засоби виразності, як-от, у другому прикладі: метафори, епітети, синекдоха. Така взаємодія стилістичних засобів і прийомів у стислому відрізку тексту називається конвергенцією. Зауважимо, що цей тип висунення сприяє виконанню новелою не тільки експресивної, але й прагматичної функції.

У наступних прикладах автором застосовано такий вид повтору, як епіфора:

1. "We never have seen a house with a secret panel!" June Star shrieked. "Let's go to the house with the secret panel! Hey Pop, can't we go see the house with the secret panel [12]*."*

2. Ruller gets out turkeys for us. Ruller got it in the woods, chased it dead. Yes, he's a very unusual child. Ruller wondered suddenly if he were an unusual child. It came down on him in an instant: he was … an … unusual … child [12].

Завдяки епіфорі, тобто повторенню однакових лексичних одиниць наприкінці кожної синтаксичної конструкції, створюється певний ритм прозового тексту. Епіфора, подібно анафорі, є засобом фокусування уваги читача на певних елементах експресивно-емоційного фону художнього тексту. Перший приклад демонструє емоції дітей, які намагаються вмовити батька поїхати до таємничого, на їхню думку, місця (*a house with a secret panel*) та потішаються ймовірністю цієї хвилюючої подорожі. Другий приклад передає внутрішні хвилювання «незвичайної» дитини (*an unusual child*): з одного боку, хлопчик розуміє, що не завжди вигідно вирізняється серед інших дітей, а з іншого – намагається сприймати цей факт позитивно. Зауважимо, що ще більшій експресивності сприяє паралелізм речень, специфіку якого ми проаналізували вище.

Вживання хіазму прослідковується в такому реченні:

The princess will remain captive to the astrologer; and the astrologer bound up in magic slumber by the princess, until the last day, unless the mystic hand shall grasp the fated key, and dispel the whole charm of this enchanted mountain [8].

У поданому прикладі відбувається перестановка підмета та додатка. Зокрема, підмет (*the princess*) із першої частини речення перетворюється на додаток у другій частині, а додаток (*the astrologer*) – на підмет, що призводить до симетрії двох частин синтаксичної конструкції, об'єднаних сурядним зв'язком. Таким чином, шляхом взаємообміну функцій між двома членами речення автор оживляє рух повідомлення в новелі та зосереджує увагу читача на найголовнішій у висловленні інформації, що є важливою стильовою рисою англомовної новели як динамічного й лаконічного типу тексту.

Розглянемо також риторичні питання, що сприяють експресивності тексту, на матеріалі англомовної новели:

1. I looked down. It was the First of the Barons with the black bag and an umbrella. Was I mad? Was I sane? He was asking me to share the latter. But I was exceedingly nice, a trifle diffident, appropriately reverential. Together we walked through the mud and slush [10].

Приклад демонструє функціонування риторичних питань (*Was I mad? Was I sane?*), що є паралельними за структурою та схожими за значенням попри той факт, що прикметники *mad* та *sane* є антонімами. Запропонований уривок є частиною монологу жінки, присвяченого історії знайомства з бароном, який викликав у неї інтерес задовго до їхньої першої бесіди. Відчувається, що під час знайомства панує атмосфера ніяковості, жінка почувається невпевнено, тим не менш намагається справити враження на барона. Риторичні питання показують, що вона сама не може повірити в те, що такий чоловік, як барон звернув на неї увагу. Це яскравий приклад того, як за допомогою риторичних питань розкривається імпліцитний смисл із емоційною домінантою.

2. The genii who watch over the place were obedient to my magic power, and revealed to me the spells by which the whole garden had been, as it were, conjured into existence, and by which it was rendered invisible. Such a palace and garden, O king, can I make for thee, even here, on the mountain above the city. Do I know all the secret spells? And am I not in possession of the book of knowledge of Solomon the Wise [8]?

Якщо у попередньому прикладі персонаж намагається запевнити себе в реальності омріяної ситуації, то в цьому – персонаж запевняє співрозмовника у своїй здатності надати йому допомогу. Завдяки риторичним питанням мудрець не дозволяє поставити під сумнів свої глибокі знання та величезний досвід. Важливо, що два або низка риторичних питань, поставлених один за одним, є засобом емоційно сильного твердження.

У самих риторичних запитаннях уже криється погодження чи непогодження з вимовленою реплікою: в першому випадку безсумнівне заперечення божевілля жінки, а в другому – навпаки, підтвердження того, що мудрецю дійсно відомі певні таємниці світобудови та підвладні магічні сили. Важливо, що риторичні питання трапляються в англомовній новелі здебільшого в монологічному мовленні у таких композиційно-мовленнєвих формах, як повідомлення або роздум.

Висновки та перспективи. Підбиваючи підсумки, зазначимо, що англомовна новела, як і будь-який інший тип художнього тексту, характеризується наявністю експресивного потенціалу. Експресивності сприяють різноманітні засоби і прийоми як на лексичному, так і на синтаксичному рівнях тексту. Серед синтаксичних стилістичних прийомів у межах дослідження виявлено та проаналізовано паралелізм, анафору, епіфору, хіазм і риторичне питання. За допомогою зазначених стилістичних прийомів, крім того, що новела набуває експресивності, встановлюється контакт із адресатом, підсилюється емоційний фон і емфатичність художнього тексту, здійснюється прагматичний вплив на реципієнта. За нашими спостереженнями, завдяки функціонуванню стилістичних прийомів синтаксису в сукупності досягається більший ефект. Тому вважаємо за необхідне дослідити взаємозв'язок і взаємозумовленість різних елементів у межах складної цілісної системи, що являє собою англомовна новела. Перспективи подальших розвідок також вбачаємо в більш детальному вивченні прагмастилістичних характеристик синтаксичного рівня тексту англомовної новели, зокрема її синтаксичних засобів виразності.

Література:

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык : учебник для вузов. 5-е изд., испр. и доп. Москва : Флинта: Наука, 2002. 384 с.
2. Брандес М. П. Стилистика немецкого языка : учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва : Высшая школа, 1983. 272 с.
3. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка. Москва : Изд-во л-ры на иностр. яз., 1958. 460 с.
4. Гуйванюк Н. В. Лексичні й синтаксичні експресеми як засіб суб'єктивізації висловлення (на матеріалі творів буковинських письменників). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.* Чернівці, 2011. Вип. 7. С. 90–96.
5. Мороховский А. Н., Воробьева О. П., Лихошерст Н. И., Тимошенко З. В. Стилистика английского языка : учеб. пособие. Киев : Высшая школа, 1984. 248 с.
6. Паров'як І. І. Статус конструкцій експресивного синтаксису в системі синтаксичних одиниць. *Наукові праці*. Миколаїв, 2013. Вип. 207. С. 91–94.
7. Скребнев Ю. М. Основы стилистики английского языка : учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. 2-е изд., испр. Москва : Изд-во АСТ, 2003. 221, [3] с. (на англ. яз.).

Джерела ілюстративного матеріалу:

8. Irving W. The Legend of the Arabian Astrologer. URL: http://www.unz.org/Pub/IrvingWashington-1935v02-00090.
9. Irving W. The Spectre Bridegroom. URL: http://pinkmonkey.com/dl/library1/irvng016.pdf.
10. Mansfield K. The Baron. URL: http://www.katherinemansfieldsociety.org/assets/KM-Stories/THE-BARON1910.pdf.
11. Maugham S. Selected Stories. Вінниця : Теза, 2010. 181 с.
12. O'Connor F. The Complete Stories. URL: http://s3.amazonaws.com/dfc_attachments/public/documents/3205162/The-Complete-Stories-Flannery-OConnor.pdf.

МОВА В ДІАЛОЗІ КУЛЬТУР

Отримано: 3 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: lasigor@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-91-94

Ласка І. В. Філософія і естетика перекладу Ж.-Б. Дюбо. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 91–94.

УДК: 802.2:801

Ласка Ігор Васильович,
кандидат філологічних наук, доцент
Київський університет імені Бориса Грінченка

ФІЛОСОФІЯ І ЕСТЕТИКА ПЕРЕКЛАДУ Ж.-Б. ДЮБО

У статті зібрано разом розпорошені в тексті «Критичних роздумів» думки Дюбо про переклад, систематизовано їх довкола кількох головних тем (порівняння мов і культур, труднощі перекладу, проблеми перекладу поезії) і таким чином відтворено основні риси його концепцію перекладу. Окремий акцент зроблено на проведенні паралелей між міркуваннями Дюбо й ідеями сучасної лінгвістики і перекладознавства, які свідчать про актуальність його прозірливих інтуїцій. Загалом, його концепція перекладу в багатьох аспектах випередила свій час і цілком органічно вступає в діалог з новітньою поетикою та теоріями перекладу.

Ключові слова: *історія перекладознавства, поетика перекладу, труднощі перекладу, відмінності між мовами і культурами, контрастивна семантика, метафори перекладу, Ж.-Б. Дюбо.*

Igor Laska
Cand. Sc (Philology), Associate Professor
Borys Grinchenko Kyiv University

J.-B. DUBOS PHYLOSOPHY AND ESTHETICS OF TRANSLATION

This paper highlights the one of the first serious conception of translation proposed in the beginning of XVIII century by Jean-Baptiste Dubos, French historian and critic of art. Our choice of this historical topic is based on the belief that the translation problems have not changed much during the period between the eighteenth century and ours (Aldridge).

The purpose of our study is to bring together the thoughts of Dubos scattered throughout the text of his «Critical Reflections» (1719), to systematize them around several major themes (comparisons of languages and cultures, difficulties of translation, translation of poetry) and so on to recreate his translation concept.

Dubos deals with translation problems only indirectly, but considers them on a broad philosophical and aesthetic background and expresses deep thoughts on the impact of differences between languages and cultures on translation, which were further developed in the writings of Humboldt and his followers.

Special attention is paid to Dubos typology of translation difficulties based on an analysis of the causes that give rise to them. He identifies 1) the difficulties associated with differences in word meanings, 2) the difficulties caused by differences in the ethno-cultural connotations of words, 3) the difficulties arising from inconsistency of stylistic word registers 4) the difficulties emanating from the differences in figurative values.

The parallels established in the article testify that his concept of translation in many respects has outstripped his time and quite naturally enters into a dialogue with the latest poetics and theories of translation.

Key words: *history of translation studies, poetics of translation, translation's difficulties, differences between languages and cultures, contrastive semantics, translation's metaphors.*

Абат Жан-Батіст Дюбо *(**Du Bos*** або ***Dubos** Jean-Baptiste, 1670-1742;* французькі енциклопедичні словники подають дві орфографії і ще іншу вимову цього прізвища [dybos]) дипломат, історик і мистецтвознавець, запропонував одну з перших серйозних концепцій перекладу у XVIII ст.. Ж.-Б. Дюбо користувався неабияким авторитетом серед сучасників. Сам Вольтер, який називав себе його учнем і шанувальником, звертався до нього за консультаціями, працюючи над «Віком Людовика XIV». Дж. Локк присилав йому свій «Досвід про людський розум» ще в рукописі. Трактат Дюбо «Критичні роздуми про поезію і малярство» (Réflexions critiques sur la poésie et la peinture, 1719; далі в тексті статті «Роздуми») [7]. Вольтер назвав «найбільш корисною книгою, яка коли-небудь була написана на цю тему в країнах Європи», автор якої сам «думає і змушує задуматись інших» [11, с. 66]. У цій праці, що є останнім відлунням суперечки Давніх і Нових, переконаний сенсуаліст Дюбо, всупереч догматизму давніх, відстоює почуття як основний критерій оцінки творів мистецтва.

Непересічна постать Дюбо привертала увагу передовсім фахівців з естетики та історії мистецтва вже з початку XX ст., зокрема А. Льомбара, однак його книга, що містить цікаві біографічні дані, виглядає застарілою в частині аналізу наукової спадщини Дюбо [8]. У кваліфікованій передмові Л.-Я. Рейнґардт до російського перекладу «Роздумів» йдеться виключно про естетичні і мистецькі погляди Дюбо [1]. Автори сучасних праць з історії французького перекладознавства, як правило, обмежуються згадкою про запропоновану ним метафору перекладу як естампа (М. Баляр, К. А. Орґелєн та ін.). Окремо згадаємо статтю Льоранс Маль, яка зосереджується серед іншого на аналізі поглядів Дюбо на проблему співвідношення

мови і культури і тілесності мови в площині перекладу [9]. Цілісного аналізу концепції перекладу Ж.-Б. Дюбо в науковій літературі, на жаль, не знайдемо.

Звертаючись до розгляду концепції перекладу Ж.-Б. Дюбо, ми виходимо з того, що «Проблеми перекладу не надто змінилися за час між XVIII ст. і нашим» [4, с. 758]. Сучасні перекладознавці глибоко переконані в тому, що «міркувати над теорією перекладання і міркувати над його історією, його історіями, − дві нероздільні речі» [10, с. 32]. Відтак, історичні перекладознавчі студії потребують продовження, «адже без історії науки немає самої науки» [2, с. 145]. Вони мають сенс, коли вступають у діалог із сучасним перекладознавством. На необхідності такого діалогу між різними національними традиціями рефлексії над перекладом наполягає зокрема А. Берман [5, с. 679].

Ще Вольтер закидав Дюбо відсутність строгого методичного плану в «Роздумах», відтак, марно шукати там послідовного викладу теорії перекладу. Натомість книга містить розпорошені по тексту, але безперечно цікаві і глибокі спостереження. Хоч трактат стосується головно питань естетики та художнього мистецтва, і автор торкається проблем перекладу лише побіжно, проте розглядає він їх на широкому філософсько-естетичному тлі. Якщо цей матеріал зібрати разом і впорядкувати довкола осердя певних тем, отримаємо досить цільну концепцію перекладу, яка набагато випередила свій час і цілком органічно вступає в діалог з новітніми теоріями перекладу. Відтак, мета нашого дослідження полягає в аналізі та систематизації поглядів Ж.-Б. Дюбо на переклад у контексті проблем сучасного перекладознавства.

Аналіз матеріалу дозволяє окреслити достатньо актуальну перекладознавчу проблематику, довкола якої структурується перекладознавчий матеріал «Роздумів» і яка визначає завдання нашого дослідження: відмінності між мовами, контрастивна семантика, лексичні та стилістичні труднощі перекладу, особливості перекладу поезії, метафори перекладу.

У дискусії щодо можливості віршового перекладу поезії, яка продовжила суперечку давніх і нових на початку XVIII ст., Дюбо належить до скептиків, слушно запитуючи, чи може читач, який не знає латини, судити про «Енеїду» Вергілія на основі перекладів. Його відповідь негативна, бо «Енеїда», перекладена французькою мовою − це, на його переконання, не та сама поема, що «Енеїда» латиною. Значна частина вартості грецької чи латинської поеми полягає в ритмі і гармонії віршів, а їх краса, так відчутна в оригіналі, не може бути, так би мовити, пересаджена у французький переклад. Навіть сам Вергілій, не зміг би цього досягти, бо французька мова не здатна на такі красоти через іншу систему версифікації й інші засоби оздоблення. [7, с. 517] (Посилання на текст «Роздумів» подаємо за виправленим і доповненим виданням 1733 року. Тут і далі переклад наш. – І. Л.)

Критикуючи теорію регулярних відповідників, Дюбо зазначає, що навіть коли на перший погляд здається, що їх вартість однакова, вони різняться своєю «шляхетністю», тобто належать до різних стилістичних регістрів мови. Наприклад, щоб сказати, що якесь завдання є понад людські сили, латиняни вживали вираз «це все рівно, що вирвати булаву у Геракла», французи в цьому випадку кажуть «prendre la Lune avec les dents» («схопити місяць зубами»). Звичайно французький відповідник не передає всю шляхетність латинського виразу. Так само при перекладі поезії, коли перекладач хоче передати фігури слово в слово, втрати будуть принаймні не меншими [7, с. 519].

Дюбо належить до тих авторів XVIII століття, які шукають пояснення труднощів перекладу у відмінностях між мовами. Передусім, перекладач не може точно передати слова і змушений часто додавати до слова, яке він перекладає, якісь епітети, щоб звузити чи розширити його значення. Слова, які з необхідності розглядаються як синоніми чи відповідники в латині й у французькій мові, не завжди мають однакові властивості й однаковий обсяг значення, а часто саме ця ознака лежить в основі точності виразу чи вартості фігури, яку вжив поет. На підтвердження своєї думки Дюбо наводить переконливі приклади розбіжностей у значенні слів. Так, латинське *Herus* звичайно перекладається французьким *Maître,* значення якого відмінне від значення латинського слова, яке позначає хазяїна − власника раба. Відтак, перекладачеві доводиться вживати цілу перифразу, щоб вірно передати значення одного слова, внаслідок чого втрачається виразність, і повна сили фраза оригіналу стає млявою [7, с. 519-520]. Хоч французьке слово *Empereur* походить від латинського *Imperator,* різний обсяг значень цих слів змушує перекладача часто вдаватися до перифрази, щоб уточнити, в якому саме значенні вжито *Empereur*, яким перекладається *Imperator*. Тому найкращі перекладачі часом воліють навіть залишити в тексті латинське *Imperator,* щоб уникнути перифрази [7, с. 520-521]. Отже, як ми бачимо з цих прикладів, Дюбо продовжує, започатковані А.Арно і П.-Д. Юе ще в XVII ст. контрастивно-семантичні студії, але в дещо іншому контексті і дещо іншому напрямку. Його цікавлять невідповідності в об'ємі значень і засоби, які дозволяють перекладачеві знайти вихід у цій ситуації.

Ще більше Дюбо переймається труднощами перекладу слів, пов'язаними з розходженнями між мовами в стилістичній площині. Навіть якщо два слова повністю співпадають за своїм значенням в обох мовах, вони можуть відрізнятися додатковими стилістичними властивостями, тими, які в сучасному мовознавстві прийнято називати конотаціями. Так, французьке власне ім'я *Renaud* не таке красиве, як відповідне йому італійське *Rinaldo,* а латинське *Titus* звучить краще ніж французьке *Tite*. Отже, при перекладі з однієї мови на іншу слова можуть втрачати свою шляхетність, отримувати низьке стилістичне забарвлення [7, с. 521-522].

Іншу групу труднощів Дюбо пов'язує з культурологічними різницями, розгортаючи прагматичну по своїй суті стратегію перекладу художніх образів. На його думку, якщо перекладачеві навіть вдалося передати латинський образ у всій його силі, часто трапляється так, що цей образ не справляє на нас того враження, яке він робив на римлян, для яких поема була написана. Справа в тому, що французький читач часто має дуже недосконалі знання про ту дійсність, з якої запозичено образ (наприклад, образи, запозичені з галузі давнього озброєння і бойових машин), а навіть, якщо достатньо обізнаний із нею, то не обов'язково ці образи викликають у нього ідентичні почуття, як, наприклад, гладіаторські бої, якими так захоплювалися римляни [7, с. 523]. По суті, йдеться про залучення до розгляду адресата тексту − читача, врахування його енциклопедичних знань і пов'язаних з ними конотацій, що є невід'ємною частиною сучасних комунікативно-прагматичних концепцій перекладу і свідчить про актуальність ідей, висловлених Дюбо ще на початку XVIII ст.

Широта наукової ерудиції Дюбо дозволяє йому поставити і обговорити у своєму трактаті низку фундаментальних філософських питань перекладу. Розвиваючи проблематику, окреслену перекладачами Біблії з Пор-Руаяля, задовго до Гумбольдта, прихильників теорії лінгвістичної відносності, перекладознавчих праць Ж.Мунена і Дж.Стейнера, Дюбо висловлює фактично дуже близькі думки про співвідношення мови і дійсності, залежність мовних засобів від клімату, оточення та

умов існування мовної спільноти. Його текст звучить абсолютно сучасно: «Хіба образ *Manger son pain à l'ombre de son figuier* [Їсти свій хліб у тіні смоківниці] повинен справляти на нас таке саме враження як на сирійця, якого завжди переслідує пекуче сонце і який часто насолоджувався відпочинком у тіні широкого листя цього розлогого дерева, що дає найкращий прихисток від спеки на рівнинах його країни. Чи можуть народи півночі бути такими ж чутливими до всіх інших образів, що змальовують насолоду від тіні і свіжості, як народи жарких країн, які вигадали ці образи. Вергілій і інші давні поети вжили б образи протилежного спрямування, якби вони писали для Гіпербореїв. Вони змальовували б живе задоволення, яке відчуває замерзла людина при наближенні до вогню, або повільніше, але солодше задоволення, яке вона отримує, закутавшись у хутро» [7, с. 523-524].

Дюбо звертає увагу читача на те, що образ, шляхетний в одній країні, може мати низьке стилістичне забарвлення в іншій, і наводить як приклад осла в «одного грецького поета», «тварини, яка в його країні мала гарний вигляд і доглянуту блискучу шерсть, тоді як у нашій вона виглядає огидно. Зрештою, ця тварина, яка в наших краях у бідній збруї виконує найбруднішу роботу у простого люду, в інших служить верховою, і на ній, прикритій розшитою золотом попоною, їздять правителі народу» [7, с. 525]. Насправді, цей приклад запозичено в Анни Дасьє, яка дає розлогий і близький по духу аналіз до використаного Гомером порівняння Аякса з ослом [6, с.136-137]. Зважаючи на такі відмінності між мовами і культурами, Дюбо має всі підстави стверджувати, що «ці фігури не тільки можна вибачити, а вони додають оригіналові краси» [7, с. 527]. Його позиція з цього питання достатньо визначена: такі образи слід зберігати при перекладі, бо вони є окрасою оригіналу.

Дюбо наголошує на тому, що енергію фрази і вплив, який справляють образи неможливо відокремити від слів мови, на якій вони були вигадані. Навіть люди, які прекрасно володіють французькою мовою і латиною, визнають, що вони не можуть вільно перекладати з французької на латину, і ще важче з латини на французьку власні думки, надаючи їм оригінальної форми. Образи і гострі вислови завжди щось втрачають, коли їх переносять із мови, в якій вони народилися, до іншої. Саме ця неможливість відділити без втрат думки і образи від мовних засобів їх вираження і складає, на думку Дюбо основну перешкоду для перекладу, зокрема, коли йдеться про поезію [7, с. 527]. Відтак, Дюбо відходить від принципів картезіанської граматики, яка стверджувала принципову можливість перекладу на тій підставі, що вважала слова лише знаками-етикетками для ідей і зводила процес перекладу до перекодування думок з однієї мовної знакової системи на іншу. В цьому питанні його позиція близька не лише до ідей Гумбольдта і його сучасних послідовників, прихильників мовного релятивізму, а й суголосна з поширеними в теорії літератури поглядами на нероздільність форми і змісту художніх образів і близька до новітньої поетики перекладу, в центрі уваги якої знаходиться проблема відтворення звучання і ритму оригіналу, бо саме ритм оновлює переклад, саме він є критерієм історичності перекладів, їхньої вартості і поетичності [10, с. 97].

Для Дюбо мова не складає якогось окремого царства і не може розглядатися відірвано від соціуму і культури. Нагадуючи ще раз, що ті, хто читає оди Горація у французькому перекладі і отримує задоволення, і ті, хто їх читає в латинському оригіналі і нудьгує, фактично мають справу з різними поезіями, Дюбо підтверджує істинність своєї думки аргументом про неможливість вивчити мову без одночасного засвоєння багатьох речей, які стосуються звичаїв і звичок народу, який нею говорить. На його переконання, без таких культурологічних знань зрозуміти образи і поетику стилю автора було б неможливо [7, с. 528]. Додамо до цього, що вже сам факт існування сьогодні окремої наукової дисципліни, яка називається лінгвокультурологією, повністю підтверджує правоту Дюбо в цьому питанні.

Природно, що Дюбо, який переймався проблемами естетики і художнього мистецтва, щоб ефективніше донести свої думки до читача, шукає свої метафоричні образи саме на царині живопису. Не випадково він обрав епіграфом до «Роздумів» знаменитий вислів Горація «*Ut pictura poesis*». Так, він порівнює фразу Вергілія до фігури на картині Рафаеля. Будь-яка спроба хоч трохи змінити контур, веде до втратити сили експресії, шляхетності повороту голови. Подібне відбувається і зі зміненою при перекладі фразою Вергілія, яка ніби говорить те саме, але втратила виразність оригіналу [7, с. 520]. Своє песимістичне бачення можливості адекватного віршового перекладу поезії, Дюбо підкріплює метафоричним образом, який у межах живописної метафори асоціює такий переклад з естампом: «Як тільки ми не знаходимо в перекладі слів, дібраних автором, ані порядку, в якому він їх розташував, щоб вони милували слух і зворушували серце, можемо сказати, що судити про поему взагалі на основі перекладу − це намагатися судити про картину великого майстра, знаменитого головно завдяки його колориту, по естампу, в якому навіть лінія його рисунку зазнала спотворень. Поема втрачає в перекладі гармонію і розмір, які я порівнюю з колоритом картини, вона втрачає поезію стилю, яку я порівнюю з рисунком і експресією. Переклад – це естамп, у якому нічого не залишилось від картини-оригіналу, хіба що розташування і пози фігур. І навіть вони спотворені» [7, с. 531-532]. Метафоричний образ перекладу-естампу швидко набув популярності і широко використовувався в перекладознавчих текстах XVIII ст., зокрема Вольтером, Дефонтеном, Д'Алямбером, Бате та ін.

На підтвердження неминучості деформацій при перекладі, зокрема поезії, Дюбо пропонує читачеві переконливий експеримент із перефразуванням двох рядків з «Федри» Расіна у прозовий текст:

Enchaîner un captif de ses fers étonné

Contre un joug qui lui plaît vainement mutinéм,

зберігаючи фігуру і замінивши слова іншими, можна передати як «Mettre des fers à un prisonnier de guerre qui en est surpris & qui fait en vain le mutin contre un joug agréable». Однак, та сама фігура не створює той самий образ, а вірш втрачає свою гармонію і стиль. Як тільки ми порушуємо порядок слів, замінюємо їх на близькі за значенням, ми ніби грубо змальовуємо картину, яку відкривали нам ці поетові рядки [7, с. 530]. Ще нещодавно критики Н.Хомського вдавалися до аналогічних мовленнєвих експериментів, пропонуючи підставити результати трансформацій у реальні тексти.

Викладений вище матеріал повністю підтверджує високу оцінку, яку дав «Роздумам» Дюбо Д'Алямбер назвавши їх твором, який «вказує письменникам і митцям шлях, від якого вони ніколи не повинні відходити, схожим на римські військові стовпи, які вказували биті дороги і не давали мандрівникам зійти на манівці» [3, с. 208]. Саме таким дороговказом для кількох поколінь перекладачів стали розділи книги, в яких йдеться про переклад. Проведені паралелі з ідеями сучасної лінгвістики і перекладознавства є свідченням актуальності його думок та прозірливих інтуїцій.

Література:

1. Рейнгарт Л.Я. Вступительная статья к Дюбо Ж.-Б. Критические размышления о поэзии и живописи. М.: Искусство, 1976. С. 16-27.
2. Чередниченко О. Про мову і переклад. К. : Либідь, 2007.
3. D'Alembert. Éloge de J.-B. Dubos. *Oeuvres*. Tome troisième, 1re partie. Paris 1821, pp. 203-210 URL :https://books.google.com.ua/books?id=wT0qU-iX9-0C&lpg=PA476&dq=D'Alembert%20%C3%89loge%20de%20Du%20Bos&hl=fr&pg=PP7&output=embed *(Дата звернення: 20.11.2019)*
4. Aldridge Owen Alfred. Le problème de la traduction au XVIIIe siècle et aujourd'hui. Revue belge de philologie et d'histoire, tome 39, fasc. 3, 1961, pp. 747-758. DOI: https://doi.org/10.3406/rbph.1961.2374 *(Дата звернення: 20.11.2019)*
5. Berman Antoine. La traduction et ses discours. Meta. Vol. 34, n° 4, 1989, p. 672-679. URL: http://id.erudit.org/iderudit/002062ar *(Дата звернення: 20.11.2019)*
6. Dacier Anne. L'Illiade d'Homer traduite en français par Mme Dacier, tome II, À Leide,1772. C. 36-37. Note 54. URL : http://books.google.com.ua/books?id=VLC6N2U__lYC&hl=uk&source. *(Дата звернення: 20.11.2019)*
7. Dubos Jean-Baptiste. Réflexions critiques sur la poésie et sur la peinture. Nouvelle édition... Seconde partie. À Paris, chez Pierre-Jean Mariette. M.DCCXXXIII. 567 p. URL: http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k62795731 *(Дата звернення: 20.11.2019)*
8. Lombard A. L'abbé Du Bos. Un initiateur de la pensée moderne. P. : Hachette, 1913. URL: https://archive.org/details/labbdubosunini00lombuoft *(Дата звернення: 20.11.2019)*
9. Mall Laurence. Traduction, langue-culture et langue-corps au XVIIIe siècle. *Revue de littérature comparée.* 2007/1, n° 321. p. 5-19. DOI: https://doi.org/10.3917/rlc.321.0005 *(Дата звернення: 20.11.2019)*
10. Meschonnic Henri. Poétique du traduire. Paris: Verdier, 1999.
11. Voltaire. Catalogue de la plupart des écrivains français qui ont paru dans le Siècle de Louis XIV. *Œuvres complètes*. Garnier,1878, tome 14, p.32-144 URL: https://fr.wikisource.org/wiki/Le_Si%C3%A8cle_de_Louis_XIV%C3%89dition_Garnier/Catalogue_des_%C3%A9crivains *(Дата звернення: 20.11.2019)*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Отримано: 26 листопада 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: maria.didenko.05@gmail.com

sybirka@i.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-95-99

Діденко М. О., Сибірко О. С. Критичне мислення як важлива складова вивчення англійської мови студентами морських спеціальностей. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 95–99.

УДК: 378.147

Діденко Марія Олександрівна,
старший викладач
Сибірко Оксана Сергіївна,
старший викладач
Державний університет інфраструктури та технологій

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ МОРСЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У *статті розкрито сутність поняття "критичне мислення" та описані особливості формування критичного мислення засобами англійської мови у студентів морських спеціальностей. Нами встановлена необхідність організації свідомого творчого процесу пізнання світу у рамках формування іншомовної компетентності. В статті описані властивості критичного мислення, окреслені завдання та вміння, які реалізуються в процесі його формування, зазначені особливості процесу організації формування критичного мислення у студентів. Ми розробили та описали практичні завдання, які сприяють розвитку умінь критичного мислення на заняттях з англійської мови, для викладачів англійської мови за професійним спрямуванням, які формують іншомовну компетентність майбутніх моряків.*

Ключові слова: *критичне мислення, компетентність, творчий процес, пізнання, технологія.*

Maria Didenko,
Senior Teacher
Oksana Sybirko,
Senior Teacher
State University of Infrastructure and Technologies

CRITICAL THINKING AS AN IMPORTANT ASPECT OF LEARNING ENGLISH BY STUDENTS OF THE MARINE SPECIALTIES

This article rationalises the concept of «critical thinking» and describes how students of maritime specialisms can develop their critical thinking through English. We have determined the need to organise a conscious creative process of experiencing the world as a part of foreign language competence. The article outlines objectives, skills and abilities which we focus on in the process of developing critical thinking. It also points out the specific features of the process. Modern student has unlimited access to information, that's why the task of a modern teacher is not only to transfer their knowledge, but to teach to analyze the information. Students should be able to discuss problematic situations, to clearly and competently present their opinions and ideas and consider and perceive other points of view, even if they do not seem right or rational. It's important to develop both the strive to win and the ability to acknowledge mistakes. For students of maritime specialties, the ability to think critically is vital, because they need to make quick, independent, correct decisions in stressful conditions, predict possible consequences of each solution.We have designed and described activities that involve critical thinking skills at English classes, which can be used by teachers of English for specific purposes who help develop foreign language competence of seafarers.

Key words: *critical thinking, competence, creative process, experience, technique.*

Вступ. Завдяки тому, що сучасний студент має необмежений доступ до інформації, перед сучасним педагогом постає задача не просто передати свої знання, а навчити аналізувати отриману інформацію з погляду доцільності та корисності, обговорювати проблемні ситуації, чітко і грамотно викладати свої думки, переконливо доводити свою власну думку, а також враховувати і сприймати інші точки зору, навіть якщо вони не здаються правильними або раціональними. Необхідно навчити розпізнавати суперечливі дані та розвивати вміння знайти істинні; розвивати і волю до перемоги, і вміння визнавати власні помилки. Для студентів морських спеціальностей вміння мислити критично є життєво необхідним, адже у стресових

умовах, у будь-якій надзвичайній ситуації їм необхідно приймати швидкі, незалежні, оптимально правильні рішення, прогнозувати можливі наслідки кожного варіанту розв'язання ситуації. На нашу думку, неправильно змодельована ситуація може коштувати життя, тому майбутні моряки мають вчитись бути відповідальними за свій вибір.

Надзвичайно важливо для України зміцнювати свої позиції на міжнародному ринку праці у морській галузі. Це зумовлює підготовку спеціалістів, які не просто мають високий рівень професійних знань, вільно спілкуються англійською мовою, що дає змогу працювати у міжнародних екіпажах, але соціально-адаптованих, вмотивованих особистостей, які здатні адекватно і швидко реагувати на проблемні ситуації. Недостатня теоретична база формування критичного мислення у студентів морських спеціальностей спонукала нас до дослідження цього питання.

Мета статті – розкрити властивості критичного мислення, окреслити завдання та вміння, які реалізуються в процесі його формування, описати особливості процесу організації формування критичного мислення у студентів, а також розробка практичних завдань для розвитку критичного мислення.

Завдання статті:

– визначити сутність поняття "критичне мислення";

– з'ясувати значення вміння мислити критично для студентів-моряків;

– визначити основні методи і прийоми розвитку критичного мислення на заняттях з англійської мови у ВНЗ;

– запропонувати комплекс видів діяльності, спрямованих на розвиток критичного мислення.

Основна частина. Батьківщиною теорії критичного мислення вважають Сполучені Штати Америки. Ця ідея є одним із загальновизнаних напрямків у закордонній педагогіці та психології.

Багато науковців (В. Болотов, М. Вайнстайн, М. Кларін, Р. Пол, С. Терно) дотримуються думки, що основними ознаками критичного мислення є вміння досліджувати реальні життєві та професійні ситуації, проектувати різні варіанти розвитку цих ситуацій та поставлених задач, порівнювати, оцінювати, аналізувати переваги та недоліки кожного із запропонованих рішень. На важливості стратегії прийняття рішень студентами морських спеціальностей наголошує О. Тирон у автореферат дисертації «Психолого-педагогічні основи формування іншомовної компетентності майбутніх моряків» [5].

Р. Пол сприймає критичне мислення як рух двох хвиль. Перша хвиля завжди полягає у "критичному аналізі", що являє собою чітке, раціональне мислення, включаючи критику [10].

Р. Пол і М. Скрівен почали визначати критичне мислення як "інтелектуальний чітко організований процес концептуалізації, застосування, аналізу, синтезу та оцінки інформації, зібраної за допомогою спостереження, випробовування, втілення, міркування, спілкування " [11].

Психолог Д. Халперн розглядає критичне мислення як використання таких методів пізнання, які відрізняються контрольованістю, обґрунтованістю та цілеспрямованістю, збільшують вірогідність отримання бажаного кінцевого результату [7].

Неможливо розглядати критичне мислення як окреме вміння, адже це – комплекс умінь, який формується поступово, це результат щоденної кропіткої роботи викладача і студента. Засобами англійської мови можна і треба розвивати уміння критичного мислення студентів. Але критичне мислення не є самоціллю, а лише інструментом для розвитку мовленнєвих умінь. Коли студенти інтерактивно працюють з будь-якою інформацією, вони вчаться мислити, тренують інтелектуальні здібності, не помічаючи, що їхнім інструментом є саме англійська мова. Набуті вміння студенти використовують для розвитку власного творчого потенціалу: чим більше вони знають і вміють, тим легше їм створювати власні творчі продукти.

Е. Глейзер пропонує теорію, що вміння мислити критично складається з трьох елементів:

– відкритість (щоб розглядати проблеми і ситуації, які відбуваються в межах життєвого досвіду);

– обізнаність у методах логічного дослідження і міркування;

– наявність навичок, які допомагають застосовувати ці методи [9].

Прагнення до розвитку критичного мислення студентів суттєво змінює підходи до навчально-виховного процесу, функції, форми і методи його організації.

Мета формування критичного мислення полягає в тому, щоб припинити наказувати студенту, що робити, а допомогти йому зрозуміти можливості навчання і освіти, і сформувати вміння використовувати ці можливості, а також спрямувати студента у потрібному напрямку, який він, можливо, не може побачити одразу самостійно.

Для того, щоб перетворити мислення на усвідомлений, самостійний, рефлексивний, цілеспрямований, обґрунтований, контрольований та самоорганізований процес, необхідна наявність комплексу чинників:

1) цілі навчання (мотивація) – створення проблемної ситуації;

2) засіб навчання, який містить правила критичного розмірковування;

3) зміст навчання, поданий системою проблемних задач, що поступово ускладнюються;

4) метод навчання, який передбачає систематичне створення для учнів ситуацій вибору;

5) форма навчання, яка забезпечує діалог у процесі розв'язування ситуацій вибору;

6) метод контролю, що передбачає письмові завдання та наступну групову та індивідуальну рефлексію (аналіз і критику, самоаналіз і самокритику);

7) стиль навчання, який надає учню право на помилку, моделює ситуації виправлення помилок [3].

Завдання на заняттях повинні бути спрямовані на обговорення реальних проблем, які важливі саме для студентів. Це, в свою чергу, може бути захоплюючим, приємним та продуктивним процесом, який допоможе досягти освітньої мети і бути активним мислителем, так і активним користувачем англійської мови.

Навчання – це переважно важка робота, використовуючи звички, набуті протягом довгого часу, слідуючи власному досвіду, яка вимагає експериментування, переживання розчарувань і невдач [10].

Критичне мислення є складним процесом та складається з декількох логічно пов'язаних етапів:

– збір інформації з різних джерел;

– аналіз точок зору, вибір власної;

– порівняння власної точки зору та інших;

– добір аргументів на підтримку власної позиції;

– прийняття рішення на основі зібраних доказів.

Науковці зазначають, що критичне мислення характеризується наступними властивостями:

1. Усвідомленість

Найсуттєвішою рисою критичного мислення є високий ступінь усвідомленості власних розумових дій, пильна увага до них. Усвідомити необхідність означає усвідомити проблему, усвідомити суперечність, що знаходиться в основі проблеми, переконатися в необхідності її розв'язання, шукати такий спосіб зміни обставин, який розв'яже дану суперечність.

2. Самостійність

Самостійність характеризується вмінням людини ставити нові завдання й розв'язувати їх, не користуючись допомогою інших людей. Самостійність мислення спирається на знання та досвід інших людей, але передбачає творчий підхід до пізнання дійсності.

3. Рефлексивність

Рефлексія – це процес і результат фіксації учасниками педагогічного процесу стану свого розвитку, саморозвитку і причин цього. Рефлексія є природним і невід'ємним компонентом інтерактивного навчання студентів. Рефлексувати – означає звертати свідомість на саму себе, розмірковувати над своїм психічним станом, а тому й впливати на самого себе.

4. Цілеспрямованість

Цілеспрямованість породжується рефлексією, полягає у розвитку вміння визначати мету, розробляти план її досягнення.

5. Обґрунтованість

Рефлексія також породжує обґрунтованість, оскільки розглядає форми мислення та його підстави, виявляє межі достовірності та застосування шляхом критичного аналізу знання та методів пізнання.

6. Контрольованість

Ще одним наслідком рефлексії є контрольованість мислення. Пильна увага до процесу розмірковування та співвіднесення його з цілями, цінностями та нормами і є контролем.

7. Самоорганізованість

Контроль в свою чергу породжує самоорганізацію, самозміну.

Завдання критичного мислення та вміння, які практикуються під час їх виконання, можна систематизувати в наступну таблицю:

Ситуація	Завдання критичного мислення	Вміння, які практикуються
Орієнтація на світ студентів	1. Спостереження 2. Припущення	1. Спостережливість 2. Слухання 3. Використання життєвого досвіду 4. Висловлення власної думки 5. Визначення цінностей
Зосередження на темі	1. Розуміння і організація 2. Інтерпретація	1. Підведення підсумків 2. Виокремлення необхідних деталей 3. Відтворення послідовності 4. Сортування 5. Порівняння і протиставлення 6. Пояснення причини і слідства 7. Виведення висновків 8. Інтерпретація значень 9. Припущення 10. Теоретизування
Зосередження поза темою	1. Запит подальшої інформації 2. Аналіз і оцінка 3. Прийняття рішень	1. Опитування громадян 2. Опитування спеціаліста 3. Дослідження 4. Синтез інформації 5. Критика 6. Рефлексія пов'язаних ідей 7. Створення логічних висновків 8. Переоцінка припущень 9. Пропозиція рішень 10. Вирішення проблем 11. Вживання заходів 12. Прийняття участі

Технологія розвитку критичного пропонує конкретні методи і прийоми, спрямовані на організацію свідомого творчого процесу пізнання світу, визначення проблемної ситуації та її розв'язання.

Ми не пропонуємо чіткий алгоритм дій викладача з формування критичного мислення в студентів, але розробили та апробували на заняттях з англійської мови професійного спрямування комплекс завдань для студентів морських спеціальностей, які спонукають і стимулюють студентів до критичного мислення Київської державної академії водного транспорту імені Петра Конашевича-Сагайдачного у 2018-2019 навчальному році.

Ми надаємо зразки запропонованих вправ.

Технологія "Alien Travel Guide"

Це завдання заохочує студентів до дослідження своєї особистості та свого місця у суспільстві. Йдеться про те, що вони роблять і цінують з нової точки зору. Відповіді на деякі запитання вимагають припущень, а деякі розгляду простих життєвих ситуацій. Можна запропонувати сценарій, в якому один із студентів – прибулець, а інший – туристичний агент.

Нижче наводиться зразок завдання, яке можна запропонувати майбутнім морякам.

You are conducting a tour for aliens who are visiting a ship. One of the aliens is confused, and turns to you for help. Try answering these questions:

– What is a ship and why do humans use them?
– What is "crew" and why is it so important for seafarers to be part of it?
– Why do humans get so emotional in emergencies on board a ship?
– What would happen if no human could ever steer a vessel?

Технологія "Talk it out"

Час для великих дебатів! У цьому завданні студенти мають змогу прийняти правильне на їхню думку рішення і захищати свою позицію з точки зору логіки, міркування, знань і здорового глузду.

Нижче наведено список сценаріїв для обговорення. Вони засновані головним чином на етиці і моральності. Такі завдання заохочуватимуть студентів зайняти позицію і відстоювати свою точку зору.

1. James finds an expensive ring in the ship's passageway. It has no name on it, and it's not near anyone's cabin. Should he:
   a. give it to the lost and found
   b. ask if it belongs to anyone on a ship
   c. keep it and not say anything
2. You saw the Bosun stealing the Master's important documents. Should you:
   a. tell the Master about it
   b. try solving a problem with the Bosun yourself
   c. tell nothing about it

Технологія "You Name It"

Необхідно відповісти на запитання і зробити це якомога швидше.

Name three things on a ship that:

1) are round on a ship
2) are orange
3) are situated aft
4) you enjoy doing
5) you hate doing
6) only the Master can do
7) you see every morning
8) scare you at sea
9) are situated on a deck
10) produce sound signals on board a ship

Name a crew member who:

1) talks more than you
2) talks less than you
3) works harder than you
4) doesn't always keep safety rules
5) likes giving orders
6) is always nice to you
7) is lazy
8) is responsible for cargo
9) wants to be the Chief Officer

Технологія "What Would Happen If"

Це завдання розроблене для того, щоб допомогти студентам навчитись мислити зі сторони та віднайти нові способи сприйняття світу.

Answer these questions using creative and constructive ideas. You can use as much details as you like. Try to think of your own "What would happen questions".

What would happen if…

– all electronic equipment suddenly failed on board a ship?
– all crew members forgot what their duties were?
– all the sea animals could suddenly communicate with you in your own language?
– you woke up one morning to discover you and your crew had appeared on a desert island?
– all crew members spoke different languages?
– you activated the EPIRB by mistake?

Технологія "Total recall"

Завдання тренує пам'ять і вміння зосереджуватись.

Look at the saving equipment and words on the page for one minute. Next, try to write down everything you remember seeing and reading on the page. If you are doing this as a colour print-off, try recalling the specific colour of each word and shape too, if you can.

Технологія "You Know the Rules"

Правила і закони, які існують в нашому житті, створені для того, щоб направляти та захищати людей, та підтримувати порядок у суспільстві.

Imagine that you get to make three rules that everyone on a ship must follow. What rules would you make and why?

Rule 1 I chose this rule because

Rule 2

Rule 3

Технологія "Team work"

Це завдання розвиває вміння працювати у команді, вміння домовлятись.

Work in team – team members have all the necessary stationary. Draw a ship and surrounding area together. Discuss what kind of ship it is, colour, crew members on board, where the ship is situated.

Висновки. На основі опрацьованих матеріалів, можемо зробити висновки, що людина з добре розвиненим вмінням мислити критично:

– піднімає життєво важливі питання і проблеми, формулюючи їх ясно і точно;

– збирає і оцінює необхідну інформацію, використовуючи абстрактні ідеї, щоб ефективно інтерпретувати їх;

– робить добре аргументовані висновки і приймає рішення, перевіряючи їх на відповідність критеріям і стандартам;

– мислить відкрито, оцінюючи наслідки та роблячи припущення;

– ефективно взаємодіє з іншими, вирішуючи складні проблеми.

Отже, можемо впевнено стверджувати, що критичне мислення – це "мислення оціночне, рефлексивне", для якого знання є не кінцевою, а відправною точкою, аргументоване і логічне мислення, яке базується на особистому досвіді і перевірених фактах. Навчання, орієнтоване на вироблення вмінь критичного мислення, передбачає не просто активний пошук студентами інформації для засвоєння, а щось більше: співвіднесення того, що вони засвоїли з власним досвідом, а також порівняння засвоєного з іншими дослідженнями в даній галузі знань. Навчаючи студентів мислити критично, викладачі тим самим заохочують їх до самостійного вирішення проблем, до пошуку необхідних відомостей, самостійного здобування знань, придбання нового досвіду, доречного, усвідомленого застосування набутих знань на практиці. Ми рекомендуємо викладачам англійської мови використовувати ігри та вправи, які не тільки розвивають мовлення студентів-майбутніх моряків, а й критичне мислення.

Література:

1. Авершин А. О., Яковенко Т. В. Формування критичного мислення у студентів інженерно-педагогічних ВНЗ. *Збірник наукових праць: Проблеми інженерно-педагогічної освіти.* 2009. № 24-25. С. 134-145.

2. Громова Н. М. Проблема критичного мислення у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників. *Педагогічний процес: теорія і практика.* 2014. Вип. 3.

3. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Академвидав, 2011. 464 с.

4. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії) : посібник для вчителя. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 105 с.

5. Тирон О. М. Психолого-педагогічні основи формування іншомовної компетентності майбутніх моряків: автореф. дис. кандидата психолог. наук: 19.00.07 / Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2016. 26 с.

6. Головська І. Г., Талабішка І. Р. Упровадження стратегій критичного мислення на уроках англійської мови. *Наука і освіта.* 2014. № 2. С.72-77.

7. Халперн Д. Психология критического мышления. СПб.: Питер, 2000. 512 с.

8. Beaumint John. A Sequence of Critical Thinking Tasks/Borough of Manhattan Community College City University of New York. *TESOL Journal*. 2010. 1.4. P. 1-22.

9. Edward M. Glaser. An Experiment in the Development of Critical Thinking. AMS Press. 212 p.

10. Paul R. Critical Thinking: How to Prepare Students for a Rapidly Changing World. 4th ed. Foundation for Critical Thinking, 1995. ISBN 0-944583-09-1.

11. Scriven M., Paul R. W. Defining Critical Thinking. *8th Annual International Conference on Critical Thinking and Education Reform,* Summer 1987. National Council for Excellence in Critical Thinking

12. James R. Elkins, Professor of Law, West Virginia University. Alternating Currents in One Teacher's Thinking about the Critical Thinking Movement. Posted as web-pages on November, 1998. URL: http://myweb.wvnet.edu/~jelkins/critproj/overview.html

© О. Т. Зарівна, О. Т. Марків

Отримано: 6 листопада 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: Oksanazarina5@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-100-103

Зарівна О. Т., Марків О. Т. Теоретичні засади професії медіааналітика: від аналізу інформаційних потоків до англомовної компетентності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 100–103.

УДК: 37.017:316.77

Зарівна Оксана Тимофіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент
НТУ «КПІ» імені Ігоря Сікорського
Марків Олександра Тимофіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент
НПУ імені М.П. Драгоманова

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЇ МЕДІААНАЛІТИКА: ВІД АНАЛІЗУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТОКІВ ДО АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розкрито професійні вимоги до медіааналітиків, які дозволяють їм якісно аналізувати медіа, продуктивно та ефективно працювати в компаніях інформаційно-аналітичного типу – вчасно і правильно виконувати запити клієнтів і формувати відповідний контент. Моніторинг медіа, інформаційно-комунікаційний аналіз та медіааудит, формування інформаційного поля, створення вторинних аналітичних документів, оцінка репутаційних ризиків та прогнозування ситуації навколо предмету аналізу – це основний, але не вичерпний, перелік компетентностей медіааналітика, про які описано в дослідженнні. Детально розглянуто жанри аналітичних документів, з якими щодня мають справу такі фахівці. Акцентовано на необхідності володіння аналійською мовою.

Ключові слова: *медіааналітика, медіааналіз, медіааудит, медіадокументи, формування професійних компетентностей.*

Oksana Zarivna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
Oleksandra Markiv,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
National Pedagogical University by M. P. Dragomanov

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF MEDIA ANALYTICAL PROFESSION: FROM ANALYSIS OF INFORMATION FLOWS TO ENGLISH COMPETENCE

The article describes the professional requirements for media analysts, which allow them to analyze the media, work productively and effectively in companies of this type – correctly and in time fulfill customer requests and generate relevant informational content. Media monitoring, informational and communicational analysis and media audit, information field formation, creation of secondary analytical documents, assessment of reputational risks and prediction of the situation around the subject of analysis are the main, but not exhaustive, list of competencies of media analysts, described in our research paper. The genres of analytical documents that professionals deal with every day are discussed in detail. Emphasis is made on the nessesity of English language knowledge for professional purposes, like professional terminology and linguistic means (emotional, syntactic, phraseological), as well as the ability to describe information flows from the original foreign language speakers.

It is noted that Ukraine lacks highly qualified media analysts, so the pedagogical aspect of the issue is very important. To train such professionals, you need to use specialized specialities (journalism, information analytics and reference activities, etc.) as a learning environment to acquire the necessary competencies. Self trainings and different courses are also justified.

Key words: *media analytics, media analysis, media audit, media documents, professional competence formation.*

Постановка проблеми. Актуально й беззаперечно звучить фраза, що в сучасному суспільстві інформація вирішує все. Навіть ретельно продумане висловлювання може спричинити резонанс з інформаційними шумами, хаосом чи блокадою, тому загубитися серед цього дуже легко, але надзвичайно важко знайти безболісний вихід як для себе, так для компанії, у якій ти працюєш. Щодня ЗМІ та інші канали комунікації – соціальні мережі манять людей поділитися зі світом своїми досягненнями, проблемами, переживаннями. А для бізнес-структур таке опублічнення є необхідністю для визнання й збільшення економічної рентабельності. Звичайно побачене/прочитане/почуте миттєво провокує обговорення: накопичення конструктивних (професійних) і хибних (без знання справи) коментарів, перекручування фактів та їх трактування, різні здогадки, чутки та припущення, ба навіть, плітки. Медійники (С. Павелецька) вважають, що в обговоренні немає нічого поганого. Це навпаки додаткове промо та розповсюдження. Щоправда, важко протистояти брехні. У такому разі треба пояснювати свою позицію, працювати з лідерами думок, зі своєю аудиторією [1]. Завжди первинний ефект від почутого найсильніший, і далі спростований чи інший виклад події вже майже нікого не цікавить. Механізм запущено, як його зупинити? Як справитися з інформаційними потоками, як зрозуміти та виокремити правду? Важко без допомоги спеціалістів, які опрацьовують інформацію, відбирають головне за предметом аналізу, формують більш сталі масиви документів за суттю питання, виконують інформаційно-аналітичну діяльність та роблять реальні прогнози.

Насправді такий складний механізм роботи з інформацією під силу аналітикам. Щодня суспільству потрібні експерти з роботи з медіа: піар-менеджери, аналітики, а також послуги людей, що займаються моніторингом медіа, здійснюють комунікаційний аналіз, формують інформаційне поле проблеми та оцінюють репутаційні ризики учасників. Ці послуги надають

медіааналітики. На жаль, у нашій державі вочевидь бракує фахівців такого рівня, і це можна простежити за сайтами, що пропонують роботу. Отже, виникає потреба навчання профільних спеціалістів.

Визначити набір основних фахових компетентностей медіааналітика та шляхи їх формування в педагогічному середовищі, окреслити види інформаційно-аналітичної роботи та охарактеризувати жанри вторинних медіаматеріалів – **мета дослідження**.

За останні роки вже є наукові доробки з цього питання. Медіааналітикою в різних аспектах цікавляться: В. Пальчук – медіааналітика в роботі сучасних інформаційних центрів; Д. Судин – як аналізувати інформацію; Л. Чуприна – про проблему інформаційних шумів при підготовці аналітичних документів; І. Крюковський – дослідження шляхів підвищення ефективності автоматизації інформаційної аналітичної роботи та інші. Проте власне педагогічний напрям цього питання майже не досліджений.

Опрацьовану, згруповану й завершену навколо певної проблеми, інформацію люди сприймають і засвоюють краще. Це економить час і врівноважує емоційну напругу через незнання або недостатню впевненість у правдивості, бо ж щосекунди інформаційні потоки поповнюються новими даними. З цього приводу науковці (Т.Федорів) зазначають, що в ЗМІ інформаційне «розростання» ситуації в проблему відбувається швидко й за певним циклом: 1) початковий етап або "сигнальний" можна відстежити за появою невеликих повідомлень у мас-медіа; тема цих повідомлень може бути "тригером" (англ. *trigger* – "спусковий гачок") – це спеціальний журналістський термін, який позначає "дратівливу" тему, що становить потенційну загрозу виникнення кризової ситуації. На цьому етапі ЗМК подаватимуть версії, інтерпретації, чутки, коментарі як обов'язкову вимогу журналістського балансу думок; 2) етап зондування – якщо діяти на випередження, можна задати напрям розвитку теми. Відсутність відповіді призводить до небажаних реакцій і того, що інтерпретацію ситуації контролюватимуть ЗМК протягом усього періоду розвитку кризи; 3) гострий – етап емоційного перетворення проблеми на кризу; 4) етап підхоплення, ефект "вовчої зграї", на якому всі основні ЗМК, незалежно від семіотичної групи, намагаються висвітлити тему кризи. На цьому етапі може здаватись, що висвітлення кризи виходить з-під контролю і найважливішим є присутність у ЗМК зі своєї позицією та узгодженість коментарів; 5) «хронічний» етап – мас-медіа намагаються повертатись до теми, з'ясовуючи проблеми вини і відповідальності, а також долі потерпілих; 6) Етап відновлення репутації. На цьому етапі журналісти узагальнюють і з'ясовують, що зроблено, щоб криза не повторилась. Це етап, пов'язаний із винесенням уроків на майбутнє і вдосконаленням [3].

Тобто, для усвідомлення потрібний фаховий відбір фактів і їх коментування, інакше інформаційний голод чи навпаки надлишок створять кризову ситуацію і деструктивно впливатимуть на громадськість. Якщо ситуація проблемна настільки, що цікавить світ, то про неї пишуть іноземні ЗМІ. Мова оригіналу та мова перекладу інформації можуть відрізнятися певними емоційними акцентами, тому для адекватної оцінки аналітикові важливо володіти англійською, щоб передати все відповідно до оригіналу. Професійне вивчення англійської мови (медійної термінології, специфічних синтаксичних конструкцій, смислових сполучень і т.п.) украй важливе для спеціаліста високого рівня, адже йому доводиться працювати з матеріалами, опублікованими у світі, оцінювати фактаж, шукати матеріали (збирати, опрацьовувати, накопичувати й поширювати) за певними квантами – ключовими «частинками» інформації, які можуть бути представлені синонімічним рядом потрібного слова.

То хто ж він – медіааналітик? Щоб дати конкретне визначення, потрібно скористатися дефініцією: «аналітика» – основа інтелектуальної, логіко-мисленнєвої діяльності, спрямованої на вирішення практичних завдань; в її основі лежить не стільки принцип констатації фактів, скільки принцип «випередження подій», що дозволяє організації або індивідові прогнозувати майбутній стан об'єкта аналізу. Аналітика об'єднує три найважливіші компоненти: методологію інформаційно-аналітичної роботи, організаційне забезпечення цього процесу й технолого-методологічне забезпечення розробки й створення інструментальних засобів для її проведення [2]. Звідси, **медіааналітика** – це системний напрям роботи, який передбачає глибоке вивчення матеріалів ключових ЗМІ, аналіз повідомлень з певної проблеми (за кількістю і якістю), контент-аналітику, семантичний і фонетичний аналіз та інші види аналітичної роботи. Фундаментальні серед них: 1) збір та пошук інформації (головний, найважливий і визначальний елемент); 2) попереднє вивчення, інформаційно-аналітична обробка, формулювання висновків, облік; 3) підготовка інформаційних (інформаційно-аналітичних) документів.

Сьогодні медіааналітика перетворюється на ключовий елемент роботи з управління репутацією. Саме завдяки аналітиці медіа можна сформувати уявлення про якісну і кількісну присутність бізнесу (персони, бренду, товарів/послуг) в інформаційному просторі, швидко виявити головні теми й інфоприводи, які висвітлюються засобами масової інформації [3]. Також за допомогою медіааналітики можна виявити оцінні думки, оцінити рівень інформаційної напруги (у тому числі і попередити появу негативу), перелік рекомендацій по веденню/зміні інформаційної активності компанії тощо.

Бути медіааналітиком означає: користуватися комунікативними стратегіями й володіти методиками аудиту комунікацій (репутаційного, медіа-аудиту, аудиту процесів зв'язку); вміти проводити аналіз інформаційного поля (статистичний медіааналіз, контент медіаналіз, конкурсний медіаналіз); створювати медіааналітичні документи/продукти (довідки, звіти, дайджести, «картину дня» та інші); формувати рейтинги та здійснювати моніторинги соцмедіа. Це не вичерпний перелік інформаційно-аналітичної та аналітико-прогностичної робіт, більш детально розглянемо їх суть дальше.

Основними вимогами є вміння проводити медіааналіз, що передбачає вирішення наступних завдань:

– визначення динаміки просування компанії в інфопросторі;
– оцінка залученості цільової аудиторії;
– відстежування піар-активності конкурентів;
– виявлення сильних і слабких сторін в роботі піар-служби;
– оцінка відповідності створюваного іміджу реальному образу в ЗМІ;
– міру присутності в соціальних медіа.

Зупинимося конкретніше на видах медіааналізу. Їх є декілька типів: моніторинг прес-релізів (підбірка публікацій за підсумками розсилки прес-релізу); кризовий медіамоніторинг; медіааудит; конкурентний медіааналіз; комунікаційний аудит; аудит соціальних медіа; карта стейкхолдерів; аналіз піар-кампаній; медіаобраз об'єкта, компанії, персони.

Особливе місце займає аналіз інформаційного поля – дає клієнту уявлення про кількісний і якісний вияви присутності компанії в інформаційних потоках, швидко визначати ключові теми та інформаційні хвилі, охоплені в ЗМІ, визначити оціночні публікації та попередити про інформаційні ризики. Саме щоденний і щотижневий такий аналіз уможливлює оперативно реагувати на актуальні інформаційні причини і, за необхідності, проводити оперативне втручання, засноване на місячних, квартальних та щорічних дослідженнях, а також може бути скоригована інформаційна політика компанії та стратегії позиціювання в засобах масової інформації. Статичний медіааналіз вивчає характер присутності компанії в засобах масової інформації, оцінку динаміки його кількісних і якісних показників, оцінку впливу суб'єктів медіаполя (представників об'єкту аналізу, конкурентів, ринкових експертів, журналістів, чиновників та інших лідерів думок) на інформаційне поле об'єкта дослідження. Контент медіааналіз визначає «баланс сил» навколо об'єкта аналізу, виявляє та аналізує ключові семантичні тенденції, пов'язані з об'єктом аналізу, а також реконструює мотиви і ресурси гравців, що впливають на ситуацію, розробляючи можливі сценарії для її подальшого розвитку. Конкурсний аналіз ЗМІ – досліджує володіння інформаційним простором через присутність об'єкта аналізу та його конкурентів, а отже, призначений для ідентифікації лідерів інформації та аутсайдерів і демонстрації специфічних параметрів, що визначалися результатом.

Вище зазначено, що сучасний медіааналітик обов'язково повинен уміти здійснювати медіааудит. Серед основних завдань аудиту комунікацій виокремимо:

– Аналіз і оцінка сприйняття і ставлення до компанії цільових аудиторій. Аналітик отримує основну інформацію про ставлення цільових аудиторій під час проведення репутаційного аудиту.

– Аналіз змістовного іміджу компанії, сформованого у громадському просторі. Аналіз зображень здійснюється шляхом вивчення матеріалів публічного поля (ЗМІ, блогосфери), під час яких ідентифікуються не тільки ключові змістовні та оцінні характеристики компанії, а й думки журналістської спільноти та авторитетні блогери.

– Аналіз комунікаційних засобів компанії (аналіз обраних каналів зв'язку, форматів повідомлень і способів взаємодії з медіа-спільнотою). Ці завдання вирішуються як в аналізі суспільного простору, так і в процесі аудиту правил розповсюдження інформації, прийнятої компанією.

– Аналіз внутрішніх процесів в компанії, спрямованих на взаємодію з публічним полем (оцінка формалізованих правил зв'язку, наприклад, координація доступу до публічного простору інформації між підрозділами). Цей аналіз здійснюється під час співбесід з представниками компанії та експертизи внутрішньої документації.

– Аналіз комунікаційної стратегії як з точки зору ідеологічної та семантичної насиченості, так і з точки зору визначення ключових показників діяльності підрозділів зв'язку.

Аудит комунікацій медіааналітичні організації здійснюється у трьох проявах. Репутаційний аудит шляхом соціологічних досліджень аудиторії визначає рівень обізнаності про об'єкт аналізу, його місце серед конкурентнів, часову динаміку сприйняття у подальших опитуваннях. Медіааудит проводиться з метою визначення інструментарію формування іміджу компанії в публічному просторі (ЗМІ, блогосфера), а також визначення рівня ефективності роботи піар-менеджера. Виправдано допомагає в цьому аудит процесів зв'язку, а саме: оцінка якості медіа-пулу, кількість і якість співбесід з представниками компанії, склад спікерів компанії, діяльність/оперативність політики коментарів компанії, оцінка якості публікацій (наприклад, частка високоефективних публікацій, жанрів видання, якості титрів тощо), зміст інформаційних міркувань та якості їх роботи, співвідношення ініційованих та неініційованих публікацій.

Провівши роботу, можна створювати інформаційно-аналітичні документи, так звані продукти аналітики:

щотижневі і щомісячні звіти. Тут відбиваються основні результати проведеної аналітичної роботи – як якісні, так і кількісні показники (число публікацій по різних видах ЗМІ, їх оцінне забарвлення, вплив на репутацію і імідж клієнта); порівняння інформаційної присутності компанії/бренда/персони і основних конкурентів. Це можливість визначити переваги і недоліки вибраної інформаційної стратегії і політики, внести корективи;

«картина дня» – як правило, щоденний огляд ЗМІ і преси з метою виявлення ключових інформаційних подій в країні і світі в цілому;

дайджести ЗМІ із згадками компанії – підбірка найцікавіших і значимих публікацій про замовника послуг, аналітика його інфополя (галузеві дайджести – збір відомостей про інформаційне поле певної галузі, виявлення динаміки і міри впливу тих чи інших подій на галузь);

галузеві звіти – більш наочна і розгорнута аналітика галузі порівняно з галузевими дайджестами;

окремі інформаційні довідки – збір інформації з конкретних тем – про компанії, посадових особах, події, галузі, ринки тощо.

Медіааналітика – доволі новий напрям досліджень, запит на інформацію змінюється, ринок постійно розвивається, тому виникла необхідність у, поряд із зазначеними, сучасних жанрах аналітичних документів:

прес-відсікання є компіляцію всіх публікацій зі згадкою про об'єкт моніторингу або даної теми. Документ містить повні тексти публікацій, в середньому колекція складає 50-150 сторінок. Плюси: оперативний прийом матеріалів реального часу; детальний аналіз джерела видання; доступна вартість моніторингу. А серед мінусів – багато часу потрібно, щоб прочитати все; неструктурний характер інформації – опрацювання додаткової (нерелевантної) інформації, що веде до втрати розуміння;

записка – стисле абстрактне представлення змісту медіаматеріалу, що точно відображає основний зміст першоджерела. Плюси: оперативна підготовка (наприклад, ранкові публікації). Мінуси: не можуть бути використані для стратегічних рішень, бо не містять аналітичних висновків;

медіа-дайджест (інформаційна довідка) – первинний аналіз публікацій ЗМІ на 2-4 сторінках. Плюси: більш глибока обробка матеріалів; документ містить основні тематичні лінії висвітлення; тональність матеріалів (позитивних або негативних) і порівняння кошторисів різних; попередні висновки; невелика кількість часу. Мінуси: період відстеження динаміки ситуації: 1 тиждень – нездатність зробити серйозні прогнози і приймати стратегічні рішення;

прес-звіт – короткий аналіз інформаційного бюлетеня для менеджерів. Плюси: підходить для перших осіб компанії; містить аналітичні висновки, які можуть бути використані для стратегічних рішень, дозволяє в найкоротші терміни ознайомитися з основними питаннями. Мінуси: використовують великі компанії;

аналіз медіа-іміджу компанії. Плюси: містить рекомендації для прес-служби компанії з тактичних рішень в засобах масової інформації, дозволяє аналізувати імідж компанії в ЗМІ; дає можливість побудувати іміджевих діяльності компанії, тому числі в нестандартних умовах;

психологічний медіапортрет – опис психологічного портрета першої особи компанії, складеного на матеріалах ЗМІ, а також рекомендації з громадської діяльності. Плюси: готові рекомендації щодо покращення іміджу;

бюлетень – кількісний і якісний аналіз медіа-матеріалів. Плюси: найбільш повний і поглиблений аналіз ситуації, що уможливлює контроль за медійним полем і прийняття стратегічних рішень. Періодичність: щотижня, щомісяця, і один раз в ретроспективі. Розкриває можливість отримати повну інформацію про розвиток ринкової ситуації, тенденцій, конкуренцію; є досконалим інструментом для роботи з аналізу та PR;

саммарі – неофіційний вторинний аналітичний документ, створений на базі основного документа як резюме, шпаргалка і т.п. Вимоги: невеликий обсяг; короткий виклад основного; повинен бути зрозумілим за 30 секунд ознайомлення з ним (сприйматися «находу»); бути самостійним завершеним документом, щоб не виникало потреби читати основний; проста мова, мінімум термінології;

тематична аналітична записка є глибоким і універсальним аналізом ситуації або проблеми. Дозволяє приймати стратегічні рішення з розвитку бізнесу, політичної громадської діяльності, корисна для проведення аналізу перед введенням нових ринків або виведення продукту з ринку та його місце серед конкурентів.

Отже, ми визначили основні види діяльності медіааналітика і якими фаховими компетентостями він повинен володіти. Педагогічним середовищем для їх набуття може буте університетська аудиторія, а також і позааудиторні курси з медіааналітики. У багатьох вишах під час навчання журналістів у магістерських програмах підготовки існують навчальні курси типу «Медіааналітика», в яких передбачено оволодіння компетентностями користування методиками й засобами аналізу медіа, створення вторинних аналітичних документів тощо. Цикл предметів інформаційно-аналітичного характеру добре представлений на факультетах, де готують інформаційних аналітиків, референтів: інформаційні ресурси, потоки й масиви; інформаційні технології, інформаційні продукти і послуги; інформаційний аналіз та інформаційно-аналітичне забезпечення – навчальні дисципліни, які дають теоретико-методологічну базу для роботи аналітика. Звично аналітик працює з оглядами, звітами, дайджестами й тематичними підбірками. Однак, варто зауважити, що сфера медіа специфічна, тому й потребує додаткових практичних навичок інформаційного моніторингу та аналізу. Саме їх можуть показати експерти з галузі на різних тренінгах, спецфорумах, котрі займаються таким видом діяльності. Доволі часто клієнти просять представити аналітичні документи англійською мовою. Тому фахівцям, окрім набору інформаційно-аналітичних компетентностей, необхідно володіти ще й англомовною. Така вимога сьогодення.

Література:

1. Буяльська К. Світлана Павелецька, «1+1 медіа» – про репутаційний менеджмент у бізнесі. *Na chasi*. URL: nachasi.com/2017/11/10/svitlana-paveletska-1-1-media-pro-reputatsijnyj-menedzhment-ta-spivpratsyu-biznesu-j-zmi/

2. Курносов Ю., Конотопов П. Аналитика: методология, технология и организация информационно-аналитической работы. Москва: Издательство «Русаки», 2004. 550 с.

3. Федорів Т. Репутаційні ризики та комунікаційний менеджмент в органах державної влади. *Вісник національної академії державного управління.* С. 137-147.

4. Що робити зі шаленими потоками інформації – «довіряти мозку». *Радіо Свобода*. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/29889602.html

Отримано: 6 листопада 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: natkrushyn@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-104-106

Крушинська Н. І. Сучасні підходи та інноваційні технології формування іншомовної комунікативної компетенції студентів немовних спеціальностей. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 104–106.

УДК: 811.111

Крушинська Наталія Іванівна,
викладач кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики
державного університету «Житомирська політехніка»

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті аналізуються основні методики формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей. Особлива увага приділяється методиці викладання іноземної мови у сучасному немовному вищому навчальному закладі. Також у даній статті розглядаються інтерактивні методи навчання іноземної мови за професійним спрямуванням та імплементація у навчальних процес інноваційних технологій формування професійної іншомовної компетенції у комунікативному аспекті, оскільки глобалізаційні процеси вимагають якісно нового підходу до навчання іноземній мові майбутніх спеціалістів, котрий передбачає не лише володіння основними компетенціями, а й глибокими знаннями соціокультурних особливостей. Поза тим, було здійснено аналіз засобів інформаційних технологій у формуванні іншомовної комунікативної компетенції.

Ключові слова: *іншомовна комунікативна компетенція, інформаційні технології, змішане навчання, проектна методика, соціокультурні особливості, інтерактивні методи навчання.*

Nataliia Krushynska,
Teacher of theoretical and applied linguistics department
Zhytomyr Polytechnic State University

MODERN APPROACHES AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES AT FORMING THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF NON-LINGUISTIC STUDENTS

The article analyses the main methods of forming foreign language communicative competence for the students of non-linguistic specialties. The special attention is paid to the methods of teaching a foreign language at the contemporary non-linguistic higher educational institution. Besides, the article also considers the interactive methods applied to teaching a foreign language for professional purposes and supply the educational process with implementing the innovative technologies of forming professional foreign language competence in the communicative aspect as globalization processes require a qualitatively new approach to teaching a foreign language to the future specialists, and this approach presupposes not only mastering the main competences, but it also implies profound knowledge of the socio-cultural peculiarities. In addition, it was also carried out the analysis of the information technologies means in the formation of foreign language communicative competence.

Key words: *foreign language communicative competence***,** *information technologies, blended learning, project method, socio-cultural peculiarities, interactive teaching methods.*

Постановка проблеми. Згідно сучасних досліджень, іншомовна комунікативна компетенція інтерпретується як необхідний для людини рівень досвіду особистісної взаємодії, котрий має на меті успішне функціонування у суспільстві з огляду на власні здібності і соціальний статус [4, с. 13]. І особливо гостро ця проблема постає в контексті іншомовного спілкування в умовах глобалізації суспільного простору. Інтеграційні процеси у світовій спільноті вимагають від сучасного фахівця не лише професійних знань, а й володіння іноземною мовою у якості інструменту професійної комунікації для повноцінного обміну навчальною та науковою інформацією, ознайомлення з новими тенденціями спілкування діловій сфері.

Актуальність статті полягає в тому, що інтеграційні процеси української освіти у європейський освітній простір вимагають особливої уваги до вивчення іноземної та мови та підвищують її важливість не лише як навчальної дисципліни, але і як інструменту володіння вузькогалузевою спеціалізацією. Крім того, наразі програми академічної мобільності студентів стають дедалі доступнішими та популярнішими. Участь у таких проектах передбачає володіння іноземною мовою за професійним спрямування на поглибленому рівні, який уможливлює сприйняття навчального матеріалу іноземною мовою та проведення наукових досліджень. Однак втілення у життя європейських принципів стосовно оволодіння іншомовною компетенцією у багатомовному світі має перешкоду у вигляді проблеми пошуку ефективних методик у вивченні іноземної мови як у ланці середньої освіти, так і у вищих навчальних закладах.

Іншомовна комунікативна компетенція як складова комунікативної культури є невід'ємним компонентом підготовки студентів сучасних вишів [16, с. 82].

В результаті розширення економічних та культурних міжнародних зв'язків, виникла необхідність поглибленого вивчення іноземних мов в українських вишах, що передбачає підготовку майбутніх кваліфікованих фахівців для більш консолідованої міжкультурної комунікації [3, с. 177].

В результаті багаторічної праці науковців під керівництвом Ради Європи вдалося розробити лінгводидактичні засади у вивченні європейських мов у розрізі комунікативно орієнтованого підходу до навчання іноземних мов у вишах. Обмін науково-технічною інформацією був одним із основних мотивів його імплементації у навчальну практику. Основною засадою цього підходу є орієнтація на опанування мови як засобу комунікації у реальних життєвих ситуаціях [9, с. 12].

Таким чином, метою навчання іноземній мові у сучасних вишах є оволодіння іноземною мовою одночасно як засобом спілкування, так і набуття професійно спрямованої іншомовної компетенції, що сприятиме успіхам у подальшій професій-

ній діяльності. А це, в свою чергу, вимагає розробки різноманітних підходів та методик стосовно формування іншомовної компетенції у студентів різного рівня іншомовної підготовки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про наявність значної кількості наукових досліджень за таким напрямами: формування іншомовної компетенції (О.В.Романова, О.Чемериська та ін.), проектна методика (І. Зимня, І. П. Підкасистий), інноваційні підходи до навчання іноземної мови професійного спрямування (О. Андрущенко, І. С. Башмакова, О. І. Плотнікова), особливості набуття іншомовної компетенції у мовних та немовних вишах (Є. Шубин, Л. Пассова, Є. Щерба), розвиток іншомовної компетенції майбутнього фахівця (Л. Біркун, І. Зимня, Г. Китайгородська, С. Козак, Є. Пассов, В. Сафонова, Д. Хаймс). Проте слід зауважити, що дані аспекти були досліджені дещо фрагментарно, коли певні вчені переслідували конкретні цілі у конкретних комунікативних ситуаціях, що не сприяло цілісносному розумінню поняття іншомовної комунікації та ефективних шляхів її засвоєння. Саме тому видається логічним, що іншомовна компетенція має базуватися на певних принципах, і лише в такому випадку має місце вузько орієнтований професійно спрямований підхід до вивчення іншомовної компетенції.

Метою статті є намагання визначити основні принципи формування іншомовної компетенції студентів немовних вищих навчальних закладів.

Відповідно, **завданням** дослідження є визначення основних дидактичних методик навчання іноземної мови, аналіз структури іншомовної комунікативної компетенції студентів сучасних вишів, визначення експериментальним шляхом найефективніших методів формування іншомовної комунікативної компетенції студентів при вивченні іноземної мови (зокрема, англійської).

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти, одним з основних напрямів оновлення змісту вищої освіти є забезпечення якості освіти, базуючись на новітніх досягненнях науки, культури та соціальної практики. Наразі формується тенденція до посилення комунікативної спрямованості навчального процесу та його наближення до реального спілкування. До того ж, для більшості фахівців у галузі викладання іноземних мов, інноваційність інтерпретується як, власне, комунікативність. Таким чином, методичним змістом сучасного заняття з іноземної мови повинна бути, передусім, комунікативність та формування відповідної комунікативної компетенції, котра визначається як уміння ефективно використовувати знання за різних обставин професійного спілкування з різними учасниками комунікації та здатність користуватися мовою в залежності від конкретної ситуації [12, с. 65].

На нашу думку, найважливішою характеристикою комунікативного підходу є використання автентичних матеріалів, користь яких складно переоцінити, оскільки саме вони використовуються носіями мови. Автентичні тексти професійного спрямування є джерелом поповнення фахової термінологічної лексики та предметом для комунікативно-мовленнєвої діяльності студентів [16, с. 79]. Мовленнєва взаємодія студентів, котрі вивчають іноземну мову, за участі викладача, може відбуватися у різних формах: парах, тріадах, невеликих групах, усією групою. Для досягнення результативної іншомовної комунікації слід окреслювати кінцевий результат, чітко визначати мету спілкування та застосовувати комунікативні завдання. Тому це передбачає дотримання певних комунікативних стратегій, котрі сприятимуть отриманню бажаного результату. У контексті професійного спілкування такими є стратегії співробітництва з урахуванням фахових інтересів.

Для формування комунікативних знань, умінь і навичок викладачі іноземної мови користуються інноваційними методами навчання, котрі комбінують комунікативні та пізнавальні цілі, зокрема інтерактивні методики навчання іноземних мов, спрямовані на розвиток особистості та розкриття її творчого та професійного потенціалу. Інтерактивне навчання передбачає залучення практично всіх студентів до процесу пізнання. Спільна діяльність у процесі засвоєння навчального матеріалу означає, що кожен робить свій особливий особистий внесок, обмінюється знаннями, засобами діяльності, креативними ідеями.

Як правило, інноваційні методики навчання іноземних мов базуються на гуманістичному підході, що, за означенням, створює передумови для поліпшення навчального процесу в цілому.

Основними засадами сучасних методів навчання іноземній мові є наступні: орієнтація занять на студента (learner-centered lessons), змістовність занять, спрямованість на досягнення соціальної взаємодії завдяки допомозі викладача в якості language facilitator, інтеграція мови та засвоєння її за допомогою знань з інших наук (яскравим прикладом є освітній підхід CLIL – Content and Language Integrated Learning), рух від цілого до окремого і навпаки (inductive and deductive approaches). В сучасній методиці викладання іноземної мови існують різні варіації щодо формування комунікативної компетенції студентів нелінгвістичних спеціальностей, а саме: Cognitive Approach, Interactive Training, Co-Operative Learning, Content-Based ESL Programme, Cognitive Academic Training Approach, Blended Learning, Peer Teaching, Content and Language Oriented Learning тощо. Варто зазначити, що інтерактивні методи навчання можуть бути легко застосовані практично до всіх його видів: очного, заочного, дистанційного, за допомогою Інтернету тощо.

Цікавим є те, що під час проведення аудиторних занять за інтерактивною методикою викладач перестає виконувати роль єдиного та референтного джерела знань. Натомість викладач виступає активним учасником комунікативного процесу, направляючи дискусії, дебати чи диспути у потрібне русло, тобто виступає у ролі language facilitator. Користь такого підходу важко переоцінити, оскільки саме за таких умов студенти вчаться не лише висловлювати свою думку та відстоювати власну позицію, а й шукати шляхи вирішення певних проблемних питань власне через процес комунікації в групі. Надзвичайно дієвим за таких обставин є моделювання комунікативної ситуації, наближеної до реального життя. Саме ця методика найефективніше допомагає використати лексику за професійним спрямуванням та засвоїти певні соціокультурні аспекти. Для прикладу, візьмемо заняття у групі студентів, котрі вивчають туристичний менеджмент. Традиційна подача нової лексики та тренування за традиційною схемою не є надто ефективною. Натомість, на нашу думку, слід використати наступні методики, котрі передбачають роботу в малих та великих групах. Наприклад, можна змоделювати уявну ситуацію, коли одна робоча група певної туристичної фірми збирається у відрядження до Ірландії, друга – до Австрії, третя – до Норвегії. Усі групи мають самостійно скласти список необхідних речей (наприклад, це може бути одяг, особисті речі, документи), карту маршруту, проаналізувати trip advisor щодо готелів та закладів харчування міста призначення, дізнатися інформацію щодо транспортного сполучення у цьому місті тощо. Далі студенти обмінюються самостійно набутою інформацією, при

чому кожна група має робити нотатки під час виступу своїх одногрупників, після чого студенти додають, на їхню думку, ті елементи, котрих бракує, задля того щоб зробити це уявне відрядження максимально корисним. Така, свого роду, проектна методика надзвичайно сприяє засвоєнню активного лексичного запасу та формування соціокультурної компетенції, оскільки студенти ще мають ознайомитися з культурними особливостями країни, до якої має бути це змодельоване викладачем відрядження. Крім того, можна також засвоїти певні граматичні структури, склавши кодекс правил поведінки у певній країні, використовуючи конструкції з модальними дієсловами. Можна також використати методику blended learning (змішаного навчання), коли студент отримує певні знання як самостійно, так і за допомогою різноманітних освітніх інтернет-сайтів (наприклад, EngVid, English for a Minute тощо). Blended learning не має часових та територіальних обмежень, студент може займатися за такою методикою у будь-який зручний час та у зручному місці. Проте, оскільки немає зворотнього зв'язку від online викладача, на аудиторних заняттях слід закріпити пройдений online матеріал.

Також, на нашу думку, гарною комунікативною методикою є peer teaching, котра полягає у навчанні студентів один одного. Цей підхід до навчання має багато сильних сторін, а саме: прямий обмін інформацією між студентами сприяє активному навчанню; студенти почуваються більш відкрито та розкуто при спілкуванні з рівними за статусом; однолітки тримаються в рамках одного дискурсу, що сприяє кращому розумінню; студенти посилюють свої власні знання завдяки інструктуванню та навчанню однолітків.

Отже, для організації ефективного спілкування студентів іноземною мовою в рамках професійно-орієнтованої комунікації, викладачу слід володіти технологією грамотного застосування наступних прийомів: проектного навчання, змішаного навчання (blended learning), навчання студентів один одним (peer teaching), технології формування груп, координування взаємодії груп, контролю часу та якості комунікативної взаємодії. Важливим є також вибір об'єктів проектної діяльності та врахування рівнів мовної підготовки студентів. Вище перелічені методики дозволяють не лише підвищити мотивацію до вивчення іноземної мови професійного спрямування, але й формують особистий дослідницький досвід, котрий сприяє розвитку іншомовної комунікативної компетенції.

Інформаційні технології, котрі передбачають потужні можливості з комплексом програм та устаткування, є важливою частиною інноваційних технологій навчання іноземної мови. Сукупність технічних та навчальних засобів уможливлює подачу інформації у текстовому, графічному, звуковому, анімаційному та відео форматах. В залежності від методичних завдань, освітні мультимедійні технології можна умовно розділити на програмно-методичні, навчальні, контрольні [10]. Завдяки поєднанню різних форматів інформації мультимедійні програмні засоби дають змогу імітувати реальні процеси та візуалізувати абстрактну професійну інформацію завдяки моделюванню ситуацій.

Висновки. Задля сприяння подальшому вдосконаленню процесу навчання іноземної мови за професійним спрямуванням та формуванню іншомовної комунікативної компетенції студентів немовних спеціальностей, можна вважати доцільним застосування освітніх та мультимедійних технологій, професійно орієнтованого та проблемного підходів до навчання через інтерактивну діяльність у контексті фахового спілкування.

На нашу думку, методики проектного навчання, змішаного навчання (blended learning), взаємо навчання (peer teaching) якнайкраще сприяють формуванню іншомовної комунікативної компетенції у студентів немовних вишів, і заслуговують на подальшу розробку та вдосконалення. Через тривалі інтеграційні процеси до Європейського освітнього простору та збільшення популярності програм академічної мобільності студентів, саме розвиток комунікативної компетенції в рамках професійного спрямування є найбільш перспективним та вартим подальшого вдосконалення.

Література:

1. Андрущенко О. Англомовне професійне спілкування з використанням ІТ. *Відкритий урок*. 2012. № 1. С. 56–60.
2. Башмакова И. С. К вопросу о формировании умений профессионального общения у студентов неязыковых вузов. *Вестник МГЛУ.* Вып. 477. М., 2003. С. 44–46.
3. Вища освіта України і Болонський процес: навчальний посібник / за ред. В. Г. Кременя, авт. колектив: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш та ін. К. : МОН, 2004. 288 с.
4. Вольфовська Т. О. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети. *Шлях освіти.* 2001. № 3. С. 13–16.
5. Гез Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований. *Иностранные языки в школе.* 1985. № 2. С. 17–24.
6. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. К. : Академвидав, 2004. 352 с.
7. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання д.пед.н., проф. С. Ю. Ніколаєва. К. : Ленвіт, 2003. С. 24 – 73.
8. Пассов Е.И. Концепция коммуникативного обучения иноязычной культуре в средней школе. М., 1993. 125 с.
9. Плугатарьова О. І. Використання Інтернет-контенту під час вивчення іноземної мови. *Англійська мова та література.* 2011. № 11. С. 14.
10. Полат Е. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. М. : Академія, 2000. 272 с.
11. Пометун О. І. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід / освіти (філологічні спеціальності та спеціальність "Переклад"). Вінниця : НОВА О. І. Пометун, Л.В. Пироженко. К. : А.С.К., 2004. 192 с.
12. Романова О. В. Модель формирования профессиональной компетентности учителя. *Педагогика*. 2012. № 2. С. 63–70.
13. Черемська О. Формування мовної і комунікативної компетенції мовної особистості у вищій школі. *Вища освіта.* 2010. № 12. С. 63–72.
14. Черноватий Л. М., Карабан В. І., Набокова І. Ю. Практичний курс англійської мови. *Підручник для студентів другого курсу вищих закладів.* КНИГА, 2005. 356 с.
15. Canal M. From communicative competence to communicative language pedagogy // Richards J. and Schmidt R., (eds.) Language and Communication. London: Longman, 1983. P. 2 – 27.
16. Hymes, D. (1972). "On communicate competence" // J. B. Pride and J. Holmes, (eds.): Sociolinguistics. Harmondsworth, Middlesex : Penguin Education, 1972. P. 269–293.

© Н. О. Лисенко, Л. Ю. Сінна

Отримано: 2 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: lis-enko@bigmir.net

sennaya1985@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-107-110

Лисенко Н. О., Сінна Л. Ю. Практична стилістика перекладеного тексту як елемент підготовки майбутніх науковців. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 107–110.

УДК: 378.6:62.016:811.161.2

Лисенко Наталя Олександрівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Національний фармацевтичний університет
Сінна Людмила Юріївна,
доцент
Національна академія Національної гвардії України

ПРАКТИЧНА СТИЛІСТИКА ПЕРЕКЛАДЕНОГО ТЕКСТУ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ НАУКОВЦІВ

У статті узагальнено досвід роботи викладачів кафедр філології, перекладу та стратегічних комунікацій Національної академії Національної гвардії України та українознавства та латинської мови Національного фармацевтичного університету, спрямованої на вироблення навичок і вмінь якісно перекладати та редагувати тексти різних стилів. Наведено комплекс вправ для опанування курсу «Семантико-стилістичні проблеми перекладу текстів різних стилів та жанрів», а також приклади завдань з дисципліни «Культура наукової мови», у яких акцентовано увагу на перекладі та редагуванні дієприкметників, що входять до складу фахових термінів та мовних кліше наукового стилю.

Ключові слова: *стильова диференціація, семантико-стилістичні проблеми перекладу, науковий стиль, редагування фахового тексту, професійно орієнтовананий текст.*

Natalia Lysenko,
PhD, Assistant Professor
National University of Pharmacy
Liudmyla Sinna,
Assistant Professor
National academy of National guard of Ukraine

PRACTICAL STYLISTICS OF TRANSLATED TEXT AS AN ELEMENT OF PREPARATION FOR FUTURE SCIENTISTS

The article summarizes the experience of teachers of the departments of philology, translation and strategic communications National Academy of National Guard of Ukraine and Ukrainian Studies and Latin from the National University of Pharmacy, aimed at developing skills and abilities to translate and edit texts of different styles in a high quality. The complex of exercises for mastering the course «Semantic-stylistic problems of translation of texts of different styles and genres» for masters studying in the specialty «General translation. Researcher, translator. « In particular, there are examples of exercises that in the future will provide a choice of apt word, a good choice of syntactic constructions, stylistically polished speech. The purpose of these tasks is to learn to abstract and simplify text, to transform text and to change its stylistic characteristics. The basis for stylistic differentiation of texts is the table «The Classification of function styles» and differentiate styles such as «Scientific», «The style of official documents or official», «Publicistic» and «Belles-lettres». Examples of tasks in the discipline «Scientific language culture», taught to future pharmacists who have a secondary education, are described. translation of adjectives from Russian into Ukrainian».

Key words: *stylistic differentiation, semantic-stylistic problems of translation, scientific style, professionally oriented text, editing of professional text.*

У сучасному світі з тотальною комп'ютеризацією, наявністю численних on-line-ресурсів підготовка перекладачів, а також фахівців, здатних самостійно здійснити якісний переклад професійно орієнтованого тексту, є одним із найважливіших завдань, що стоять перед мовними кафедрами ВНЗ України.

Дослідженню перекладацької діяльності присвятили свої роботи сотні закордонних та вітчизняних учених, серед яких В. Комісаров, В. Виноградов, Н. Грабовський, О. Швейцер, Р. Зорівчак, А. Совєтова, О. Лісун та ін. Проблеми обору принципів, критерій, вимог до навчальних текстів, окремі аспекти усного двостороннього перекладу та письмового перекладу рідною мовою висвітлювались у дослідженнях О. Алікіної, Є. Бєлькової, Н. Гавриленко, Т. Ганічевої, І. Зайкової, Н. Кондрашової, Т. Пасічник, Л. Черноватого та ін.

Однак питання про те, чому вчити і як це робити, до сьогодні залишається одним зі спірних питань методики викладання перекладу, що доводить актуальність нашого дослідження, що має на меті презентувати досвід викладання стилістики перекладу англомовних текстів на кафедрі філології, перекладу та стратегічних комунікацій Національної академії Національної гвардії України та дисципліни «Культура наукової мови» на кафедрі українознавства та латинської мови Національного фармацевтичного університету, курсу, обов'язковим елементом якого є пояснення вимог до російсько-українського перекладу фахового тексту, зокрема термінології, що там міститься, з подальшим редагуванням мовних огріхів.

Зазвичай курси з перекладу, запропоновані студентам навчальними закладами, мають на меті не тільки надати певні знання і виробити відповідні навички, а й підготувати висококваліфікованих фахівців, які володіють різними методами і стратегіями перекладу текстів різного типу. Уважаємо, що знання стилістики, увага до нюансів значення, усебічна обізнаність, покликана мінімізувати шар презиційної інформації,– запорука якісно перекладених текстів.

Упевнені, що неможливо стати професійним перекладачем без накопичення досвіду перекладу текстів різних стилів та жанрів, зокрема й неадаптованих і неспрощених. Стилістична довершеність текстів перекладу потребує неабияких знань, умінь і навичок перекладача, чуття мови й доречного, своєчасного креативного підходу до власної професійної діяльності та результату. Добір влучного слова, вдалий вибір синтаксичних конструкцій, стилістично відшліфоване мовлення – ось характеристики якісно виконаного перекладу. На досягнення цієї мети спрямований практичний курс «Семантико-стилістичні проблеми перекладу текстів різних стилів та жанрів». Дисципліна покликана вдосконалити навики стилістичної диференціації мови (рідної й іноземної), репрезентувати інформацію про тонкощі перекладу текстів різних стилів і жанрів, удосконалити професійний рівень перекладача.

Роботі з текстами передує узагальнення знань щодо класифікації стилів, підстилів та жанрів, їх основних рис та ознак, призначення. Ми пропонуємо студентам ознайомитися з таблицею «The Classification of function styles» та диференціювати такі стилі, як «Scientific», «The style of official documents or official», «Publicistic» та «Belles-lettres».

Починаємо із завдань, у яких вимагається диференціювати стиль, обґрунтувати свою відповідь, ідентифікувавши відповідні стилетворчі риси, згодом виходимо на рівень творчих завдань, що потребують вміння аналізувати, співставляти, трансформувати тексти.

Наприклад, студенти отримують завдання спростити текст наукового стилю «The Solar System» до рівня, зрозумілого першачкам:

The Solar System

Our solar system consists of an average star we call the Sun, the planets Mercury, Venus, Earth, Mars, Jupiter, Saturn. Uranus, Neptune, and Pluto. It includes: the satellites of the planets; numerous comets, asteroids, and meteoroida; and the interplanetary medium. The Sun is the richest source of electromagnetic energy (mostly in the form of heat and light) in the solar system. The Sun's nearest known stellar neighbor is a red dwarf star called Proxima Centauri, at a distance of 43 light years away. The whole solar system, together with the local stars visible on a clear night, orbits the center of our home galaxy, a spiral disk of 200 billion stars we call the Milky Way. The Milky Way has two small galaxies orbiting it nearby which are visible from the southern hemisphere. They are called the Large Magellanic Cloud and the Small Magellanic Cloud. The nearest large galaxy is the Andromeda Galaxy. It is a spiral galaxy like the Milky Way but is 4 times as massive and is 2 million light years away. Our galaxy, one of billions of galaxies known, is traveling through intergalactic space [1, c. 15].

Працюючи над цим завданням, студенти мусять спростити речення, прибрати «складні» для дитячої аудиторії терміни, значно скоротити текст, вибрати головне, отже, продемонструвати навички реферування і творчі здібності.

Цікавими і корисними є, на наш погляд, вправи щодо трансформації стилів. Наприклад, ми пропонуємо студентам в довільній формі розказати про себе, а потім вимагаємо скласти стислу статтю-довідку на цю ж тему до енциклопедії, використавши такі словосполучення, як homo sapiens, anatomy and physiology, gender roles тощо. Або розповісти про своє хобі, скориставшись офіційно-діловим стилем [1].

Крім зазначених прикладів, студенти виконують численні вправи, покликані виробити увагу при перекладі термінів із урахуванням їх багатозначності, а також словникової кодифікації українською мовою.

Вивчаючи дисципліну «Культура наукової мови», студенти НФаУ опрацьовують виключно тексти наукового стилю (власне наукового підстилю) із незначною адаптацією, що покликана дещо скоротити текст фахової статті, яка зазвичай налічує 10-12 сторінок. У таких текстах зберігається первісна структура, насиченість спеціальними термінами, складний синтаксис. Розвитку навичок ідентифікувати та виправляти мовні помилки передує опрацьована теоретичного матеріалу. Спираючись на власний досвід редагування фахових статей спеціалістів фармацевтичної галузі, можемо виділити два типи помилок, яких доволі часто припускаються автори-початківці: неадекватний переклад активних дієприкметників та сплутування дієслів на позначення процесу, діяльності й іменників із значенням наслідку цієї діяльності.

Зазвичай ми застосовуємо такий алгоритм:

1. Ознайомлення з таблицею «Відповідність суфіксів і форм перекладу дієприкметників із російської мови українською» [4, с. 77] із подальшим пояснення того, що під час перекладу термінологічних зворотів із дієприкметниковим компонентом можна скористатися зворотами дієприкметникового типу: выдерживаемый процесс – витримуваний процес (замість процес, що (який) витримується); іменниковим замінникам: окружающая среда – довкілля (замість оточуюче середовище), заведующий отделением – завідувач відділу (замість завідуючий відділенням), лечащий врач – лікар-куратор. Зазначаємо, що в сучасній українській мові позначилась тенденція до уникнення дієприкметникових форм на **-учий (-ючий)**. Ці форми пропонують уживати з суфіксом **-увальн(ий), -ювальн(ий)**: коригуючий – коригувальний, копіюючий – копіювальний, інтегруючий – інтегрувальний, всасывающий – всмоктувальний тощо.

2. Виконання вправ з перекладу дієприкметників-термінів. Наприклад, ассимилирующая поверхность, раздраженная кожа, припухшие веки, окружающая среда, кровеостанавливающее средство, успокаивающая маска, консервирующий препарат, красящее средство, отекшие конечности, вьющееся растение, соединяющие ткани, легковоспламеняющийся материал, сокращающаяся мышца, вытесненная жидкость, употребляемые препараты, вменяемое состояние, огрубевший лишай, режущая и колющая боль.

3. Редагування біномів, що містять дієприкметник: виступаючий на семінарі, усі бажаючі, виконуючий обов'язки, завершаючий цикл, існуючі ціни, плаваючий графік, практикуючий хірург, ріжучий інструмент, слідуючі інгредієнти, організуючий центр, ріжучий інструмент, дієва речовина, діючий принцип, біжучий рядок, лікуючі властивості, домінуюче вживання.

4. Редагування фахового тексту, що містить неадекватний переклад сполук із дієприкметниками. Наприклад: 1. Людству давно відомо, що косметичні препарати приготовлені в домашніх умовах і маючі у своєму складі лікарські рослини, діють на шкіру краще, ніж самі прославлені креми. 2. Вибір тих чи інших зовнішніх коштів здебільшого полягає в досвіді, який накопичений поколіннями дерматологів, і власному досвіді практикуючого лікаря. 3. Липовим відваром можно користуватися, мая любий тип шкіри. 4. На мокнучій шкірі варто використовувати вологі компреси, на сухий – мазі. Наприклад, лікування мокнучіх висипань, які простежуються при острому запаленні шкіри, починають із призначення примочки.

5. У той самий час при багатьох тривало протікаючих хронічних дерматозах, навпаки, характерна суха, шелушащаяся інфільтрированна шкіра. 6. Така ситуація особливо частіше зустрічається у пацієнтів проводячих самостійне, безконтрольне лікування. 7. Шампуні маючі у складі дану группу ПАВ, забеспечують тривалу знежирюючу дію. 8. Косметичний еффект пін для ванни та гелей для душа заключається в очищуючому, обезжирюючому, ароматизуючому, тонізуючому та релаксуючому впливі. 9. При увядшій, дряблій кожі з морщинами чудово живить шкіру мигдалеве молочко з солею. 10. Сольовий раствор впливає швидко, тому через дві хвилини массірующого нанесення сіль змивають з обличча водою комнатної температури [5].

Таблиця 1

«Відповідність суфіксів і форм перекладу дієприкметників із російської мови українською»

Пасивні дієприкметники	
Російська мова	**Українська мова**
пасивні дієприкметники теперішнього часу з суфіксами *-ем- (-ом-), -им*	**підрядне речення:** *применяемый – який застосовується, застосовуваний;* *употребляемый – який уживається, уживаний*
	дієприкметник: *рассеиваемый – розсіюваний;* *излечимый – виліковний;* *устранимый – усувний;* *желаемый – бажаний,* *предоставляемый – надаваний;* *адресуемый – адресований*
	іменник, прикметник, дієприкметник у функції іменника (для назв об'єктів дії): *делимое – ділене, дільник;* *слагаемое – шукане – доданок*
пасивні дієприкметники минулого часу з суфіксами *-енн-, -анн- (-янн-)*	**дієприкметник:** *размешанный – розмішаний;* *защищенные участки тела – захищені ділянки тіла;* *сжиженный – зріджений;* *спиленный – спиляний*
Активні дієприкметники	
Російська мова	**Українська мова**
активні дієприкметники теперішнього часу з суфіксами *-ущ- (-ющ-), -ащ- (-ящ-)*	**підрядні речення:** *работающие в этом салоне – ті, хто працює в цьому салоні;* *смеющийся человек – людина, яка сміється;* *сидящие за столами – які сидять за столами*
	іменник: *заведующий – завідувач;* *начинающий – початківець;* *отдыхающий – відпочивальник;* *нападающий – нападник*
	прикметник: *необозримый – неозорий;* *вышестоящий орган – вищий орган;* *текущий счет – поточний рахунок;* *самовостанавливающийся – самовідновний;* *скоропортящийся – швидкопсувний; чередующийся – переміжний;* *бьющийся – биткий;* *колеблющийся – коливальний;* *вспенивающийся – пінистий;* *ведущий специалист – провідний спеціаліст*
	описові звороти: *исполняющий обязанности – виконавець обов'язків*
активні дієприкметники минулого часу з суфіксами *-ш-, -вш-*	**підрядні речення:** *закончивший – той, хто закінчив;* *сложившаяся ситуация – ситуація, що склалася;* *разбившийся – який (що) розбився;* *приблизивший – який (що) наблизив;* *подъехавший автомобиль – автомобіль, що під'їхав*
	дієприкметник: *поседевший – посивілий;* *наболевший вопрос – наболіле питання*
	іменник: *прибывший – прибулець*
	прикметник: *бывший – колишній*

Як показує досвід, студенти із задоволенням виконують творчі завдання, знаходять і аналізують помилки, зроблені професійними перекладачами. Процес пошуку чужих помилок, їх подальший аналіз і знаходження правильного варіанту перекладу привчає, по-перше, якщо не відмовитись від комп'ютерних перекладачів, то хоча б ретельно вичитувати такий текст, мислити критично і розуміти, що будь-який, навіть професійно виконаний переклад може містити помилки або неточності, по-друге, допомагає краще запам'ятовувати відібраний для розбору, тобто досліджуваний, матеріал і, по-третє, підвищує ерудицію і начитаність студентів.

Література:

1. Ільченко О. А. «Семантико-стилістичні проблеми перекладу текстів різних стилів та жанрів»: [навчальний посібник]. Х.: Видавництво Академія ВВ МВС України, 2013. 108 с.

2. Кавицька Т. І. Принципи відбору текстового матеріалу для навчання письмового перекладу з української мови на англійську. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. Вип. 3. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.

3. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода. М. : Международные отношения, 1980. 167 с.

4. Лисенко Н. О., Піддубна Н. В., Тєлєжкіна О. О. Культура наукової мови: [навчальний посібник]. Х. : Тім Пабліш Груп, 2015. 224 с.

5. Лисенко Н. О., Берестова А. А., Пац Л. І. Професійна мова провізора-косметолога: навч. посіб. Х. : «Тім Пабліш Груп», 2018. 213 с.

6. Малюга О. С. Навчання професійно орієнтованого читання наукових англомовних текстів студентів-магістрів аграрних спеціальностей: дис. … канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія і методика навчання: англійська мова». К., 2007. 217 с.

7. Пасічник Т. Д. Методика навчання майбутніх філологів писемного двостороннього перекладу комерційних листів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання: германські мови». К., 2011. 22 с.

8. Швейцер А. Теория перевода (статус, проблемы, аспекты). URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/shveyz/

Отримано: 14 листопада 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: galinamatyukha61@gmail.com,

tkharchenko2017@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-111-114

Матюха Г. В., Харченко Т. І. Розвиток умінь англомовного писемного мовлення майбутніх учителів-філологів засобами інтернет–ресурсів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 111–114.

УДК: 378.026:811.111:004

Матюха Галина Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Харченко Тетяна Іванівна,
асистент кафедри методики викладання германських мов,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

РОЗВИТОК УМІНЬ АНГЛОМОВНОГО ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРНЕТ–РЕСУРСІВ

Стаття присвячена огляду питань, пов'язаних з дослідженням навчання майбутніх учителів-філологів англомовного писемного мовлення. Враховуючи практичний досвід, визначено, що викладачі використовують на занятті з англійської мови комп'ютер та інші технічні засоби. Проте, використання мережі Інтернет задля розвитку в студентів філологічних факультетів умінь англомовного писемного мовлення майже не практикується. У статті охарактеризовано можливості Інтернет-ресурсів, визначено сайти, спрямовані на навчання англомовного писемного мовлення, з'ясовано види та форми писемних творів, якими мають оволодіти майбутні вчителі-філологи відповідно до програми педагогічного вишу. Досліджено, що одним із провідних завдань сучасних вищих педагогічних навчальних закладів є якісна підготовка майбутніх випускників до здійснення професійної діяльності. Доведено, що цієї мети можливо досягнути за умови систематичної практики в іншомовній комунікації не лише в усній, але й в письмовій формі, організованої на основі інноваційних методів навчання і використання можливостей мережі Інтернет.

Ключові слова: *вміння писемного мовлення, англійська мова, Інтернет ресурси, здобувачі вищої освіти.*

Halyna Matiukha,
Candidate of Pedagogical Sciences (Ph. D.), Associate Professor
Bogdan Khmelnitsky Melitopol State Pedagogical University
Tatiana Kharchenko,
Teacher, Bogdan Khmelnitsky Melitopol State Pedagogical University

DEVELOPING ENGLISH LANGUAGE WRITING SKILLS OF FUTURE TEACHERS-PHILOLOGISTS BY USING INTERNET RESOURCES

The article is devoted to an overview of issues related to the study of teaching future teachers-philologists English language writing skills. Modern society and a competitive labour market both in Ukraine and elsewhere in the world require that English language teachers should use new information technologies in teaching a foreign language. It is necessary to solve a large number of didactic tasks of teaching future teachers English language writing skills, such as: to develop etiquette of written English language and to master skills of creating and formulating written message of various kinds (private / official letters, an application form, a thank-you letter, an invitation letter, a complaining letter, an E-mail message, an essay, a summary, an abstract, to apply for some job etc.).

Based on practical experience, it is determined that University teachers use computers and other technical equipment in English classes. However, the use of the Internet for the development of students' English language writing skills is almost not practiced.

The article describes the possibilities of Internet resources, identifies sites aimed at teaching English language writing skills and clarifies the types and forms of written works that future teachers-philologists should master in accordance with the pedagogical university program.

It has been researched that one of the leading tasks of modern higher educational institutions is a qualitative preparation of future graduates for professional activity. It has been proved that this goal can be achieved by systematic practice in foreign language communication, not only verbally, but also in writing, organized on the basis of innovative methods of teaching and using the opportunities of the Internet.

Key words: *writing skills, English language, Internet resources, University students.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Сучасне суспільство і конкурентоспроможний ринок праці як в Україні, так і в інших країнах світу, вимагають від викладачів англійської мови вживання в освітньому процесі нових інформаційних технологій. Тому перед освітянами постають завдання з підготовки таких професіоналів, які будуть спроможними скласти конкуренцію іншим працівникам, навіть досвідченим, проте не завжди обізнаним у використанні інноваційних технологій. Питання навчання писемного мовлення англійською мовою здобувачів вищої освіти висвітлювали в своїх наукових роботах такі відомі в Україні вчені, як Е. Васильєва, Т. Глазунова, С. Кожушко, О. Москаль, О. Тарнопольський, А. Шишко та ін. Науковцями досліджено велике розмаїття питань, пов'язаних з оволодінням студентами англомовним писемним мовленням.

Проте, сучасне життя вимагає від фахівців, зокрема вчителів-філологів, професійних знань і умінь, постійного підвищення власної кваліфікації, використання інноваційних технологій, своєчасної адаптації до мінливого інформаційного простору і активної участі фахівців у професійному іншомовному середовищі. Саме з цієї причини, увага до навчання англомовного писемного мовлення здобувачів вищої педагогічної освіти помітно підвищилася.

Актуальність дослідження. Під час підготовки майбутніх учителів англійської мови в педагогічних вишах необхідно розв'язати цілу низку дидактичних завдань з їх навчання писемного мовлення, як-от: формувати етикет писемного англомовного мовлення й оволодівати вміннями формувати, формулювати й оформлювати відповідним чином писемне

повідомлення різних видів (приватний/офіційний лист, аплікаційну форму, лист-подяку, лист-запрошення, лист-скаргу, E-mail повідомлення, есе, резюме, анотацію, заяву на працевлаштування та ін.). Всі ці види писемної мовленнєвої діяльності передбачені програмою з англійської мови для учнів загальноосвітніх навчальних закладів, а відтак – є вимогами до професійної підготовки майбутніх учителів.

Навчання англомовного писемного мовлення засобами використання Інтернет ресурсів є актуальним, адже продиктоване часом і викликане розбіжностями між запитами й інтересами здобувачів вищої освіти, їх вільним володінням навичками та вміннями оперувати комп'ютером та іншими сучасними технічними засобами, здобувати й використовувати будь-яку інформацію в мережі Інтернет, володінням вміннями україномовного друку –з одного боку; та їх практичною неспроможністю самостійно заповнити аплікаційну форму англійською мовою на сайті Інтернет мережі, написати офіційного й неофіційного листа за місцем призначення, написати самостійно без зразків і шаблонів заяву на працевлаштування тощо, а відтак – неспроможністю в майбутньому навчити цього учнів.

Аналіз публікацій довів, що проблему використання Інтернет ресурсів в освітньому процесі, зокрема навчанні іноземних мов, досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Використанню інтерактивних технологій в навчанні англійської мови майбутніх інженерів за допомогою комп'ютерної підтримки присвятили свої наукові доробки П. Г. Асоянц та О. С. Синекоп. Науковцями теоретично обґрунтовано ефективність інтерактивного навчання англійського писемного мовлення з використанням Інтернет-ресурсів, розроблено й експериментально перевірено дієвість комп'ютерної інтелект-карти, блога і вікіпедії в навчанні англійської мови, зокрема писемного мовлення, майбутніх фахівців з інформаційної безпеки; визначено принципи навчання студентів англомовного наукового проблемно-тематичного повідомлення, досліджено і вдосконалено вимоги до створення та критерії оцінювання писемного твору такого виду, надано характеристику блогу як формі організації писемного повідомлення [1; 4].

Г. Задільська та Л. Комар вивчали англомовні ресурси Інтернету в навчанні англійської мови студентів мовних спеціальностей вищих навчальних закладів. Дослідниці розглянули можливості підвищення мотивації до вивчення англійської мови та соціокультурної компетентності студентів-філологів засобами використання в освітньому процесі сучасних комп'ютерних технологій. На особливу увагу в дослідженні заслуговують визначені Г. Задільською та Л. Комар шляхи підвищення ефективності навчання англійської мови за допомогою ресурсів мережі Інтернет та методи і прийоми роботи з інформацією англомовних сайтів задля удосконалення навичок і умінь студентів-філологів у говорінні, письмі, аудіюванні і читанні англійською мовою [3].

М. Тищенко переконаний, що впровадження сучасних освітніх технологій в освітній процес підготовки майбутніх фахівців покликане створити умови для формування у здобувачів вищої освіти навичок і умінь працювати самостійно, надає викладачеві можливість реалізувати диференційований та індивідуальний підхід у виборі навчального матеріалу, визначенні темпу роботи окремих студентів та сприяє розширенню та поглибленню знань з фахових дисциплін [5].

І. Томко, досліджуючи ефективність використання Інтернет-ресурсів на заняттях з англійської мови, визначає вимоги до вивчення іноземних мов з використанням Інтернет-ресурсів, серед яких основною є створення взаємодії на занятті – тобто навчання повинне мати інтерактивний характер. На думку І. Томко, інтерактивний підхід у віртуальному просторі слугує засобом реалізації комунікативної мети заняття і допомагає студентам самовдосконалюватися через Інтернет: спостерігати за партнерами по спілкуванню/листуванню і копіювати їх використання мови, зразки поведінки, опановувати міжкультурну компетентність, тощо [6].

Метою цієї статті є визначити й описати можливості Всесвітньої мережі Інтернет в навчанні майбутніх учителів-філологів англомовного писемного мовлення та обґрунтувати ефективність використання Інтернет-ресурсів у розвитку вмінь студентів педагогічних філологічних спеціальностей будувати письмові англомовні повідомлення необхідного формату.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячено статтю. Навчанню студентів вищої школи англомовного писемного мовлення присвячено чимало сучасних наукових досліджень. Проте розпочата в 2018 році в Україні модернізація освіти, зокрема вищої, вимагає від науково-педагогічних працівників розробки і реалізації такої освітньої програми, яка забезпечить підготовку майбутніх фахівців в галузі «Освіта» із широким доступом до працевлаштування, підготує студентів до освітньо-професійної діяльності в сфері філології з можливостями викладання у загальноосвітній школі та подальшого навчання. Одним із завдань такої програми є підготувати майбутніх фахівців таким чином, щоб вони мали професійні знання та вміли застосовувати їх у своїй педагогічній діяльності. Навчання англомовного писемного мовлення є частиною оволодіння здобувачами англомовною комунікативною компетентністю і на сьогодні ще й досі залишається остаточно не вирішеною і потребує подальшої уваги.

Новизна дослідження полягає у пошуку найбільш ефективних шляхів навчання майбутніх учителів-філологів англомовного писемного мовлення за допомогою Інтернет-ресурсів, які б зменшили або взагалі ліквідували розбіжності між вимогами суспільства до освітньо-професійної діяльності в сфері англійської філології та методики навчання англійської мови та не завжди спроможністю сучасних студентів відповідати цим вимогам.

Методологічне значення. Отримані в дослідженні наукові данні можуть бути використані на заняттях з англійської мови викладачами, які здійснюють професійну підготовку майбутніх учителів-філологів, з метою удосконалення освітнього процесу і формування в студентів професійних знань і умінь засобами використання інноваційних технологій.

Виклад основного матеріалу. Можливості використання Інтернет-ресурсів величезні. Інтернет створює умови для отримання необхідної викладачеві та студентам інформації, що знаходиться у будь-якому місці земної кулі: країнознавчий матеріал, новини з життя молоді, статті з газет та журналів, необхідні літературні джерела, новини в режимі реального часу та інша корисна та цікава інформація. Можливості мережі Інтернет забезпечують студентів швидким доступом до Всесвітнього інформаційного простору, а викладачам допомагають реалізувати принципово новий підхід до організації аудиторної та самостійної роботи студентів з оволодіння комунікативною й професійною компетентностями [2].

Всі перелічені вище можливості виконують переважно освітню інформаційну функцію в навчанні. Проте, слід зазначити й навчальну й контрольну функції можливостей Інтернет мережі. Йдеться перед усім про навчальні сайти, які забезпечують студентів навчальними англомовними матеріалами рівня B2 для практики в аудіюванні, читанні, писемному мов-

ленні тощо та контрольними завданнями у вигляді тестів, он-лайн іспитів для перевірки знань і визначення власного рівня володіння англійською мовою. Всі зазначені завдання передбачають відповіді у письмовій формі. Їх виконання зберігає час для реалізації англомовного спілкування на занятті, організації інших усних видів інтерактивної мовленнєвої діяльності – з одного боку, і забезпечує і викладачів, і студентів миттєвим результатом виконаних тестів з можливістю самостійного аналізу студентами всіх допущенних помилок – з іншого.

Роль Інтернету в розвитку в здобувачів вищої освіти вмінь писемного англомовного мовлення надзвичайно висока. Для викладача оволодіння інноваційними технологіями роботи з Інтернет ресурсами – це можливість: урізноманітнити й покращити освітній процес; осучаснити методи та прийоми навчання писемного мовлення студентів; підвищити мотивацію до вивчення іноземної мови та методики її викладання; щонайкраще підготувати здобувачів вищої освіти до складання державних іспитів, працевлаштування тощо.

Для студентів – це можливість:набути практичні навички і вміння, необхідні для реалізації майбутньої професійної діяльності; пройти тестування на будь-якому рівні; взяти участь у конкурсах, вікторинах, олімпіадах, які проводяться в мережі Інтернет у вигляді переважно письмових завдань; листуватися зі студентами з різних країн, брати участь у чатах чи форумах (висловлювати власну думку чи ставлення до порушеної проблеми також у письмовій формі); взяти участь у науково-практичних конференціях он-лайн (надавати результати власних наукових спостережень чи досліджень у друкованому форматі); надсилати офіційні листи до зарубіжних сайтів;отримувати доступ до друкованої інформації, аудіо- та відеоматеріалів; засвоївши навички роботи в мережі Інтернет, професійні знання та вміння, отримати відповідне робоче місце на ринку праці і не лише в Україні.

Розглянемо деякі з численних можливостей мережі Інтернет для навчання здобувачів вищої педагогічної освіти англомовного писемного мовлення.

Існує велика кількість сайтів на яких ви можете створити резюме он-лайн. Такі, як: **LinkedIn, DoYouBuzz, Resume.com** та інші. На сайті представлені варіанти найкращих резюме задля різних цілей, зокрема працевлаштування. Опрацювавши різні способи надання інформації про власну особу, студенти обирають свій стиль у викладенні своїх біографічних даних, використовують лексику зразків, що значно наближує написане ними резюме до оригіналів і збагачує словник студентів новими лексичними одиницями ділового письма.

Ефективним методом формування вмінь писемного мовлення за допомогою Інтернет-ресурсів є створення проектів. Студенти спільно працюють над проектом і, одночасно, діляться своїми результатами з партнерами, навіть з інших країн. Наприклад, сторінка **E-mail Project HomePage (www.otan.dni.us)** з відомої книги «Driver Education for the Information Superhighway» Девіда Дж. Розен (https:// books.google.com.ua/books?id=1fhThqNaXlYC&pg=PA49&lpg =PA49&dq=E-email+Project+Home+Page+(www.otan.dni.us)&source=bl&ots= ZYO3U0 zvGo&sig=ACfU3U0Lmnp7HmrdbHE3tHgRMfX iwbKt-A&hl=ru&sa= X&ved=2ahUKEwjnm-T5t8vlAhWstIsKHddwCsgQ6AEwAnoECAgQAQ#v =onepage&q=E-mail%20 Project%20Home%20Page%20(www.otan.dni.us)&f=false) пропонує для дослідження різні проблеми, які студенти можуть разом вирішувати. Вони обмінюються інформацією і за допомогою електронної пошти ведуть міжнаціональні переговори, які закінчуються дебатами в системі реального часу.

Для формування або вдосконалення фонетичної, лексичної, граматичної компетентностей студентам можна звернутися на сайти, які пропонують курси вивчення англійської мови, як платні, так і безкоштовні випробування, тести тощо: **www.language.ru, www.english-language.ru, http://ischoolenglish.com, http://real-english.ru та ін.).** Студенти матимуть можливість швидко, легко і в зручному для них місці вивчати англійську мову самостійно. Все, що вимагається від тих, хто навчається, – це доступ до Інтернету за допомогою телефону, планшету чи комп'ютера, бажання вивчати англійську мову.

Для вдосконалення вмінь читання та писемного мовлення як видів мовленнєвої діяльності викладачам і студентам можна запропонувати скористатися відомими Інтернет-ресурсами «**http://www.english-to-go.com/index.cfm»**, в яких запропоновано систематичні заняття з цікавими текстами для читання, вправами проблемного характеру, завдання на закріплення нової лексики. Заняття розраховані на різні рівні навчання.

У бібліотеці Конгресу США також можна дістати доступ до потрібної вам літератури. Викладачам слід порадити студентам звернутися до сайту «**www.loc.gov**» (сайт бібліотеки Конгресу США). Цей сайт пропонує різні відділи, які спрощують пошук необхідної для студентів інформації і надалі допомагають висвітлювати її в письмових творах різного формату. Однією з найважливіших особливостей цього сайту є те, що здобувачі вищої освіти не тільки мають доступ до сторінок, що їх цікавлять, але й консультацію з різних питань.

На сайті «**MyLanguageExchange»** користувачі, які бажають практикувати навички іноземного спілкування, реєструються і надають інформацію про те, яка мова для них рідна, а які мови вони вивчають як іноземні, також є короткі повідомлення про коло інтересів та очікування від листування. Обравши собі друга за листуванням, можна в режимі реального часу спілкуватися з реальною людиною (носієм мови чи тим, хто також вивчає англійську як іноземну) і в такий спосіб учитися висловлювати свої думки письмово. На сайті є текстовий чат, інтерактивні заняття та навчальні ресурси. Сайт пропонує не тільки англійську, але й інші мови.

Сайт **«engvid.com»** надає відео уроки з різних аспектів писемного мовлення англійською мовою. Зайшовши на головну сторінку сайту і вказавши свій рівень володіння англійською мовою, серед списку запропонованих сайтом тем слід виділити позначкою розділ письмо (writing) і з'являється понад сто відео уроків від різних учителів, в яких представлені різні аспекти, пов'язані з особливостями писемного мовлення англійською мовою (як правильно вживати знаки пунктуації; які структурні компоненти слід використовувати в діловому листі, резюме, e-mail; найтиповіші помилки англійського писмного мовлення, тощо). Крім удосконалення вмінь писмного мовлення, даний ресурс може забезпечити відеоматеріалами за такими аспектами, як вимова, граматика, говоріння, сленг, ділова англійська, підготовка до екзаменів з англійської мови.

В даній статті наведено лише окремі приклади використання можливостей мережі Інтернет в освітньому процесі з англійської мови, адже ресурси Всесвітньої мережі є невичерпними й весь час поповнюються новими корисними сайтами. Основним нашим завданням було переконати викладачів англійської мови, що використання Інтернет-ресурсів у навчанні англомовного писемного мовлення – не бажання, а вимога майбутнього!

Головні висновки. Проаналізувавши сучасний стан навчання студентів вищої школи англомовного писемного мовлення, ми дійшли до думки, що в разі комплексного застосування сучасних засобів навчання, зокрема можливостей мережі Інтернет процес розвитку вмінь англомовного писемного мовлення, а відтак – і комунікативної компетентності у майбутніх учителів-філологів матиме більш якісний та сталий результат.

Перспективи використання результатів дослідження. Подальшу роботу над порушеною проблемою вбачаємо в розробці фрагментів занять з навчання англомовного писемного мовлення студентів вищої школи засобами використання Інтернет-ресурсів та їх експериментальній перевірці.

Література:

1. Асоянц П. Г., Синекоп О. С. Використання інтерактивних технологій з комп'ютерною підтримкою для навчання англійської мови студентів-майбутніх інженерів. *Вища технічна освіта: проблеми та перспективи розвитку в контексті Болонського процесу*: матеріалиVII міжнар. наук.-практ.конф., 21-22 вер. 2007 р. Київ, 2007. С. 245-246

2. Воєвідко Л. М. Самостійна робота студентів у професійному становленні. *Організація самостійної роботи студентів у контексті підвищення якості освіти*: *особистісний вимір*: зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 квіт. 2014 р. Донецьк, 2014. 230 с.

3. Задільська Г., Комар Л. Англомовні ресурси Інтернету у навчанні англійської мови студентів мовних спеціальностей ВНЗ. *Молодь і ринок.* 2016.№ 4 (135).С.45-48

4. Синекоп О. С. Методика інтерактивного навчання англійського писемного мовлення майбутніх фахівців з інформаційної безпеки з використанням комп'ютерних технологій:автореф. дис. … канд.пед.наук: 13.00.02. Київ, 2011. 26с.

5. Тищенко М. А. Використання сучасних освітніх технологій в процесі навчання іноземній мові професійного спрямування. URL: http:// confesp.fl.kpi.ua/node/980.

6. Томко І.Є. Використання Інтернет-ресурсів на заняттях з іноземної мови у ВНЗ. URL: http://www.rusnauka.com/22_DNI_2014/Philologia/3_174928.doc.htm

Отримано: 2 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: alyona_moroz@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-115-118

Мороз О. Л. До питання про методологічні особливості формування професійно-орієнтованої комунікативної компетенції. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 115–118.

УДК: 372.881.111.1:004.77

Мороз Олена Леонідівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Херсонська державна морська академія

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

У статті розкрито методологічні особливості формування професійно-орієнтованої комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту в системі неперервної освіти. Зазначена компетенція визначається як одна з ключових для майбутніх моряків, адже їх професійна діяльність відбувається в умовах міжнаціонального спілкування та взаємодії, а отже вимагає адекватного рівня володіння робочою іноземною мовою. Стверджується, що найбільш ефективною для досягнення головної мети навчання мови – навчання мовленнєвої діяльності – є комунікативно-компетентнісна методика викладання, дотримання принципів якої є важливою методологічною особливістю формування професійно-орієнтованої КК на всіх етапах навчання. Проте зміст навчання на кожному з трьох визначених етапів має відповідати компетентнісним вимогам, що встановлюються міжнародною конвенцією для кожного рангу членів екіпажу. У статті описано вимоги до кожного із визначених рівнів, визначено мету кожного етапу та надано рекомендації щодо ефективних шляхів формування іншомовної КК майбутніх моряків.

Ключові слова:*професійно-орієнтоване комунікативна компетенція, комунікативно-компетентнісний підхід, контекстне навчання, поетапна методика формування КК, міждисциплінарний підхід, навчальна мотивація.*

Olena Moroz,
Candidate of Philological Sciences, associate professor
Kherson State Maritime Academy

ON THE METHODOLOGICAL ISSUE OF PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCY FORMATION

The article reveals the main methodological peculiarities of professional communicative competency of future seafarers' formation in the framework of continuous education. This competency is defined as one of the key professional competencies for future seafarers as their professional activity must be carried out in mixed multinational crews demanding effective communication and interaction thus requiring the high level of working foreign language skills. It is stated in the research that the most effective way of achieving the main objective of foreign language acquisitions – the development of spoken and written communicative skills – is the application of communicative-competency-based approach. The article describes the main principles of this approach which should be followed and realized at each stage of the education process. Among them there are: learning English through English, learning by doing, combining of different forms of work, following the precisely design lesson plan formats, specific for each stage of education. But at the same time, the effectiveness of the educational process depends greatly on the determining of the content of education. It should comply with the international requirements to different ranks of shipboard personnel which are stated in the STCW Convention adopted by IMO. Depending on the level of education future seafarers must develop their communicative skills based on the appropriate professional context, i.e. the so called "context-based education" which allows for the development of critical thinking and cognitive skills together with the communicative ones. Such competency- and context-based approaches can help to solve the problem of succession between the process of education and the professional activity by means of creating of "would-be-professional" model of reality – which is educational by the form and professional by the context. The article describes the IMO requirements to each stage of future seafarers' education, determines the aim and communicative objectives of each stage and provides recommendations as for the effective means of communicative competency formation.

Key words: *professional communicative competency, communicative-competency approach, context-based education, gradual methodology of communicative competency formation, interdisciplinary approach, educational motivation.*

Постійний розвиток та динаміка змін, що спостерігаються у сучасному суспільстві зумовлюють зміну пріоритетів у професійній підготовці фахівців з метою забезпечення їх конкурентоспроможності. Основною метою професійної освіти сьогодні є підготовка висококваліфікованих фахівців, які володіють адекватними сформованими компетенціями, необхідними для виконання своїх професійних обов'язків та відповідають вимогам, що висуваються роботодавцями. Мовна професійно-орієнтовано підготовка майбутніх фахівців морського флоту набуває все більшої значущості для їх успішної кар'єри, оскільки їх професійна діяльність відбувається в умовах міжнаціонального спілкування та взаємодії, а отже вимагає адекватного рівня володіння робочою іноземною мовою.

Знання професійно-орієнтованої іноземної мови вважаємо невід'ємним компонентом професійної освіти загалом, та морської професійної освіти зокрема. Для майбутніх фахівців морського флоту професійно-орієнтоване спілкування визначаємо як одну з найважливіших професійних компетенцій, сформованість якої дозволить морякам забезпечити ефективне та безпечне судноплавство в умовах багатонаціональних екіпажів.

Зважаючи на зміну сутності розуміння процесу вивчення іноземної мови, що була ініційована запропонованими Загальноєвропейськими Рекомендаціями Ради Європи з мовної освіти [3, с. 101-108], цілком слушним є твердження про те, що сьогодні знання мови (як сукупності слів та граматичних правил) не є самоціллю, набагато важливішою визнається саме комунікативна компетентність фахівця, тобто його здатність спілкуватися, взаємодіяти з іншими засобами мови. Тому все більшої актуальності сьогодні набуває питання пошуку нових та удосконалення існуючих технологій, методів та прийомів формування професійно-орієнтованої комунікативної компетенції.

Сутність комунікативної компетенції розглядається науковцями з точки зору різних підходів: соціології – як здатність людини встановлювати та підтримувати контакти з іншими людьми (Н. Завіниченко, В. Потапов, В. Уруський), соціолінгвістики – як систему, що виконує функцію балансування існуючих мовних форм, які визначаються з опорою на мовну компетенцію комуніканта для виконання певних соціальних функцій (В. Приходько, М. Приходько, В. Сластьонін, Д. Хаймс та ін.), психолінгвістики – як здатність однієї мовної особистості взаємодіяти з іншою з метою передавання / отримання / обміну інформацією, здійснення певного впливу на співрозмовника та досягнення поставленої мети (І. Зимня, О. Леонтьєв, Б. Ломов та ін.), лінгводилктики – як уміння результативно використовувати мову як для рецепції, так і для продукції в реальних життєвих ситуаціях, як ключову навчальну компетенцію або «компетенцію учнів» (В. Лукашенко, І. Фірман, О. Чумакова). Більш того, останні роки на різних рівнях широко аналізуються вимоги до професійних компетенцій, які мають бути сформовані у сучасних фахівців урізних сферах, особливо у зв'язку з приєднанням до Болонського процесу. Тому що на вищу школу покладається особливе завдання – підготувати компетентнісного фахівця, а без оволодіння комунікативними уміннями жодна діяльність не може бути ефективною [9, с. 56]. У зв'язку із цим науковцями висвітлюються питання структури та сутності професійно-орієнтованої КК відповідно до її специфіки (З. Корнєва, О. Павленко, К. Якушко), особливості професійної підмови різних спеціальностей (Н. Огородник, Н. Кучумова, Л. Манюк) та окремі аспекти та педагогічні умови формування КК (Р. Гришкова, О. Павленко, І. Секрет, В. Смелікова, М. Сотер). Проте системного визначення методологічних особливостей формування професійно-орієнтованої КК майбутніх фахівців морського галузі на різних етапах підготовки в системі неперервної підготовки на даний час не виявлено.

Мета статті полягає у визначенні загальних методологічних особливостей іншомовної професійно-орієнтованої підготовки майбутніх моряків на основі комунікативно-компетентнісного підходу та з'ясування специфічних методологічних відмінностей цього процесу на різних етапах підготовки фахівців в системі неперервної освіти.

Предметно-функціональний аналіз професійної діяльності фахівців морської галузі та теоретичний аналіз міжнародних вимог до майбутніх фахівців морської галузі [8] дозволяють визначити, що загальною метою професійно-орієнтованої іншомовної підготовки є формування у студентів професійних мовленнєвих компетенцій, що сприятиме їхньому ефективному функціонуванню у культурному розмаїтті навчального та професійного середовищ [10, с. 6], а саме щоб кожен член екіпажу судна міг ефективно координувати свою діяльність у надзвичайних ситуаціях та при виконанні функцій, які мають життєво важливе значення для безпеки чи запобігання забруднення навколишнього середовища [8, с. 74]. Тобто основною метою навчання мови постає навчання мовленнєвої діяльності, спілкування, що поєднує дві важливі складові: процес спілкування (виконання певної мовленнєвих дій, зумовлених відповідною ситуацією та метою) та результат спілкування (досягнення комунікативної прагматичної мети процесу спілкування). Досягнення цієї мети передбачає необхідність інтегрованої розбудови трьох мовленнєвих систем (граматики, словникового та вимови) з одночасним розвитком чотирьох мовленнєвих комунікативних умінь (читання, аудіювання, говоріння та письма) [12, с. 17]. Ґрунтуючись на власному досвіді вважаємо, що найбільш ефективною є комунікативно-компетентнісна методика викладання із застосуванням елементів змішаного та інтерактивного навчання, оскільки вона спрямована на розвиток саме комунікативної компетенції майбутніх фахівців морської галузі, відповідає вимогам ПДНВ щодо здатності моряків вільно використовувати англійську мову у професійних цілях [8, с. 76] та Загальноєвропейськими Рекомендаціями Ради Європи з мовної освіти щодо визнання пріоритетності саме комунікативної компетентності фахівця, тобто його здатність спілкуватися, взаємодіяти з іншими засобами мови [3, с. 101-108]. Першочерговою метою комунікативної методики є викладання дисципліни у такий спосіб, що розвиватиме комунікативну компетенцію студентів. Ця методика виявилася ефективною тому що сприяє цілеспрямованості навчання, підвищенню мотивації, актуалізації опорних знань та забезпечує активну діяльність студентів/курсантів під час навчання. Підчас активного спілкування англійською мовою, студенти/курсанти розвивають як свої комунікативні уміння та стратегії, так і знання самої мови [12, с. 77]. Методологічні положення комунікативного підходу враховуються та є однаково важливими на всіх етапах професійної підготовки учнів/студентів/курсантів морських закладів освіти, оскільки вони є базисною необхідною основою для досягнення загальної мети процесу підготовки – розвитку практичної, комунікативної компетенції. Пропонована комунікативно-компетентнісна методика підготовки фахівців до професійно-орієнтованого спілкування передбачає:

– удосконалення навчально-виховної роботи шляхом створення суто англомовного середовища, коли вивчення мови здійснюється засобами самої мови (learning English through English) [12, с. 79], що забезпечує постійний досвід використання мови. Одночасно з цим, подання мовного матеріалу відбувається у зрозумілому лінгвістичному та професійному контексті, що сприяє розвитку тих навичок, які знадобляться майбутнім фахівцям у реальних професійно-значущих ситуаціях;

– розвиток комунікативних умінь студентів/курсантів за рахунок активного навчання,тобто активного виконання конкретних комунікативних завдань (learning by doing) [там само, с. 80], яке передбачає створення необхідності використання мови природнім шляхом (запитуючи, доповідаючи, обговорюючи, ведучи перемовини тощо) задля досягнення реалістичних цілей (дізнатися інформацію, обмінятися думками, вирішити проблему, дійти згоди та інше);

– оптимальне поєднання різних форм роботи (індивідуальної, парної, групової, аудиторної та позааудиторної) шляхом застосування різних методів навчання (імітаційного, трансформаційного, ділових ігор, мозкового штурму, дебатів та ін.), а також впровадження ІКТ;

– застосування під час навчання чіткої структури проведення практичних занять, які варіюються залежно від рівня навчання та забезпечують неперервність процесу формування комунікативної компетенції шляхом поступового просування від простішого (тренувально-імітаційного) до складнішого (когнітивно-творчого) способу вивчення навчального матеріалу.

Організаційною особливістю методики формування професійно-орієнтованої іншомовної компетентності майбутніх моряків вважаємо систематичну, цілеспрямовану та безперервну роботу щодо формування та вдосконалення комунікативних умінь курсантів на основі міждисциплінарного підходу (обговорення та аналіз під час занять з іноземної мови теоретичних знань та навичок, отриманих ними під час занять зі спеціальних дисциплін «Застосування міжнародних конвенцій на борту судна», «Теорія та практика управління судном», «Міжнародні правила запобігання зіткнення суден» тощо, під час проходження практичної та тренажерної підготовки) та підчас проходження ними плавальної практики на суднах

торгівельного флоту у формі індивідуальних завдань та проектів. Проте, для реалізації принципів міждисциплінарності та наступності навчання, необхідно визначити основні вимоги до певного етапу навчання та з'ясуквати, яким чином це впливатиме на методологічні особливості процесу формування професійно-орієнтованої КК в системі неперервної освіти.

Одним із найважливіших аспектів здійснення поетапної підготовки фахівців є визначення змісту навчання для кожного етапу. Якісне навчання грамотного усного та писемного мовлення, розвиток комунікативних здібностей курсантів морських ВНЗ можливі лише за умови системного та продуманого викладення мовного матеріалу. Аналіз науково-методичної літератури показав, що «існує гостра необхідність для розвитку більш сучасних та гнучких робочих навчальних програм з англійської мови на університетському рівні, основний фокус яких буде сконцентровано на англійській мові, як засобі міжнародної комунікації, академічних та *професійних потребах* студентів та загальноєвропейських критеріях визначення рівня володіння іноземною мовою» (переклад та курсив наші) [11, с. 82]. А отже, однією з необхідних методологічних особливостей процесу формування професійно-орієнтованої КК вважаємо дотримання принципів теорії контекстного навчання та реалізацію між предметних зв'язків, тобто навчанні іншомовного професійно-орієнтованого спілкування має носити практичну спрямованість. Поняття «контекст» у дослідженні тлумачимо як педагогічну категорію, тобто в якості моделі реальних виробничих відносин. За словами А. Вербицького, контекстним є навчання, «в якому за допомогою всієї системи дидактичних форм, методів і засобів моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності фахівця, а засвоєння ним абстрактних знань як знакових систем накладено на тло цієї діяльності…» [2, с. 32].

Ми підтримуємо думку науковців (А. Головенкін, І. Зимня, З. Корнєва, О. Ковтун, О. Павленко та ін.) про те, що навчання тієї чи іншої дисципліни має проходити в контексті життя і дії, а не носити абстрактний характер [9, с. 332]. Це твердження є так само справедливим і для навчання іноземної мови, оскільки основна увага підчас навчання у вищому навчальному закладі має концентруватися не на оволодінні загальновживаною мовою, а на оволодінні ***підмовою*** конкретної спеціальності, навичками та вміннями спілкування з використанням цієї підмови [7, с. 11]. Створення такої дидактичної системи, яка б ґрунтувалася на принципах контекстного навчання, сприятиме підготовці конкурентоспроможного, мобільного та високопрофесійного фахівця та слугуватиме засобом переходу до діяльнісно-компетентнісної моделі навчання [6, с. 139] оскільки такий тип навчання вирішує проблему наступності між навчальною та майбутньою реальною професійною діяльністю шляхом реалізації квазіпрофесійної моделі діяльності – навчальної за формою і професійною за змістом [4, с. 5; 6, с. 139]. Вважаємо, що такий підхід до навчання уможливлює підсилення інтересу курсантів до вивчення мови, оскільки вони можуть зрозуміти в яких саме професійних ситуаціях та яким чином знання іноземної мови можуть виявитися вирішальними та необхідними для подальшого розвитку їхньої кар'єри, а отже сприяє підвищенню рівня навчальної мотивації курсантів та усвідомлення ними важливості іноземної мови як професійної потреби. Оскільки у реальному спілкуванні люди використовують мову з конкретною прагматичною метою (проінформувати, з'ясувати, домовитися тощо), то і в навчальній діяльності оволодіння мовою відбувається ефективніше за умови залучення значущих, предметно-професійних ситуацій.

Зауважимо, що специфіка підготовки майбутніх фахівців морського флоту до професійно-орієнтованого спілкування визначається, по-перше, особливостями майбутньої професійної діяльності та, по-друге, міжнародними вимогами до фахівців різних рівнів відповідальності, що прописані та визначені Міжнародною Морською Організацією в ПДНВ: допоміжний рівень (молодший рядовий плавсклад), операційний рівень (молодший офіцерський плавсклад) та управлінський рівень (старший офіцерський плавсклад) [8, с. 124-126]. Фахівець допоміжного рівня повинен розуміти та виконувати команди, що віддаються особою командного складу, знати та правильно вживати професійну термінологію, назви відповідних механізмів та обладнання [8, с. 254; 8, с. 316; 8, с. 324]. Мовна особистість на зазначеному етапі навчання функціонує переважно на вербально-семантичному рівні [5, с. 238]. А значить, ключовими комунікативними уміннями, що потребують розвитку на зазначеному етапі навчання є інтерпретативні рецептивні уміння: аудіювання та читання. Тобто ***основною метою та завданнями*** цього етапу професійно-орієнтованої комунікативної підготовки є вивчення словникового запасу та ключових граматичних конструкцій, які нададуть змогу молодшому рядовому складу екіпажу розуміти та правильно інтерпретувати накази. Також на цьому етапі здійснюється початковий розвиток односторонньої продуктивної комунікації, адже матроси/мотористи повинні не лише виконувати свої обов'язки, а й уміти доповідати про виконані дії, у них має бути сформоване уміння використовувати базовий набір лексико-граматичних структур, достатній для спілкування в знайомих, не авральних ситуаціях,уміння спілкуватися при виконанні простих рутинних завдань, що вимагають короткого та зрозумілого обміну простими фразами.

Наступний, операційний рівень пов'язаний із здійсненням контролю за виконуваними судновими операціями, аналізом поточної ситуації та прийняттям рішень. Фахівці цього рівня повинні вміти використовувати англійську мови в усній та письмовій формі для здійснення ефективної комунікації з іншими суднами, береговими станціями та представниками лоцманської служби [8, с. 196; 8, с. 336]. У фокус уваги на цьому етапі потрапляють комунікативно-діяльнісні потреби, які пов'язані, насамперед, із професійною діяльністю індивіда. Тому на перше місце виходить міжособистісна спонтанна комунікація, уміння вести діалог з метою обговорення можливих шляхів проведення вантажних операцій або складання план-переходу тощо та вибору найоптимальнішого та найбезпечнішого із запропонованих варіантів. Курсанти, що перейшли на зазначений рівень навчання, повинні вже володіти ключовими лексичними та граматичними одиницями, вміти описувати стандартні процедури тощо. А отже ***метою та завданнями*** цього етапу є розвиток уміння аналізувати, доводити свою точку зору, пояснювати переваги та недоліки можливих шляхів вирішення обговорюваного питання та симулювати професійну комунікацію під час різних суднових операцій. У курсантів має бути сформоване уміння спілкуватися з іншими особами швидко та спонтанно, уміння компетентно реагувати у випадках надзвичайних ситуацій, а також розуміти морські публікації для судноводіїв, механіків та електромеханіків.

І, нарешті, підготовка курсантів згідно рівня управління здійснюється під час навчання на курсі магістратури. Цей рівень навчання вимагає перегляду та змін у змісті, формах, методах та підходах, оскільки змінюється сама сутність завдань вищої школи, а сучасне суспільство потребує професіоналів, які здатні до самостійного мислення, самореалізації, які здатні об'єктивно оцінити свої здібності й можливості, прагнучи до самовдосконалення [1, с. 60]. На цьому рівні, який відповідає

мотиваційному рівню за Ю. Карауловим, розвиваються та вдосконалюються уміння кодувати і декодувати повідомлення за вербальними і невербальними каналами комунікації, володіння технікою спілкування, ситуативну адаптивність в професійно-значущих ситуаціях, уміння справляти враження, досвід вживання засобів впливу на аудиторію тощо відповідно до функцій робочого місця/посади [5, с. 74]. Комунікативні уміння цього рівня відповідальності повинні бути достатніми для ведення ділових перемов із судновими агентами, представниками портової адміністрації, судновласниками тощо. Крім того, у фокусі уваги під час навчання англійської мови на цьому етапі навчання є розвиток писемного мовлення, оскільки обов'язки старшого офіцерського складу безпосередньо пов'язані із веденням відповідної суднової документації.

Таким чином, відповідно до висунутої концепції формування професійно-орієнтованої комунікативної компетентності майбутніх фахівців морської галузі в умовах неперервної освіти випускник морського ВНЗ має сформувати лексичну, граматичну та семантичну компетентності (на першому рівні навчання), розвивати здібності до критичного мислення та навички міжособистісної інтеракції з метою вирішення проблемних ситуацій (на другому етапі навчання) та розвивати вербально-логічне мислення та навички самонавчання та самовдосконалення (на третьому етапі навчання). А тому, специфіка формування професійно-орієнтованої КК майбутніх фахівців морського флоту полягає в її поетапності, зумовленій необхідністю рухатися від нижчого щабля (вербально-семантичного рівня) до вищого (акмеологічного). Проте, базисні ключові положення комунікативно-компетентнісної методики мають дотримуватися під час проведення кожного практичного заняття з іноземної мови незалежно від етапу навчання та/або рівня володіння мовою, що сприятиме розвитку комунікативних умінь курсантів, необхідних для вирішення професійних задач.

Література:

1. Батечко Н. Акмеологічна модель підготовки викладача вищої школи в умовах магістратури. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика (Серія: Педагогічні науки).* 2018. Вип. № 1-2. С. 60–68.
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. М. : Высш. шк., 1991. 207 с.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання проф. С. Ю. Ніколаєва. К. : Ленвіт, 2003. 273 с.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. 480 с.
5. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. М. : Наука, 1987. 262 с.
6. Ковальчук Г. О. Технології навчання економічних дисциплін в системі неперервної освіти (теоретико-методичний аспект) [монографія]. Київ : КНЕУ, 2013. 510 с.
7. Корнєва З. М. Формування міжкультурної професійно орієнтованої англомовної комунікативної компетентності студентів технічних спеціальностей закладів вищої освіти [монографія]. Київ : Кафедра, 2018. 339 с.
8. Международная конвенция о подготовке и дипломировании моряков и несении вахты 1978 года с поправками (консолидированный текст) / пер.: В Стрелков, Т. Кузнецова, С. Лапченков. Санкт-Петербург: ЗАО «ЦНИИМФ», 2010. 805 с.
9. Павленко О. О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі непевної професійної освіти: дис. … д-ра пед. наук : 13.00.04. Дніпропетровськ, 2010. 560 с.
10. Програма з англійської мови для професійного спілкування. Колектив авторів: Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок, В. О. Іваніщева, Л. Й. Клименко, Т. І. Козимирська, С. І. Кострицька, Т. І. Скрипник, Н. Ю. Тодорова, А. О. Ходцева. К.: Ленвіт, 2005. 119 с.
11. Bolitho R., West R. The Internalization of Ukrainian Universities: the English language dimension: English for Universities Project. Київ : «Видавництво «Сталь», 2017. 134 с.
12. IMO Model Course 3.17. Maritime English. London: International Maritime Organization (IMO), 2009. 138 p.

© Т. М. Шарова, А. В. Землянська, С. В. Шаров

Отримано: 30 жовтня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: tanya_sharova@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-119-122

Шарова Т. М., Землянська А. В., Шаров С. В. Аналіз навчального плану бакалавра спеціальності 014.01 середня освіта. Українська мова і література. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 119–122.

УДК: 378.091.214(073):811.161.2

Шарова Тетяна Михайлівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Землянська Аліна Вікторівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Шаров Сергій Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ БАКАЛАВРА СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014.01 СЕРЕДНЯ ОСВІТА. УКРАЇНСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРА

У статті аналізується навчальний план підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література. На основі проведеного аналізу визначено дисципліни, які відносяться до циклів загальної, професійної підготовки, а також циклу вибіркових дисциплін. Розглянуто перелік загальних та фахових компетентностей, що входять до навчального плану, проаналізовано результати навчання. Виявлено, що освітня програма містить 1 інтегральну компетентність, 13 загальних та 16 фахових компетентностей. Виявлено, що освітня програма містить 68 результатів навчання, які свідчать про ступінь сформованості компетентностей у межах обраної спеціальності.

***Ключові слова**: здобувач вищої освіти, бакалавр, українська мова і література, вища школа, навчальний план, освітня програма.*

Tetiana Sharova,
PhD of Philological Sciences, Associate professor
Bogdan Khmelnitsky Melitopol State Pedagogical University
Alina Zemlianska,
PhD of Philological Sciences, Associate professor
Bogdan Khmelnitsky Melitopol State Pedagogical University
Sergii Sharov,
PhD of Pedagogical Sciences, Associate professor
Bogdan Khmelnitsky Melitopol State Pedagogical University

ANALYSIS OF BACHELOR'S CURRICULUM OF THE SPECIALTY 014.01 SECONDARY EDUCATION. UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

The article focuses on the analysis of the curriculum and educational and professional training program of bachelors of specialty 014.01 Secondary Education. Ukrainian Language and Literature. It is noted that the need for updating the content of education is caused by processes of integration of the educational system to the European educational space, the introduction of a competent approach in educational activities, the requirements of academic mobility. It is emphasized that teachers of the Ukrainian language and literature form active members of society who respect national traditions and the state. The preparation of future teachers of the Ukrainian language and literature involves a deliberate process based on the curriculum, educational profile of specialty, educational and professional program, taking into account state standards and other normative documents. It is noted that the process of studying at the bachelor's degree is aimed at the applicants' for higher education the formation of higher and general competences. The main forms of organization of higher education students of the first (bachelor) level include lectures, practical sessions, seminars and students' independent educational activities. It is revealed that the curriculum contains disciplines related to the cycles of general, professional training, as well as the cycle of selective disciplines. The bachelor's educational program necessarily includes educational (classroom) work and teaching practice in educational establishments. It contains all the disciplines that are in the curriculum of the specialty in accordance with program competences and learning outcomes. The educational program has 1 integrated competence, 13 general and 16 professional competences. It is found that the educational program contains 68 learning outcomes, which testify the degree of competences' development within the chosen specialty.

***Key words**: applicants' for higher education, bachelor, the Ukrainian language and literature, higher school, curriculum, educational program.*

Постановка проблеми. Сьогодні відбуваються корінні зміни в освітньому просторі, що пов'язані із впровадженням компетентнісного підходу в освітню діяльність вищої і середньої школи, врахування європейських стандартів під час створення навчальних планів та освітніх програм. Особлива увага приділяється підготовці фахівців гуманітарного профілю, зокрема майбутніх вчителів української мови і літератури. Їх професійна діяльність, толерантне ставлення до молоді багато в чому залежить від компетентностей, що були сформовані під час навчання у закладі вищої освіти. Саме на це орієнтується навчальний план конкретної спеціальності, згідно якого відбувається професійна підготовки майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання впровадження компетентнісного підходу в освітню діяльність лежали у сфері досліджень таких науковців як І. Зимня, В. Кремень, О. Пометун, А. Хуторский та ін. Можливість упровадження компетентнісного підходу в системі вищої професійної освіти досліджували І. Клак, Н. Побірченко, С. Фурдуй. Створенням методичних рекомендації щодо розробки освітніх програм займалися В. Андрущенко, В. Захарченко, В. Луго-

вий, Ю. Рашкевич та інші вчені. Водночас, аналізу навчальних планів підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня з української мови і літератури приділено недостатньо уваги, що робить це питання актуальним.

Метою статті є аналіз навчального плану та освітньо-професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література.

Виклад основного матеріалу дослідження. Динамічні суспільні, економічні та політичні процеси, що відбуваються в світі, потребують швидкого реагування та відповідної модернізації змісту освіти [3, с. 5]. Зазначені зміни відбуваються в умовах орієнтації освітнього процесу на особистість здобувачів вищої освіти, їх професійні та загальносоціальні якості.

Одним із основних завдань вищої освіти є підготовка кваліфікованих фахівців, які мають певний перелік загальних та професійних компетентностей, здатних до самонавчання протягом життя з метою підвищення власної конкурентоспроможності. Вирішення цього завдання реалізується через зміну моделі підготовки фахівця з кваліфікаційної на компетентнісну [9, с. 487]. На думку Н. Тітаренко, у процесі впровадження компетентнісного підходу у підготовку здобувачів вищої освіти відбувається процес трансформації навчального змісту з метою професійної самореалізації студента, забезпечення оперативного та об'єктивного контролю його професійного становлення [6, с. 82].

Першим рівнем здобуття вищої освіти є рівень бакалавра, який можна назвати першим кроком на початку професійного становлення особистості. У ст. 5 п. 4 Закону України про вищу освіту дається таке визначення: « Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС» [1].

Основна мета бакалаврату полягає у підготовці здобувачів вищої освіти до успішної кар'єри в різноманітних компаніях та установах, аналітичної, консультаційної та науково-дослідницької діяльності. Рівень бакалавра є сполучною ланкою між загальною середньою освітою та магістратурою, ланкою, яка допомагає виявити здібності бакалавра до науково-дослідної роботи та визначити подальший напрямок його діяльності.

В умовах процесів євроінтеграції та зміцнення зовнішніх відносин з іншими державами на вчителів української мови і літератури покладається важлива місія знавця державної мови та агрегаторів національних традицій. Часто їх професійна діяльність впливає на формування активних членів суспільства, які поважають національні традиції та надбання. З урахуванням цього, а також гуманістичної парадигми освітнього процесу, вчитель-словесник повинен бути морально вихованим, професіональним, розвивати духовні цінності молоді у відповідності до національних та загальнокультурних цінностей [8, с. 18].

У Мелітопольському державному педагогічному університеті здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти зі спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література на денній та заочній формі навчання, яка триває протягом 3 років і 10 місяців. Обсяг освітньо-професійної програми для здобуття ступеня бакалавра за означеною спеціальністю складає 240 годин.

Аналіз навчального плану спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література показав, що здобувач вищої освіти після закінчення бакалаврату здобуває академічну кваліфікацію «бакалавр освіти за предметною спеціалізацією «Українська мова і література», професійну кваліфікацію «Вчитель української мови і літератури». Кваліфікація в дипломі буде написана таким чином: «Бакалавр освіти (за предметною спеціалізацією «Українська мова і література»). Вчитель української мови і літератури».

Підготовка вчителя української мови і літератури в умовах вищого навчального закладу повинна передбачати опанування здобувачами вищої освіти низки базових дисциплін, які в навчальному плані входять до циклу загальної підготовки (ОЗП). До такого циклу входять такі дисципліни: філософія, історія та культура України, вікова фізіологія та валеологія. На фаховому рівні у цьому циклі майбутній фахівець зможе прослухати курси: вступ до філології, вступ до мовознавства, вступ до літературознавства, основи науково-педагогічних досліджень, історична граматика української мови, історія слов'янських мов, ділова українська мова.

Послідовність вивчення навчальних дисциплін, проведення контрольних заходів та періодичність виконання індивідуальних завдань, поданих на самостійне опрацювання, визначена у структурно-логічній схемі [5, с. 152], що входить до освітньої програми спеціальності. Крім того, на першому курсі студенти матимуть змогу ознайомитись з двома дисциплінами, в основу яких закладена практика. Це стосується дисциплін: фольклор з фольклорною практикою та українська діалектологія з діалектологічною практикою. Ці практики є навчальними і закладені в навчальний план як обов'язкові.

Цикл дисциплін професійної підготовки (ОПП) складається з таких дисциплін, які містять в собі два або більше модулів. Один модуль включає в себе автономну дисципліну, яка містить свої індивідуальні компоненти та може бути інтегрована під іншою (загальною) назвою. Зокрема це такі дисципліни: педагогіка з навчальною практикою; психологія; безпека життєдіяльності та основи охорони праці; сучасні ТЗН організації професійної діяльності. Значна кількість навчальних дисциплін, які входять до циклу професійної підготовки, є автономними і не містять в собі певну інтеграцію: дитяча література, історія зарубіжної літератури, культура української мови, компаративний аналіз художнього твору, орфографічно-пунктуаційний практикум. До циклу професійної підготовки також входить виробнича (педагогічна) практика, яка здебільшого проходить в закладах освіти (школи, ліцеї, гімназії) та виробнича практика в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку.

Цикл загальної підготовки (ОЗП) та цикл професійної підготовки (ОПП) в загальній кількості вміщує 180 кредитів ЄКТС. Решта 60 кредитів ЄКТС відведена на навчальні дисципліни вільного вибору студента (ВПП), де студенту пропонується із трьох переліків інтегрованих навчальних дисциплін обрати два. Цикл дисциплін ВПП містить наступні дисципліни: Перелік 1. Логіко-політичні студії; Перелік 2. Духовно ціннісне освоєння світу; Перелік 3. Економіко-правові засади суспільства.

У циклі дисциплін професійної підготовки за вільним вибором студента є переліки, де студент повинен з двох дисциплін обрати одну: культура ораторського мовлення (мистецтво художнього читання / основи красномовства), аналіз художнього твору (технологія аналізу художнього твору / біографізм художньої прози), інтертекстуальні студії (актуальні проблеми української літератури / міф як основа художньої творчості), інноваційні підходи в літературі (інноваційні обрії української словесності / філологічна медіаграмотність), українська граматична традиція (практична граматика української

мови / компаративні філологічні студії), розвиток комунікативних здібностей на уроках української мови (інтерактивні технології навчання на уроках української мови / мовленнєвий розвиток учнів у процесі навчання української мови) та ін.

Не стоять осторонь і факультативні дисципліни у навчальному плані: фізичне виховання (спортивні секції за напрямами), іноземна мова за професійним спрямуванням, етичні театральні студії. Ці навальні дисципліни не передбачають форму контролю по завершенню їх вивчення.

Упродовж навчання на бакалавраті здобувачі вищої освіти кожного року, починаючи з другого курсу, відповідно, по завершенню четвертого, шостого та восьмого семестрів повинні писати курсові роботи. У навчальному плані спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література курсова робота є частиною певних дисциплін. Зокрема, це сучасна українська літературна мова з курсовою роботою, історія української літератури з курсовою роботою та методика навчання української мови з курсовою роботою, методика навчання української літератури з курсовою роботою.

У кінці навчального 8 семестру бакалаври проходять державну атестацію, де навчальним планом передбачено складання комплексного державного екзамену з української мови і літератури з методиками викладання або захист дипломної роботи.

Аналізуючи навчальний план бакалаврів спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література, слід орієнтуватися на графік навчального процесу, який затверджується на весь період навчання. У графіку є певні позначення, а саме: теоретичне навчання, екзаменаційна сесія, навчальна практика, виробнича практика, канікули, атестація (складання державного екзамену або захист дипломної роботи).

Ключовими компонентами підготовки здобувачів вищої освіти є освітні програми, в яких визначаються цілі освітньої та професійної підготовки, вимоги до змісту освіти, компетентності (фахові та загальні), якими повинні оволодіти майбутні фахівці під час навчання у закладі вищої освіти за конкретною спеціальність. Освітні програми повинні бути орієнтовані на розвиток у студентів певного переліку компетентностей, що знадобляться їм під час академічної, професійної діяльності, професійно-технічної діяльності [4, с. 11].

Якщо проаналізувати освітню програму вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література, то можна виділити перелік компетентностей, якими повинні володіти випускники цієї спеціальності, зокрема це інтегральна, загальні та фахові компетентності.

Так, інтегральна компетентність (вона одна) передбачає володіння здатністю розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі філологічної освіти або у процесі навчання. Вона передбачає застосування певних теорій та методів мовознавчої та літературознавчої, а також педагогічної наук і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Також до освітньої програми входить 13 загальних компетентностей (здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність усвідомлено засвоювати знання з дисциплін, передбачених навчальним планом, що сприяють розвитку загальної культури й соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей; знання вітчизняної історії та культури, економіки; розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності; знання та розуміння предметної області та розуміння професії; здатність нести особисту соціальну та правову відповідальність за прийняті рішення щодо вибору стратегії поведінки у суспільстві стосовно збереження свого здоров'я та здоров'я інших; здатність спілкуватися рідною мовою як усно, так і письмово; здатність спілкуватись іноземними мовами; здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях; бути комунікативним, ініціативним, відповідальним, працювати в колективі; здатність володіти комп'ютером на рівні користувача, виявляти елементарні навички медіа грамотності; здатність обирати творчий підхід до процесу навчання та подальшої професійної діяльності та ін.).

В освітньо-професійній програмі вказано на фахові компетентності, яких для філологів передбачено 16: здатність володіти методологічними і теоретичними основами філологічних наук, методиками навчання української мови і літератури, базовими знаннями з української мови, теорії та історії української літератури, методиками викладання української мови та літератури; використовувати науковий апарат для засвоєння теоретичних основ української мови та літератури, методик викладання української мови та літератури; знаходити, використовувати навчальну й наукову інформацію, у тому числі іншомовну, в галузі філології та методики викладання на паперових та електронних носіях; розуміти природу художньої літератури як мистецтва слова, закономірності літературного процесу; аналізувати тенденції розвитку української літературної творчості, розуміти особливості літературно-художніх епох, процеси виникнення, становлення й змінності традицій в українській літературі; усвідомлювати національний і загальноєвропейський характер української літератури, зумовленість тематики і художніх особливостей творів суспільно-історичними, суспільно-культурними обставинами та ін. Зазначені компетентності допоможуть підвищити свою професійну кваліфікацію під час навчання в магістратурі за тією ж спеціальністю, аналіз якої поданий у роботі [10].

Нормативний зміст підготовки бакалаврів спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література сформульований у термінах результатів навчання. Слід зазначити, що за допомогою результатів навчання формулюються певні знання, уміння, здатності, якими повинен володіти здобувач вищої освіти після завершення навчання та продемонструвати їх у будь-який момент [7, с. 27]. Вони обов'язково повинні сформовані таким чином, щоб їх можна було виміряти та однозначно судити про їх досягнення студентом [2, с. 18].

Освітня програма зазначеної спеціальності налічує 68 результатів навчання: знання основних сучасних учень світової та вітчизняної філософії, її головних авторів та шкіл; вміння й навички застосовувати філософські принципи та закони, форми пізнання у професійній діяльності; філософський аналіз різних типів світобачення; користуватись загальнонауковими методами наукового пізнання, основними навичками публічного мовлення, аргументації, ведення науково-філософської дискусії та полеміки; вміння й навички давати оцінку подіям і періодам української історії та розуміння специфіки формування й розвитку вітчизняної культури; знання основних теорій походження фольклору, предмета й завдань фольклористики, її термінології; вміння працювати з першоджерелами, робити аналіз фольклорних творів і виконувати їх; уміння порівнювати фольклорний і літературний твори; вміння й навички збирати зразки фольклору, фіксувати та описувати їх, синтезувати отримані відомості в навчально-науковій діяльності; вміння визначати, до якого з діалектів української мови за фонетични-

ми, лексичними та граматичними особливостями належить певний текст; знання внутрішніх та зовнішніх факторів розвитку мови; розрізнювати загальні закономірності розвитку й перебудови мовної системи та інші.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, підготовка бакалаврів спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література заснована на ряді нормативних документів спеціальності, єдність яких дозволяє організувати послідовний та систематизований навчальний процес. В освітній програмі вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освіти наведені всі навчальні дисципліни, які є в навчальному плані спеціальності, у відповідності до програмних компетентностей та результатів навчання. Освітня програма спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література містить 1 інтегровану компетентність, 13 загальних компетентностей, 16 фахових компетентностей, 68 результатів навчання.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/1556-18.
2. Захарченко В. М., Луговий В. І., Рашкевич Ю. М., Таланова Ж. В. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / За ред. В. Г. Кременя. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. 120 с.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. К.: «К.І.С.», 2004. 112 с.
4. Методичні рекомендації для розроблення профілів ступеневих програм, включаючи програмні компетентності та програмні результати навчання. Київ: ТОВ «Поліграф плюс», 2016. 80 с.
5. Осипова Н. В. Вінник М. О., Тарасіч Ю. Г. Модель формування дослідницької компетентності у майбутніх інженерів-програмістів. *Information Technologies in Education*. 2014. № 20. С. 150–159.
6. Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі: Монографія / За заг. ред. В. П. Андрущенка, В. І. Лугового. К.: «Педагогічна думка», 2011. 260 с.
7. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 168 с.
8. Семеног О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: Монографія. Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. 404 с.
9. Фурдуй С. Б. Компетентнісний підхід у вищій школі в Україні: розробка та впровадження ідей при підготовці фахівців соціономічної сфери. *Молодий вчений*. 2017. № 3(43). С. 485–489.
10. Шаров С. Аналіз навчального плану підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня гуманітарного напрямку. *Молодь і ринок*. 2019. № 3. С. 131–136.

ПРОФЕСІЙНА ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Отримано: 3 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: lisikeng@gmail.com

majalvov@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-123-126

Afanasjewa Larysa, Smyrnowa Maya. Die anwendung der errungenschaften moderner informationstechnologien in der ausbildung. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 123–126.

УДК: 378:004

Larysa Afanasjewa,
Hochschullehrerin
Fahrstuhl für Fremdsprachen
Nationale technische Universität für Eisenbahnwesen, namens des Akademiemitglieds W. Lasarjan
Dnipro, Ukraine
Maya Smyrnowa,
Hochschullehrerin
Fahrstuhl für Fremdsprachen
Nationale technische Universität für Eisenbahnwesen,
namens des Akademiemitglieds W. Lasarjan Dnipro, Ukraine

DIE ANWENDUNG DER ERRUNGENSCHAFTEN MODERNER INFORMATIONSTECHNOLOGIEN IN DER AUSBILDUNG

Der Autor des Artikels befasst sich mit der durch Internettechnologien erzeugten Internetsphäre, ihrer Darstellung im Informations- und Bildungsumfeld, dem Medienumfeld von Gesellschaft und Ausbildung. Im Zeitalter der globalen Informatisierung von Gesellschaft und Ausbildung erfordert die Verbreitung neuer digitaler Medien und Ausbildungsumgebungen völlig neue Ansätze, um die Werte der Informations- und Kommunikationstechnologien im Informations- und Ausbildungsraum zu verstehen. Der Artikel skizziert die Probleme der modernen Medienkultur, deren Bewusstsein dazu beitragen wird, humanistische Ideale im Zeitalter der digitalen Technologie zu bewahren. Das Phänomen der Medienkultur ist für die Analyse der kulturellen Aspekte der Informationsgesellschaft relativ neu. All diese Umstände veranlassten die Autoren, ihre Meinung im Rahmen dieser Arbeit zu äußern. Im Kontext der sich abzeichnenden Informationsrealität und der Entwicklung von Computerkommunikationstechnologien erhalten die Fragen des Einflusses der Medienerziehung, der intelligenten Ausbildung auf die Bildung von Medienkompetenz und Medienkultur akademischer Fächer und des Problems der Kommunikationskultur in der Telekommunikation einen besonderen Stellenwert. Der Status der Medienerziehung, sein Wesen und seine Merkmale sind in den letzten Jahren zu einem der umstrittensten geworden. Der Artikel beschäftigt sich mit den Problemen der Medienerziehung, Medienkompetenz und Medienkultur von Ausbildungsfächern.

Stichwörter: *Informationssubkultur, Massenmedien, Medienkultur, Sicherheit, Medienkompetenz, intelligente Ausbildung, Ausbildung.*

Афанас'єва Лариса Вячеславівна,
викладач кафедри іноземних мов,
Дніпровський національний університет залізничного транспорту
ім. академіка В. Лазаряна
Смирнова Майя Львівна
викладач кафедри іноземних мов,
Дніпровський національний університет залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна

ВИКОРИСТАННЯ ДОСЯГНЕНЬ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ

Автор статті розглядає Інтернет-сферу, породжену Інтернет-технологіями, її представлення в інформаційно-освітньому середовищі, медіа-середовище суспільства та освіти. В епоху глобальної інформатизації суспільства та освіти потребуватиме поширення нових цифрових медіа та освітніх середовищ абсолютно нові підходи до розуміння цінностей інформаційно-комунікаційних технологій в інформаційно-освітньому просторі. У статті окреслено проблеми сучасної медіакультури, усвідомлення якої допоможе зберегти гуманістичні ідеали в епоху цифрових технологій. Явище медіакультури є відносно новим для аналізу культурних аспектів інформаційного суспільства. Усі ці обставини спонукали авторів висловити свою думку в рамках цієї роботи. В умовах зароджуваної інформаційної реальності та розвитку комп'ютерних комунікаційних технологій вирішуються питання впливу медіаосвіти, Smart-освіта на процес формування медіакомпетентності та медіакультури навчальних предметів та проблема культури спілкування у телекомунікаціях набувають особливого статусу. Статус медіаосвіти, її сутність та характерні риси стали одними з найбільш суперечливих за останні роки. У статті досліджено проблеми медіаосвіти, медіакомпетентності та медіакультури навчальних предметів.

Ключові слова: *інформаційна субкультура, засоби масової інформації, медіакультура, безпека, медіа компетентність, розумна освіта, становлення.*

Larysa Afanasieva,
Instructor of the foreign languages department,
Dnipropetrovsk National University of Railway Transport
named after academician V. Lazarian
Maya Smyrnova,
Instructor of the foreign languages department,
Dnipropetrovsk National University of Railway Transport
named after academician V. Lazarian

THE USAGE OF THE ACHIEVEMENTS OF MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES IN EDUCATION

The authors of the article consider the Internet sphere generated by Internet technologies, its presentation in the information and educational environment, the media environment of society and education. In the era of global informatization of society and education, the spread of new digital media and educational environments completely new approaches to understanding the values of Information and Communication Technologies in the information and educational space will be required. The article outlines the problems of modern media culture, the awareness of which will help preserve the humanistic ideals in the digital age. The phenomenon of media culture is relatively new to the analysis of the cultural aspects of the information society. All these circumstances prompted the authors to express their opinion in the framework of this work. In the context of the emerging informational reality and the development of computer communication technologies, the issues of the influence of media education, Smart-education on the process of formation of media competence and media culture of educational subjects and the problem of communication culture in telecommunications are acquiring special status. The status of media education, its essence and characteristic features have become one of the most controversial in recent years. The article explores the problems of media education, media competence and media culture of educational subjects.

Key words: *information subculture, media, media culture, security, media competence, smart education, education, formation.*

Einführung. Netzwerktechnologien sind allen bekannt und werden von allen angewendet. Bisher ist das Netzwerk mit dem globalen Netzwerk Internet, dem globalen «Web» mit WEB-Technologien, personifiziert. Da das Internet den gesamten Informationsraum des Planeten abdeckt, hat jedes aktive Informationssystem, jedes lokale oder andere Netzwerk Zugriff darauf. Der Bereich, der durch die auf den Hostservern übertragenen und gespeicherten Informationen, Internet-Technologien und menschlichen Aktivitäten im Zusammenhang mit diesen Informationen erzeugt wird, bildet einen sehr unterschiedlichen Bereich, die «virtuelle Welt» mit ihren Gesetzen, Ordnungen und den Besonderheiten des «Lebens» darin. Tatsächlich meinen wir mit dem Internet genau diese elektronische virtuelle Welt. Zur Entstehung und Entwicklung der Medienerziehung sind heute verschiedene wissenschaftliche Studien erschienen, zum Beispiel die Arbeiten der P.Baumgartner, M. Pietraß, S.Aufenanger, G.Tulodziecki, D. Baacke, R. Brunner, H.Mandl, W. Sesink, R.Schulz-Zander, usw. Im Zusammenhang mit der zunehmenden Rolle moderner Medientechnologien im Unterricht haben sich die Bedingungen für die Kommunikation von Unterrichtsfächern geändert (D. Baake, Ch. Swertz, R. Tangens, H. Theunert, M. Castells, V. Monastyrsky, J. Potter, B. Schorb, H. Moser, und andere). Die Medienerziehung wird als Schwerpunktbereich der Pädagogik des 21. Jahrhunderts wie folgt definiert: „Unter Medienerziehung sind Theorie und praktische Fähigkeiten zur Beherrschung moderner Kommunikationsmedien zu verstehen, die Teil eines spezifischen, autonomen Wissensbereichs in pädagogischer Theorie und Praxis sind. Es sollte von der Verwendung von Medien als Hilfsmittel für den Unterricht in anderen Wissensgebieten, wie zum Beispiel Mathematik, Physik oder Geographie, unterschieden werden. "[8] Es ist wichtig anzumerken, dass in der Zeit der Globalisierung und der Schaffung eines Informations- und Bildungsraums die Bildung auf dem Studium aller Arten von Medien beruhen sollte [2; 4; 6, 7; 8]. Mit dem Aufkommen der Medientechnologien ist es möglich geworden, über die Erweiterung des Kommunikationsprozesskanals zu sprechen, der einem IT-Benutzer vertraut ist [5]. Sowohl die Medienerziehung [2] als auch das Studium der meisten Medientechnologien (Medienwissenschaft) [4] zielen auf die Bildung von Medienkompetenz der Studierenden ab, da Begriffe wie Medienkompetenz, Medienkompetenz und medizinische Kultur in engem Zusammenhang mit der Medienerziehung stehen die auch verschiedene Definitionen haben. Zum Beispiel: Medienkompetenz ist die Fähigkeit, Medientexte kritisch und bewusst zu bewerten, einen ;kritischen Abstand zur «Popkultur» zu wahren und Manipulationen zu widerstehen, «... die Fähigkeit, Medientexte zu beherrschen, zu interpretieren, zu analysieren und zu erstellen «[5], d.h. mit beliebigen Informationen im Präsentationsformat arbeiten zu können.

Problemstellung. In [1;7] werden kurz die Probleme der Informatisierung der Bildung; Entwurf und Implementierung eines Informations- und Bildungsumfelds; Darstellungen des Bildungsbereichs im aufkommenden Cyberspace [1]; Probleme der Medienerziehung, der klugen Erziehung, der Medienkompetenz und der Medienkultur von Bildungsfächern [1; 2; 3; 4; 6; 7; 8;] untersucht. Über die Diskussion hinaus bleibt jedoch die Frage der Kommunikation der Themen des Bildungsprozesses, der Probleme der Medienerziehung, der Medienkompetenz und der Medienkultur der Unterrichtsfächer.

Das Hauptziel des Artikels ist es, das Problem der Bildung der digitalen und medialen Kultur des Fachs Bildung zu untersuchen, um dem Prozess der «Digitalisierung» der Persönlichkeit entgegenzuwirken. ein tieferes Verständnis der aktuellen Trends in der Entwicklung von Medienerziehung und Medienkompetenz und in der Festlegung der konzeptionellen Umrisse des Bildungsprozesses der Medienkultur von Unterrichtsfächern.

Hauptteil. Das Thema Bildung betrachtet das Internet als eine integrierte Ressource für Erkenntnis, Bildung und Selbstbildung, Ausbildung und Selbstbildung, spirituelle und kulturelle Entwicklung. Diese Ressource als vielfältiges Metasystem kombiniert eine ständig wachsende Menge von Informationsobjekten, pädagogischen, methodischen und soziokulturellen Ressourcen, Informations- und Bildungsressourcen, ESM, die Vielfalt der Verbindungen zwischen ihnen, Elemente des Informationsmanagements der Bildung. Als kognitive Erkenntnisressource realisiert das Internet in der Medienumgebung eine Vielzahl von Medien, Medientechnologien und Mediensystemen, die Informationen in eine Form umwandeln, die der Wahrnehmung zugänglich ist. Ein Bestandteil der Internetsphäre als integrierte Bildungsressource ist das Bildungsumfeld, ein Bestandteil des Medienumfelds ist das Bildungsmedienumfeld, das zielgerichtet und spezifisch präsentiert wird. Die Nutzung der Errungenschaften moderner Informationstechnologien im Bildungsprozess eröffnet ihm den Zugang zu neuen Informationsquellen. Es bietet qualitativ unterschiedliche Möglichkeiten für die

Kreativität von Trainingsthemen und erhöht die Effektivität ihrer unabhängigen pädagogischen und kognitiven Aktivitäten. Diese Faktoren tragen zur Bildung eines qualitativ neuen Bildungsinformationsumfelds bei, das gekennzeichnet ist durch [2]:

– ein hohes Maß an Informationstechnologie, ein entwickeltes Mittel zur Informationsweitergabe an den Verbraucher;

– spezialisierte Technologien und Mittel zur Organisation des Lernprozesses;

– Mittel zur Bewertung der Bildungsergebnisse, Zentralisierung der Lehr- und Laborausstattung. Unterscheiden Sie zwischen «natürlichen» und «künstlichen» Medien. Das natürliche Medienumfeld ist ein informativer Aspekt des modernen soziokulturellen Umfelds, das von der gesamten Gesellschaft und von Einzelpersonen geschaffen und entwickelt wird. Es wird durch elektronische Medienobjekte, Zeitschriften, Computerinformationsnetzwerke usw. dargestellt. Die natürliche Medienumgebung ist selbstverwaltend und steht unter dem Einfluss einer sozioinformativen Umgebung, die sich auch in der modernen Gesellschaft «auf natürliche Weise» entwickelt. Der Dialog des Subjekts mit den „natürlichen“ Medien ist selbstverwaltend, aber ungeordnet. Daher bezieht es sich auf einen der wichtigsten Faktoren in der modernen Informationspädagogik und der Sozialisierung ihrer Fächer, um sowohl ihre Produktivität als auch ihre Rationalisierung sicherzustellen. Eine künstliche Medienumgebung ist das Ergebnis ihrer fokussierten Gestaltung und Gestaltung. Das heißt, es ist spezialisiert, zielgerichtet und daher „unnatürlich“. Ein pädagogisches Medienumfeld wird durch ein modernes pädagogisches System mit dem Ziel geschaffen, optimale Bedingungen für eine gezielte informationelle und kognitive Interaktion von pädagogischen Themen mit Elementen dieses Umfelds, deren Sozialisierung und persönlicher soziokultureller Entwicklung zu schaffen. Daher ist es «künstlich». Somit ist das Medienumfeld für Bildungseinrichtungen ein offenes, sich entwickelndes soziales Informationssystem, das aktiv mit dem IOS und dem allgemeinen Umfeld für soziale Informationen interagiert. [3] Die Bildungsmedien sollten ein persönlichkeitsorientiertes Umfeld sein, in dem:

– eine sinnvolle informative Unterstützung von Bildungsprozessen implementiert wird;

– persönliche Merkmale der Interaktion von Unterrichtsfächern mit ihren Elementen wurden berücksichtigt;

– psychologische Unterstützung für den Prozess der persönlichen Entwicklung im Zusammenspiel mit den Ressourcen der sozialen Kultur. Das persönliche Medienumfeld des Themas Bildung entsteht durch die Interaktion mit dem allgemeinen Medienumfeld, sowohl mit dem «natürlichen» als auch mit dem «künstlichen». Physikalisch ist es nur durch seine Bedürfnisse und Kultur als vollwertiges Thema der sozio-informativen Umgebung begrenzt.

Das persönliche Medienumfeld des Themas Bildung entsteht durch die Interaktion mit dem allgemeinen Medienumfeld, sowohl mit dem «natürlichen» als auch mit dem «künstlichen». Physikalisch ist es nur durch seine Bedürfnisse und Kultur als vollwertiges Thema der sozio-informativen Umgebung begrenzt.

Die Herausbildung von Medienkompetenz zum Thema Bildung ist ohne den persönlichen Kontakt mit allen Medienschichten – natürlich, künstlich und deren Kombinationen – nicht möglich. Das persönliche Medienumfeld des Themas Bildung ist eine integrierte Vereinigung seiner beiden Schnittstellen: das natürliche Medienumfeld der Gesellschaft und das künstliche Umfeld ihrer Bildungseinrichtung. Es ist notwendig, dass diese Assoziation zu einer System- (Metasystem-) Formation wird und ihr „natürlicher“ Teil (Subsystem) durch „künstlich“ gesteuert wird. Da das Management der Interaktion des Schülers mit der Medienumgebung vermittelt wird, erfolgt es auf der Ebene des Managements seiner persönlichen Medienumgebung (Zustandsbewertung, Kontrolle, Anpassung) durch das pädagogische System in der Person seiner subjektiven Vertreter – Lehrer. Sie wird vielmehr auf der Ebene des Managements der einzelnen Bildungsverläufe durchgeführt – ihrer Bildung und Umsetzung mit Unterstützung der Lehrer und der Verwaltung von IOS. Dies ist das Hauptfeld der subjektiven Beziehungen im schulmedialen Umfeld. Diese subjektiven Beziehungen werden durch viele studentische Beziehungen auf der Ebene ihrer persönlichen Medien ergänzt. Das heißt, es ist eine Subjekt-Subjekt-Beziehung, die das Verhältnis der persönlichen Medien der Schüler implementiert. Die Intersystemrelationen der studentischen Medien werden sich in naher Zukunft wiederum auf die Intersystemrelationen der persönlichen Medien der Studierenden und ihrer Lehrer, die persönlichen Medien vieler Lehrer, ausweiten – auf die Intersysteminteraktion aller persönlichen Bildungsmedien (Studierende, Lehrer, Managementfächer). Informationsressourcen des Bildungsumfelds, Medien, deren Nutzung das Programm und die Bildungsziele vorsehen, der Fachunterricht stellen in der Regel das nationale Erbe der Gesellschaft dar und tragen daher als Träger der Hochkultur zur Steigerung der Bildungskompetenz und der persönlichen Kultur, der Medienkultur der Bildungsfächer bei.

Viele dokumentierte Open-Access-Veröffentlichungen, die aus dem Informationsaustauschsystem, dem Internet, in das Bildungsumfeld fallen, enthalten jedoch Informationen von zweifelhafter Qualität oder einfach Fehlinformationen. Informationsressourcen des Bildungsumfelds, Medien, deren Nutzung das Programm und die Bildungsziele vorsehen, der Fachunterricht stellen in der Regel das nationale Erbe der Gesellschaft dar und tragen daher als Träger der Hochkultur zur Steigerung der Bildungskompetenz und der persönlichen Kultur, der Medienkultur der Bildungsfächer bei. Viele dokumentierte Open-Access-Veröffentlichungen, die aus dem Informationsaustauschsystem, dem Internet, in das Bildungsumfeld fallen, enthalten jedoch Informationen von zweifelhafter Qualität oder einfach Fehlinformationen. Das heißt, sie können sich nur formal auf Informationsressourcen beziehen. Daher muss sichergestellt werden, dass ihre Verwendung nicht nur effektiv, lehrreich und entwicklungsfördernd, sondern auch sicher ist. Hier interessieren uns Subjekt-Objekt-Beziehungen und deren Management. Die Hauptanforderungen an sie sind Effizienz, Legalität und Informationssicherheit. Um diesen Anforderungen gerecht zu werden, brauchen wir zunächst die Medienkompetenz aller Bildungsfächer, die sich in ihre Medienkultur, ihre persönliche Medienkultur verwandelt.

Externes Management allein durch diese Beziehungen ist nicht genug, nicht genug. Das heißt, sie können sich nur formal auf Informationsressourcen beziehen. Daher muss sichergestellt werden, dass ihre Verwendung nicht nur effektiv, lehrreich und entwicklungsfördernd, sondern auch sicher ist. Hier interessieren uns Subjekt-Objekt-Beziehungen und deren Management. Die Hauptanforderungen an sie sind Effizienz, Legalität und Informationssicherheit. Um diesen Anforderungen gerecht zu werden, brauchen wir zunächst die Medienkompetenz aller Bildungsfächer, die sich in ihre Medienkultur, ihre persönliche Medienkultur verwandelt. Externes Management allein durch diese Beziehungen ist nicht genug, nicht genug. Es ist notwendig, die Unterrichtsfächer mit ihrer Interaktion im Medienumfeld der Gesellschaft und im Bildungsmedienumfeld eigenständig zu managen. Es ist notwendig, das Thema Bildung mit den Mitteln auszustatten, die den Schutz vor Informationen minderer Qualität gewährleisten. Darüber hinaus ist klar, dass es unmöglich ist, das Thema vollständig vor einer solchen Kommunikation und den entsprechenden negativen

Auswirkungen zu schützen, und dies ist nicht erforderlich. Zweckmäßigkeit und Auswahlkriterien für die Informationen im Bildungsumfeld, Anzeichen für ihre Materialität und Zuverlässigkeit sowie die Fähigkeit der Lernenden, Informationen bei der unabhängigen Suche im Internet, in der Medienumgebung und in anderen für sie zugänglichen Quellen kritisch zu bewerten, sind erforderlich. Unter der kritischen Haltung des Subjekts gegenüber Informationen verstehen wir:

– die unveränderliche Fähigkeit des Subjekts, für ihn neue Informationen auf ihre Objektivität und Zuverlässigkeit, ethische Korrektheit, Konformität mit der Realität, soziokulturelle und moralische Werte zu bewerten und zu analysieren;

– die Fähigkeit, Umweltinformationen hinsichtlich ihres Nutzens für ihre sozial bestimmte persönliche Entwicklung und produktive Anwendbarkeit zu differenzieren.

Eine kritische Einstellung zu Informationen ist eine notwendige Voraussetzung für kritisches Denken, das auf die Entwicklung der Gesellschaft, ihrer Informationsressourcen, ihres Wissens und ihrer Kultur abzielt und die Fähigkeit des Subjekts zum Analysieren und Synthetisieren von Informationen zum Ausdruck bringt. Wenn sich Informationen auf Informationsressourcen nach formalen Zeichen beziehen, ist es viel schwieriger, darin „Fallstricke“ zu erkennen.

In jedem speziellen Fall und in jedem speziellen fachbezogenen Training sollten daher eigene Kriterien für die Auswahl der Informationsressourcen festgelegt werden. Das Gesetz bezieht sich formal auf Informationsressourcen, dh alle dokumentierten Informationen, die gemäß den Anforderungen der Dokumentation erstellt wurden, wobei allen Autoren und ihren Inhabern des Urheberrechts sowie den Benutzern im Bereich ihrer Anwendung gleiche Rechte und Möglichkeiten eingeräumt werden. Daher kann jedes Dokument der Informationssphäre als Ressource betrachtet werden. Gleichzeitig sieht es gemäß dem Begriff „Ressource“ das Vorhandensein eines positiven Potenzials vor, was eine Bewertung ihres Inhalts impliziert. Nicht jedes Umgebungsobjekt mit den Details des Dokuments verfügt über diese Eigenschaften. In der Realität gibt es jedoch keinen Gegensatz zwischen formalen und inhaltlichen Auslegungen des Dokumentenkonzepts. Ein dokumentiertes Formular ist die Voraussetzung für das Vorhandensein einer Informationsquelle: Ein Dokument und nur ein Dokument unterliegen dem Urheberrecht und dem Rechtsschutz. Darüber hinaus werden seine Vorzüge von einem potenziellen Verbraucher bewertet. Schwieriger ist es mit einer „Ressource“, die negative Inhalte enthält, deren „Tugenden“ von einem bestimmten Teil der Subjekte des Informationsumfelds gewürdigt werden können. Grundsätzlich ist eine Informationsquelle immer subjektiv und kann eine andere Bewertung erhalten. Wenn es jedoch völlig subjektiv ist, unmoralische Informationen oder absichtliche Fehlinformationen enthält, wird es nur formal als Ressource bezeichnet und ist nicht inhaltlich. Wie bereits erwähnt, betrachtet das Gesetz Informationsressourcen als integralen Bestandteil des Informationssystems, was ihre regelmäßige Beziehung zu ihm und untereinander impliziert. Folglich sollten die Informationsressourcen einer bestimmten Umgebung selbst in Übereinstimmung mit den Zielen und Anforderungen des Systems, auf das sie sich beziehen, oder mit den Zielen, die mit Hilfe des sie enthaltenden Systems erreicht wurden, betrachtet werden. Mit anderen Worten, die Informationsressourcen, die sich auf das System selbst beziehen, bilden (sollten) ein System mit bestimmten (formal und sinnvoll ausgedrückten) regelmäßigen Beziehungen. Ein Objekt, das nicht in eines der vorhandenen Systeme passt, kann nur formal als Ressource bezeichnet werden. Infolgedessen kann keine einzelne Informationsressource systemfremd betrachtet werden, ohne dass Beziehungen zu anderen Objekten bestehen, ohne dass sie systembedingt zusammengehören. Da alle unsere Aktivitäten und die Umgebung dieser Aktivität systematisch sind, sind alle Informationsressourcen systematisch und können daher (basierend auf der Struktur) systematisiert werden. Die Systemzugehörigkeit einer Informationsressource wird durch ihren Zweck, ihre Spezialisierung und ihren Fokus bestimmt. Eine solche Ressource entspricht nicht nur in Form und Inhalt vollständig ihrem „Rang“, sondern kann auch in vielen anderen Ressourcen des Bildungsinformationsumfelds leicht zugeordnet (erkannt) werden.

Schlussfolgerungen. Die Systemzugehörigkeit einer Ressource zum allgemeinen Metasystem der Informationsressourcen bedeutet das Vorhandensein genau definierter Attribute ihrer Beschreibung und daher eine formale Darstellung und Suche. Dies ermöglicht es nicht nur, die Arbeit des Fachs Bildung bei der Suche nach den benötigten Ressourcen zu minimieren, sondern auch den Umfang seiner Interaktion mit der Umwelt einzugrenzen, um sie fokussierter, effizienter und sicherer zu machen.

Bildung zielt darauf ab, die Informationskultur des Fachs Bildung zu entwickeln, die intellektuelle und spirituelle (moralische, ethische) Aspekte aufweist. Es ist die Ebene der Informationssubkultur, die Folgendes bietet: die Sicherheit des Subjekts als selbstverwaltendes Subjektinformationssystem mit einem ausreichenden Grad an Invarianz und Widerstand gegen negative Einflüsse; Sicherheit der Informationsumgebung vor unerwünschten Folgen der Interaktion zwischen Subjekt und Objekt. ISK entsteht und entwickelt sich nicht so sehr auf der Basis von Wissen und Moral, sondern direkt in der Informationsinteraktion selbst, wobei das Thema vollständig und unabhängig in die Informationsumgebung eingetaucht ist. Gleichzeitig sollte dieses Eintauchen verwaltet und auf der Grundlage des Wissens kontrolliert werden.

Literaturverzeichnis:

1. Aufenanger, S. (2000): Medien-Visionen und die Zukunft der Medienpädagogik. In: medien praktisch. 24 (2000) 93, S. 4-8.

2. Baacke, D. (1974): Vorwort des Herausgebers. In: Dichanz, H., et al.: Medien im Unterrichtsprozess. Grundlagen, Probleme, Perspektiven. München: Juventa, S. 7-9.

3. Baumgartner, P. (2003): Didaktik, E-Learning-Strategien, Softwarewerkzeuge und Standards – wie passt das zusammen? In: Franzen, M. (Hrsg.): Mensch und E-Learning. Beiträge zur E-Didaktik und darüber hinaus. Aarau: Sauerländer, S. 9-25 BLK – Bund-Länder-Kommission für Bildungsplanung und Forschungsförder.

4. Brunner, R. (1971): Didaktik der audio-visuellen Bildungsmittel. In: Heinrichs, Heribert (Hrsg.): Lexikon der audio-visuellen Bildungsmittel. München: Kösel, S. 71-75.

5. Mandl, H./ Gruber, H./ Renkl, A. (1995): Situiertes Lernen in multimedialen Lernumgebungen. In: Issing, L.J./ Klimsa, P. (Hrsg.): Information und Lernen mit Multimedia und Internet. Weinheim: Psychologie Verlags Union, S. 167-178.

6. Pietraß, M. (2005): Für alle alles Wissen jederzeit … Grundlagen von Bildung in der Mediengesellschaft. In: Kleber, H. (Hrsg.): Perspektiven der Medienpädagogik in Wissenschaft und Bildungspraxis. München: kopaed, S. 39-50.

7. Sesink, W. (2007): Bildung und Medium. Bildungstheoretische Spurensuche auf dem Felde der Medienpädagogik. In: In: Sesink, W. / Kerres, M. / Moser, H. (Hrsg.): Jahrbuch Medienpädagogik 6. Medienpädagogik – Standortbestimmungen einer erziehungswisse.

8. Schulz-Zander, R./ Tulodziecki, G. (2008): Pädagogische Grundlagen für das Online-Lernen. In: Issing, L. J./ Klimsa, P. (Hrsg.). Online-Lernen. Handbuch für Wissenschaft und Praxis. München: Oldenbourg, S. 35-45.

9. Tulodziecki, G. (2010): Medienkompetenz und/oder Medienbildung? Ein Diskussionsbeitrag. In: merz medien + erziehung. 54 (2010) 3, S. 49-53.

Отримано: 4 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: t_gerasymchuk@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-127-130

Зарубіна З. В., Герасимчук Т. В. Традиційні проти сучасних методів ефективного навчання іноземній мові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 127–130.

УДК: 378.147:004.007.2

Зарубіна Зінаїда Василівна,
старший викладач
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
Герасимчук Тетяна Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
Харківський національний технічний університет сільського господарства імені П. Василенка

ТРАДИЦІЙНІ ПРОТИ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВІ

У наші дні он-лайн курси / тренінги стали надзвичайно популярними, так як все більше і більше компаній пропонують курси он-лайн. Проте, незважаючи на популярність онлайн-освіти, деякі люди уникають такі методи, в основному із-за неправильного уявлення. У той же час, незважаючи на зростання популярності он-лайн-курсів, традиційне (класичне) навчання супроводжується і намагається використовувати нові способи збереження інтересів учасників. Для деяких осіб більш досконалим є он-лайнове навчання, для інших – традиційне.

Незважаючи на практичну цінність технічної освіти, життя – це більше, ніж робота, і вища освіта є одним з важливих факторів досягнення балансу між роботою та життям. Вважають, що основна мета освіти – це не підготовка до роботи, а передача знань, культури і традицій майбутнього покоління. Мета класичної освіти складалася з того, щоб забезпечити учнів інструментами для критичного і незалежного мислення на протязі всього життя.

Ключові слова: *класичне освіта, онлайн-освіта, технічне навчання, методики навчання.*

Zinaida Zarubina,
Senior Lecturer
Kharkiv National Automobile and Highway University
Tetiana Herasimchuk,
Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer
Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture

TRADITIONAL AGAINST MODERN METHODS OF EFFECTIVE FOREIGN LANGUAGE LEARNING

Today, online courses / trainings have become extremely popular, as more universities and companies offer courses online. However, despite the popularity of online education, huge groups of people deliberately avoid such methods, mainly due to improper presentation. At the same time, despite the growing popularity of online courses, traditional (classroom) learning resists and is trying to use new ways to preserve student interest. There are always two sides of the medal. For some people, online learning is more appropriate, while for other preferred teaching methods, learning is in the classroom.

Despite the practical value of technical education, life is more than work, and higher education is one of the important factors in achieving a balance between work and life. Proponents of classical education believe that the main purpose of education is not preparation for work, but the transfer of knowledge, culture and traditions to future generations. The purpose of classical education was to provide students with tools for critical and independent thinking and to become students throughout their lives. Socrates said that "the only true wisdom is to know that you do not know anything."

Although some believe that technical education is more valuable than classical education, the truth is that all education is valuable, and there are no reasons why people should choose one another. Perhaps the most valuable advantage of IT education is that it allows people to earn enough money to attend classes in what they are most interested in. Instead of attending several courses at the same time, some of which may not be interesting to them, they can enjoy the educational process.

Key words: *classical education, online education, technical education, teaching methods.*

Вважають, що технічна освіта важливіша ніж класична освіта, правда в тому, що освіта в цілому цінна, і немає ніяких інших причин, за якими люди повинні вибирати одне з іншого. Можливо, найбільш цінною перевагою ІТ-освіти є те, що вона дозволяє людям заробляти достатньо грошей, щоб відвідувати заняття в тому, що їх цікавить більше всього. Крім того, для того, щоб відвідати декілька курсів одночасно, деякі з яких можуть бути нецікавими.

Освіта життєво важлива для темпів соціального, політичного та економічного розвитку будь-якої нації, тому ефективне навчання дуже важливо. Ефективне навчання важливо, тому що навчання засноване на тому, щоб допомагати студентам переходити з одного рівня на інший в більш товариському, інтерактивному середовищі і правильно підходити до того, щоб студенти ставали незалежними. Ефективність не означає бути досконалим або давати прекрасні результати, але – виявляти краще в учнях.

Слід зазначити, що у науковій літературі значне місце відводиться дослідженню методів навчання (А. Алексюк, Р. Гуревич, М. Євтух, І. Зязюн, Н. Ничкало, І. Підласий та ін.). Протягом останніх років у системі вищої освіти України спостерігається помітна тенденція до посилення інноваційного підходу у пошуках нових технологій навчання (І. Богданова, І. Дичківська, В. Загвязинський, Г. Щедровицький та ін.). Наукові доробки з питань підготовки і професійного становлення соціальних педагогів знайшли своє відображення у працях О. Безпалько, І. Звєрєвої, А. Капської, В. Поліщук, С. Харченка

та ін. Наукові розвідки засвідчують, що більшість дидактів описує методи навчання як систему єдиних дій учня та вчителя, студента та викладача.

Мій досвід відбувається з радянського минулого, де традиційний метод навчання був більш поширений, ніж сучасний метод навчання. Саме в зв'язку з цим я вирішила з'ясувати, який з цих двох методів більш ефективний зараз.

Традиційний метод заснований головним чином на підручниках, а сучасний метод заснований на практичному підході до матеріалів. У традиційному методі подання матеріалів починається з частин, потім переходить до цілого, в той час як при сучасному підході подання матеріалів починається з цілого, а потім переходить до частин. Традиційний метод підкреслює базові навички, в той час як сучасний метод підкреслює великі ідеї. При традиційному методі навчання оцінка розглядається як окрема дія і відбувається через тестування, в той час як при сучасному підході навчання оцінка розглядається як діяльність, інтегрована з викладанням і навчанням, і відбувається через портфоліо і спостереження.

Найкраще сформулювати методи навчання можливо, відповівши на питання «Яка мета освіти?» І «Які найкращі способи досягнення цих цілей?» Для більшої частини доісторичних методів навчання були в основному неформальними і складалися з наслідування або моделювання поведінки, навчання через спостереження і гру. Педагогіка – це інший спосіб викладання. Це мистецтво чи наука бути вчителем, зазвичай відноситься до стратегії навчання або стилю навчання.

Ресурси, які допомагають вчителям краще вчити, – це, як правило, план уроку або практичні навички, що включають навички навчання і мислення. Навчальна програма часто встановлюється урядом з чіткими стандартами. Ці стандарти можуть часто змінюватися в залежності від того, що заявляє уряд.

Оскільки освіта є життєво важливим аспектом життя суспільства, метою даної статті було вивчення впливу методів навчання (традиційний або сучасний) на успішність студентів. Також вивчити і визначити, який з двох основних методів навчання більш ефективний.

Онлайн навчання. Люди проходять курси професійного рівня, як правило, для підвищення своєї кваліфікації і підвищення кар'єрних можливостей на роботі. Однак багато співробітників можуть бути виснажені після своєї роботи і не хочуть відвідувати регулярні заняття. Тому, он-лайн-клас для них більш зручний, так як заощаджує дорогоцінний час, гроші і енергію.

Найкраще в он-лайн-навчанні полягає в тому, що люди можуть пройти курс навчання, не виходячи з офісу або будинку. Навіть при напруженому графіку, можна знайти вільний час, щоб пройти курс або зайнятися ім.

На он-лайн-заняттях учень не взаємодіє безпосередньо з викладачами. Таким чином, в разі виникнення будь-яких питань, їм може бути важко запитати свого он-лайн-інструктора, оскільки спілкування часто дуже безособово. Однак ці курси часто пропонують альтернативи оперативному вирішенню запитів, такі як он-лайн-форуми, електронні листи і чати. Використання цих альтернатив може допомогти людям отримати відповіді на свої питання.

Люди часто думають, що інтерактивне спілкування з тренером – кращий спосіб навчання, так як воно інтерактивне і допускає двостороннє спілкування. Для таких людей синхронні он-лайн-курси будуть більш придатними.

Ще один спосіб отримання знань через он-лайн-середу – це пошук в різних пошукових системах, таких як Google, Bing і т. п. Хоча це допомагає за рахунок зменшення кількості книг, які потрібно читати. Але можна зіткнутися з появою багатьох джерел інформації, з якими потрібно ознайомитися, і вибрати відповідні, що може привести до інформаційного перевантаження.

Таким чином, он-лайн-навчання може бути більш підходящим для дорослих, які продовжують свою освіту, поки вони працюють на своїй звичайній роботі.

Традиційне навчання. Традиційні заняття більше підходять для дітей молодшого віку, підлітків, які ще не працюють. Регулярне відвідування занять допомагає їм взаємодіяти з іншими людьми їх віку, бути більш дисциплінованими, слідувати регулярному розкладу і покращувати свою фізичну форму і розумову активність.

Навчання на заняттях допомагає студентам і викладачам краще пізнати один одного. Це дозволяє викладачам краще знати студентів і краще оцінювати їх сильні і слабкі сторони, виступати в якості наставників і направляти студентів в їх кар'єрні можливості.

На традиційному занятті студенти можуть безпосередньо поділитися своєю думкою і уточнити свої питання з викладачем, тим самим отримуючи відповіді на свої питання відразу.

У більшості випадків книги і замітки на занятті дуже корисні для вивчення і складання іспитів. Розуміючи схему питань і відповідей і пропозиції досвідчених викладачів, студенти можуть знайти її більш корисною для вивчення, ніж при використанні загальних он-лайн-заміток і пропозицій, доступних в Інтернеті.

Крім того, навчання на заняттях є більш корисним завдяки постійній взаємодії між студентами і викладачами, оскільки воно допомагає студентам позбутися страхів щодо іспитів, що рідко може відбуватися при он-лайн-керівництві. І, нарешті, спілкування з хорошими викладачами допомагає мотивувати студентів досягати більш високих оцінок.

Для ефективного навчання викладач повинен вибрати хороший метод. У викладача є багато варіантів при виборі стилю викладання. Викладач може писати плани занять інших вчителів, або шукати в Інтернеті або в книгах плани занять. Приймаючи рішення про те, який метод навчання використовувати, викладач повинен враховувати фон, знання, середу і цілі навчання студентів. Викладачі знають, що, студенти вчаться по-різному, засвоюючи інформацію і демонструючи свої знання. Викладачі часто використовують методи, які враховують різні стилі навчання, щоб допомогти студентам зберегти інформацію і зміцнити розуміння. Різноманітні стратегії і методи використовуються для того, щоб всі учні мали рівні можливості для навчання. План уроку може бути виконаний кількома способами: опитування, пояснення, моделювання, співпраця і демонстрація.

Метод навчання включає в себе опитування схожий на тестування. Викладач може задати ряд питань, щоб зібрати інформацію про те, що студенти дізналися і що потрібно викладати. Тестування – це ще один метод опитування. Викладач перевіряє студента на те, чому його вчили раніше, щоб визначити, чи засвоїв він матеріал. До цього ми повинні навчити, як задавати питання. Якщо питання ідеальні, тоді цей метод буде ефективним.

Інший метод навчання – пояснення. Ця форма схожа на читання лекцій. Лекція – це викладання, виступ з промовою, бесіда з конкретного предмета, яка відкрита для публіки. Це зазвичай дається в групі. Це також може бути пов'язано з демонстрацією та моделюванням. Викладач може використовувати експерименти для демонстрації на заняттях науки. Демонстрація – це обставина переконливого доказу, наприклад, шляхом аргументації або доказу. Моделювання використовується в якості наочного посібника для навчання. Учні можуть візуалізувати об'єкт або проблему, а потім використовувати аргументи і гіпотези для визначення відповіді. Демонстрації проводяться для того, щоб дати можливість вивчати нові завдання дослідження і візуального навчання під іншим кутом зору. Демонстрації можуть бути проведені декількома способами. Тут викладач також буде учасником. Він зробить роботу за допомогою своїх учнів.

Студенти, які працюють в групах – це ще один спосіб, яким викладач може реалізувати план заняття. Співпраця дозволяє студентам спілкуватися один з одним і вислуховувати всі точки зору обговорення або завдання. Це допомагає студентам мислити неупереджено. Коли цей план заняття виконаний, викладач може спробувати оцінити хід роботи в команді, лідерських навичок або подання ролей.

Традиційний метод навчання полягає в тому, що викладач спрямовує студентів навчатися за допомогою методів запам'ятовування і читання, тим самим не розвиваючи їх навички мислення вирішення критичних проблем і навички прийняття рішень, в той час як сучасний або конструктивістський підхід до навчання передбачає більш інтерактивний підхід. Тут студенти навчаються в групі.

Традиційні методи навчання. Традиційним, але в той же час найбільш важливим і ефективним інструментом навчання є лекції. Багато студентів вважають лекції найбільш ефективним інструментом викладання і навчання. Професор згущує великий навчальний матеріал і організовано надає його студентам, що значно знижує навантаження на студента. Незважаючи на те, що лекції вважаються корисним інструментом навчання, вони мають свої плюси і мінуси.

Основні переваги лекції:

– Лекції можуть бути використані для задоволення конкретних потреб аудиторії.-

Лекції можуть бути використані для стиснення величезної кількості інформації і можуть бути представлені широкій аудиторії.

– Лекції можуть сподобатися студентам, які навчаються найкраще.

Основні недоліки лекції:

– Лекції підійдуть тільки для ефективних комунікаторів. Читання матеріалу на слайді неефективне на лекціях.

– Студенти стають пасивними на лекціях і не можуть дати зворотній зв'язок викладачу.

– Викладачі припускають, що всі студенти навчаються в однаковому темпі і мають однаковий рівень розуміння. (Але насправді це не так!)

Сучасні методи навчання. В якості альтернативи лекціям, існує багато сучасних методів навчання, які виявляються більш ефективними. Деякі з важливих сучасних методів навчання є:

– Проблемне навчання

– Командне навчання

– Обговорення в малих групах

– Перевернуті класні проекти

Переваги сучасних методів навчання:

– Ці методи навчання вважаються дуже ефективним інструментом навчання, так як активна участь студентів є обов'язковою.

– Ці методи призводять до тривалого збереження знань.

– Ці методи дуже ефективні для студентів, які не працюють поодинці.

– Ці методи розвивають командну роботу і навички міжособистісного спілкування.

Недоліки сучасних методів навчання:

– Ці сучасні методи прагнуть, щоб студенти добре підготувалися до предмету. Непідготовленість студента є найбільшою перешкодою для навчання.

– Чи не ефективно для великої групи студентів.

– Студенти, які є академічно сильними, можуть надати більше інформації та брати участь краще, ніж інші студенти. Отже, це може створити дисбаланс навчання серед студентів.

Навчання – складне питання, і я ставлюся до нього дуже серйозно. Проблема не в традиційних класних кімнатах або сучасних умовах навчання. Йдеться про те, що працює для кожної окремої дитини, і наявність високоефективних викладачів перевершує всі! Тобто якість освіти багато в чому зводиться до якості його викладачів. У традиційних класах є більш ефективні і менш ефективні викладачі, як і в сучасному навчальному середовищі. Ось чому професійний розвиток вищої школи в останні кілька років було направлено на розвиток кожного викладача як високоефективного викладача.

З моєї точки зору, сучасні навчальні середовища не призначені для викладання і навчання певним чином, а для того, щоб робити це будь-яким способом, необхідним для задоволення постійно мінливих потреб студентів. Йдеться про наявність широкого спектра підходів, програм, процесів, інструментів, викладачів і місць, які можна використовувати в міру необхідності у відповідь на потреби студентів. Гнучкий підхід до простору навчання дозволяє нам відповідати потребам цих студентів.

Я не буду заперечувати, що перехід до використання можливостей сучасної середовища навчання є серйозним. Це вимагає суттєво різних способів мислення про освіту, і, без сумніву, деякі сучасні методики справляються з цією трансформацією краще, ніж інші. Проте, традиційні класні кімнати і традиційні школи були з нами протягом тривалого часу, і нерівномірність як і раніше характеризує нашу систему освіти. Чому сучасні методи слід відносити до більш високого рівня, ніж традиційну освіту, яка удосконалювалась протягом десятиліть або навіть століть!?

Таким чином, ефективність навчально-пізнавальної діяльності майбутніх інженерів значною мірою залежить від уміння викладачів вдало обирати і застосовувати традиційні та інноваційні методи. Раціональне поєднання традиційних та іннова-

ційних методів навчання стимулює відкриття нових знань у студентів, створює найкращі можливості для їхньої активності. Перспективи подальших пошуків зазначеної проблеми вбачаємо у детальнішому обґрунтуванні вибору традиційних та інноваційних методів у різні роки навчання студентів.

Література:

1. Gray, A. (2013). Brilliant Social Media. Pearson Education.
2. Greenhow, C. (2011). Online social networks and learning. On the Horizon, 19(1), 4-12.3
3. George, D. R., &Dellasega, C. (2011). Use of social media in graduate-level medical humanities education: two pilot studies from Penn State College of Medicine. Medical teacher, 33(8), e429-e434.
4. Mathew, N., &Dohery-Poirier, M. (2000). Using the World Wide Web to enhance classroom instruction.
5. Poore, M., (2013)Using Social Media In The Classroom.Replika press.
6. Ravid, G., Kalman, Y. M., & Rafaeli, S. (2008). Wikibooks in higher education: Empowerment through online distributed collaboration. Computers in Human Behavior, 24 (5), 1913-1928.First Monday, 5(3).
7. Robinson R. & Reinhart J. Digital Thinking and Mobile Teaching: Communicating, Collaborating, and Constructing in an Access Age. Denmark: Bookboon. 2014. P. 68-77.
8. Smith, S. S. (2006). Web-based instruction: A guide for libraries. American Library Association.
9. Tapscott, D. and Williams, A. Wikinomics. NewYork, Atlantic, 2007.
10. Ulbrich, F., Jahnke, I. and Mårtensson, P. (2011) 'Special Issue on knowledge development and the net generation'', International Journal of Sociotechnology and Knowledge Development.
11. Yu Chien. The Integration of Technology in the 21st Century Classroom: Teachers' Attitudes and Pedagogical Beliefs Toward Emerging Technologies. *Journal of Technology Integration in the Classroom*. Spring 2013. Vol. 5. Issue 1. P.5.
12. Zheng, B., Niiya, M., & Warschauer, M. (2015). Wikis and collaborative learning in higher education. *Technology, Pedagogy and Education*, (ahead-of-print), 1-18.
13. 7 Ways To Use Social Media in the ESL Classroom URL: https://busyteacher.org/20651-how-to-use-social-media-esl-classroom.html (дата звернення: 15.02.2019).
14. Using Social Media in the Classroom URL: https://www.teachingenglish.org.uk/article/using-social-media-classroom (дата звернення: 18.02.2019).
15. Explore Ways of Using Social Media Platforms in Teaching English Language URL: Literature Review: https://www.cambridgeenglish.org/learning-english/parents-and-children/information-for-parents/tips-and-advice/learn-english-through-social-media/ (дата звернення: 18.02.2019).

Отримано: 4 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: esps2015@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-131-136

Ivantsova Oksana. The use of intensive technologies in english language learning process. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 131–136.

УДК: 37:004.77

Oksana Ivantsova,
Ph.D. in Pedagogy,

THE USE OF INTENSIVE TECHNOLOGIES IN ENGLISH LANGUAGE LEARNING PROCESS

Along with technological advances, related learning technologies have also evolved, from simple forms of material distribution to more complex tools for communication, knowledge sharing, or forums. This rapid shifting of learning technologies raises the question of whether postsecondary education institutions are focused on keeping up with the changes rather than examining them for best practices and investigating the affect of these changes on instructors and learners.

Military education is a complex field subject to multiple pressures and competing agendas. One-size-fits-all recommendations are thus unlikely to satisfy anyone. However, a number of points are worth stressing. At a time when armed forces insist that uncertainty is a dominating feature of future operations, education – in the truest sense of the word – has never been more important for modern militaries than it is today. As such, debate about how best to deliver that education is healthy and beneficial, and all of those involved in professional military education ought to be proactively seeking opportunities for improvement and, if necessary, change.

The chances of getting in high quality educators who can offer constructive but critical new viewpoints is thus vastly increased by looking to the civilian sector, and by constituting faculties overwhelmingly from people who have dedicated their careers to teaching and research.

If modern militaries do value the educational outcomes their leaders espouse, what is necessary is greater investment in officers' development in a holistic sense, and greater trust that their students will engage with and benefit from education outside of a purely military curriculum. Opportunities for such education could be provided at higher education establishments, through online learning, blended learning or a combination of the above.

Two of the most important roles of education are to help students learn how to think, not what to think, and appreciate that learning is a lifetime activity.

Key words: *learning technologies, dynamic processes, intensive training, military education, intensification.*

Іванцова Оксана Петрівна,
кандидат педагогічних наук,
Житомирський військовий інститут ім. С. П. Корольова

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕНСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Поряд із технологічним прогресом розвинулися також технології навчання, від простих форм розповсюдження матеріалів до складніших засобів спілкування, обміну знаннями або форумів.

На сьогоднішній день необхідні більші інвестиції для підготовки майбутніх офіцерів у цілісному розумінні та більша довіра, що курсанти будуть залучатися до різноманітних освітніх діяльностей та отримувати додаткові уміння та навички за межами суто військової програми. Можливості такої освіти можуть бути надані у вищих навчальних закладах через онлайн-навчання, змішане навчання або комбінацію вищезазначеного.

Дві найважливіші ролі сучасної освіти – допомогти курсантам навчитися думати і розуміти, що навчання є життєво важливою діяльністю та такою, що відбувається протягом усього життя.

Ключові слова: *інтенсифікація, онлайн навчання, дистанційне навчання, технології.*

In the context of reforming the Armed Forces of Ukraine, there is an urgent need to review the approaches to determining the level of education and qualification of specialists for the organization of the educational process in educational institutions. Military education in the current situation requires the intensification of the educational process by introducing new learning technologies and methods of teaching.

An important component of Ukraine's foreign policy is a further deep military cooperation with international organizations, including the United Nations (UN), European Union (EU) and the North Atlantic Treaty Organization (NATO), where English is used as the main working language. In this context, the role of comprehensive language training of Ukrainian soldiers and their knowledge of military and business English, which is one of the main priorities in achieving interoperability of the parts and the Armed Forces of Ukraine during multinational exercises, peacekeeping, counter-terrorism and search and rescue operations under the auspices of international organizations, increases.

Improving the quality of training in high-tech professions involves mastering at least one foreign language. Learning English by the officers of the Armed Forces of Ukraine is aimed at each of them achieving a certain standardized language level according to the concept of language training of the personnel of the Armed Forces of Ukraine.

Dynamic processes occurring in the area of military activity, puts into first place the time factor that is needed for training to a specific educational qualification level and, the cost factor of specialist preparation, namely the effectiveness of cadet training.

The rapid growth of scientific information that has to be learned at different levels is one of the universally recognized scientific and technical features of social progress of the second half of the twentieth century. Nowadays it is known, that the quantity of world information doubles every 10-15 years. Scientists stress the fact that every minute about 2 thousand pages of scientific text is published in the world, annually about 7 billion pages of printed text are issued; a scientist must spend about 17 years of life

mastering the scientific literature published per year. Moreover, in recent years we have moved from a shortage of information to its saturation. According to Eric Schmidt, every two days mankind creates as much information as was produced from the beginning of our civilization until 2013. It's about five exabytes of information per day. Today we need help in navigating to find the information that we seek.

Based on the foregoing, we can identify the following contradictions in the educational process:

1. The contradictions between the new needs and aspirations of the individual with level of the tools' mastery necessary to meet them.

2. The contradictions between the new cognitive goals, objectives and available means of action, and new situations and previous experience of the individual, and between established generalizations and new facts.

3. The contradiction between the daily intake of large amounts of information and familiar brain ability to perceive and remember information, imperfections of psychophysical development of a person.

4. The contradiction between usual workload, and training in conditions of high information and psychological stress with a deficit of study time.

The purpose of learning a foreign language in high school at the present stage is the mastery by the cadets of the communicative competences that will implement their knowledge and, skills for solving specific communication problems in real- life situations. Foreign language serves as a means of communication, dialogue with other nations and is a vital necessity. Cadets should be trained using modern, authentic educational materials for the use of foreign languages in later life and career. The purpose of teaching is to study the lexical, grammatical, morphological and stylistic fundamentals of the English language together with the achievements of the cadets' abilities to perform professional-oriented speech activity in the four main activities – Listening, Speaking, Reading and Writing. The planned outcome study: 2800-3400 lexical units of combined every day and military English; grammar rules to the extent necessary for communication, reading and writing in a foreign language; and the rules of military literature translation. To form general (professional, military, professional, special, etc.) competencies while studying to gain such competences, as follows:

Written communication:

• correspondence;

• resume writing.

Oral communication:

• participation in the discussion;

• rules of greetings and polite conversation;

• sharing information over the phone;

• exchange of views;

Social and cultural competence:

• work in a multicultural environment.

Among the topical issues is language training for professionals of the higher military school view the revision of educational programs towards dynamic compression for intensifying the language training of cadets; bringing the learning content according to the military experts' experience in combat and in the operational training of their troops, their use in peacekeeping missions, local conflicts and wars; searching for new teaching methods to improve the speed and quality of memorizing information; refurbishment of educational facilities; increasing the resources for motivational training activities. The intensification of the educational process, with its heavy load of information and psycho-physiological tensions, refers to improving the efficiency of learning, not simply by increasing labor costs, time, teachers and cadets, and financial resources, which is typical for extensive development, but primarily due to their more efficient use and creation of favorable conditions and the perception of educational material. It provides a full and reasonable use of the achievements of pedagogy and psychology, sociology and other sciences. The aim of intensifying training in higher military school – through the integrated use of the most effective forms, methods and means of teaching and the organization of close cooperation between them, is to ensure that it better meets modern requirements to practise military training to highly qualified specialists.

Intensive training is based on the consistent use of various learning activities that provide a gradual increase in levels of assimilation of educational information from the level of "readiness" through to the levels of "recognition", "reproduction", "application" to "creativity". The main ones are: the formation of study groups on the results of test performance, rapid reading, note-taking at various levels of communication, role communicative games, competitions and collective creativity. These techniques of intensive training in humanities have a continuity of traditional methods, as for all stages of learning using conventional teaching materials for traditional courses.

Unlike traditional teaching, intensive training includes a number of new types of training activities aimed at self-improvement and the harmonious development of the cadet's personality. Independent work requires the ability to overcome physiological barriers using techniques of psycho-selfregulation, and include such kinds of educational activities as dynamic reading, rational methods of working with texts, participating in role-playing games, competitions and more.

In the context of intensification of the learning process the overcoming of barriers happens and it needs a special psycho-physiological situation that mobilizes the body to overcome them. This creates information "overload" in conjunction with simultaneous psychological compensation, in game form, in a suggestive emotional "relief." Thus, the most informative stimulation allows the subconscious to download large amounts of information.

Our aim is to search known tends of intensifying education at high information and psychological tension. While analyzing the possibilities of increasing the intensity of perception of new material we cannot pay attention to *distance education, blended learning, open learning and boundary-crossing learning.*

The results of the literature review are organized to first present emerging approaches, second to consider learners and educators, and third and the fourth to focus on education in the military.

Changes to Distance Education with the Emergence of Technology

With the emergence of learning technologies, traditional paper-based courses were either supplemented by or evolved into other forms of learning defined as e-learning, online, or web-based learning. E-learning refers to the use of multimedia technologies and the Internet to improve the quality of learning by facilitating access to resources and services as well as exchanges and remote

collaboration [3, 5]. E-learning has resulted in more people accessing higher education and has subsequently influenced societies around the world [10, p.8]. The discussion of specific Internet-based devices and their possibility to offer learning situations virtually anywhere has shifted to exploring the emerging web technologies that are used on such devices [1, 5]. Abrami, Bernard, Bures, Borokhovski and Tamim (2011) argue that as a result of the emerging technologies, "distance education and online learning have evolved beyond simple comparisons with classroom instruction" [2, p. 82-103]. They contend that emerging technologies have the power to create interactions that are "guided, focused, and purposeful" and to enable learners to interact via technology in more complex ways through different forms of communication that use images, statements, or presentations, to name a few. Kearney, Schuck, Burden, and Aubusson (2012) have suggested that mobile learning can be viewed from a sociocultural perspective in which learning is affected and modified by the tools used for learning, which in turn influence the ways the tools are used. Evidence of this concept in practice can be seen in the boom in social networking that has spanned the globe. Research now links the use of social networking as a key element in knowledge construction [8, p.1-17].

Blended Learning

In line with the theory of social networking as a form of knowledge construction and the need for interaction among learners, are the concepts of blended learning or hybrid learning, which refer to learning that combines face-to-face classroom interaction with distance learning techniques to disseminate instructional materials and information. Blended learning can be used to provide a balance between virtual learning components with face-to-face interaction, thus increasing the likelihood for meaningful learning. However, it is important to ensure that pedagogical underpinnings (i.e. learning theory, instructional design, and the needs of the learners, etc.) are not overlooked in a blended learning environment [6, 5].

Open Learning

Another trend that emerged in 2008 is that of Massively Open Online Courses (MOOCs) [11, 7]. Originally based on connectivism and networking (Daniel, 2012), MOOCs are primarily characterized by the following criteria: they are delivered online, offer large enrolment, are open for participation with little to no cost to the students, and follow a course format with learning goals specific to an area of [3, 5]. While sharing vast amounts of information and having a large student base is appealing for higher education institutions, MOOC learner persistence is of great concern. Researchers at the University of Edinburgh found that nearly 45% of learners who enrolled in MOOCs never became active learners in the online setting, with even fewer learners progressing through the course to obtain a statement of achievement indicating their learning [12, 5].

Boundary-crossing learning

In theorizing boundaries and learning, the research focuses on empowering participants to undertake boundary-crossing learning, which means purposeful and negotiated learning with culturally diverse people. Boundary-crossing may delineate organisations, locations and social groups; their exact natures are established in discussions between "boundary brokers" [5, p.10]. Boundaries mark distinctions of characteristics such as political control, competence and behaviour. Boundary objects are artefacts of sufficient plasticity that they can be interpreted by multiple groups whilst retaining common identity for those groups [9, p.25]. Boundary objects ought to assist with collaborative work, whilst enhancing the contributions of diverse knowledge and meaning [4, p.87].

So, time dictates its own requirements and current situation of foreign language learning in higher military educational institutions has changed significantly. Thanks to the spirit of the times and changes in general in the world and in the minds of people the knowledge of foreign languages is obvious. Today it is important to prepare not only the specialist, but also a professional, when not military strength will be a decisive factor in the victory but the professionalism of military personnel. The results of the world, local wars, armed conflicts, major strategic operations, battles show that their success depends strongly on training, moral and fighting qualities of officers, their ability to identify and plan major measures to improve the combat readiness of troops (forces) and ability to implement them effectively into practice. Finally, education of our most innovative leaders is important both for executing the current national security strategy today, and for preparing future generations to adapt quickly and effectively so we won't be caught in a catch-up mode.

References:

1. Abik, M., Ajhoun, R., & Ensias, L. (2012). Impact of technological advancement on pedagogy. Turkish Online Journal of Distance Education, 13(1), 224–237.

2. Abrami, P. C., Bernard, R. M., Bures, E. M., Borokhovski, E., & Tamim, R. M. (2011). Interaction in distance education and online learning: using evidence and theory to improve practice. Journal of Computing in Higher Education, 23, 82–103.

3. Educause (2013). 7 things you should know about MOOCs II. Educause learning initiative. Retrieved from http://www.educause.edu/library/resources/7-things-youshould-know-about-moocs-ii.

4. Fominykh, M., Prasolova-Førland, E., Divitini, M., & Petersen, S. A. (2016). Boundary objects in collaborative work and learning. Information Systems Frontiers, 18(1), 85–102.

5. Grazia Scoppio Mapping Trends in Pedagogical Approaches and Learning Technologies: Perspectives from the Canadian, International, and Military Education Contexts/ Canadian Journal of Higher Education Revue canadienne d'enseignement supérieur Volume 46, No. 2, 2016, pages 127 – 147.

6. Hiltz, S. R., & Turoff, M. (2005). Education goes digital: The evolution of online learning and the revolution in higher education. Communications of the ACM, 48(10), 59–64.

7. Howard, K. (2014). Massive open online courses (MOOCs): Implications and opportunities for the community college system in New Brunswick. Post-Secondary Education, Training and Labour, Government of New Brunswick.

8. Kearney, M., Schuck, S., Burden, K., & Aubusson, P. (2012). Viewing mobile learning from a pedagogical perspective. Research in Learning Technology, 20, 1–17.

9. Kimble, C., Grenier, C., & Goglio-Primard, K. (2010). Innovation and knowledge sharing across professional boundaries: Political interplay between boundary objects and brokers.Maaninen-Olsson, E., & Carlsson, S. (2006). Knowledge Integration and the Meaning of Boundary Activities. In OLKC 2006 Conference at the University of Warwick (pp. 1–28). Warwick.

10. Means, B., & Roschelle, J. (2010). Technology and learning: An overview of technology and learning. International Encyclopedia of Education, 1–10.

11. Skiba, D. J. (2013). On the horizon: The year of the MOOCs. Nursing Education Perspectives, 34(2), 136–137.

12. Woodgate, A., Macleod, H., Scott, A. M., & Haywood, J. (2015). Differences in online study behaviour between sub-populations of MOOC learners. Educación XX1, 18(2), 147–163.

Отримано: 2 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: happysteinbock999@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-136-136

Колмикова О. О. Мовленнєва толерантність як необхідна вимога для успішної праці в інтернаціональних екіпажах торгівельного флоту. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 136–136.

УДК: 378 [658, 612:001]

Колмикова Олена Олександрівна,
кандидат філологічних наук
Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія»

МОВЛЕННЄВА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА ВИМОГА ДЛЯ УСПІШНОЇ ПРАЦІ В ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИХ ЕКІПАЖАХ ТОРГІВЕЛЬНОГО ФЛОТУ

У статті розглядаються поняття «толерантність» та «мовленнєва толерантність», обґрунтовується необхідність формування мовленнєвої толерантності у майбутніх моряків торгівельного флоту, які планують працювати в інтернаціональних екіпажах, зроблено акцент на важливості виховання у курсантів морських академій поваги до різних національностей, культур та релігій, приводяться приклади вправ, метою яких є забезпечення злагодженої роботи в міжнаціональних командах (складання діалогів, полілогів, вивчення мови жестів різних культур), аналізуються причини непорозуміння між членами інтернаціональних екіпажів торгівельних суден, з'ясовується, що найчастіше аварії на морі зумовлені саме недостатнім володінням англійською мовою, виділяються переваги та недоліки змішаних екіпажів.

Ключові слова: *мовленнєва толерантність, торгівельний флот, іншомовна комунікація, інтернаціональний екіпаж, майбутні моряки.*

Olena Kolmykova,
PhD in Linguisticts, Associate Professor of Department of Humanities,
Danube Institute of the National University "Odessa Maritime Academy"

SPEECH TOLERANCE AS AN IMPORTANT DEMAND FOR SUCCESSFUL WORK IN INTERNATIONAL CREWS OF MERCHANT FLEET

The problem of speech tolerance is of vital importance for successful and safe work on board merchant ships in international crews as it enables to establish communication and mutual understanding between the seafarers. Nowadays when the number of seafarers from the major ship building countries (the USA, Japan, EU) decreased, the crewing agencies have to hire sailors from different countries. It has its advantages and drawbacks, as mixed crews, comprising representatives of different nationalities, cultures and religions, speak English as the language of international communication. At the same time, English is the foreign language for most of them. Analyses of the accidents and incidents at sea have shown that in most cases they were caused by the so-called "human factor." Improper level of English knowledge leads to misunderstanding and results in serious professional problems. This is why it is so important to train cadets of Maritime Academies to speak, write and understand fluent English speech in the process of verbal communication.

When working in the international crews, the seafarers must not only be able to communicate in English, but they also must be familiar with the so-called "communicative norm" of their co-workers. It means that sailors have to know the peculiarities of the culture, religion and even food traditions of the members of the crew. For this purpose, when training cadets in Maritime Academies it is reasonable to work out dialogues and polylogues imitating communication of representatives of different countries and religions. Besides, it is important to teach them the gesture language used in various countries to ease the communication between the members of the crew and to avoid misunderstanding between them.

Key words: *speech tolerance, merchant vessels, foreign language communication, international crew, future seafarers.*

Постановка проблеми. Зменшення кількості моряків з основних країн-власників суден, таких як США, Японія та країни ЄС, змусили керівництво морської галузі приймати на роботу спеціалістів з різних країн світу. Дві третини світових торгівельних суден наймають на роботу представників різних культур, які розмовляють різними мовами. Це означає, що моряки повинні бути не лише технічними фахівцями, але й добре володіти англійською мовою, вміти адаптуватися серед іноземців, та навчитись злагоджено працювати в команді.

Інтеграційні процеси і глобалізація в морській галузі вимагає від моряків-представників різних культур вміння спілкуватися, співпрацювати, находити «спільну мову» для вирішення складних професійних питань, ставитись з розумінням та повагою до розбіжностей в поглядах та звичках. Кожна людина – це особистість, тому досягти почуття товариськості складно навіть серед співвітчизників, не кажучи вже про представників різних країн, які не лише мають розбіжності в картині світу, але й навіть розмовляють іншими мовами.

Створення міжнаціональних екіпажів викликає певні труднощі, запобігти яким дуже складно. Непорозуміння, обмеження спілкування внаслідок недостатнього рівня володіння англійською мовою, дискримінація через расу, культуру, національність чи релігію можуть призвести до нещасних випадків та аварій. Саме тому виникає необхідність в вихованні в моряків толерантності к представникам інших країн.

Під «толерантністю» (від латинського tolero – нести, переносити, витримувати, терпіти) розуміють терпіння, терплячість й витривалість. Резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 року затверджено Декларацію принципів толерантності, в якій поняттю «толерантність» дається таке визначення як повага, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів прояви людської індивідуальності [7].

Проблема толерантності в різних сферах діяльності людини визиває жвавий інтерес дослідників. Цією проблемою займалися Ф.Бацевич, Т.Білоус, А.Васильєв, В.Гольдін, Е.Ларіна, Е.Морозов, І.Стернін, Г.Яворська та ін. Проте майже поза увагою науковців залишається проблема мовленнєвою толерантності в інтернаціональних екіпажах торгівельного флоту.

Актуальність цієї статті обумовлена необхідністю дослідити основні шляхи формування мовленнєвої толерантності моряків, вимушених працювати в інтернаціональних екіпажах серед представників інших країн, культур та національностей.

Викладення основного матеріалу. Як відомо, однією з першорядних умов сучасного суспільства є взаєморозуміння індивідуумів в процесі мовленнєвої комунікації. Найбільш важливою ця проблема стає в умовах обмеженого простору корабля, де представники змішаних команд не лише говорять різними мовами, але й належать до різних культур та релігійних співтовариств. Слід зазначити, що англійська мова, як мова міжнаціонального спілкування, не є рідною для більшості з них. Звісно, це викликає певні труднощі в професійному спілкуванні на торгівельних судах. Аналіз аварій на морі свідчить про те, що причиною більшості з них є так званий «людський фактор». Саме тому так важливо забезпечити флот спеціалістами, які б вільно володіли англійською мовою не лише для виконання професійних обов'язків, але й для порозуміння між співробітниками-членами екіпажу.

Оскільки саме англійська мова є мовою міжнаціонального спілкування, аби досягти успішної комунікації, фахівцям потрібно володіти іншомовною міжкультурною компетенцією в галузі професійної комунікації, під якою розуміється сукупність знань о рідній та іншомовних культурах, вмінь та навичок розуміння та адекватного використовування в мовленні міжкультурної лексики, застосовування знаннь про культуру носіїв мови в професійно спрямованих ситуаціях іншомовного спілкування і здатності брати участь в професійній міжкультурній взаємодії [5].

Процеси взаємодії і комунікації висувають на перший план проблеми подолання мовленнєвих бар'єрів. Для того, щоб зробити комунікативний процес успішним, необхідно не лише вміти розмовляти однією мовою, але й дотримуватися спільної комунікативної норми. Саме за цієї умови учасники комунікативного процесу можуть бути здатні побудувати єдиний комунікативний простір. Комунікативна норма – це складне поняття, до якого входять не лише мовленнєві форми, але й екстралінгвістичні елементи, такі як уявлення про культуру та традиції учасників комунікації, національний менталітет комунікації і толерантність до мовленнєвих і культурних відмінностей.

В сучасному світі екіпажі морських суден – це поєднання культур. Саме тому непорозуміння серед членів екіпажу можуть виникати не лише через мовленнєвий бар'єр, але й через недостатні знання про іноземні культури. У процесі комунікації у свідомості кожного з учасників спілкування присутня модель навколишнього світу, модель співрозмовника, модель структури діалогу, модель себе як мовленнєвої особистості, модель мови спілкування.

Як відомо, світова культура складається з культури Сходу та Заходу. Представникам різних культур інколи дуже складно зрозуміти одне одного внаслідок об'єктивних причин. Р. Льюіс створив таблицю, яка добре ілюструє розбіжності між двома культурами [14].

Приведемо таблицю в перекладі на українську мову.

Західні культурні погляди	**Східні культурні погляди**
Цінності	
Демократія	Ієрархія
Рівність	Нерівність
Самовизначення	Фаталізм
Індивідуалізм	Колективізм
Права людини	Прийняття статусу
Рівність для жінок	Домінування чоловіків
Соціальна мобільність	Встановлення соціального класу
Статус через досягнення	Статус завдяки багатству
Факти і цифри	Відносини
Соціальна справедливість	Силові структури
Нові рішення	Хороші прецеденти
Рішучість	Мудрість
Лінійний час	Циклічний час
Орієнтація на результат	Орієнтація на гармонію

Західні культурні погляди	**Східні культурні погляди**
Стиль спілкування	
Прямий	Непрямий
Різкий	Дипломатичний
Ввічливий	Дуже ввічливий
Говіркий	Стриманий
Екстраверт	Інтроверт
Переконливий	Рекомендуючий
Неуважний	Дуже уважний
Дивлячись прямо в очі	Не дивлячись прямо в очі
Лінійно активний	Реакційний
Однозначний	Нечіткий
Рішучій	Обережний
Вирішення проблем	Прийняття ситуації
Перебиває	Не перебиває
Слухає неуважно	Слухає уважно
Діє швидко	Розводить церемонії
Концентрується на владі	Концентрується на узгодженому порядку денному

Західні культурні погляди	Східні культурні погляди
Стиль управління	
Індивідуум як одиниця	Компанія та суспільство як одиниця
	Просування з віком та стажем
Просування за досягненнями	Вертикальні структури
Горизонтальні та матричні структури	
Орієнтація на прибуток	Пріоритет ринкової частки
Контракти як обов'язкові	Контракти як договірні
Рішення компетентних осіб	Рішення шляхом консенсусу
Спеціалізація	Ротація роботи
Професійна мобільність	Фіксована вірність

Як бачимо з таблиці, розбіжностей в стилі спілкування, цінностях, структурі субординації у представників Сходу та Заходу забагато. Саме тому необхідною умовою успішної комунікації суб'єктів, що належать до різних культур, є мовленнєва толерантність.

Що ж таке мовленнєва толерантність? Єдиної відповіді на це питання не існує. Так, під мовленнєвою толерантністю можна розуміти терпимість і поблажливість до впровадження «чужорідної» мовленнєвої матерії (жаргонізмів, арготизмів, тощо) в нормативну систему мови (так, наприклад, англійська мова як засіб міжнаціонального спілкування пристосовується до нових умов комунікації і адаптується до різних зовнішніх впливів); пасивну адаптацію до мінливих умов комунікації; активний прояв толерантності до незвичних методів спілкування. Але, мабуть, найбільш точним буде визначення поняття мовленнєвої толерантності як терпимості до чужої культури і звичаїв.

Чи існують шляхи забезпечення мовленнєвої толерантності? Звісно, що так. В морських академія слід не лише навчати курсантів морської англійської мови, але й необхідно виховувати в них повагу до інших національностей, культур та релігій. Для досягнення цієї мети доцільно розробляти різноманітні програми навчання, мета яких полягає в ознайомленні з різними культурами і проведенні рольових ігор, які представляють найбільш типові бортові сценарії, беручи за основу діалоги і полілоги за участю кількох національностей в якості комунікантів. Крім того, необхідно вивчати мову жестів, що вживаються в різних країнах, так як один і той же жест в різних культурах може мати неоднакове значення. Майбутні моряки-члени інтернаціональних команд повинні чітко усвідомлювати, що їм доведеться протягом багатьох місяців працювати та жити в умовах обмеженого простору судна серед представників інших народів та культур, які можуть відрізнятися не лише мовою, яка є рідною для них, але й мати зовсім інші щоденні звички, улюблені страви, тощо. Разом з тим, міжнаціональний екіпаж має і певні переваги, серед яких є можливість розширити свою картину світу, вивчити іноземну мову, спробувати національні страви, навчитись чомусь новому.

Висновки. Змішаний екіпаж, не зважаючи на те, що він складається з представників різних культур, має бути згуртованим. Моряки, змушені находитись довгі місяці в достатньо стресових умовах обмеженого простору, повинні співпрацювати та добре розуміти одне одного, щоб уникнути аварійних ситуацій. Забезпечення мовленнєвої толерантності в міжнародних екіпажах суден сприятиме кооперації між членами команди. Саме тому вона є необхідною умовою для забезпечення злагодженої роботи команди незалежно від національних, культурних чи релігійних відмінностей.

Література:

1. Бацевич Ф. Лінгвокультурні аспекти комунікативної толерантності. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. № 5. С. 108-119.
2. Бех І. Д. Почуття цінності іншої людини як моральний пріоритет особистості. *Початкова школа*. 2001. № 12. С. 32 – 35.
3. Васильев А. Д. Об относительных преимуществах толерантности. *Актуальные проблемы изучения языка и литературы: толерантность и интеграция*. Абакан, 2004.
4. Морозов Е. А. К вопросу о статусе речевой толерантности в спорте. *В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии: сб. ст. по матер. XI междунар. науч.-практ. конф.* Часть I. Новосибирск: СибАК. 2012.
5. Погодина А. А. Толерантность: термин, позиция, смысл, программа. URL: http://his.1september.ru/2002/11/2.htm (дата звернення: 01.12.2019).
6. Походзей Г. В. Развитие иноязычной межкультурной компетенции курсантов речного училища в центре языкового обучения : дисс. ... кандидата педагогических наук : 13.00.02. Екатеринбург, 2013. 247 с. URL: http://www.dslib.net/teoria-vospitania/razvitie-inojazychnoj-mezhkulturnoj-kompetencii-kursantov-rechnogo-uchiliwa-v-centre.html (дата звернення: 30.11.2019).
7. Резолюція 36/55 Генеральної Асамблеї ООН «Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та і дискримінації на основі релігії або переконань; Резолюція, Міжнародний документ. URL: http://www.zakon2.rada.gov.ua.
8. Сковородников А. П. К становлению системы лингвоэкологической терминологии. *Речевое общение: специализированный вестник.* 2000. Вып. 3(11). Красноярск. С. 70-78.
9. Філософський енциклопедичний словник / [голова редкол. В. І. Шинкарук]. К.: Абрис, 2002. С. 642.
10. Лісовий В. Толерантність. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. ; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори) ; І. О. Покаржевська (художнє оформлення). Київ: Абрис, 2002. С. 642. 742 с.
11. Хомяков М. Б. Толерантность: парадоксальная ценность. *Журнал социологии и социальной антропологии.* 2003. № 4. Т. VI. № 4. С. 98–112.
12. Шарифуллин Б. Я. Толерантность и объективность. *Речевое общение: специализированный вестник.* Вып. 8-9 (16-17). Красноярск, 1952. С. 118-121.
13. Яворська Г. Х., Ларіна Е. В., Мовна толерантність у контекстісоціально-гуманітраних наук (Частина І). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2016. № 20. Т. 1. С. 103-106.
14. Lewis R. D. Cultural Orientation Affecting Leadership Styles. The Cultural Imperative. Boston: Nicholas Brealy/Intercultural Press, 2003.
15. Susetyo Didin Alfiani. Multinational and multicultural seafarers and MET students: a sociocultural study for improving maritime safety and the education of seafarers. World Maritime University Dissertations. 2010.

Отримано: 28 листопада 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: sevschool@yandex.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-137-140

Samoylenko Nataliya. Foreigh language educational platforms for foreing language professional communication teaching. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 137–140.

УДК: 378.14.017

Nataliya Samoylenko,
Doctor (Pedagogy), associate professor
Sevastopol State University

FOREIGH LANGUAGE EDUCATIONAL PLATFORMS FOR FOREING LANGUAGE PROFESSIONAL COMMUNICATION TEACHING

Over the last decade research of education system in order to prepare graduates for the 21st century demonstrated that the development of foreign language competences is essential for social inclusion, mutual understanding and professional development. However many recent studies focus on the role of English as the global lingua franca. Despite the importance of research the role of undergraduate students' foreign language competence development in a higher educational institution using online platform has not yet become a subject of research. This paper attempts to give an introduction to technology influence on language learning process, new ways of teaching and learning; on-line professional training course on leading on-line platforms. It is also shown how to focus on the online platforms for students' autonomous learning and language learning achievement presenting and assessing students' skills. As a result this study raises a broader question: how to implement online education for improvement of higher pedagogical education in the foreign language teaching process. In the article the necessity of educational environment forming, adequate to the new tendencies in the field of higher professional education is analyzed. The opportunities for using of online-courses on foreign language educational platforms in undergraduate students' foreign languages professional communication teaching are described.

Key words*: education environment, foreign language professional communication teaching, online course, foreign language educational platform, undergraduate students' foreign language communication.*

Самойленко Наталія Борисівна,
доктор педагогічних наук, доцент
Севастопольський державний університет

ІНШОМОВНІ ОСВІТНІ ПЛАТФОРМИ ДЛЯ НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНІЙ ІНШОМОВНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

У статті досліджено проблему формування освітнього середовища, що відповідає новим тенденціям у сфері вищої професійної освіти. Подано сутність поняття «іншомовний освітній портал». Розкрито можливості використання онлайн-курсів на іншомовних освітніх порталах у професійно-орієнтованому навчанні магістрантів. Представлено матеріали англомовних освітніх порталів, що використовувались у підготовці магістрантів у процесі навчання іншомовній комунікації.

Ключові слова: *освітнє середовище, професійно-орієнтоване навчання іноземній мові, онлайн курс, англомовний освітній портал, іншомовна комунікація магістрантів.*

Introduction. At present the revision of education system is necessary in order to prepare graduates for the 21st century. The development of foreign language competences is essential for social inclusion, mutual understanding and professional development. The CEFR has contributed to the implementation of the Council of Europe's language education principles, including the promotion of reflective learning and learner autonomy [1-3].

Problem statement. For some years ELF scholars have been observing some changes in higher education. It is globalised. Many universities around the world are described as 'international'. It is very important to focus on the cultural and linguistic implications. In recent researches we have mentioned the role of English as the global lingua franca [5; 8]**.**

Research questions. There's been a massive increase in the use of technology in the use of English globally [2]. Nowadays, there are a great many possibilities to learn languages online at distance, and self-study materials for language learning have been available for many years. However, when the globalisation and internationalisation of higher education are discussed, the role of undergraduate students' foreign language competence development in a higher educational using online platform has not yet become a subject of research.

Methodology. Our research aims to discuss the role of undergraduate students' foreign language competence development in a higher educational institution using online platform. We will focus on some key aspects of undergraduate students' foreign language competence development in a higher educational institution.

Findings. Scholars from different countries in their researches highlight the role of Global Englishes and intercultural communication in English Language Teaching. They explore the links between languages, cultures, communities, nations and identities and the implications about communication and teaching languages [4-7].

This paper focuses on teacher's skills in English language teaching: to incorporate the global diversity of English into the curriculum rather than focusing exclusively on native English; to develop learners' ability to use English in a flexible way for accommodating to diverse interlocutors and promoting successful intercultural communication; to set realistic objectives that are attainable and more closely correspond to the needs of the majority of users of English; to focus on communicative function and evaluating forms in terms of their functional effectiveness rather than their closeness to native English norms; to analyse and teach English linguistically, culturally, pragmatically; to teach learners to use what they are taught developing effective communication strategies related to their own cultural reality; to organize communicative practices related both to specific cultures and also as emergent and hybrid in intercultural communication; to set initial interaction in intercultural communication based on cultural

stereotypes or generalizations; to negotiate and mediate between different emergent socioculturally grounded communication modes and frames of reference based on the above understanding of culture in intercultural communication; to set about raising intercultural awareness among English learners [2].

The scholars have mentioned the reasons for such changes: global diversity of English; effective and successful intercultural communication; communicative use of language; descriptions of ELF should not directly determine what language is taught – this should remain a local decision; pedagogical framework for an ELF-informed approach to the teaching of English; concept "cultural awareness" and its role in using ELF – developing an understanding of differences between one's own and another culture; a user or learner of English has knowledge of all the different cultural contexts of communication they may encounter and even less so the language cultures of the participants in this communication [4-6].

There are many ways by which teachers can become actively involved in the learning process. Technology influence on language learning process, new ways of teaching and learning. On-line professional training course on leading on-line platforms is an up-today trend in education [7].

Participating in different online courses and didn't have enough experience of teaching English online, we analyze and choose the answers of our colleagues from other countries and cultures: "I became an online tutor initially because I wanted to keep up to date with trends in teaching"; "I wanted something to complement my main schedule. I didn't have a lot of teaching hours and I wanted something that was flexible"; "I wanted to cut down on commuting time because I was teaching private languages classes far from my home"; "I needed flexible teaching hours to fit around my family life" [7].

In our practice we use the online platforms for students' autonomous learning and language learning achievement presenting and assessing students' skills.

We focus on the opportunities for implementation of online education for improvement of higher pedagogical education in the foreign language teaching process. There are examples of some on-line courses for students and teachers. We studied on leading on-line platform «Future Learn» for 2017-2019 yy.: "Teaching for Success: Lessons and Teaching" – develop the skills and practices for continuing professional development (CPD); cover four professional practices: planning lessons and courses, managing resources, managing the lesson, taking responsibility for professional development; "Research Writing: How to Do a Literature Review" – learn how to write a strong literature review with this course designed for research students, at any level, in any discipline; "Blended Learning Essentials: Developing Digital Skills" – a course for the Vocational Education and Training sector to support the development of learners' digital skills in the workplace; "Teaching for Success: Lessons and Teaching" – look at lessons, courses and resources with this continuing professional development course for English language teachers [8].

We set the students the task of investigating these tools, and discuss which they could use to teach and to learn foreign languages. The results are presented in table 1.

Table 1

On-line courses for students and teachers

№	Online course title	Information about online course	Authors	Who is the course for?
1.	Understanding Languages	What exactly is language? How do we go about learning a language? What does an effective language teaching classroom environment look like? What about technology? How do we use that in language learning today? What about the implications of the global spread of English?	University of Southampton 2017	Future English language teachers, Undergraduate students of Humanities, English language teachers
2.	Using Virtual Scenarios To Create Effective Learning	This course is for teachers and trainers in any discipline who wish to create their own virtual scenarios, or learn about this approach. The course will also be of value to those studying or interested in working in education disciplines or instructional design.	St George's, university of London	Teachers and trainers in any discipline
3.	English as a Medium of Instruction for Academics	Equip yourself to teach in international contexts by increasing your English language skills and intercultural knowledge.	University of Southampton 2018	Undergraduate students of Humanities
4.	English for Academic Purposes: a MOVE-ME Project Course	Develop the language skills you need to study in English and make the most of European student mobility programmes	University of Southampton 2018	Undergraduate students of Humanities
5.	Intercultural Communication	Learn to appreciate, adjust to, and work or study in different cultures, with this free online intercultural communication course.	University of Southampton 2018	Students of Humanities
6.	Language Assessment in the Classroom	Assessment is becoming increasingly important in language education. Understand it better with this course for language teachers.	University of Southampton 2018	Students of Humanities
7.	English as a Medium of Instruction for Academics	Equip yourself to teach in international contexts by increasing your English language skills and intercultural knowledge.	University of Southampton 2018	Undergraduate students of Humanities

8.	Improve Your Intercultural Competence	Develop the attitudes, skills and knowledge required to thrive in diverse workplaces.	University of Southampton 2018	Students of Humanities
9.	Working with Translation: Theory and Practice	Explore what it means to communicate in multiple languages in a variety of contexts, and discover your inner translator.	University of Southampton 2018	Students of Humanities
10.	An Intermediate Guide to Writing in English for University Study	Improve your academic English skills further, learning about critical analysis, using sources, avoiding plagiarism and more.	University of Southampton 2018	Undergraduate students of Humanities
11.	Introduction to Intercultural Studies: Language and Culture	Explore intercultural communication by understanding the relationship between language and cultural identity.	University of Leeds 2018	Students of Humanities
12.	Understanding Diversity and Inclusion	Develop your attitudes, skills and knowledge of cultural diversity so you're able to create inclusive environments.	University of Southampton 2018	Students of Humanities
13.	Creating Effective Online and Blended Courses	These resources help instructors develop online courses or incorporate online learning approaches in their on-campus classes.	Stanford University2018	For a general audience of instructors at 2-and 4-year higher education institutions
14.	English as a Medium of Instruction for Academics	Equip yourself to teach in international contexts by increasing your English language skills and intercultural knowledge.	University of Southampton 2019	Undergraduate students of Humanities
15.	English for Academic Purposes: a MOVE-ME Project Course	Develop the language skills you need to study in English and make the most of European student mobility programmes	University of Southampton 2018	Undergraduate students of Humanities
16.	Learning How to Learn	Learning How to Learn is for you–it's meant to give you practical insight on how to learn more deeply and with less frustration. The lessons in this course can help you in learning many different subjects and skills. Whether you love language or math, music or physics, psychology or history, you'll have a lot of fun, and learn a LOT about how to learn!	2019 https://www.coursera.org/learn/learning-how-to-learn	Undergraduate students of Humanities Students of Humanities
17	Mastering Academic Research: Information Skills for Successful Students	This course is designed to help students worldwide find, evaluate, and use information efficiently, effectively, and ethically for academic work–to go beyond the search engine.	https://learn.canvas.net/courses/724	Undergraduate students of Humanities Students of Humanities
18.	Teaching Online: Reflections on Practice	This course invites your critical reflection on the methods of online instruction; beliefs and potential bias of the online learner; policies and rules and how they align with course objectives; tone and the purpose of communication. In this course you'll find readings and experiences of practice from online instructors and students to provide a foundation for discussion.	https://learn.canvas.net/courses/770	Undergraduate students of Humanities Students of Humanities

The undergraduate student for writing her Master thesis has analyzed the Elllo electronic library (http://www.elllo.org/index.htm), which is an electronic teaching tool for the development of foreign language competence of students of a language university. Students do the task: supporting vocabulary learning in academic English [2].

The students analyze the corpus in Internet: British National Corpus (http://www.natcorp.ox.ac.uk); The Bank of English (http://www. collins.co.uk/Corpus/ CorpusSearch.aspx); American National Corpus (ANC) (http://americannationalcorpus.org); Michigan Corpus of Academic Spoken English: MiCASE (http://quod.lib.umich.edu/rn/micase).

The foreign language online platforms were analysed by the undergraduate students in the process of studying discipline "Teaching foreign languages in the higher education institutions": Future Learn – https://www.futurelearn.com; Yale – https://oyc.yale.edu/courses; Canvas – https://www.canvas.net; Stanford Online – http://online.stanford.edu/courses; Alison – https://alison.com; Openlearning – https://www.openlearning.com; Genius English – https://geniusenglish.ru; Khan academy – https://www.khanacademy.org; Lingualeo – https://lingualeo.com/ru. They use this material for preparing and conducting their own microteaching lessons. (table 2). They use this material for preparing and conducting their own microteaching lessons.

Table 2

Foreign language online platforms for teaching and learning foreign languages

Site address	Price	Learners	Course description	Recommendations/ Remarks
Yale https://oyc.yale.edu/courses	Free	Students/ adults	Literature, economics, history, psychology, sociology, philosophy and learning languages	No certificate and no tests
Canvas https://www.canvas.net	Depends on the course	Students/ adults	Medicine, economics, sport, maths, IT technologies	The platform has homework, unless doing it, a student cannot open another course video.
Stanford Online http://online.stanford.edu/courses/	Free	Students/ adults	Economics, statistics, social studies, medicine, learning languages	No certificate, discussion questions, videos, audios
Alison https://alison.com	Free	Students/ adults	Resource cooperating with Google, Microsoft, Macmillan. Topics of courses: business, management, tourism, biology, anatomy, sociology, learning languages, law, IT-technologies	To get the certificate, a student should answer on more that 80% questions in the final test.
Openlearning https://www.openlearning.com	Free	Students/ adults	Australian project by lecturers of New South Wales university. Topics of courses: art, education, business, economics, sport, self-development.	Kind of social net, students are able to talk with each other, get the discussion questions
Genius English https://geniusenglish.ru	Not free	Children/ students/ adults	Platform for Russian students. 90 lessons for 20 minutes give opportunity to learn speaking English. The method Neuroconnect that enables to learn 100 words per a day.	A lot of revisions.
Khan academy https://www.khanacademy.org	Free	Children/ Students/ Adults	Short lessons in the form of YouTube videos, supplementary practice exercises and materials for educators. All resources are available to users of the website.	No certificate, discussion questions, videos, audios etc., teacher's control.
Lingualeo https://lingualeo.com/ru	Depends on the course	Children/ Students/ Adults	Educational online platform, English language learning based on gamification method.	No certificate, tests are available.

There is a large amount of free, openly-accessible information in English online which can be used by teachers. There are also online tools which can assist teachers and students with language.

Conclusion. In conclusion we can say that the main goal of the future projects is to improve the present system of education of the residents and students by designing a Master program in "Foreign Languages and Intercultural communication teaching", revising relevant curricula, existing relevant modules of teaching courses and approximating them to the European educational standards, developing and implementing training and retraining programs. Preliminary results of introducing the new program are presented. It is necessary to discuss some considerations as to the prospects of online learning and teaching, which are potentially applicable to similar intercultural and educational situations.

References:

1. Міхненко Г. Е. Realization of blended learning ideas in teaching English for Specific Purposes. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія».* Острог : Вид-во НаУОА, 2018. – Вип. 1(69), ч. 2. С. 32–34.

2. Самойленко Н. Б. Foreign language online platform resources for undergraduate students' language competence development. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Запоріжжя, 8-9 лютого 2019 р. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. 116 с. С.73-76.

3. Самойленко Н. Б. Communication effectively in international contexts: challenges and good practices. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія».* Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. С. 196–199.

4. Cogo A. Analysing English as a Lingua Franca: A Corpus-Driven Investigation. New York: Continuum, 2012. P. 169–183.

5. Jenkins J. Global Englishes. A resource book for students. Abingdon, GB: Routledge, 3rd edition, 2015 – 288 p.

6. Seidlhofer B. Understanding English as a Lingua Franca. Oxford : Oxford University Press, 2011. P. 196–198.

7. The University of Southampton. URL: https://www.southampton. ac.uk/ml/ about/ staff/ wmlb.page. (accessed 18.11.2019).

8. Wen Q. English as a lingua franca // A pedagogical perspective. Journal of English as a Lingua Franca. 2012. 1(2). P. 371-376. URL: https://doi.org/10.1515/jelf-2012-0024 (accessed 22.11.2019).

МОВНІ СИСТЕМИ: ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ В ПОЛІЕТНІЧНОМУ ТА ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

Отримано: 2 грудня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: olena.gord@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-141-145

Гордиенко Е. В. Периодизация и тенденции развития переводной англоязычной терминографии области медицины. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 141–145.

УДК: 811.111'373.46'374.2'0:61

Гордиенко Елена Вячеславовна,
кандидат филологических наук, доцент кафедры иностранных языков
Запорожский государственный медицинский университет

ПЕРИОДИЗАЦИЯ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПЕРЕВОДНОЙ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ТЕРМИНОГРАФИИ ОБЛАСТИ МЕДИЦИНЫ

Статья посвящена исследованию лексикографии для специальных целей (LSP Lexicography), а именно, переводной англоязычной медицинской терминографии (ПАМТ). Использование историко-типологического подхода позволило определить роль и место англоязычной переводной терминографии в системе глобального научно-технического пространства медицины. Выделены и изучены два периода ПАМТ: прототерминографический и терминографический. Проведён анализ внелингвистических и лингвистических характеристик, повлиявших на генезис и развитие медицинской терминографии: история медицины, история английского языка, особенности создания англоязычной медицинской терминологии, принципы общей практической и теоретической лексикографии. Выполнен лексикографический анализ 129 переводных словарей, изданных в период 1288 г. – 2019 г. Выделены основные принципы и тенденции развития ПАМТ, освещены перспективные направления дальнейшего исследования.

Ключевые слова: *терминография английского языка, медицинский термин, переводной словарь, периодизация развития, историко-типологический подход, лексикографический анализ.*

Гордієнко Олена В'ячеславівна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Запорізький державний медичний університет

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПЕРЕКЛАДНОЇ АНГЛОМОВНОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОГРАФІЇ ГАЛУЗІ МЕДИЦИНИ

Статтю присвячено дослідженню лексикографії для спеціальних цілей (LSP Lexicography), а саме, перекладної англомовної медичної термінографії (ПАМТ). Використання історико-типологічного підходу дозволило визначити роль і місце англомовної перекладної термінографії в системі глобального науково-технічного простору медицини. Виділено і вивчено два періоди ПАМТ: прототермінографічний і термінографічний. Проведено аналіз позалінгвістичних та лінгвістичних характеристик, що вплинули на формування і розвиток медичної термінографії: історія медицини, історія англійської мови, особливості створення англомовної медичної термінології, принципи загальної практичної і теоретичної лексикографії. Зроблено лексикографічний аналіз 129 перекладних словників, виданих в період 1288 – 2019 роки. Виділено основні принципи і тенденції розвитку ПАМТ, висвітлені перспективні напрямки подальшого дослідження.

Ключові слова: *термінографія англійської мови, медичний термін, перекладний словник, періодизація розвитку, історико-типологічний підхід, лексикографічний аналіз.*

Olena Gordiyenko,
PhD in Philology, Associate Professor of Foreign Languages Department Zaporizhzhia State Medical University

THE PERIODIZATION AND TRENDS OF BILINGUAL AND MULTILINGUAL ENGLISH MEDICAL TERMINOGRAPHY DEVELOPMENT

The article is devoted to the study of lexicography for special purposes (LSP Lexicography), English medical terminography (EMT). The use of historical and typological approach served to determine the role and place of EMT in the system of the global scientific and technical field of medicine.

To achieve this goal, a number of tasks was solved: the list of bilingual and multilingual English medical dictionaries was compiled, a lexicographic analysis of these dictionaries was carried out, a comparative analysis of all the results obtained, including non-linguistic and linguistic parameters, was performed.

The object of the study is 129 translation dictionaries published in the framework of English medical terminography (XIII c. – 2019). The subject – the features of the formation and development of translation English medical terminography (TEMT).

Two periods in the development of TEMT were distinguished: prototerminographic (XIII – XVI centuries) and terminographic (XVII c. – 2019 year).

The prototerminographшс period is characterized by the formation of medical terminography, which is marked by the development of protomedical, Greek and Latin terminography, followed by the creation of English medical encyclopaedias and multilingual medical dictionaries.

The terminographic period is remarkable for the creation of medical terms and their terminographic registration under the influence of the scientific and technological revolution and it is differentiated into developing (XVII c. – XVIII c.) and developed (XIX century – 2019). The accumulation of knowledge implemented in practical and theoretical lexicography was manifested at the level of mega- and microstructure of the dictionaries.

So the development of TEMT was begun with multilingual dictionaries with simple structures, which performed almost all the functions of modern dictionaries: collection, systematization, standardization, interpretation / translation of English medical terms and the transfer of specialized knowledge. The independent formation of TEMT started in the 17th century with the subsequent rapid improvement of its terminographic tools.

Key words: *English terminography, medical term, translation dictionary, lexicography periodization, historical and typological approach, lexicographic analysis.*

Научно-технический прогресс XXI века охватывает все области знаний и медицина не остаётся в стороне, а занимает одно из лидирующих мест в этом стремительном процессе. Развитие и совершенствование данной отрасли не возможно без постоянной коммуникации специалистов в глобальном масштабе. Сегодня, когда во всём мире насущными становятся проблемы профилактики, диагностики и лечения рака, вирусных заболеваний и других патологий, медицина не может обойтись без английского языка, который стал lingua franca в данной области.

Обеспечение профессиональной коммуникации между специалистами, студентами, пациентами в теоретической и практической медицине невозможно без лингвистов. Данным направлением занимается терминография, раздел лексикографии для специальных целей (LSP Lexicography), перед которой и стоят задачи, связанные с разрешением вопросов регистрации и кодификации англоязычных медицинских терминов в словарях разных типов с учётом потребностей пользователя.

Существует ряд работ, посвящённых общей лексикографии [1; 7; 12], отдельно проблемам терминографии различных областей знаний [2; 8; 9], некоторым аспектам медицинской терминологии [3; 4; 10; 11], широко обсуждается создание баз данных и разработка электронных словарей [5; 6], но нет комплексных исследований с системным подходом к решению вопросов лексикографирования медицинских терминов английского языка в теоретической терминографии.

Разрешение поставленного вопроса является комплексным и требует разделения на несколько составляющих. На данном этапе мы ставим **целью** исследовать переводную медицинскую терминографию, как одну из составляющих, функционирующую в общей системе англоязычной медицинской терминографии (LSP Lexicography) под влиянием лингвистических и внелингвистических явлений.

Для достижения поставленной цели был решен ряд **задач***:* составлен список переводных англоязычных медицинских словарей (1288 – 2019 гг.), проведён лексикографический анализ словарей на уровне мега- и микроструктур проведено, выполнен сопоставительный анализ всех полученных результатов, включая внелингвистические и лингвистические параметры.

Объектом исследования являются переводные словари, изданные в рамках англоязычной медицинской терминографии за весь период её существования (XIII с. – 2019 гг.). **Предметом** – особенности формирования и развития переводной англоязычной терминографии области медицины (*ПАМТ*). Выбор объекта и предмета исследования свидетельствуют об **актуальности** данной работы, так как ранее не были в фокусе теоретических разысканий лингвистов.

Методология работы носит комплексный характер и охватывает следующие методы: аналитический обзор литературы для выявлении лакун в теории англоязычной терминографии; библиографический метод для составления списка переводных словарей, изданных в рамках англоязычной медицинской терминографии; метод лексикографического анализа для изучения мега- и микроструктур словарей; метод сопоставительного анализа для подведения итогов и определения перспективных направлений исследования.

Корпус исследуемых словарных справочников собран из каталогов *Huthi Trust Digital Library, Simon Frazer University Library, The British Library, The Internet Archive, Library of Congress, U. S. National Library of Medicine, World Cat, Национальной Библиотеки Украины имени В.И. Вернадского и Российской Государственной Библиотеки*.

При составлении периодизации *ПАМТ* и проведении статистического подсчёта учитывалось только одно издание каждого англоязычного словарного справочника, приоритет отдавался первому изданию. Последующее детальное изучение словарных работ включило анализ всех изданий словарных справочников. Данный объём материала не является исчерпывающим, но максимально представлен наиболее репрезентативными словарными справочниками, созданными в рамках переводной англоязычной терминографии области медицины.

Методом сплошной выборки был составлен список переводных медицинских словарей, созданных начиная с 1288 года, так как именно в это время был выдан первый многоязычный медицинский словарь *The Synonyma Simonis Genuensis (The Synonyms of Simon Genoa)*, зарегистрировавший перевод медицинских терминов с латинского языка на греческий и арабский языки.

Таким образом, временной промежуток исследования охватил период с XIII века до нашего времени и включил 129 англоязычных переводных словаря. При анализе периодов зарождения и формирования медицинской терминографической практики предметом исследования были как латинские, так и английские переводные словари для более детального и комплексного исследования всех параметров медицинской терминографии.

Исследование истории англоязычного медицинского термина, истории медицины, истории английского языка, общей лексикографии, средневековой терминографии, терминографии нового времени, исследование терминографической прак-

тики новейшего времени в целом, и последующее сопоставление полученных данных позволило выделить два периода в развитии *ПАМТ*:

1. Прототерминографический период (XIII – XVI вв.).
2. Терминографический период (XVII в. – 2019 г.).
2.1. Терминография развития (XVII в. – нач. XIX в.).
2.2. Развитая терминография (конец XIX в. – 2019 г.).

Прототерминографический период (XIII – XVI вв.) характеризуется формированием медицинской терминографии и отмечается развитием протомедицинской, греческой и латинской терминографии. Кодификация медицинского термина впервые фиксируется в травниках и рукописных текстах, затем в медицинских глоссариях, с последующим созданием англоязычных медицинских энциклопедий и многоязычных медицинских словарей.

Развитие *ПАМТ* начинается с многоязычных словарей, имеющих простые структуры, но выполняющие уже практически все функции современных словарей: сбор, систематизация, стандартизация, интерпретация/перевод англоязычных медицинских терминов и передача специальных знаний.

Терминографический период (XVII в. – 2019 г.) знаменателен, главным образом, созданием медицинских терминов и их терминографированием под влиянием научно-технической революции и дифференцирован на *развивающийся (XVII в. – XVIII в.*) и *развитой (XIX в. – 2019 г.)* с интенсивным развитием англоязычных словарных справочников разных типов.

На данном этапе *ПАМТ* демонстрирует имплементацию накопленных знаний в практической и теоретической лексикографии, что проявляется на уровне мега- и микроструктур словарей.

На мегауровне переводные словари имеют комплексную структуру: предисловия дают краткую характеристику особенностей медицинского термина, историю создания словарей, методику отбора и источники словника; многочисленные приложения разъясняют сокращения, аббревиатуры и другие обозначения специфичные для медицинского термина.

На микроуровне для переводных словарей характерны сложные структуры словарных статей включающих в дефиницию орфоэпическую, грамматическую, семантическую и этимологическую информацию с элементами энциклопедизации, фиксирующие практически в полном объёме особенности медицинского термина с помощью дополнительных подводов, перекрёстных ссылок и приложений.

Прототерминографический период (XIII – XVI вв.). В данном периоде формирование медицинской терминологии и зарождение переводной терминографической практически неразрывно связано с развитием медицины того времени. Развитие лексикографической теории и практики проходит в то время параллельно, не оказывая существенного влияния на медицинскую терминографию.

Греко-латинская традиция, как основа медицинской терминологии, продолжает своё влияние. Латинский сохраняется в основном, как язык церкви, но продолжает превалировать в медицинской терминологии. В этот период англоязычная медицинская терминология наполняется благодаря латинскому такими терминами существительными, как например, *cecum, pulp, puncture, pus, ren* и прилагательными, как например, *cordial, cutaneous, renal, umbilical* [3, с. 225].

В теории общей лексикографии продолжается традиция глоссов и глоссариев, появляются специальные разговорники для учеников. Пояснения текстов сопровождаются интерлинеарными глоссами (между строк) или маргинальными глоссами (на полях). Такие латинско-английские глоссы объединялись в глоссарии, создавались и по алфавитному и по тематическому принципу с включением медицинской терминологии в самостоятельные разделы [12, с.20].

Французский язык оказывает существенное влияние на медицинскую терминологию, о чём свидетельствует появление таких англоязычных медицинских терминов, как например, *ague, faint, jaundice, poison* [3, с. 226-227].

Фиксация медицинских терминов происходит в переводах работ Гиппократа и Галена на английский язык. Параллельно медицинские работы сохраняют традицию написания на латинском языке.

В это время появляется первый переводной многоязычный латино-греко-арабский словарь *The Synonyma Simonis Genuensis (1288 г.)*, который знаменует начало развития переводной медицинской терминографии.

Примером работ *прототерминографического периода* может так же служить многоязычный медицинский словарь *Tsemaḥ Dayid : ... bo hitsmiaḥ u-feresh beʾur heṭev be-ḳitsur be-shloshah leshonot kol shoresh milah u-milah she-matsa be-sefer he-ʿArukh ha-gadol (1587),* включивший перевод медицинских и биологических терминов на иврит, латинский и итальянский.

Терминографический период (XVII в. – 2019 г.). Для данного периода, начало которого совпадает с периодом нового времени в истории, характерно развитие переводной терминографии, включая англоязычную терминографическую традицию, которая уже берёт свой самостоятельный старт, и знаменуется составлением латинско-английского словаря *Dictonarium medicum universal : A new medicinal dictionary (1749)* с последующим интенсивным созданием переводных медицинских словарей.

В этом периоде идёт стремительное развитие лингвистической лексикографической практики в её пересечении с терминографической. Данный процесс сопровождается интенсивным развитием национального английского языка и переводом медицинской терминологии с классических (греческого и латинского) на национальные европейские языки, что находит своё отражение в издании незначительного количества переводных медицинских словарей. Все данные процессы идут на фоне научно-технической революции, что получает своё отражение в создании словарной продукции.

Терминография развития (XVII в. – нач. XIX в.). Данный период в медицинской терминографии характеризуется появлением переводных словарей с латинского и древнегреческого языков на европейские языки. Наряду с расцветом литературного английского происходит стремительное расширение англоязычной медицинской терминологии через греческий, латинский и французский языки. Появляются такие медицинские термины, как например, *atom, diet, rheumatic, spasm, surgeon* [3, с. 226].

Интернационализация медицинской терминологии находит своё отражение в национальных терминологиях. Англоязычная медицинская терминография начинает свой самостоятельный путь развития. Грамматическая система английского языка уже стандартизована, за ней идёт стандартизация национального английского языка (1755 год издание Dictionary of the English Language Dr. Samuel Johnson) и медицинской терминологии параллельно.

Для этого периода характерно смешивание в медицинской терминологии правописания греческого, латинского и английского языков (например, *polyglobulia/polyglobulism, thrombopenia/thrombopeny, thromboopathia/thrombopathy*) и расширение синонимии (например, *erythrocyte/red blood cell, thrombocyte/blood platelet, coagulation/blood clotting)* [3, с. 227].

Характерной чертой теории лексикографии нового времени является создание переводных двуязычных и многоязычных словарей с греческого и латинского на английский, как вызов времени, когда в Англии начинается развитие торговых, экономических, политических и культурных связей между странами.

Все упомянутые внелингвистические и лингвистические явления находят непосредственное отражении, как в медицинской терминографии национальных языков, так и в англоязычной медицинской терминографии.

В свет выходят такие работы, как *A new medicinal dictionary : Containing an explanation of all the terms used in physic, anatomy, surgery, chymistry, pharmacy, botany, &c. (1749)*, *A Pentaglot Dictionary of the terms employed in anatomy, physiology, pathology, practical medicine, surgery, obstetrics, medical jurisprudence, ... medical zoology, botany and chemistry (1945).*

Всего за данный период *терминографии развития* было создано *9* переводных словарей, что составляет *7%* от их общего количества.

Развитая терминография (конец XIX в. – 2019 р.). В это время идёт активное развитие терминографической практики, стартует появление словарей регистрирующих не только медицину в целом, но и её отдельных направлений.

Для данного периода характерен подъём в развитии медицины, и, как следствие, медицинской терминографии в целом и *ПАТМ* в частности. В медицине происходит интенсивное формирование англоязычных медицинских терминов, связанных с новыми достижениями в иммунологии, эндокринологии, онкологии, хирургии, трансплантации и т.д., что требует их своевременной регистрации и объяснения в переводных словарях.

Так, в период *развитой терминографии* издаётся *120* переводных словарей с латинского на английский язык и другие, европейские и восточные языки, что составляет *93 %* от общего количества созданных словарей.

Примерами работ этого времени являются такие переводные словари, как *English-Hindi dictionary for the use of schools (1870); Dictionary in three languages, etc.- Internationales medizinisch-pharmazeutisches Wörterbuch (1879), The National Medical Dictionary: including English, French, German, Italian, and Latin technical terms used in medicine (1890); Terminologia Medica Polyglotta (1890), An English-Chinese lexicon of medical terms (1908); English-Spanish Chemical and Medical Dictionary (1947); Kato's Integrated English-Japanese Medical Dictionary (1960); The khit thit English-English-Burmese dictionary (1971); Oromo medical dictionary (1995); English-Russian and Russian-English medical dictionar (1999); Ukrainian Edition of Dorland's Illustrated Medical Dictionary (2003).*

Со временем лексикографические традиции, *Dorland, Merriam Webster, Oxford, Stedman, Taber`s* существенно наполняют *ПАМТ* созданием переводных словарей отражающих достижения практической и теоретической лексикографии XX века.

Терминографическая же практика XXI века, имплементируя стремительное развитие технологий, демонстрирует своё разнообразие в создании различных переводных электронных словарей, которые размещаются онлайн, в различных мобильных приложениях и отражают все инновации кибер медицины и других её современных подразделов. Более детально данное направление будет отражено в следующих работах.

Лексикографический анализ переводных словарей *терминографического периода* показал, что развитие практической и теоретической лексикографии оказало существенное влияние на мега-, макро- и микроструктуры переводных словарей. Всё это находит продуктивное отражение в структурах словарных справочников, которые сочетают в себе использование лингвистических и энциклопедических параметров.

В словарях соблюдаются принципы унификации и стандартизации выдвигающиеся в терминографии. Применяется системный подход к отбору и регистрации англоязычных медицинских терминов, соблюдается принцип доступности для пользователя.

Словари имеют как алфавитный, так и тематический способы построения, иногда они смешаны при использовании дополнительных вводов. Включение в мегаструктуру словаря дополнительных таблиц, разнообразных приложений и иллюстраций, описывающих особенности истории образования и употребления медицинского термина снимают трудности понимания специальных аббревиатур, сокращений, символов, а так же помогают решить многочисленные проблемы терминографии. Вопросы синонимии и многозначности разрешаются использованием перекрёстных ссылок и использованием дополнительных вводов. Орфоэпические характеристики и этимологическая информация помогают разобраться пользователю с произношением, значением, правильным пониманием и применением терминов, а особенно, многочисленных эпонимов. Использование сложной микроструктуры словарной статьи способствует чёткой передаче значения термина на языке перевода.

В заключении, приходим к *выводу,* что развитие переводной англоязычной медицинской терминографии системно и неразрывно связано как с лингвистическими, так и с внелингвистическими явлениями. Переводные словари занимают лидирующее место в общей медицинской терминографии, с которых и начинается история регистрации и кодификации англоязычного медицинского термина. Переводная англоязычная медицинская терминография накапливает и отражает в своей теории и практике достижения медицины и лексикографии. Самостоятельное формирование *ПАМТ* начинается в XVII веке с последующим стремительным совершенствованием своих терминографических инструментов.

Перспективой дальнейшего исследования является изучение других составляющих англоязычной медицинской терминографии в диахронии и на синхронных срезах с экстраполяцией полученных данных на регистрацию особенностей англоязычного медицинского термина в словарях различных типов, историю его формирования и развития, с целью разработки системного подхода в теории терминографии.

Литература:

1. Atkins B. T. S., Rundell M. The Oxford Guide to Practical Lexicography. Oxford: Oxford University Press, 2008. 540 p.
2. Brekke M. Lexicography and Terminography: A Complementary View. *Language for Special Purposes: Perspectives for the New Millennium.* Tubingen : M. Niemeyer, 2001. P. 179-187.

3. Dzuganova B. A brief outline of the development of medical English. *Bratisl Lek Listy*. 103 (6). 2002. P. 223- 227.
4. Dzuganova B. English medical terminology – different ways of forming medical terms . *JAHR.* 2013. Vol. 4. No. 7. P. 55-59.
5. Electronic Lexicography / Ed. by S. Granger, M. Paquot. Oxford: Oxford University Press. 2012. 517 p.
6. e-Lexicography: The Internet, Digital Initiatives and Lexicography / Ed. by P. Fuertes-Olivera, H. Bergenholtz. Bloomsbury. 2011.
7. Landau S. I. Dictionaries: The Art and Craft of Lexicography. 2nd edn. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 496 p.
8. Lexicography and Terminology: a Worldwide Outlook / Ed. by O. Karpova, F. Kartashkova. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing. 2009. 205 p.
9. Lexicography in the 21st Century. In Honour of Henning Bergenholtz (Terminology and Lexicography Research and Practice (TLRP). Vol. 12) / Ed. by S. Nielsen, S. Tarp. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 2009. 341 p.
10. Micic S. Languages of Medicine – Present and Future. *JAHR.* MEDRI, Rijeka: Department of Social Sciences and Medical Humanities,, 2013. Vol. 4, No. 7. P. 217-233.
11. Маджаева С. И. Медицинские терминосистемы : становление, развитие, функционирование : автореферат дис. ... доктора филолог. наук : 10.02.19. Волгогр. гос. соц.-пед. ун-т. Волгоград, 2012. 37 с.
12. Хаютин А. Очерки по истории развития лексикографии. М. : Канон-Пресс – Ц, Кучково поле, 1998. 119с.

Список источников фактического материала:

1. A new medicinal dictionary. London : T. Longman, and C. Hitch [etc.]. 1749. 586 p.
2. A Pentaglot Dictionary of the terms employed in anatomy, physiology, pathology, practical medicine, surgery, obstetrics, medical jurisprudence, ... medical zoology, botany and chemistry. London, 1845.
3. An English-Chinese lexicon of medical terms. Shanghai, Medical Missionary Assn. of China, 1908. ix, 417 p.
4. English-Hindi dictionary for the use of schools. Benares : printed at the Medical Hall Press for the Calcutta School Book and Vernacular Literature Society, 1870. 285 p.
5. English-Russian and Russian-English medical dictionary. Moskva : Russo, 1999. 541 p.
6. English-Spanish Chemical and Medical Dictionary, etc. Morris Goldberg New York ; London : McGraw-Hill Book Co, 1947. ix, 692 p.
7. Kato's Integrated English-Japanese Medical Dictionary. Kato. Tokyo : Nanzando, 1960.
8. Medical-pharmaceutical Dictionary in three languages, etc. Munich, 1879.
9. Oromo medical dictionary. Kupoio : Kuopio University Printing Office. 1995. 502 p. : ill. ; 21 cm.
10. Terminologia Medica Polyglotta. A concise international dictionary of medical terms.Eng., Fr., Lat., German, Italian, Spanish & Russian.xiv, 459 p. ; 8º Londres : J. & A. Churchill, 1890.
11. The khit thit English-English-Burmese dictionary. Ranʿ kunʿ: Erāvati cā pe, 1971. 1531[+132]p.
12. The National Medical Dictionary: including English, French, German, Italian, and Latin technical terms used in medicine, etc. 2 vol. Edinburgh ; London : Y. J. Pentland, 1890.
13. Tsemaḥ Daẏid : ... bo hitsmiaḥ u-feresh beʾur heṭev be-ḳitsur be-shloshah leshonot kol shoresh milah u-milah she-matsa be-sefer he-ʿArukh ha-gadol.Ṿenetiis : Ioannem de Gara, 1587. 238 p.
14. Ukrainian Edition of Dorland's Illustrated Medical Dictionary. Lviv: «НАУТІЛУС». 2003. 2740 p.

ЗМІСТ

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА ТА ПРАГМАТИКА

Гаценко Ірина Олександрівна
ЗАГАДКА ЯК ТЕКСТ І ЗНАК 3

Olena Zhyhadlo
PRAGMATIC FEATURES OF LAWYER-WITNESS INTERACTION IN ENGLISH COURTROOM DISCOURSE 7

Карачун Юлія Геннадіївна
ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СКЛАДНИХ ТЕРМІНІВ-ІМЕННИКІВ З ЕЛЕКТРИЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ 11

Падалка Руслана Миколаївна, Ратушна Олена Іванівна, Аголаян Сусанна Юріївна
БЕЗОБРАЗНІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ У ТВОРАХ Ф. КАФКИ ТА СПЕЦИФІКА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ 15

Olha Filonik, Svitlana Winters
METAPHORS IN BRAND NAMES AND ADVERTISING: PRAGMATIC EFFECT 18

ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ ТА ДИСКУРСУ

Блинова Ірина Анатоліївна
КАТЕГОРІЯ ІНФОРМАТИВНОСТІ КОМІЧНОГО ДИСКУРСУ 21

Борковська Інна Пилипівна
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПОЗИЦІЙНИХ ТА ЛЕКСИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОВЛЕННЄВОГО ЖАНРУ «ТЕНДЕРНА ДОКУМЕНТАЦІЯ» 26

Бхіндер Наталія Володимирівна
ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ НАВЧАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ ВИКЛАДАЧА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ 29

Моторний Андрій Володимирович, Моторний Олександр Андрійович
СОРАБІСТИЧНА СПАДЩИНА ПРОФЕСОРА ВОЛОДИМИРА АНДРІЙОВИЧА МОТОРНОГО 32

Лисенко Гелена Людвигівна, Чепурна Зінаїда Володимирівна
ІДІОМА ЯК ОСНОВНИЙ НОСІЙ ІНФОРМАЦІЇ У НІМЕЦЬКОМОВНИХ ЗАГОЛОВКАХ 36

Семенюк Тетяна Петрівна, Близнюк Людмила Миколаївна
ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ПОЛІКОДОВИХ ТЕКСТІВ: НЕВЕРБАЛЬНИЙ АСПЕКТ 39

Старова Олена Олександрівна, Промська Альона Сергіївна, Мостицька Альона Андріївна
АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ КОНФЛІКТ У ДИСКУРСІ СЛУЖБИ НОВИН BBC 43

Шашкіна Наталія Іванівна, Соколова Катерина Володимирівна, Дружиніна Лілія Василівна Щетинникова Ольга Олександрівна, Сонник Наталія Сергіївна
ДЕЯКІ ПОЛОЖЕННЯ ТЕОРІЇ ВАЛЕНТНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕРМІНОЛОГІЇ НАЙМЕНУВАНЬ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ) 47

ФОНЕТИЧНА, ЛЕКСИЧНА ТА ГРАМАТИЧНА СИСТЕМИ МОВИ ТА МЕТОДИ ЇХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Бишук Галина Володимирівна
ПРОСОДІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДТРИМКИ КОМУНІКАТИВНОГО ПРОЦЕСУ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ 51

Гармаш Олена Леонідівна, Барановська Анна Миколаївна, Гармаш Аліса Богданівна
АНГЛОМОВНА ІННОВАЦІЙНА ЛЕКСИКА СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОЇ СФЕРИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ 56

Деркевич Наталія Альбертівна
ХАРАКТЕРИСТИКА ПОХІДНИХ ДІЄСЛІВ З НЕВІДОКРЕМЛЮВАНИМ ПРЕФІКСОМ *ENT-* У ДОСЛІДЖЕННЯХ ВІДОМИХ ЛІНГВІСТІВ 61

Valery Mykhaylenko
CORRELATION OF LINGUISTIC AND CULTURAL IN THE GENDER SHIFT OF THE NOUN 64

Моісєєва Наталія Олегівна
СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОГРЕСИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ 68

Пічахчи Олена Володимирівна
РОЛЬ МОВНОЇ ЕКОНОМІЇ В СЛОВОТВОРЕННІ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ 71

Ткачик Олена Володимирівна, Нагорна Христина Олексіївна
МОВНО-ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА КІНОСЦЕНАРІЇВ ФІЛЬМІВ МЕДИЧНОЇ ТЕМАТИКИ: КОРПУСНИЙ ПІДХІД 74

СТИЛІСТИКА ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕКСТУ

Маслова Ганна Миколаївна
ВПЛИВ МОВЛЕННЄВИХ ЖАНРІВ НА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ У РОМАНІ Ф. М. ДОСТОЄВСЬКОГО «ЗЛОЧИН І КАРА» 79

Сікорська Вікторія Юріївна
ПРОСТОРОВА ВІЗІЯ В ХУДОЖНЬО-ДОКУМЕНТАЛЬНІЙ ПРОЗІ (НА ПРИКЛАДІ ТЕКСТУ «МІЖ ЧАСОМ І МОРЕМ. КОЛЕКЦІЯ НЕВИГАДАНИХ ІСТОРІЙ» ГРИГОРІЯ ГУСЕЙНОВА) 83

Сухова Анна Вікторівна
СТИЛІСТИЧНІ ПРИЙОМИ СИНТАКСИСУ АНГЛОМОВНОЇ НОВЕЛИ 87

МОВА В ДІАЛОЗІ КУЛЬТУР

Ласка Ігор Васильович
ФІЛОСОФІЯ І ЕСТЕТИКА ПЕРЕКЛАДУ Ж.-Б. ДЮБО 91

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Діденко Марія Олександрівна, Сибірко Оксана Сергіївна
КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ МОРСЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 95

Зарівна Оксана Тимофіївна, Марків Олександра Тимофіївна
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЇ МЕДІААНАЛІТИКА: ВІД АНАЛІЗУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТОКІВ ДО АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ 100

Крушинська Наталія Іванівна
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 104

Лисенко Наталя Олександрівна, Сінна Людмила Юріївна
ПРАКТИЧНА СТИЛІСТИКА ПЕРЕКЛАДЕНОГО ТЕКСТУ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ НАУКОВЦІВ 107

Матюха Галина Василівна, Харченко Тетяна Іванівна
РОЗВИТОК УМІНЬ АНГЛОМОВНОГО ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРНЕТ–РЕСУРСІВ 111

Мороз Олена Леонідівна
ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ 115

Шарова Тетяна Михайлівна, Землянська Аліна Вікторівна, Шаров Сергій Володимирович
АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ БАКАЛАВРА СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014.01 СЕРЕДНЯ ОСВІТА. УКРАЇНСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРА 119

ПРОФЕСІЙНА ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Larysa Afanasjewa, Maya Smyrnowa
DIE ANWENDUNG DER ERRUNGENSCHAFTEN MODERNER INFORMATIONSTECHNOLOGIEN IN DER AUSBILDUNG 123

Зарубіна Зінаїда Василівна, Герасимчук Тетяна Володимирівна
ТРАДИЦІЙНІ ПРОТИ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВІ 127

Oksana Ivantsova
THE USE OF INTENSIVE TECHNOLOGIES IN ENGLISH LANGUAGE LEARNING PROCESS 131

Колмикова Олена Олександрівна
МОВЛЕННЄВА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА ВИМОГА ДЛЯ УСПІШНОЇ ПРАЦІ В ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИХ ЕКІПАЖАХ ТОРГІВЕЛЬНОГО ФЛОТУ 134

Nataliya Samoylenko
FOREIGH LANGUAGE EDUCATIONAL PLATFORMS FOR FOREING LANGUAGE PROFESSIONAL COMMUNICATION TEACHING 137

МОВНІ СИСТЕМИ: ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ В ПОЛІЕТНІЧНОМУ ТА ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

Гордиенко Елена Вячеславовна
ПЕРИОДИЗАЦИЯ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПЕРЕВОДНОЙ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ТЕРМИНОГРАФИИ ОБЛАСТИ МЕДИЦИНЫ 141

Наукове видання

Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»

Науковий журнал (щоквартальник)

Випуск 8(76)

Головний редактор *Д. В. Цолін*

Відповідальний за випуск *І. В. Ковальчук*

Укладачі: *І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк*

Комп'ютерна верстка *Н. О. Крушинської*

Художнє оформлення обкладинки *К. О. Олексійчук*

За достовірність наведених фактичних даних, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей відповідають автори.

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 17,21. Наклад 100 прим. Зам. № 69–19.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «Times New Roman».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Виготовлено ФОП видавець Свинарчук Р. В.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 27 від 29 липня 2004 року.
Тел. (+38068) 68 35 800, e-mail: print35800@gmail.com.